

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şayeste ŞEN

ANTALYA YÖRESİ TÜRKÜLERİNİN SÖZ VARLIĞI

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şayeste ŞEN

ANTALYA YÖRESİ TÜRKÜLERİNİN SÖZ VARLIĞI

Danışman

Prof. Dr. Abdullah KÖK

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Şayeste ŞEN'in bu çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ercan ALKAYA (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Abdullah KÖK (İmza)

Üye : Doç. Dr. Ali CİN (İmza)

Tez Başlığı: Antalya Yöresi Türkülerinin Söz Varlığı

Onay: Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 26/01/2018

Mezuniyet Tarihi : 15/02/2018

(İmza)

Prof. Dr. İhsan BULUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Antalya Yöresi Türkülerinin Söz Varlığı" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Şayeste ŞEN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Şayeste ŞEN
Öğrenci Numarası	201552422009
Enstitü Ana Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Abdullah KÖK
Tez Başlığı	Antalya Yöresi Türkülerinin Söz Varlığı
Turnitin Ödev Numarası	914741853

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 244 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 14/02/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 6

alıntılar dahil % 7'dür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

14/02/2018

(imzası)

Prof. Dr. Abdullah KÖK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	xv
ÖZET	xvi
SUMMARY	xvii
ÖNSÖZ	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTALYA İLİ VE İLÇELERİNİN COĞRAFI VE TARİHİ YAPISI

1.1. Antalya	6
1.1.1. Tarihi	6
1.1.2. İlk Çağ Öncesi	6
1.1.3. İlk Çağ Dönemi	7
1.1.4. Hititler Dönemi	7
1.1.5. Likya ve Pamfilya Dönemi	8
1.1.6. Bergama ve Bizans Dönemleri	8
1.1.7. Selçuklu Dönemi	9
1.1.8. Osmanlı Dönemi	10
1.1.9. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi	10
1.2. Manavgat	11
1.2.1. Antik Döneminde Manavgat	11
1.2.2. Bizans Hakimiyeti	12
1.2.3. Selçuklu ve Osmanlı	12
1.2.4. Cumhuriyet Döneminde Manavgat	13
1.2.5. Manavgat'ın Türetildiği “Manav” Sözü'nün Aslı	13
1.3. Serik	14
1.3.1. İlkçağ'da Serik	14
1.3.2. Cumhuriyet Döneminde Serik	15
1.3.3. Serik İsmi Nereden Gelir	15
1.4. Alanya	17
1.4.1. Alanya İsmi Nereden Gelir?	18
1.5. Gazipaşa	18

1.5.1. Tarihçesi	19
1.5.2. Gazipaşa İsmi Nereden Gelir?	20
1.6. Elmalı	21
1.6.1. Tarihi	21
1.6.2. Elmalı Adı Nereden Gelir?	22
1.7. Akseki.....	22
1.7.1. Tarihi	22
1.7.2. Akseki İsmi Nereden Gelir?	23
1.8. İbradı	25
1.8.1. Tarihçe.....	24
1.8.2. İbradı İsmi Nereden Gelir?	24
1.9. Kemer	24
1.9.1. Kemer Adı Nereden Gelir?	26
1.10. Korkuteli.....	26
1.10.1. Tarihi	26
1.10.2. Psidya Devri	26
1.10.3. Roma-Bizans Devri	27
1.10.4. Selçuklu Devri	27
1.10.6. Osmanlı Devri	28

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKÜLERİN SÖZ VARLIĞI

2.1. A Kızım Sana Potin Alayım Mı? (Elmalı)	29
2.1.1. Temel Söz Varlığı.....	30
2.1.1.1. Akrabalık Adları.....	30
2.1.1.2. Organ Adları	33
2.1.1.3. Giyim Kuşam Adları	35
2.1.1.4. Yabancı Sözcükler.....	37
2.1.1.5. Zamirler	37
2.1.1.6. Zarflar	38

2.1.1.7. Bağlaçlar ve Edatlar.....	39
2.1.1.8. Ünlem Sözcükleri	40
2.1.1.9. Eylemler	41
2.1.1.10. Tekrar Sözcükleri	43
2.2. Adilemin Üç Boncuklu Hasırı (Elmalı).....	44
2.2.1. Temel Söz Varlığı.....	44
2.2.1.1. Organ Adları	44
2.2.1.2. Renk Adları	46
2.2.1.3. Doğa- Tabiat- Maden Adları	45
2.2.1.4. Yer- Mekân Adları.....	46
2.2.1.5. Sayı Adları.....	48
2.2.1.6. Eşya Adları	49
2.2.1.7. Zamirler	49
2.2.1.8. Zarflar.....	49
2.2.1.9. Yabancı Adlar.....	50
2.2.1.10. Eylemler	51
2.2.1.11. Fonetik Değişime Uğramış Sözcükler	56
2.2.1.12. Kalıp Sözcükler	57
2.2.1.13. Tekrar Sözcükler.....	57
2.3. Akçeşmeden Sular İçtim Kanmadım (Elmalı).....	57
2.3.1. Temel Söz Varlığı.....	58
2.3.1.1. Organ Adları	58
2.3.1.2. Doğa- Tabiat- Maden Adları	59
2.3.1.3. Yer Mekân Adları	62
2.3.1.4. Yön Adları	63
2.3.1.5. Sayı Adları.....	63
2.3.1.6. Soyut Adlar.....	64
2.3.1.7. Sıfatlar	65
2.3.1.8. Eylemler	65
2.3.1.9. Ünlem Sözcükleri	69
2.4. Altındandır Kapısının Eşiği (Antalya).....	69

2.4.1. Temel Söz Varlığı.....	70
2.4.1.1. Akrabalık Adları.....	70
2.4.1.2. Bitki Adları.....	70
2.4.1.3. Eşya Adları.....	72
2.4.1.4. Renk Adları.....	73
2.4.1.5. Yabancı Adlar.....	74
2.4.1.6. İkilemeler.....	75
2.4.1.7. Edatlar.....	75
2.4.1.8. Eylemler.....	76
2.4.1.9. Soyut Adlar.....	76
2.4.1.10. Ünlem Sözcükleri.....	78
2.5. Antalya'nın Mor Üzümlü (Antalya).....	78
2.5.1. Temel Söz Varlığı.....	79
2.5.1.1. Organ Adları.....	79
2.5.1.2. Akrabalık Adları.....	80
2.5.1.3. Bitki Adları.....	80
2.5.1.4. Doğa- Tabiat- Maden Adları.....	81
2.5.1.5. Hayvan Adları.....	82
2.5.1.6. Yer- Mekân Adları.....	83
2.5.1.7. Renk Adları.....	83
2.5.1.8. Eylemler.....	84
2.5.1.9. Yabancı Adlar.....	85
2.5.1.10. Sıfatlar.....	85
2.5.1.11. İkilemeler.....	86
2.5.1.12. Yer Yön Adları.....	86
2.5.1.13. Ünlem Sözcükleri.....	87
2.6. Aşamadım Hacı Hasan Belini (Kaş/ Kalkan).....	87
2.6.1. Temel Söz Varlığı.....	87
2.6.1.1. Organ Adları.....	87
2.6.1.2. Bitki Adları.....	90
2.6.1.3. Sıfatlar.....	90

2.6.1.4. Yer- Mekân Adları	91
2.6.1.5. Eylemler	92
2.6.1.6. Yabancı Adlar	97
2.6.1.7. Kültür Sözcükleri	97
2.6.1.8. Somut Adlar	98
2.6.1.9. Soyut Adlar	99
2.6.1.10. Kalıp Sözcükler	99
2.6.1.11. Ünlem Sözcükleri	100
2.7. Aşa'nın Elinde Makas Kınaları (Korkuteli).....	100
2.7.1. Temel Söz Varlığı.....	100
2.7.1.1. Hayvan Adları	100
2.7.1.2. Kültür Sözcükleri	100
2.7.1.3. Yer-Yön Adları	101
2.7.1.4. Eylemler	101
2.7.1.5. Ünlem Sözcükleri	104
2.7.1.6. Zamirler	105
2.7.1.7. Yabancı Adlar	105
2.7.1.8. Yer- Mekân Adları	107
2.7.1.9. Kişi Adları	107
2.7.1.10. Soyut Adlar	108
2.7.1.11. İkillemeler	108
2.7.1.12. Tekrar Sözcükleri	108
2.7.1.13. Kalıp Sözcükler	108
2.8. Bahçemizin Gülleri (Akseki).....	108
2.8.1. Temel Söz Varlığı.....	109
2.8.1.1. Doğa- Tabiat Adları.....	109
2.8.1.2. Bitki Adları.....	109
2.8.1.3. Sayı Adları.....	109
2.8.1.4. Kalıp Sözcükler.....	110
2.8.1.5. ikilemeler.....	110
2.8.1.6. Ünlem Sözcükleri	110

2.8.1.7. Eylemler	110
2.8.1.8. Yabancı Adlar	112
2.8.1.9. Kùltür Sözcükleri	112
2.8.1.10. Zamirler	113
2.9. Ben Beyimi Uyandırdım (Ramazanın Türküsü) (Akseki)	114
2.9.1. Temel Söz Varlığı.....	114
2.9.1.1. Organ Adları.....	114
2.9.1.2. Bitki Adları.....	115
2.9.1.3. Yiyecek Adları	115
2.9.1.4. Kişi Adları	116
2.9.1.5. Araç- Gereç Adları	116
2.9.1.6. Yer- Mekân Adları	116
2.9.1.7. Sayı Adları.....	117
2.9.1.8. Unvan Adları	118
2.9.1.9. Eylemler	118
2.9.1.10. Eşya Adları.....	122
2.9.1.11. Yabancı Adlar	124
2.9.1.12. Soyut Adlar	125
2.9.1.13. Zarflar.....	125
2.9.1.14. Yer-Yön Adları.....	126
2.9.1.15. Kalıp Sözcükler	126
2.10. Bir Taş Attım Arabaya Tık Dedi (Akseki)	127
2.10.1. Temel Söz Varlığı.....	127
2.10.1.1. Yabancı Adlar	127
2.10.1.2. Eylemler	127
2.10.1.3. Fonetik Değişime Uğrayan Sözcükler	131
2.10.1.4. Yansıma Adlar.....	132
2.10.1.5. Tekrar Sözcükler	132
2.11. Birini Yavru Birini (Akseki).....	132
2.11.1. Temel Söz Varlığı.....	133
2.11.1.1. Hayvan Adları	133

2.11.1.2. Sayı Adları.....	133
2.11.1.3. Yabancı Adlar	133
2.11.1.4. Terim Adlar	134
2.11.1.5. Eylemler	134
2.11.1.6. Zarflar.....	135
2.11.1.7. Tekrar Sözcükler	135
2.12. Cepkenimi Al İsterim (Korkuteli)	136
2.12.1. Temel Söz Varlığı.....	136
2.12.1.1. Aktarmalı Sözcükler.....	136
2.12.1.2. Giyim- Kuşam Adları.....	137
2.12.1.3. Eylemler	137
2.12.1.4. Zarflar.....	138
2.12.1.5. Kültür Sözcükleri	138
2.12.1.6. Kalıp Sözcükler	138
2.12.1.7. Tekrar Sözcükler	138
2.13. Cezayir'in Yüksek Olur Evleri (İbradı).....	139
2.13.1. Temel Söz Varlığı.....	139
2.13.1.1. Akrabalık Adları.....	139
2.13.1.2. Organ Adları.....	139
2.13.1.3. Terim Sözcükler	140
2.13.1.4. Yer-Yön Adları.....	140
2.13.1.5. Yer- Mekân Adları	140
2.13.1.6. Araç- Gereç Adları	140
2.13.1.7. Eylemler	141
2.13.1.8. Yer-Yön Adları.....	142
2.13.1.9. Yabancı Adlar	143
2.13.1.10. Zarflar.....	143
2.13.1.11. İkillemeler	144
2.14. Cigaramı İnce Sar (Antalya).....	144
2.14.1. Temel Söz Varlığı.....	144
2.14.1.1. Organ Adları.....	144

2.14.1.2. Zaman Adları.....	145
2.14.1.3. Soyut Adlar	146
2.14.1.4. Somut Adlar	146
2.14.1.5. Zarflar.....	146
2.14.1.6. Yabancı Adlar	147
2.14.1.7. Eylemler	147
2.14.1.8. Kalıp Sözcükler	148
2.14.1.9. Tekrar Sözcükler	148
2.15. Çay Başına Bostan Ektim Yayıldı (Antalya).....	148
2.15.1. Temel Söz Varlığı.....	148
2.15.1.1. Organ Adları.....	148
2.15.1.2. Hayvan Adları	149
2.15.1.3. Renk Adları	150
2.15.1.4. Yer- Mekân Adları	150
2.15.1.5. Kalıp Sözcükler	150
2.15.1.6. İkişimeler	150
2.15.1.7. Tekrar Sözcükler	150
2.15.1.8. Doğa- Tabiat- Maden Adları	151
2.15.1.9. Eşya Adları.....	151
2.15.1.10. Eylemler	152
2.15.1.11. Kültür Sözcükleri	153
2.15.1.12. Yabancı Adlar.....	153
2.15.1.13. Zarflar.....	154
2.15.1.14. Kalıp Sözcükler	154
2.15.1.15. Ünlem Sözcükler	154
2.16. Çay Benim Çeşme Benim (Korkuteli).....	154
2.16.1. Temel Söz Varlığı.....	154
2.16.1.1. Renk Adları	154
2.16.1.2. Yön Adları.....	155
2.16.1.3. Araç- Gereç Adları	155
2.16.1.4. Bitki Adları.....	155

2.16.1.5. Yabancı Adlar	156
2.16.1.6. Kùltür Sözcükleri	156
2.16.1.7. Eylemler	156
2.16.1.8. Kalıp Sözcükler	158
2.17. Çaya Vardım Çaylarım (Antalya).....	158
2.17.1. Temel Söz Varlığı.....	158
2.17.1.1. Hayvan Adları	158
2.17.1.2. Bitki Adları.....	159
2.17.1.3. Kalıp Sözcükler	159
2.17.1.4. Eylemler	160
2.17.1.5. Sıfatlar	161
2.17.1.6. Yabancı Adlar	161
2.18. Çek Gemici Gemileri (Antalya)	161
2.18.1. Temel Söz Varlığı.....	162
2.18.1.1. Organ Adları.....	162
2.18.1.2. Tekrar Sözcükler	162
2.18.1.3. Tabiat-Doğa Adları.....	162
2.18.1.4. Sayı Adları.....	163
2.18.1.5. Kalıp Sözler.....	163
2.18.1.6. Yabancı Adlar	163
2.18.1.7. Eylemler	163
2.18.1.8. Zamirler	166
2.18.1.9. Sıfatlar	166
2.19. Çekemedim Akça Kızın Göçünü (Serik).....	166
2.19.1. Temel Söz Varlığı.....	166
2.19.1.1. Organ Adları.....	166
2.19.1.2. RenkAdları	167
2.19.1.3. Yer-Coğrafya Adları.....	167
2.19.1.4. Tekrar Sözcükleri	168
2.19.15. Kalıp Sözcükler	168
2.19.1.6. Kùltür Sözcükleri	168

2.19.1.7. Doğa-Tabiat- Maden Adları	168
2.19.1.8. Yabancı Adlar	169
2.19.1.9. Eylemler	170
2.20. Derelerde Olur Çamlı Söğüdü (Elmalı)	172
2.20.1. Temel Söz Varlığı.....	172
2.20.1.1. Organ Adları.....	172
2.20.1.2. Akrabalık Adları.....	172
2.20.1.3. Yer- Mekân Adları	173
2.20.1.4. Doğa- Tabiat- Maden Adları	173
2.20.1.5. Bitki Adları.....	173
2.20.1.6. Kalıp Sözcükler	173
2.20.1.7. Tekrar Sözcükler	178
2.20.1.8. Kişi Adları	173
2.20.1.9. Eylemler	174
2.20.1.10. Yabancı Adlar.....	176
2.20.1.11. Soyut Adlar	178
2.20.1.12. Tekrar Sözcükler	178
2.21. Derenin Başındayım (Varsak)	179
2.21.1. Temel Söz Varlığı.....	179
2.21.1.1. Sayı Adları.....	179
2.21.1.2. Doğa-Tabiat-Maden Adları	179
2.21.1.3. Yer- Yön Adları.....	180
2.21.1.4. Tekrar Sözcükleri	180
2.21.1.5. Kalıp Sözcükler	181
2.21.1.6. Eylemler	181
2.21.1.7. Yabancı Adlar	182
2.21.1.8. Soyut Adlar	182
2.22. Dinar Yolu Gide Gele Aşındı (Antalya)	182
2.22.1. Temel Söz Varlığı.....	183
2.22.1.1. Yer- Mekân Adları	183
2.22.1.2. Akrabalık Adları.....	183

2.22.1.3. Renk Adları	183
2.22.1.4. Kalıp Sözcükler	183
2.22.1.5. Tekrar Sözcükler	184
2.22.1.6. Soyut Adlar	184
2.22.1.7. Yabancı Adlar	185
2.22.1.8. Eylemler	187
2.22.1.9. Zamirler	190
2.22.1.10. Doldurma Sözcükler	191
2.23. Eren'de Yaylasında Yaylayamadım (Elmalı)	191
2.23.1. Temel Söz Varlığı.....	191
2.23.1.1. Yer-Mekân Adları	191
2.23.1.2. Hayvan Adları	191
2.23.1.3. Soyut Adlar	192
2.23.1.4. Kalıp Sözcükler	192
2.23.1.5. Yansıma Sözcükler.....	192
2.23.1.6. Eylemler	192
2.23.1.7. Yabancı Adlar	192
2.23.1.8. Zamirler	193
2.23.1.9. Doldurma Sözcükler	193
2.24. Estirir Oğlan Estirir (Akseki)	193
2.24.1. Temel Söz Varlığı.....	193
2.24.1.1. Sayı Adları.....	193
2.24.1.2. Hayvan Adları	193
2.24.1.3. Bitki Adları.....	193
2.24.1.4. Ölçü Adları.....	194
2.24.1.5. Yabancı Adlar	194
2.24.1.6. Eylemler	195
2.24.1.7. Soyut Adlar	197
2.24.1.8. Zamirler	198
2.24.1.9. Edatlar/Bağlaçlar	198
2.24.1.10. Kalıp Sözcükler	198

2.24.1.11. Doldurma Sözcükler	198
2.25. Evlerinin Önü İğde Dalları (Korkuteli)	199
2.25.1. Temel Söz Varlığı.....	199
2.25.1.1. Organ Adları.....	199
2.25.1.2. Renk Adları	199
2.25.1.3. Bitki Adları.....	199
2.25.1.4. Yer-Yön Adları.....	200
2.25.1.5. Kişi Adları	200
2.25.1.6. Kalıp Sözcükler	200
2.25.1.7. Tekrar Sözcükler	200
2.25.1.8. Yabancı Adlar	200
2.25.1.9. Edatlar	201
2.25.1.10. Eylemler	201
2.25.1.11. Kültür Sözcükleri.....	202
2.26. Fesliyenin Bir Budağı Mavidir (Korkuteli)	202
2.26.1. Temel Söz Varlığı.....	202
2.26.1.1. Renk Adları	202
2.26.1.2. Bitki Adları.....	202
2.26.1.3. Hayvan Adları	203
2.26.1.4. Sayı Adları.....	203
2.26.1.5. Eylemler	203
2.26.1.6. Yer-Yön Adları.....	204
2.26.1.7. Zamirler	204
2.26.1.8. Yabancı Adlar	204
2.27. Gar mı da Yağmış Şu Yaylanın Düzüne (Korkuteli).....	204
2.27.1. Temel Söz Varlığı.....	205
2.27.1.1. Organ Adları.....	205
2.27.1.2. Yer- Mekân Adları	205
2.27.1.3. Tabiat- Doğa- Maden Adları	205
2.27.1.4. Kişi Adları	205
2.27.1.5. Kalıp Sözcükler	205

2.27.1.6. Soyut Adlar	206
2.27.1.7. Eylemler	207
2.28. Gine Ak Yokuşu Duman Bürüdü (Antalya)	208
2.28.1. Temel Söz Varlığı.....	208
2.28.1.1. Akrabalık Adları.....	208
2.28.1.2. Yer- Mekân Adları	209
2.28.1.3. Bitki Adları.....	209
2.28.1.4. Kalıp Sözcükler	209
2.28.1.5. Bağlaçlar.....	209
2.28.1.6. Yer-Yön Adları.....	209
2.28.1.7. Somut Adlar	210
2.28.1.8. Eylemler	211
2.28.1.9. Yabancı Adlar	212
2.28.1.10. Soyut Adlar	212
2.28.1.11. Kişi Adları	213
2.29. Hayriye'ye Mendil Verdim Almadı (Akseki).....	213
2.29.1. Temel Söz Varlığı.....	213
2.29.1.1. Akrabalık Adları.....	213
2.29.1.2. Kişi Adları	213
2.29.1.3. Kalıp Sözcükler	213
2.29.1.4. Kültür Sözcükleri	213
2.29.1.5. Zarflar.....	214
2.29.1.6. Eylemler	214
2.29.1.7. Yabancı Adlar	214
2.29.1.8. Edatlar/Bağlaçlar	215
2.30. Kale'den İndim Düze (Antalya)	215
2.30.1. Temel Söz Varlığı.....	215
2.30.1.1. Bitki Adları.....	215
2.30.1.2. Yer- Mekân Adları	216
2.30.1.3. Sayı Adları.....	216
2.30.1.4. Renk Adları	216

2.30.1.5. Tekrar Sözcükler	216
2.30.1.6. Eylemler	216
2.30.1.7. Yabancı Adlar	217
2.30.1.8. Yer- Yön Adları.....	218
2.30.1.9. Tekrar Sözcükler	218
SONUÇ	219
KAYNAKÇA	223
ÖZGEÇMİŞ.....	226

KISALTMALAR LİSTESİ

Clauson.	An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth- Century Turkish
TDK.	Türk Dil Kurumu Sözlüğü
Dev. Söz.	Devellioğlu Sözlüğü
DLT.	Divanü Lûgat-it- Türk
Tar. Söz.	Tarama Sözlüğü
Ağ. Söz.	Ağız Araştırmaları Sözlüğü
KB.	Kutadgu Bilig
C.	Cilt
Bkz.	Bakınız
Kökt.	Köktürkçe
Uyg.	Uygurca
Xak.	Hakasça
Çağ.	Çağtayca
Ağ. Söz.	Ağızlar Sözlüğü
Tar. Söz.	Tarama Sözlüğü
Derleme Söz.	Derleme Sözlüğü
s.	Sayfa
{ }	Kelime sözlükte bulunmamaktadır.
<	Kelime bu şekilden gelir.
>	Kelime bu şekle gider.

ÖZET

Bu tezde, Antalya yöresi türkülerinin söz varlığı araştırılmıştır. Ayrıca Antalya ili ve ilçelerinin tarihi hakkında bilgiler vermeye çalışılmıştır.

Bir toplumun folklorik malzemesi olan türküler disiplinler arası bir çalışmayla yorumlanmaya çalışılmıştır. Antalya yöresine ait olan türküler filolojik açıdan incelemeye ve Türk kültürü boyunca özellikli olan sözcükleri saptamaya çalışırken türkülerin ait olduğu coğrafi yerler hakkında da bilgiler edinerek türkülerin bağlamsal açıdan değerlendirilmesini de amaçladık. Tez çalışmasında Halk edebiyatı hocalarımızın alanlarına girmeden türkülerin söz varlığında yer alan sözcüklerin tarihsel gelişimlerini inceledik.

Çalışmamızın ilk bölümünde, Antalya ili ve ilçelerinin tarihi bilgilerine yer verilmiştir. İkinci bölümde türkülerde bulunan sözcükler filolojik bakımdan incelenmiştir. Özellikle türkülerde bulunan sözcükleri etimolojik ve morfolojik olarak ayrıntılı bir biçimde araştırma olanağı bulduk. İlgili sözcüklerin morfolojik ve fonetik açıdan ne gibi değişimlere uğradığı hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Sözcüklerin hangi söz varlığı içerisinde bulunduğu hakkında bilgiler verilmiştir. Sonuç kısmında ise, Antalya türkülerinin içerikleri, daha çok hangi alanda sözcükler bulundurduğu hakkında özetleyici bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antalya Türküleri, Söz Varlığı, Eski Türk Dili, Etimoloji.

SUMMARY

THE PRESENCE OF THE WORDS OF THE ANTALYA REGION'S FOLK SONGS

This thesis is about vocabs in folk songs in Antalya region. Also is giving information about central Antalya and its region.

Folk songs which are the traditional materials of society, is going to explain with interdisciplinary research. We try to examine folk musics of Antalya region with the view of filology and also try to define the words which have specialities in Turkish culture. In addition to this we aimed to have information about geographical sources of these folk musics and evaluate them contextually. Beside that we analysis the historical development of words which used in these folk musics. When we did this we tried to don't interference the field of folk literature.

In the first section of this research, we are going to give information about Antalya and its region. Second section is about words which used in folk musics. They analysed in the sense of philology also sense of etymology and morphology. In addition we are going to give short notes about the evolution of words phonetically and morphologically. Additively giving information about vocabs of the words which used in that folk musics.

In conclusion, we are going to touch on contents of that folk musics and determine fields of them.

Keywords: Antalya Folk Musics, Vocabs, Old Turkic Language, Etymology.

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması Antalya türkülerinin söz varlığı hakkında hazırlanmıştır. Tez çalışmasında türkülerin filolojik yönden değerlendirilmesi amaç edinilmiştir. Bu amaçla birlikte türkülerin bulundukları coğrafya ve bu coğrafyanın tarihi hakkında da bilgiler verilmiştir.

Tezin birinci bölümünde Antalya ili ve ilçelerinin tarihine yer verilmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise Antalya türkülerinin filolojik bakımdan incelemesi yapılmıştır. Her sözcük tek tek ele alınmıştır. Sözcükler, Divânü Lügati't Türk, Tarama ve Derleme sözlükleri yardımıyla etimolojik ve morfolojik olarak incelenmiştir. Sözcüklerin ait olduğu söz varlığı belirtilmiştir. Fonetik ve morfolojik değişimleri gösterilmiştir.

Tezin hazırlanmasında bilgileriyle yolumu aydınlatan, her daim benden desteğini esirgemeyen, bilimsel hususlarda daima yol gösteri olan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Abdullah KÖK'e, lisans dönemimden itibaren her zaman desteğini esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT'a, benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, maddi manevi her zaman yanımda olan sevgili anne ve babama, tez aşamasında yardımlarını esirgemeyen Özge EKER'e teşekkürü bir borç bilirim.

Şayeste ŞEN
Antalya, 2018

GİRİŞ

Türkü ve Antalya Yöresi Türküleri

Türk Halk Edebiyatı'nda melodi ile söylenen bir nazım türünün adıdır. Türk kelimesinin sonuna nispet eki eklenerek “Türkî” elde edilmiş, bu kelime zamanla Türkçe'nin ses uyumuna uyularak “Türkü” şeklini almıştır.

Şemseddin Sâmî türküyü “An-asl Türklere mahsus lâhinde şarkı şeklinde tarif eder. (Sami, 2015: 400). Fuat Köprülü de , türkü için “Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkılarıdır” der. (Köprülü, 1966: 210). Bu edebiyat mahsullerine şark ve şimâl Türkleri, her ikisi de aynı kökten gelen “yır” veya “cır” adını vermişlerdir. Garp Türkleri ise, Türk kelimesinden doğan ve Türklere mahsus melodi mânasına gelen “türkü yakmak” deyimini de kullanılmaktadır. (Elçin, 1981: 189).

Türküler halkın olaylar karşısındaki tepkilerini, duygularını yansıtmaları bakımından, halkın bir çeşit sosyal romanıdır. Anadolu insanının içten ve insancıl değişlerinin yer aldığı türküler Türk ruhunun aynasıdır. (Kabaklı, 1985: 63).

Mehmet Doğan “Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi” Halk edebiyatı maddesinde türküyü manzum türküler arasında sayar. (Doğan, 1981: 56). Saim Sakaoğlu, ise türkü nazım biçimini manzum olarak tanımlar. (Sakaoğlu, 1987: 287-294). Cem Dilçin türküyü Anonim Halk şiiri nazım biçimleri başlığı altında inceler. (Dilçin, 1983: 279-305). Türküler, halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan hece ölçüsüyle, bir veya dört mısralı ana bölümlere çok defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen manzum ve ezgili anonim ürünlerdir. (Kaya, 2004: 148).

Türküler şekil, yapı ve melodileri bakımından sınıflandırmak oldukça zor bir iş. Çünkü çok değişik biçimde, yapıda ve melodide türkü vardır. Söylenen her türlü manzum parça, halk nazarında manzum kabul edilir. (Dizdaroğlu, 1969: 103).

Türkülerin en isabetli ayrımı, melodilerine göre yapılan tasniflerdir. (Ragıp, 1928: 208).

Türküler şekillerine bakarak manilerden ayırmak kolaydır. Türkü çok kıt'alı, mani ise tek kıt'alıdır. Türkü ile şarkı arasındaki fark ise, melodilerindendir. Türkü ilk Türkçe metinlere kadar uzanır, şarkılar ise Divan edebiyatı geleneğine bağlıdır. Türkü, âşık edebiyatı türlerinden biridir. Umûmiyetle herkesin anlayabileceği sade, açık, anlaşılır bir dille ve hece vezni ile söylenir veya yazılır.

Türküler şekil itibarıyla kıt'alar halinde, duraklı veya duraksız yedi ile on beş heceli kalıplarla yazılır. Yedilikler çoğunlukla 4+3; 3+4, sekizliler; 4+4, on birlikler; 6+5 ile 4+4+3

duraklı kalıplarla yazılır. Kazan Tatarları arasında çok yaygın olan dokuz heceliler, Anadolu sahasında görülmez. Türkülerde kıt'alar yapı bakımından iki bölümden meydana gelir. Birinci kısım türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu, “bend” adı verilen kısımdır. İkinci bölüm ise her bendin sonunda tekrarlanan “nakarat”tır. Bu kısma “bağlama ya da kavuştak da denir.

En yaygın şekilde olan türküler, ilk söyleyenleri bilinmeyenlerdir. Hiç şüphe yok ki, bunların da ilk söyleyenleri vardır; ama bunlar, eserlerine adlarını koymadıklarından dolayı zamanla unutulmuşlardır.

Türküler Türk dünyası için de çok yaygın bir tür olduğundan şwkil, yapı, konu, mûsikîde çok değişik örnekleri meydana gelmiştir.

Türküler melodilerine göre, temlerine göre, yapılarına göre ayrılırlar.

1. Melodilerine göre türküler; Bunlar ikiye ayrılır; usulsüzler ve usullüler. Usulsüz olanlar, uzun havalarlardır. Divan, bozlak, koşma, hoyrat, Çukurova, kayabaşı gibiçeşitleri vardır. Usullüler umumiyetle oyun havalarıdır.
2. Temlerine göre türküler: Bunları ele aldıkları temlerin farklı noktalarını gösterecek şekilde gruplara ayırmak güçtür. A. Ninniler ve çocuk türküleri, b. Tabiat türküleri, c. Aşk türküleri, d. Kahramanlık türküleri, e. Askerlik türküleri, f. Acıklı olay türküleri, g. Ölüm türküleri, ğ. Oyun türküleri..
3. Yapılarına göre türküler: En yaygın olan dört ana başlık altında toplanabilir. 1. İkili türküler. 2. Üçlü türküler, 3. Dörtlü türküler, 4. Kavuşaksız türküler. (Birinci, 1988: 673-675).

Türkü aşık şiirleri gibi düzenleyicisi bilinenler yanında çoğunlukla düzenleyicileri bilinmeyen, sözlü gelenekte oluşup gelişen, çağdan çağa ve yöreden yöreye değişip zenginleşen, bozulmalara da uğrayan, her zaman ezgi eşliğinde söylenen şiirlerdir. Türk halk şiirinin de en eski nazım biçimlerinden biridir. Bu adı taşıyan ilk manzumeye XV. yüzyılın başlarında Horasan'da rastlandığı kaydedilir. Anadolu'da ilk örnekleri 16. yüzyılda görülür. İnsanların yaşadığı her çeşit olayı, bu olayın toplum içindeki yankılarını, kahramanlıklarını, tarihi olaylarını konu edinen türküler bir kültür hazinesidir. Herkesin anlayabileceği sade, tabii bir dille ve hece ölçüsü ile söylenenler yanında aruzla söylenmiş az sayıda örneğine rastlanan türkülerin klasik edebiyat nazım biçiminde olanlarına divan, selis, kalenderi, satranç gibi adlar verilir. (Albayrak, 2012: 611).

Türküler iki kaynaktan beslenir. Asıl türküler, söylenenleri bilinmeyen, halkın ortak malı olan, halkı derinden etkileyen bir olay üzerine yankılandırılır. Bu olay bütün bir milleti ilgilendirecek kadar önemli olacağı gibi dar bir çerçeveye de sınırlı kalabilir. Aşk, gurbet,

ölüm, kahramanlık, fetih, seferberlik, doğal afetler, oymak kayıpları, eşkıya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının elden çıkması gibi olaylarla; seveda, talihe küsme gibi duygular türkülerin şartlarını hazırlayan sebeplerin başında gelir. Bu olaylardan birini yaşayan veya bu duygulardan birini taşıyan sanatçı ruhuna ve yeteneğine sahip halktan birinin onayı halk şiiri ile veya ezgi eşliğine ifade etmesi türküyü meydana getirir. Zamanla türkü söyleyen kişinin adı, türkünün söz ve ezgi bölümleri gibi kişiler izler ortadan kalkar ve türkü toplumun ortak malı olarak halk edebiyatı ürünü karakterine bürünür. Türkülerin oluşmasında ve yayılmasında saz şairleri önemli bir kaynaktır. Saz şairi (aşık) gördüğünü, yaşadığını, duyduğunu sanat kabiliyeti ölçüsünde sazı eşliğinde dile getirerek topluma duyurur. (Albayrak, 2012: 612).

Türkülerde halkın işlenmemiş sanat gücünü, sanat yeteneğini ve milli sanata ait konuları bulmak mümkündür. Bunları dile getirmek için türkülerin arka planındaki hikayeyi bilmek gerekir. Türküler hem halkın sosyal hayatını hem de müziğini ve şiirini ilgilendirdiğinden halk bilimi incelemelerinde önemli bir yer tutar. Türkülerin etkili bir ifade gücü vardır. Toplumlari bütün yönleri ile ele alırlar. Türkülerin dili halkın konuştuğu Türkçedir. Fakat unutilan bazı sözcüklerin türkülerde canlılığını koruduğu görülür. Bu nedenle özellikle dilcilerin de incelemesi gereken bir konudur. (Albayrak, 2012: 612).

Mehmet Doğan Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Halk edebiyatı maddesinde türküyü manzum türküler arasında sayar. (Doğan, 1981: 56). Saim Sakaoğlu, ise türkü nazım biçimini manzum olarak tanımlar. (Sakaoğlu, 1987: 287-294). Cem Dilçin türküyü Anonim Halk şiiri nazım biçimleri başlığı altında inceler. (Dilçin, 1983: 279-305). Türküler, halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan hece ölçüsüyle, bir veya dört mısralı ana bölümlere çok defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen manzum ve ezgili anonim ürünlerdir. (Kaya, 2004: 148).

Bu tez çalışmasındaki amaç, Akdeniz bölgesi Antalya yöresi türkülerinden hareketle Türk dilinin sınırlı bir alanda söz varlığını ortaya koymaktır. Türk dilinin söz varlığı edebi eserler, şiirler, tarihi metinler gibi yapıtların yanı sıra şifahi kültüre at olan türkülerden hareketle de ortaya konabilir. Bizim bu tezdeki amacımız, Halk edebiyatçılarıanın alanlarını işgal etmek değildir. Yaptığımız tez çalışmasında da Antalya türkülerindeki söz varlığı ve bu söz varlığında yer alan arkaik sözcüklerden hareketle geriye dönük tarihsel bir söz varlığı yer almaktadır. Yöntemimiz sınırlı bir metinle sınırlı alanda söz varlığı çalışması yapmaktır.

Antalya yöresi ve ağız Batı Grubu ağızlarından birinci derece alt grup Antalya ağızı içerisinde yer alır. Bu gurup içerisinde Afyon, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, Uşak bulunur. (Karahan, 2014: 116).

Eldeki tez çalışmasında öncelikle Antalya yöresi içerisinde bulunan bölgelerin tarihi geçmişleri hakkında bilgiler verilmiştir. Tezde ilçelerle ilgili tarihî bilgiler verilmiştir.

Eldeki tez çalışmasında, Manavgat, Aksu, Akseki, Korkuteli, Antalya, Serik, Varsak, İbradı ilçelerinden toplam otuz türkü toplanmıştır. Bu türküler içerisinde söz varlığı çalışması içine giren Temel Söz Varlığı (Akrabalık Adları, Kişi Adları, Yer Adları, Mekân Adları, Renk Adları, Sayı Adları, Organ Adları), Yabancı Sözcükler, Çeviri Ögeleri, Deyimler, Kalıplaşmış Sözler, Atasözleri, Deyimler, Terimler başlıkları üzerine örneklemeler yapılmıştır. Sınıflandırılan sözcüklerin tarihteki iz düşümleri ise Divânü Lügati't Türk, Etimolojik Sözlük, Tarama ve Derleme Sözlüklerinden hareketle gösterilmiştir.

Antalya Yöresi Türkülerinin Konuları

Tez çalışmasında TRT repertuarında bulunan elli üç türkü içerisinde otuz türküyü incelemeye çalıştık. Otuz türkü alfabetik sıraya göre alınıp incelenmiştir. Antalya yöresi türkülleri yörenin folklorik söz varlığını, arkaik konuları içermektedir. Özlem, aileye olan düşkünlük, ailelerinin evlatlarına olan düşkünlüğü, bir yerden bir yere göç etme, bağlık-bahçelik işler gibi konular türküllerin içeriklerini oluştururlar. Bu konulardaki sözcüklere Divân'da rastladığımız gibi Tarama ve derleme sözlüklerinde rastlamaktayız. Burada bulduğumuz sözcükler bugün aynı yörelerde konuşma ağzında da kullanılmaktadır. Bu da sözcükler tarihi seyirler içerisinde özellikle Türkçe arkaik sözcükler çok fazla değişime uğramadan çağımızda Antalya ve ilçelerinde insanların zihinsel kodlarında bulunmaktadır.

Söz Varlığı Çalışmaları ve Antalya Yöresi Türkülleri

Söz varlığı, bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler anlamına gelmektedir. (TDK, 2005: 2158). Zeynep Korkmaz'a göre ise, bir dilin bütün sözcükleri, bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan sözcük toplamları anlamına gelmektedir. (Korkmaz, 2007: 144). Banguoğlu'na göre ise, daha yeni zamanlarda üretim ve birleşim yolu ile yapılmış veya yabancı dillerden gelmiş sözcüklerin oluşturduğu sözcük dağarcıklarıdır. Deyimler, atasözleri bu grup içerisine girmektedir. (Banguoğlu, 2007: 141). Aksan'a göre ise söz varlığı bir dilin sadece sözcüklerini değil, deyimlerini, kalıplaşmış sözlerini, atasözlerini, terimlerini ve çeşitli anlatım kalıplarını içermektedir. (Aksan, 2006: 8). Sözvarlığı yani vocabulary bir dilin, bir alanın veya bir eserin söz varlığı, söz hazinesidir. Sözlük, söz hazinesi anlamlarına gelir. (Karaağaç, 754: 2013).

2011 yılında sözvarlığı çalışmalarında göz önünde bulundurulacak kıstaslar üzerine bir makale yayımlanmıştır. Sözcükler, deyimler, atasözleri, ikilemeler başta olmak üzere terimler,

yabancı sözcükler, kalıp sözler, sözvarlığı incelemelerinde üzerinde durulan konulardandır. (Baş, 2011: 52).

Yapılan tez çalışmasında öncelikle Doğan Aksan'ın *Türkçenin Sözvarlığı* adlı eserinden hareketle sözcüklerin ayrımları yapılmıştır. Aksan da *Türkçenin Sözvarlığı* adlı eserinin içerisinde, temel söz varlığı, atasözleri, deyimler, ikilemeler, ilişki sözleri, kalıplaşmış sözler, terimler, yabancı ve çeviri ögeleri söz varlığını oluşturan unsurlar olarak görmektedir.

Tez çalışmasında Antalya yöresi türkülerinin söz varlığı Aksan'ın da ifade ettiği gibi öncelikle temel söz varlığı, kültürel sözcükler (gelenek- görenek sözcükleri), atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp ve kalıplaşmış sözcükler ve varsa eğer terimler, yabancı ve çeviri ögeler başlıkları altında verilmiştir. Her türkünün sözcükleri için ayrıca müstakil bir fonetik, morfolojik ve şekil bilgisi alanında bilgiler verilmiştir. Sözcüklerin tarihi dönemlerdeki varyantları da ayrıca sözlüklere dayanılarak verilmiştir. Böylece söz varlıkları etimoloji ile birlikte desteklenmiştir. Bu da bize göre Eski Türk dili alanında farklı bir çalışma alanı getirecektir. Bunların yanı sıra özellikle kalıplaşmış sözler, atasözleri ve temel söz varlığına giren renk, sayı, yön adları ile ilgili Türk kültürü ve Türk mitolojisi bağlamında kısa açıklamalarda bulunulmuştur. Bu nedenle sözvarlığı çalışması ve Antalya türkülerini bir araya getirerek kurallar doğrultusunda tarihî dönemlerle karşılaştırmalı bir söz varlığı çalışması yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTALYA İLİ VE İLÇELERİNİN COĞRAFI VE TARİHİ YAPISI

1.1. Antalya

Antalya ili Türkiye'nin güneybatısında 29° 20' - 32° 35' doğu boylamları ile 36° 07' - 37° 29' kuzey enlemleri arasındadır. Güneyinde Akdeniz ve kuzeyinde denize paralel uzanan Toroslar ile çevrili olup doğusunda Mersin, Konya ve Karaman, kuzeyinde Isparta ve Burdur, batısında Muğla illeri ile komşudur. İlin yüz ölçümü 20.815 km² kadardır. Bu Türkiye yüz ölçümünün % 2.6'sı kadarına karşılık gelir. Akdeniz Bölgesi'nin batısında bulunan Antalya ili, bölge yüzölçümünün ise % 17.6'sını oluşturur.

İl arazisinin ortalama olarak %77.8'i dağlık, %10.2'si ova, %12'si ise engebeli bir yapıya sahiptir. İl alanının ¾'ünü kaplayan Torosların birçok tepesi 2500-3000 metreyi aşar. Batıdaki Teke yöresinde geniş platolar ve havzalar yer alır. Çoğunlukla kireç taşlarından oluşmuş bu dağlar ve platolar alanında, kireçtaşlarının erimesiyle oluşmuş mağaralar, düdenler, su çıkaranlar, dolinler, uvalalar ve daha geniş çukurluklar olan polyeler gibi büyüklü, küçüklü karst şekilleri çok yaygındır. İlin topoğrafik yönden gösterdiği değişkenlik gerek iklim, gerek tarımsal gerekse demografi ve yerleşme yönünden farklı ortamlar yaratmaktadır. Aynı özellik gösteren bu alanlar sahil ve yayla bölgesi olarak tanımlanır.¹

1.1.1.Tarihi

1.1.2.İlk Çağ Öncesi

Anadolu'nun insana ait bilinen en eski yerleşim alanlarından bir tanesi Antalya kent merkezinden yaklaşık 30 km. kuzeybatıda Korkuteli yolu üzerinde Toros Dağlarının Akdeniz'e bakan yamaçlarında Karain Mağarası'dır. Tarihlendirilmesi günümüzden yaklaşık 500 bin yıl kadar geriye, başka bir deyişle Eski Taş Çağı'nın ilk dönemlerine rast gelmektedir. Bu dönem, günümüzden 2 milyon ila 140 bin yılları arasında kalan evresini içerir. Karain'de mağara adamlarına (homo sapiens neandertalensis) ilişkin kemik kalıntıları da ele geçmiştir. Bunlar, tüm Anadolu'da ele geçen en erken fosil kalıntılardır.²

Bölgenin en eski tarih öncesi dönem buluntularını içeren Karain Mağarası, Eski Taş Devri ve Cilalı Taş Devrinden, Beldibi Mağarası da Orta Taş Çağından veriler sunarken;

¹<http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/dosya/1-246441/h/2-dundenbuguneantalya-1cilt-2cografidurum.pdf>
Dünden Bugüne Antalya Dergisi Sayfa 73-74 (erişim tarihi: 16.10.2016).
(erişim tarihi: 15.10.2016).

² <http://www.belgeler.com/blg/qi5/hitit-donemi-anadolu-cografyasi> -the-geography-of-anatolia-in-the-period-of-the-hittites, s.13 (erişim tarihi: 16.10.2016).

Bademağacı Höyüğü'nde yapılan kazılarda Cilalı Taş Çağı yerleşimlerine, buluntularına ve insanın yerleşik hayata geçişinin ilk izlerine rastlanır. Bunlara Karataş, Semahöyük'te yapılan kazılarla elde edilen Erken Tunç Çağı bulguları da eklenince bölgede Eski Taş Çağından zamanımıza kadar kesintisiz bir uygarlık vardır.

1.1.3. İlk Çağ Dönemi

Antalya Bölgesi'nin erken tarih bölgede 1946'dan önce yapılan kazırlardan öce karanlıktı. Hititlerin çivi yazılı belgelerinde adı geçen Ahhiyava ve Arzava ülkelerinin Pamfilya olduğu bilim çevrelerinde kabul görmektedir. Bu bölgedeki araştırmalar ve buluntuların ortaya çıkması ve eldeki verilerle bölgenin karanlık olan bu dönemi de aydınlatılmaya başlamıştır.

1.1.4. Hititler Dönemi

Anadolu'da ilk siyasi birliği sağlayan Hitit Devletinin kurulduğu dönemde yazı, Anadolu'ya yakın zamanda gelmişti. Anadolu'nun ortasında kurulmuş olan Hitit Devleti dönemi, başlangıçta Antalya için sesiz ve karanlık geçti. Bölgenin tarih sahnesine çıkışı Hitit Krallarının Batı Anadolu seferleri düzenlemesiyle başlar. Bugünkü Antalya il sınırları içinde kalan Perge, Kesros, Patara gib eski coğrafya adlarının Hitit çağından kalma olduğunu MÖ 1267-1237 yılları arasında hüküm sürmüş Hitit Kralı 3. Hattuşili'nin yıllıklarından öğrenilmiştir. Konya'nın Yalburt'unda bir Hitit hiyrogliğinde Patara'nın "Pataf" biçiminde geçmesi bu aydınlanmayı güçlendiren buluntulardır. Buradan anlaşılan Hititlerin "Lukka Ülkesi" diye adlandırılan Akdeniz sahiline kadar uzanmış olmalarıdır.

Hitit İmparatorluğu'nun yıkılması sebebi olan deniz kavimleri göçü sırasında bir kısım Akahıların bu bölgeye göç ettiklerinden Yunan mitolojisinde söz edilir. Truva Savaşlarından sonra bazı Aka boylarının, Amphilokhos, Kalkhas ve Mopsps'un idaresinde Pamfilya'ya geldikleri; Perge, Silyon, Aspendos ve Selge'yi kurdukları söylenmekle birlikte son bilimsel veriler bu kentleri yörenin yerli halkının kurduğunu göstermektedir. Bu Perge'nin Parha, Aspendos'un Estvedüs, Selge'nin Estlegiis, Silyon'un Selyuüs adlarından da bellidir.

Bölgeye Pamfilyalılar yerleşmeden MÖ 7. yüzyıldan önce kısa bir dönem Rodoslular ve Dorluların, Kumluca ve Phaselis'te (Çıralı) bölgesini kolonileştirdiğini Eski Yunan kaynaklarında geçmektedir. Kumluca yakınlarında bulunan Rhodiopolis kenti bir kanıtı sayılmaktadır.³

³ <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/dosya/1-246445/h/3-dunden> bugune antalya-1cilt-3tarih-i.pdf s.83 Altbaşlık: Rodoslular ve Dorlular. (erişim tarihi: 24.11.2016).

1.1.5. Likya ve Pamfilya Dönemi

Antalya ili, tarihteki antik bölgelerden Batı Pamfilya'nın Güneydoğu ucunu ve doğu Likya'yı içine almaktadır. Günümüz Antalyası'nın batı sınırları içinde yerleşen Likyalıların kökenleri tartışılmakla birlikte Hitit ve Antik Mısır kaynaklarında (MÖ 2000) Lukki veya Luka adlı bir kavimden bahsedilmektedir. Bu kavim kendilerini Termilli olarak adlandıran Akdeniz kayıtlarımızdaki güçlü komşuları Luvilere akrabalıkları ile bilinen Likya ulusundan olması kuvvetle muhtemeldir.

Sınırların nereleri olduğu üzerinde pek çok tartışma olan Pamfilya bölgesinin büyük bölümü günümüzdeki Antalya'nın içindedir. Kelime anlamı olarak, "Tüm halklardan olan insanların yaşadığı memleket, ırkların ülkesi" anlamlarına gelen Pamfilya'da isminden dolayı pek çok kavmin bir arada yaşadığı düşünülmektedir. Syedra kentinde ele geçen bir kehanet yazıtında, "karışık milletlerin ülkesinde yaşayan siz Syedra Pamfuliyalıları..." denmektedir ki; bu yazıtta da kentin toplumsal yapısı hakkında bilgi vermektedir.

Sonuç olarak, ilk çağlardan Roma İmparatorluğu çağına kadar temelde haklar ve kültürler çerçevesinde ele alınmış çalışmalarda, bölgedeki eski çağ incelemelerinin henüz bir doyunluğa ulaşmadığı bellidir.

1.1.6. Bergama, Roma ve Bizans Dönemleri

Hristiyanlığın Anadolu'da hızla yayıldığı MS 5- 7. yüzyıllar boyunca Pamfilya ve Likya Doğu Roma eyaleti olarak önemlerini korumuşlar, hatta MS 2. yüzyıldaki parlak çağlarına yaklaşır derecede imar görmüşlerdir. 7. yüzyılın ortalarında Arapların sürekli yağma ve saldırıları her iki bölgeyi büyük ölçüde zarara sokmuş, bu duruma engel olmak isteyen Doğu Romalılar bölgeyi korumak amacıyla özel bir donanma kurmuşlardır.

Antalya'nın bugünkü bulunduğu yerde 2. Attolos'un zamanında inşa edilen ilk surların da bu dönemde dikildiği bilinmektedir. MS 130 yılında Roma İmparatoru Hadriyanus, Antalya seferi sırasında Hadrian Kapısı'nı yaptırmış, surların doğu bölümünü de onartmıştır. Ayrıca Rodos, Venedik, Ceneviz korsanlarının talanları, Kıbrıs Krallarının saldırıları ve Haçlı seferi sırasındaki yağmalar, depremler, bölgenin ekonomik gücü kadar kentleri de yıpratmıştır.

1.1.7. Selçuklu Dönemi

Konumu bakımından savunma bakımından güçlü olan Antalya, 11. yüzyıl sonlarında Türklerin eline geçti. Kent, 1097'de 1. Haçlı seferinin sonrasında yeniden Bizans eline geçmiş bulunuyordu.

Türkler 12. yüzyılın ilk yarısında Antalya önlerine kadar gelip yörede etkili olmaya başladılar. 1148 yılındaki 2. Haçlı Seferi sırasında buraya gelen Haçlı yazarları, Türklerin şehrin yakınlarına kadar geldiklerini, bu sebeple verimli tarlalarını ekemediklerini belirtir. Bu yüzden Türkler 1176 Miryokefalon Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu yurt edinmeye başladılar. Bu dönemde 2. Kılıç Arslan devletinin güçlü temellere sahip olması için çabalıyordu. 2. Kılıç Arslan bunun için oğullarını Anadolu'nun çeşitli yerlerine gönderdi. En küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i de 1180 yıllarında fethettiği Borgulu'daki (şimdiki Uluborlu) kaleye ve civarına melik olarak gönderildi. 2. Kılıç Arslan 1182 yılında Antalya'yı kuşatmış fakat şehri alamamıştı.

5 Mart 1207 tarihinde Antalya Selçukluların eline geçti. Şehir teslim alındıktan hemen sonra düzenlemeleri yapılmış, tersane yaptırılmış ve kuzeyde Uluborlu'da olan teşkilatın merkezi Antalya'ya taşınmıştır. Ancak Antalya'daki ilk Selçuklu egemenliği oldukça kısa sürdü. Denizden yardım alabilecek bir şehirle ilgili deneyimleri olmayan Selçuklular bir Cuma namazı vakti Hristiyanların Türklerin üzerine saldırıp büyük çoğunluğunu kaybetmesiyle şehri kaybettiler.

Selçuklu sultanı olan İzzettin Keykavus yeniden büyük bir sefere girişti. Şehir Türkler tarafından 22 Ocak 1216 tarihinde yeniden fethedildi. Türklerin güvenliklerini sağlamak üzere şehrin ikamet sahasını ikiye bölen bir koruyucu sur yaptırdı. Üzerinde de bu fethin sebeplerini ve nasıl gerçekleştiğini belirten kitabeler konuldu. Şehri ikiye bölen bu duvara göre batı kesimi Türk ve Müslümanların, doğu kesimi ise Hristiyanların ve yerlilerin sahası olacaktı. Ancak on sene sonra Antalya, devrin kaynaklarına aksetmeyen bir büyük imar daha görmüştür. Eski surunun 100 metre kadar doğusundan yeni bir sur daha yapılmıştır.

Bu yıllarda Alâeddin Keykubat, Alaiye'yi fethetmiş, orada önemli inşaatlar yapmıştır. Alaiye'nin de alınmasıyla Selçuklular'ın Akdeniz'de bir deniz birliği kurmaları gerekti. Antalya'da çalıştırılan veya oluşturulan tersane ilk Türk deniz varlığının oluşmasını sağladı. Hemen ardından Alaiye'de bir tersane inşaatına girişilerek Akdeniz'deki Türk deniz gücü oluşturuldu. Antalya tersanesinin güvenliğini tam olarak sağlamak amacıyla 1225 tarihinde şehir içinde yeni bir düzenlemeye geçildi. Alâeddin Keykubat, şehrin deniz tarafındaki savunmasını güçlendirmişti.

Antalya sonraki tarihlerde de Selçuklu sultanlarının kışlık payitahtlarından birisi olmaya devam etti.⁴

⁴ http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/dosya/1-246447/h/4-dunden_bugüneantalya-1cilt-4tarih-ii.pdf Dünden Bugüne Antalya Dergisi, C.2, s.106 (erişim tarihi: 30.11.2016).

1.1.8.Osmanlı Dönemi

Bugünkü Antalya ili sınırlarıyla Osmanlı Devleti'nin 15. ve 16. yüzyılda bu bölge için hazırladığı idari düzen arasında farklılıklar vardır. Bu yüzyıllarda bu bölgede kabaca Alanya ve Teke sancakları yer almaktadır.

Ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı sık sık yer değiştiren Antalya, Selçuklular döneminde tersanesi ve limanıyla büyük öneme sahipti. Selçuklu egemenliğindeki Antalya, Kıbrıs ile arasında önemli ticari etkinlikler yaparak dönemin en önemli ticari etkinlikler yaparak dönemin en önemli ticaret merkezlerinden birisi oldu. Tahminen 13. yüzyılın sonu ya da 14. yüzyılın başlarında burası Hamidoğulları'nın Antalya şubesinin eline veya Tekeoğulları'nın eline geçti. Bölge, Osmanlı'nın elindeyken Karamanoğulları'nın ve ara sıra da bazı Avrupalı devletlerin saldırılarına uğradı. Antalya, yeniden Osmanlılar'ın eline geçtikten sonra Anadolu eyaletine bağlantı. Ayrıca, Antalya bir süre şehzade sancağı olarak Osmanlı sancaklarından bir tanesi oldu. Şehzade Korkut 1502'den 1511 yılına kadar sekiz sene burada valilik yaptı. Antalya'nın Korkuteli ilçesi de ismini Şehzade Korkut'un bu bölgedeki hükümdarlığından aldı.

Bu bölgede, Osmanlı idaresi altındayken 1511 yılında ortaya çıkan Şahkulu İsyanı, 16. yüzyıldaki Celali isyanları ve Körbey isyanı hariç önemli bir olaya rastlanmaz.

Teke Sancağı'nın kuruluşunda özellikle coğrafi konumu ve tarihî şartlar önemli rol oynadı. Yine bu sancağın gelişmesinde eski çağlardan beri önemli ticaret yolları üzerinde bulunması da etkili oldu. Bölge Osmanlı egemenliğine geçince Anadolu eyaletine bağlandı ve 19. yüzyıla kadar bu şekilde devam etti. Antalya, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Konya'dan ayrılıp bağımsız bir sancak olma özelliği kazandı.

1.1.9. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

29 Ekim 1923'ten sonra ülkenin tamamında olduğu gibi Antalya'da da pek çok değişim göstermiştir. Osmanlı döneminde sancak olan bölge cumhuriyet dönemiyle birlikte il haline gelmiştir.

Antalya'da 1950-60 yılları dönem; sanayileşmenin başlamasıyla birlikte kırdan kente göçle gelen nüfus artışının görüldüğü, bunun sonucunda daha iyi iş, daha iyi çalışma, dinlenme ve barınma arzularıyla kente gelen kişilerin bu ihtiyaçlarına cevap verecek kenti kurma çabalarının görüldüğü bir zaman sürecidir. Kentte 1950'den sonra da artarak devam eden göçün, mekânda yaratacağı sosyal, kültürel ve fiziksel değişimler de bu dönemde yavaş

yavaş başlamıştır. 1960-70 dönemi Antalya'nın hızlı nüfus artışı ve kentleşmeden doğan sosyal, kültürel ve mekânsal değişimlere hazırlıksız yakalandığı bir süreçtir.⁵

Antalya, 2 Eylül 1993'te çıkarılan 504 sayılı kanun hükmünde kararname ile büyükşehir unvanı kazandı. 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı kanun ile büyükşehir belediyesinin sınırları valilik binası merkez kabul edilerek yarıçapı 30 km. olan dairenin sınırlarına genişletildi. 2014 yılında da büyükşehir oldu.

1.2.Manavgat

Manavgat, kuzeyde Toroslar, güneyde Akdeniz, doğuda Alara çayı, batıda Köprüçayı ile çevrili olan Antik Pamphylia'nın (Pamfilya) doğu kısımlarıdır. Pamfilya'nın kelime anlamı çok dil konuşulan, çok kabilelerden oluşmuş, ülke demektir.

1.2.1.Antik Dönemde Manavgat

Antik dönemlerde Manavgat bölgesi hakkında en eski kaynak Hititlerin çivi yazılı tabletlerinde görülmektedir. Hitit kaynaklarına göre Akhiyavalar'ın bu bölgede yaşadıkları (MÖ 1600- 1200) ve Luvicce adlı bir dilin konuşulduğu belirtilmektedir. Akhaların getirdiği Arkadia- Grek lehçesiyle burada yaşayan yerli unsurların (dilin) Hititçe- Luvicce'nin kaynaştığı, Side'de ele geçen ve bugün Side Müzesi'nde sergilenen yazılı kaynaklar nedeniyle araştırmacı arkeologların Sidece adını koyduğu bir dilin ortaya çıktığı görülmektedir. Pamfilya bölgesi MÖ 8. ve 7. yüzyıllarda ikinci kez Batı Anadolu Aiol ve İyon kabileleri tarafından kolonizasyon hareketlerine maruz kalmıştır. Truva Savaşı sırasındaki bu kavimlerin göçü ve kolonizasyon hareketleri sonunda yeni gelenler ile yerli halk, yavaş yavaş karışıp kaynaşmış ve Hellenleşen şehir devletleri ortaya çıkmıştır. Bugünkü Manavgat ilçe sınırları içindeki antik şehirlerin birçoğu bu dönemde kurulmuştur.

Anadolu'da sık sık değişen egemenlik savaşlarında, bilhassa Manavgat, dağlık olduğundan, Alanya ve çevresiyle birlikte hep bu olayların içinde kalmış ve küçümsenemeyecek bir üne de kavuşmuştur. Özellikle Köprüçay ve Manavgat çayından yararlanarak dağlık bölgelerin kerestelerini Mısır'a satarak kereste ve zeytinyağı ticareti yapılmıştır.

Manavgat sınırları içinde kurulan Side; Straben'a MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında, bir Lania kentinden gelen Helenli kolonistlerce kurulmuştur. Kentin adı Helence olmayıp Anadolu lehçesinde "NAR" anlamına gelir. Nar meyve olarak MÖ 500 yıllarından itibaren, bereket ve bolluğu sembolize etmektedir. Side'nin gelişmesinde kolonistlerin büyük payı

⁵ <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/belge/1-87628/5-bolum---tarih-iii.html>. (erişim tarihi: 24.11.2016).

vardır. Side'nin en görkemli dönemi MÖ 2. yüzyılın ilk yarısıdır. En önemli ve süslü yapıları bu dönemde yapılmıştır.

1.2.2. Bizans Hâkimiyeti

MS 4. yüzyıl boyunca Hristiyanlaşan bölge MS 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasıyla Bizans hâkimiyeti altında kalmıştır.

MS 7. yüzyılda başlayan ve ardı arkası kesilmeyen Arap korsanların akınlarına uğrayan, bölgedeki Hristiyan şehirlerin gittikçe önemi azalmaya başlamış, Araplar tarafından sürekli yağma ve talan edilen bölgeyi korumak için Bizans İmparatoru kurduğu özel donanımına bile bölgeyi koruyamamış, yavaş yavaş İslamlaşan bölgede Side – Manavgat – Hisar vb. gibi bazı stratejik yerler ve bentlerde ufak keşişlik halinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan Bizanslıları; ayrıca Rodos, Venedik, Ceneviz korsanlarının talanları ve Kıbrıs saldırıları ile Haçlı Seferleri sırasındaki yağmalar, bölgenin ekonomik gücünü olduğu kadar kentlerini de yıpratmıştır.

1.2.3. Selçuklu ve Osmanlı

12. ve 13. yüzyılda Selçuklu Türklerinin yoğun bir yerleşimine sahne olan Manavgat'ı Teke yöresiyle değerlendirirsek, 13. yüzyılın sonunda Anadolu' da Türk beylikleri yani Beylikler dönemi başlayınca Antalya ve Isparta bölgeleri Hamitoğulları'nın eline geçmiştir. 1300'lü yıllara gelindiğinde Isparta ve Antalya (Tekeoğulları) olarak ikiye ayrıldılar. Antalya'daki Tekelioğlu ailesi de Hamitoğullarının bir uzantısıdır.

Manavgat Hisar Mahallesi ziyaretgâhtaki (Mezarlık'taki) sandukada 1272 tarihi ve sandukalardaki şekil ve yazılar tıpa tıp aynıdır. Yani Selçuklu Türklerinin Manavgat'a Hamitoğulları batıdan geldiğinden daha önce kuzeyden geldiğinin ispatıdır.

Manavgat'ın tarihi Alanya'nın tarihi ile değerlendirilmektedir. Bunun nedeni, bu bölgede büyük şehirleri olmayan Türklerin, yerleşik bir hayata geçemeyerek hayvancılıkla uğraşan göçebe (Yörük) olarak yaşamları ya da yerleşik hayata geçenlerin dahi köy köy beylere tabii olarak, Selçuklulardan itibaren önemli bir merkez olan Alanya Sancak Beyliği'ne idari olarak bağlı olmasındandır. Bu dönemde Alanya'da basılan paraları Manavgatlılar kullanmıştır.

Beylikler dönemi (14. yüzyılda) Hamitoğulları ve Tekeoğulları'nın nüfus altındaki Manavgat, 1361 yılında Kıbrıs Kralı Pierne, yörede yerleşen Türklerin Mısır'a yardım etmesini önlemek amacıyla Antalya'yı zaptedince, Alanya ve Manavgat bu egemenliği kabul etmek zorunda kalmıştır.

15. yüzyılın ilk yarısında bölgeyi elinde bulunduran Karamanoğulları Beyliği'nden, Karaman Bey, Osmanlıların buralara almak için sefere hazırlandıklarını öğrenince Alanya ve Manavgat'ı hemen Mısır'a 200 dinara sattı.

1462 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Karamanoğulları Beyliği'nin ortadan kaldırılmasıyla Manavgat, Alanya ile birlikte Osmanlı egemenliği altına girmiştir.

Abdülmecit zamanında da Manavgat yine Alanya sancağına bağlı olarak Konya eyaletine başlar. 1871'de Manavgat, Alanya ile Antalya'ya bağlanır.

1.2.4. Cumhuriyet Döneminde Manavgat

Bugünkü Manavgat'ın kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, merkezi oluşu 150-200 yıl öncesine rastlanır. Cumhuriyetin ilanıyla, 1923 yılında vilayet yapılan Antalya ile birlikte Manavgat'ta Beşkonak ve Taşagil Nahiyeleri ile kaza yapılmış. Bu yıllarda gelişmeyen Manavgat 1960'lı yıllardan itibaren gelişmeye başladı. Son zamanlarda ise turizm ile birlikte nüfusu da arttı.

1.2.5. Manavgat'ın Türetildiği “Manav” Sözü'nün Aslı

Manav sözü ile ilgili birçok görüş bulunmaktadır. Burada birkaç görüşe yer verilecektir.

“Manav” Anadolu'ya ilk yerleşen Türklere verilen isimdir. Batı Anadolu yöresine, Manavların (yerleşik Türklerin) ilk yerleşiminin 1291 tarihinde olduğu bilinmektedir. Manav Türkleri, Batı Anadolu'da uzun yıllar Rum köyleri ile komşuluk yapmışlar ve uyumlu kişilikleriyle onlarla iyi geçinmeyi başarmışlardır. Ancak Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Rum köylerindeki yaşayanların mübadele ile Yunanistan'a göç etmelerinin ardından bu köylere Boşnak, Gürcü, Laz, Çerkez gibi anadili Türkçe olmayan göçmenler yerleştirilmiştir. Manavlar geleneklerine bağlı olduklarında ve dışa açılmayı pek tercih etmediklerinden uzun yıllar bu göçmenlerle de evlilik yapmamışlardır. Ancak son yıllarda dışarı açılmaya başlamışlar ve diğer göçmenlerle kız alıp vermeleriyle onlarla da kaynaşmışlardır.

Faruk Sümer' e göre; Sakarya ve Marmara Bölgesi'nde “Manav” denilen köylülerin de aslı Yörük olup çoğu Antalya bölgesinden geldikleri için bu adı almışlardır.

S. Fikri Erten' e göre; “Malum ya eski Yunanîler her şehirde kendi ananelerinden bir şey uydurarak şehir ve mevkileri Yunanîleştirmek kaidesini tutturmuşlardı. Hâlbuki Yozgat, Tokat ve Manavgat isimlerinde görülen (gat) eki ve başka isimlerdeki gat eklerinde başka anlamlar aramaya lüzum yoktur. Gat, gad, kat,kada, kuday Farsça Huda, Sümerce “gudea”, Avrupa dilindeki gatt, gad hepsi bizim “ağat” ana kökümüzden üremiş ve hepsi de önce

Türkler tarafından telaffuz edilmiş, Mabud adıdır. “Kat, -yükseklik, ışık- manasını ifade eder”. demektedir. (Yıldız ve Konyalı, 2010: 20).

Bir başka kaynaktan edindiğimiz bilgiye göre; Burada yaşayan Manabat obalarından bu isim gelmektedir. Bu bölgenin halkı Kanuni devrinden beri “Manav” olarak isimlendirilir. Tüm yörede ve yurttan meyve satanlara manav denmekte ise, bu kelimenin manası o devirlerde tüm meyve satanların çoğunluğunun Manabat obaları halkından olması nedeniyle, kısaca Manav olarak isimlendirilmiştir. (Çimrin, 2008: 25).

1.3.Serik

Serik ilçesi, Antalya- Mersin karayolu üzerinde, Antalya’nın 38 km doğusunda, Manavgat İlçesine 40 km uzaklıktadır. Akdeniz’de 22 km kıyı şeridinde sahip olup; 8 km içeride, denizden 26 m yüksekliktedir. Kısmen dalgalı ovalık bir arazi üzerinde kurulmuştur. Serik Antalya ovasının doğuya doğru uzanan bir parçasını teşkil eder.

1.3.1.İlkçağ’da Serik

Serik, İlk Çağ’da Pamfilya bölgesinde yer almıştır. Pamfilya “İrkların Ülkesi” anlamına gelmektedir. Sikkelerde ve taş yazıtlarda görüldüğü gibi, Pamfilya’daki Grek Ağzı Dor göçünden önceki Atina ile sıkı bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Truva Savaşları’ndan yüzyıl sonra ortaya çıkan Yunanistan’ın büyük bir bölümüne yayılan ve Pelepones’i egemenliği altına alan Dorlar, kendi ağızlarında beraberinde bu bölgeye getirmişlerdir. Yunanistan’dan gelen bu ilk göçü ikinci bir göç izlemiştir; Yunanistan ve Küçük Asya’nın batı kıyılarında İyon ve Ailois adını taşıyan bölgelerde oturan Grekler, Pamfilya’ya doğru gelerek Perge, Aspendos ve Side gibi sömürge kentlerini kurmuşlardır. Persler; MÖ 479’da Grekleri, Salamis ve Plataia’da toplu kırım halinde yenmişlerdi. Xerses MÖ 469’da Aspendos yakınlarında bir ordu toplamayı başarmış ve aynı yıl içinde Atina Komutanı Kimon, güney sahillerinde başarılı savaflara girişmişti. Sonuç olarak Pers tehlikesi ortadan kalkmış ve güneydeki bazı kıyı kentleri Atina Deniz Birliği’ne katılmıştır. Perslerin ikinci egemenlik devri, Büyük İskender’in 334 yılında Pers egemenliğini koparmak ve Greklerin daha önce uğradıkları haksızlığın öcünü almak üzere küçük Asya’ya geçmesine kadar sürmüştür. Büyük İskender Aspendos’a uğramadan Side’ye geçti ve ardından Pamfilya’nın batısına geçti. Büyük İskender batıya yönelmesine rağmen tekrar geriye döndü. Aspendoslular da bu durumu hiç olası görmemişlerdi. Hiç yenilgiye uğramayan Büyük İskender karşısında Aspendoslular, korktular ve teslim olmayı en iyi seçenek olarak gördüler. Büyük İskender’in bu bölgeyi ele geçirme amacı; Küçük Asya’nın güney kıyılarını, Persler’e karşı bir deniz üssü olarak kullanmaktır. Son Bergama Kralı 2. Attalos MÖ 133’te çocuksuz

ölünce, Bergama Krallığı “vasiyet” yoluyla Roma’ya geçti. MÖ 129’da Küçük Asya Eyaleti’nin kurulmasından sonra Pamfilya’nın bu eyaletin yönetimine katıldığı bilinmektedir. Serik’te ilk yerleşim yerleri, Sillyon (Yanköy yakınlarında bulunan Koçhisar Tepesi’nde) ve Aspendos’ (Belkis) tır.

1.3.2.Cumhuriyet Döneminde Serik

Cumhuriyetin ilk yıllarında da Serik Nahiye merkezi Kökez olmuştur. Köylerde 1937 hanede 7991 kişi yaşamata iken aşiretlerde ise 1.306 hanede 5.148 kişi yaşamaktaydı. 30 Mayıs 1926 tarih 877 no ile kabul edilen aynı zamanda 26 Haziran 1926 tarihli ve 404 nolu Resmi Ceride’de yayımlanan Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu’nun ikinci maddesinde dört numaralı cetvele kayıtlı 18 kaza yeniden teşkil edilmiştir. Bu kanuna göre Serik, kazası 26 Haziran 1926 tarihinde kurulmuştur. Serik kazası Kökez, Belpınar ve Kürüş mahallelerinden oluşmuştur. 927 yılı kayıtlarını içeren Türkiye Cumhuriyeti Devleti salnamesinde, Serik kazasının Serik nahiyesi ve Gebiz nahiyesinden oluştuğu ve 97 köyünün bulunduğu kayıtlıdır. Bu nahiye ve köylerde toplam 14.854 nüfusun kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. 1928 yılı Dâhiliye Vekâleti kayıtlarına göre Serik kazasına: Serik nahiyesi 56 köy, Gebiz nahiyesi ise 21 köy olmak üzere 77 köye bağlıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı köyler birleştirilerek veya göçebe olan Karakoyunlu Muhtarlığı, Çakal Aşireti Muhtarlığı gibi bazı muhtarlıkların yörükleri yerleşik hayata geçirmek amacı ile kapatıldığını ve 1940 yılı kayıtlarına göre; Serik nahiyesinde 43 köy, Gebiz nahiyesinde 18 köy olmak üzere 61 köyün kayıtlı olduğu görülmektedir. Günümüzde Turizm ile birlikte nüfus giderek artmaktadır.

1.3.3.Serik İsmi Nereden Geliyor?

Selçuklular, Antalya bölgesine geldiklerinde ilk olarak Sillyon’a yerleşmişler ve bu yerleşim birimine “Karahisar-ı Teke” adını vermişlerdir. Sillyon’un girişine bir mescit yaparak bölgeye Türk damgasını vurmuşlardır. Eski Osmanlı belgeleri incelendiğinde bu bölgeye “Cemat-ı Etrak Serik” (Serik Türk Cemaati) ile “Kökez” adında bir grubun yerleştiği tespit edilmiştir. Kökez grubu, bugünkü Aspendos Harabeleri’ne yerleşmiştir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde geçen “Serik Pazarı”, “Serik Dağı” ve Osmanlı belgelerinde geçen “Surlu Kökez” yerleşim yeri bugünkü Aspendos Kalesi çevresidir.

15. yüzyılın ortalarına ait kayıtlarda “Körfez Yeri” ve “Surlu Kökez” yerleşim yeri bir arada düşünüldüğünde Kökez cemaatinin Aspendos’a yerleştiği hükmüne varılabilir. Ayrıca Kürüş köyünde bir cami, Boğazak köyü sınırları içinde bulunan Karadayı Mezarlığı içinde 17. yüzyılın başlarına ait bazı mezar taşlarının bulunması, Serik bölgesindeki ilk yerleşim yerinin Boğazak köyü civarındaki “Antik Kirse Tepesi” civarı olabileceği izlenimini vermektedir. 19.

yüzyılın sonlarında Rumeli'den gelen göçmenler Kökez Çeşmesi'nin çevresinde 73 hane olarak yerleştirilerek günümüzdeki Serik'in temeli olan "Şevketiye" köyü kurulmuştur. Ama halk bu yerleşim birimine devletin verdiği "Şevketiye" ismi yerine Kökez ismini kullanmıştır. Bu karışıklığı gidermek için Cumhuriyetin ilk yıllarında 26 Haziran 1926 tarihinde Kökez köyü ilçe merkezi haline getirilmiş ve Serik adıyla kayıtlara geçirilmiştir.

Bir başka kaynaktan edindiğimiz bilgiler ışığında Serik isminin nereden geldiği ile ilgili çeşitli görüşler yer almaktadır. Değindiğimiz kaynakların dipnot kısmını incelediğimizde; Macit Selekler'in; Serik adının Zerk'ten gelmiş olmasını tahmininin yanlış olduğu ve Evliya'nın imlasının doğru olduğuna değinilmiştir. Orta Asya'da Seğrek'liler vardır ve Serik adı Seğrek'ten değişmiştir. Seyrek, hız ve adım büyüklüğü ile alakalı bir özellik olmalıdır. Bazı Serikliler kendilerini Seyrekli'yiz diye ifade ederler. Tarihî bağlantılar bakımından ise Doç. Dr. Mustafa Oral'ın, Serik kelimesi için kullandığı "ipek" tanımını verebiliriz. Şöyle ki, Ser'ler, Serekliiler, Orta Asya'da Serika toprağında Kaşkar'dan Tibet'e kadar uzana arazide yaşayan bir kabile idi. Çok açık olmamakla birlikte Kıpçak ve Kırgızlarla özdeşleştirilebilirler. Serik adı coğrafyadan taşınmış bir isimdir ve kökleri MÖ asırlara Hunlar dönemine kadar gitmektedir.

Dede Korkut Destanlarında ise Seğrek- Serikliler için şu ifadeler vardır; Uşun Koca birini Eğrek ve Seğrek adında iki oğlu vardır. Eğrek, bir gün beyleri çiğneyip Kazan Bey'in karşısına gelir, oturur. Ters Uzamış adında bir bey ona baş kesmediğini, kan dökmediğini, aç doyurmadığını, burada ne aradığını sorar. Eğrek, baş kesmenin, kan dökmenin hüner olduğunu öğrenince Kazan Han'dan akın diler. Kazan Han, kabul eder; üç yüzer verip gönderir. Bu akın sırasında esir düşer. Kardeşi Seğrek, onu kurtarmaya gider. Eğrek kardeşini tanımadığı için kâfirler ona bir tuzak kurmak ister. Seğrek'in bir deli olduğunu, yoldan geçenlerin ekmeğine el uzattığını, bunun üstüne yürürse onu serbest bırakacaklarını söylerler. Eğrek gidince bu kişinin kardeşi olduğunu öğrenir. Kâfirleri yenerler. Yurtlarına dönerler.

Gündoğmuş Yaylalarında Seyricek ve Aydın-Ödemiş'te Seyrikli, Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyesine göre Cezayir'de deniz kıyısında Serik Kalesi vardır. Kısaca diyebiliriz ki Serik adı ile Seğrekli bağlantısı Zerk'ten daha anlamlıdır. (Selekler, 2011:17).

Bir başka kaynaktan edindiğimiz bilgiye göre Serik; adı, o mevkideki bir çeşmenin eski adından gelmektedir. Bu ismin Selçuk erkânından Kökez Bey ile ilişkisi bugün belli değilse de, halk arasında bu mevkii ormanlık ve tehlikeli bir yer iken, rivayete göre, eşkıyaların yolu keserek yolcuları soydukları ve soyduktan sonra da ormandaki eşkıya başlarına, soydukları yolcuyla ne yapmaları gerektiğini sorarlarmış. Eşkıya başı bazıları için "Ko" bazıları için de "Kes" emri verirmiş. Serik ilçesinin bu isminin bu Ko-Kes emirlerinden

geldiği rivayet edilir. Orada köy kurulduğunda bu köye o devrin geleneğine uygun olarak “Şevketiye” ismi verilmişse de, gerek halk dilinde gerekse resmi yazışmalarda Kökez ismi kullanılarak gelmiştir. (Çimrin, 2008: 30).

1.4.Alanya

Antalya Körfezi’nde, Anadolu’nun güney sahili boyunca Pamfilya ovasına yerleşmiş, kuzeyinde Toros Dağları ve güneyinde Akdeniz bulunan, Türk Rivierası sınırları dâhilinde, kıyı şeridi boyunca 70 km. alana sahip bir ilçedir. Batıdan doğuya sahil şeridi boyunca Manavgat ilçesi, Kuzeybatı kısımlarında dağlık bir araziye sahip Gündoğmuş ilçesi, kuzeyinde Hadim, doğusunda Taşkent ve Sarıveliler, güneydoğusunda ise Gazipaşa ilçeleriyle çevrilir. Manavgat, Side ve Selge gibi eski şehirlere ev sahipliği yapmaktadır. (Akiş, 2008: 15-32).

Alanya, antik çağlarda korsanlara, Bizans döneminde derebeylerine ev sahipliği yapmış ve nihayet Anadolu Selçukluları döneminde de başkentliğe yükselmiş ender güzellikteki tarihî bir şehirdir. Alanya antik çağda Pamfilya ile Kilikya arasında yer almıştır. Herodot’a göre bu bölgenin insanları Truva savaşı sonrası Anadolu’ya dağılan insanların soyundan gelir. Yapılan araştırmalarda ilk yerleşimin günümüzden 20 bin yıl öncesine üst Paleolitik Döneme kadar uzandığı anlaşılmıştır.

Tarihte bilinen ilk adı Coracesium’dur. MÖ 4 yüzyılda Persler’in istilasına altındadır. Daha sonra korsanların barınağı olmuştur. MÖ 139 yılında Seleki kralı kendi istila etse de korsanların barınağı olmaktan kurtulamamıştır. MÖ 65 yılında Romalı komutan Magnus Pompeius tarafından Roma İmparatorluğu topraklarına katılan şehir, Roma’nın çöküşü ile Bizans döneminde adı da “güzel dağ” anlamında Kalonoros olur.

1204 yılında Haçlı orduları’nın İstanbul’da Latin İmparatorluğu’nu kurması üzerine Anadolu’da bir otorite boşluğu doğmuştur. Bir derebeyi olan Kyr Vart, Kilikya Ermeni Krallığı adına Kalonoros’ta sağlamıştır.

Kent, 1221 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat tarafından ele geçirilmiştir. Sultan Alaaddin Keykubat derebeyi Kyr Vart’ın kızıyla evlenerek kenti yenilemiş ve kışlık başkent yapmıştır. Kentin adını da Sultan Alaaddin’in şehri anlamına gelen Alâiye olarak koymuştur. Alaaddin Keykubat döneminde şehir en parlak günlerini yaşar. Bugünkü kale, tersane ve hala ayakta duran yapıların birçoğu o dönemdendir.

1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk programında olmasına rağmen Alaiye’yi ziyaret etmiş ve bu jسته karşılık da dönemin belediye başkanı Hüseyin Hacıkadiroğlu, Alaiye halkı adına ziyaret sonrası Atatürk’ün seyahat etmekte olduğu gemiye Alaiyelilerin sevgi, saygı ve

bağlılıklarını ileten bir telgraf çekmiştir. O zamanlarda karadan gemiye çekilen telgrafların tamamı Çanakkale üzerinden iletildiğinden, Atatürk'ün eline ulaşan telgrafta Alaiye'nin adı yanlışlıkla Alanya olarak yazılır.

1300 yılında Anadolu Selçuklular'ın dağılması sonucu şehir Karamanoğlu Beyliği'nin egemenliğine girer. Konya merkezli Karamanoğulları, 1427 yılında şehri 5 bin altın karşılığı Mısır Memluk Sultanlığı'na satar. Nihayet Anadolu'da birliğin sağlanması ve Osmanlı Beyliği'nin öne çıkması ile Alâiye, 1471 yılında Fatih Sultan Mehmet'in komutanlarından Gedik Ahmet Paşa tarafından Osmanlı Devleti topraklarına dâhil edilir.⁶

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Alâiye, önce Kıbrıs eyaletinde bağlanır (1571), ardından Konya Vilayetinin sancağı yapılır. (1864). Sonra Antalya sancağına (1868) ve nihayet 1871 yılında da Antalya'nın ilçesi yapılır. Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ile Alanya adını alır.

Alanya, Tarsus ile birlikte 1571 yılında Kıbrıs eyaletine bağlanmış, 1864 yılında ise Konya vilayetinin sancağı olmuştur. 1868 yılında Antalya'ya bağlanmış, 1871 yılında bu ilin ilçesi olmuştur.

1.4.1.Alanya İsmi Nereden Gelir?

Şehir, tarih boyunca birçok defa farklı isimlerle adlandırılmıştır. Alanya ismi, Latince (Coracesium) veya Yunanca'ya (Korakesion) Luvi dilinde uç/çıkıntılı şehir anlamına gelen Korakassa kelimesinden geçmektedir.

Bizans egemenliği altınayken, Yunanca güzel/hoş dağ anlamındaki Kalonoros veya Kalon Oros adı kullanılmıştır. Selçuklular ise şehrin adını, 1. Alaeddin Keykubad'ın isminin farklı bir türevi olarak Alâiye'ye çevirmişlerdir. 13. ve 14. yüzyıla gelindiğinde ise İtalyan tüccarlar Candelore veya Cardelloro ismini kullanmışlardır. 1935 yılında M. Kemal Atatürk buraya yaptığı ziyaret ile şehir isminin son halini almıştır. Söylentilere göre, bir hata sonucu telgraftaki Alâiye kelimesi Alanya şeklinde yazılmıştır. 1933 yılında ise Resmi Gazetede Alanya kullanılmasıyla bu isim resmîlik kazanmıştır.⁷

1.5.Gazipaşa

Selendi-Gazipaşa, Antalya'nın 180 km. doğusunda 10 km. uzunluğu, 7 km. derinliğindeki Gazipaşa Ovası üzerinde ve Akdeniz kıyısında kurulmuştur. Doğusunda İçel ili-Anamur ilçesi, kuzeydoğusunda Karaman ili Ermenek ilçesi, kuzeyinde Sarıveliler ilçesi

⁶ <http://www.alanya.tv/tr/alanyatarihi/alaiyealanya>. (erişim tarihi: 24.11.2016).

⁷ "Alanya-Korakesion", Daily Life, Culture, and Ethnography of Antalya. Antalya Valiliği, 06.02.2008. 26.08. 2007 tarihinde kaynağından arşivlendi. (erişim tarihi: 24.11.2016).

ve batısında ise Alanya ilçesiyle komşudur. Güney sınırları teşkil eden Akdeniz sahiline paralel bir şekilde yaklaşık 35 km. içerde batıdan doğuya doğru uzanan Toroslarla çevrilidir. Yüzölçümü 931 km olup ilçe merkezi sahilden 3 km. içerde yer almakta ise de yeni yerleşimler sahile kadar uzanmıştır. İlçenin kıyı şeridi uzunluğu yaklaşık 50 km.'dir. Bunun 3 km.'si Halil Limanı- Bıçkısı Çayı arası, 2 km.'si pazarcı, 2 km.'si Koru, 200m.'si Endişe Güney-Uzun Kum ve 100 m.'si Yakacık (Kaledran) plajları olup geri kalan 40.700 m. Kayalıktır. İlçe merkezi ile deniz kıyısı arasında alçak tepeler yer almaktadır.

1.5.1.Tarihçesi

Gazipaşa'nın bilinmeyen veya tahmin edilen tarihî, tarihî perspektif içerisinde oldukça derinlere uzanmaktadır. Ana hatlarıyla bu tarihsel serüveni MÖ 2000'lerde başlar. Hititlerin bir kolu olan Luviler yine Hititlerin Kizzuvatna (Çukurova bölgesi) ve Arzava (Antalya yöresi) ülkeleri diye adlandırdıkları bölgede yaşamışlardır. Gazipaşa'da bu bölge içinde kalması nedeniyle ilçenin tarihi yolculuğa Luvilerle- Hititlerle başlamış olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Karatepe (Sivaslı) civarındaki harabeler içinde yer alan aslan kalıntıları bu bilgileri doğrular niteliktedir.

Gazipaşa'nın tarihsel yolculuğu içindeki önemli bir kilometre taşı da MÖ 628 yıllarıdır. Selinus adıyla tarihte iki kent mevcuttur. Sicilya'da Yunanlı Mağara- Hyblaia halkı tarafından bu tarihte bir site devleti olarak kurulan Selinus, diğeri Anadolu'nun güneyindeki Selinus, Kilikya Bölgesi'nde ve Hacımusa (Kestros) Çayı'nın iki yakasında kurulmuş liman kentidir. Kalesi ise şimdiki kale kalıntılarının bulunduğu yerde olup o zamanlar ada konumunda idi. Buradan baştan Mısır olmak üzere, o günün ticaret merkezleri ile deniz ticareti yapılmakta idi.

Yunan yönetiminden MÖ 197'de Antiokhos dolayısıyla Roma egemenliğine geçen kente MS 1. yüzyılda Akdeniz kıyılarının doğu seferine çıkan Roma Kralı Trojan hastalanarak Selinus limanına gelmiş ve bir tüccarın evine konuk olmuş, daha sonra iyileşemeyerek burada ölmüştür. Yerine tahta geçecek olan Hadrianus, Selinus'a gelerek cenazeyi Roma'ya götürmüş, anısına da bir mezar yaptırmıştır. Bu nedenle de Selinus'un bir süre Traianapolis adıyla Hristiyanlık döneminde ise Seleukeia- Silifke Başpiskoposluğu'na bağlı piskoposluk merkezi olduğu bilinmektedir. MÖ 1. yüzyılda başlayan Roma İmparatorluğu dönemi, bu devletin Anadolu sınırları içinde bulunan Gaziapaşa'da 6. yüzyıla kadar devam etmiştir.

MS 6. yüzyıldan başlayarak Güney Akdeniz, Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiş, 12. yüzyılın ilk yarısında Kilikya Ermeni Krallığı'na bağlanmış, dönemde Gazipaşa, Antalya ve Alanya ile birlikte Pamfilya'nın Türkleşmesi süreci içinde Selinus, Selçuklu

Sultanı 1. Alaaddin Keykubat'ın 1221 yılında Alanya'yı, 1225'e kadar da buradan itibaren belki de Toroslardan kaynaklanıp şehir merkezinden geçerek denize karışan beş büyük çayın zaman zaman sel baskınına neden olması dolayısıyla Selinti olarak anılmaya başlanmıştır. Ancak Selçuklular'ın Alanya hariç fethi kısa sürmüş ve 1243'te 2. Gıyaseddin'in Köseadağ Savaşı'nda İlhanlılar'a yenilmesinden yararlanan Ermeniler burayı yeniden ele geçirmiş ve 1275'te Karamanoğulları'nın fethine kadar onların elinde kalmıştır. 1270' lerdeki Moğollar'ın Anadolu işgali sırasında Selinti, Anadolu Selçuklu Devleti'nin Konya ve bağlı bölgeleri sınırları içinde yer almaktaydı.

Anadolu beylikleri döneminde 1335 yılından itibaren Antalya ve civarı Teke Beyliği'nde kalırken Alanya, Selinti ve doğusu ile Kuzey yöreleri merkezi Konya olan Karamanoğulları hâkimiyetine girmiştir.

Osmanlı döneminde Fatih Sultan Mehmet'in Deniz Kuvvetleri Komutanı (Kaptan-ı Derya) Gedik Ahmet Paşa, 1470 yılında Alanya'yı, 1472 yılında ise Selinti, Anamur ve Silifke yöresini Karamanoğlu Beyliği'nden alınarak Osmanlı hâkimiyetine dâhil etmiştir.

Ünlü gezgin Evliya Çelebi meşhur Seyahatnamesi'nin 126. sayfasında “18. yüzyılda Selinti kazası, İçel (Mersin) sınırları içerisinde Silifke Sancağı'na bağlı 26 köyü olan ve yıllık 80 akçe vergi veren bir kazadır. Deniz kenarında bakımlı cami ve evler ile yemyeşil dağlara sahiptir. Kıbrıs'a 70 mil uzaklıkta iskelesi vardır.” demektedir. (Yıldız, 2009: 16).

1.5.2. Gazipaşa İsmi Nereden Gelir?

Kamus'ul Alam'da geçen örnekte Selene adı görülmektedir. Bölge sular ve seller bölgesidir. Bölgede Sedre çayı dâhil Delice, Bıçkıcı, Hacı Musa ve Kaledran Çayı olmak üzere tam beş tane çay vardır ve bu ad bölgeye akarsularına izafeten verilmiş bir addır. Selene adı bu bölgeye nasıl taşınmıştır diye sorulduğunda ona da yine tarihten şahitler bulmaya çalıştık. Bölgede Luwi'lerin yaşadığı su götürmez bir gerçektir. Luwi'lerin ise İç Asya kökenli olduğuna dair en azından Fin-Ogur dil grubuna dâhil olduklarına ait delilleri bilim adamları söylemektedir. Selenge Irmağı Orta Asya'da Baykal gölüne dökülen bir nehir. Yani bir akarsu. “Su” sözcüğü dilimize Çince'den girmiş. Ama Türkçe olmuş. Artık su bal gibi Türkçe'dir. Suyun çoğalması ile akan “sel” Türkçe'dir.

Şemseddin Sami; Kamus'ul Alam adlı eserin Selenge maddesinde, Selenge, ırmağını anlatarak; “Asya'da büyük bir nehir olup Moğolistan'ın kısm-ı şimâlinde vaki Hıtay vusasında Hangay ve Tangrulu dağlarından nebaan eder.” demektedir. Selenge Osmanlı Türkçesinde sağır kef ile okunur veya yazılır. Selenge okunur. (Yıldız, 2009: 22).

İlçenin ilk ismi Selenus'tan gelme Selinti'dir. Bu kenti Roma Kralı Stran kurmuş ve buraya bir süre Stranpolis de denmiştir. Gazipaşa, ilk kez 1921'de Selinti ismiyle ilçe olmuş, halkının Kurtuluş Savaşı ve özellikle Konya'daki Delibaş ayaklanması sırasında büyük yararlık göstermesi nedeniyle ismi Gazipaşa olmuştur. 1926'da Alanya'ya bağlıyken, 1948'de yeniden ilçe olmuştur. (Çimrin, 2008: 40).

1.6.Elmalı

Elmalı ilçesi, Güney Anadolu'yu kapsayan Toros Dağları'nın Batı Akdeniz Bölgesi'nde uzanan kıvrımları arasına sıkışmış çanak şeklindeki bir plato üzerinde kurulmuştur. Kuzey yarımküre 46- 46 doğu meridyen düzleminde ve 2503 m. yüksekliğe varan Elmalı Dağı'nın güney eteğindedir.

1.6.1.Tarihi

Elmalı ilçesi, Likya bölgesinin kuzeyinde yer alıp tarih boyunca birçok uygarlığın hâkimiyetine girmiştir. Yönetim anlayışı olarak, Anadolu Selçukluları tarafından bu topraklara yerleştirilen ve bölgeye kendi adlarını veren Tekeli Türk boyları tarafından kurulup gelişti. 1. Bayezid döneminde de Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Gerek Teke beylerinin, gerekse ilk Osmanlı devrindeki Teke Sancak Beylerinin bu bölgeyi yaylak olarak kullanmaları ve hatta bazı tarih kitaplarında Teke Sancağı'nın merkezi olarak Antalya yerine Elmalı'nın gösterilmesi, bu yerleşimin kuruluşu ile ilgili bulunmaktadır. Elmalı tarihinde; “Amelas”, “Elmalu” ve “Kabalı” isimleri ile anılmıştır.

Kentle ilgili Osmanlı dönemine ait bilinen en eski kayıt 1419 tarihli vakıf kayıtlarıdır. 1455 tarihinde kent kayıtlarında, Tekeoğlu vakfı olan Bey Hamamı'nın adının geçmesi Elmalı şehrinin Tekeoğullarından itibaren imarına hız verildiği anlaşılmaktadır. 1455 tarihli tahrir kayıtlarında Elmalı'da mahalle adı geçmeyip “Nefs-i Elmalu” adı yer almaktadır. Bu tarihlerde gayrimüslimlerden söz edilmeyip nüfusun 330 kişi civarında olduğu tahmin edilir. 16. yüzyıl ortalarında, dönemin Tapu Tahrir belgelerine bakıldığında, 22 mahalle ve 233 hane ile yaklaşık 1475 civarında nüfustan söz edilmektedir. Kayıtlarda, bu azınlığın Bağköy civarında yaşadığı belirtilmektedir. 1530 tahririne göre Elmalı'da, 22 hane, 1568 tahririne göre 12 hane bulunmaktadır. 1901- 1902 tarihli Konya Vilayet salnamesinde kentte; 230 Rum, 331 Ermeni ve 2 Musevi olduğu belirtilmektedir. 1841 yılına doğru şehir nüfusunun 10 bin civarında olduğu belirtilir.

Elmalı, askeri yollardan uzak kalmış olmak dolayısıyla fazla gelişmemişse de, kendine göre yöresel bir ekonomik faaliyetin merkezi olmuştur. Bunun yanında, Kaş, Finike, Kumluca ve Fethiye'den gelen yolların bir kavşağı durumunda olup; Korkuteli üzerinden Antalya ve iç

kesimlere bağlantılı bulunması ekonomik gelişimin sebebi olmuştur. Eskiden beri Elmalı verimli ovadan elde edilen hububat ve bakliyat ile dağlarda tahtacı aşiretler tarafından kesilen kerestelerin ve çeşitli hayvan ürünlerinin toplandığı bir pazar yeri hizmeti gördüğü gibi; burada pamuklu bezler dokunur, dericilik de ileri gitmiştir. 19. yüzyıl sonlarında kentte vakıf sayının arttığı ve buna bağlı olarak da yapısal bir gelişimin hâsıl olduğu gözlenmektedir. Bu tarihlerde kentte; 1 adet hükümet dairesi, 35 cami ve mescit, 1 tekke, 22 mektep, 10 medrese, 2 kilise, 3 han, 3 hamam, 293 dükkân, 24 değirmen, 8 tabakhane, 10 kahvehane, 3 kütüphane vardır. 19. yüzyıl sonunda Konya vilayetinin Antalya Sancağı'na bağlı olan Elmalı'nın 1868 yılında belediyesi kuruldu. Cumhuriyet dönemi içerisinde, 1940 yılında çıkan bir yangında zarar gördü ve yeniden imar edildi. (Duymaz, 2008: 205-220).

1.6.2.Elmalı Adı Nereden Gelir?

Eski ismi Amelas olan ilçe ismini çok sayıdaki elma bahçelerinden almaktadır. (Çimrin, 2008: 57).

1.7.Akseki

Kardelen çiçeğinin ana yurdu olarak bilinen Akseki ilçesi, Antalya iline bağlı Batı Torosların güneyinde kurulmuş bir ilçedir. Doğusunda Gündoğmuş, Bozkır, batısında Manavgat, İbradı; kuzeyinde Beyşehir, Seydişehir; Güneyinde Manavgat ve Gündoğmuş ilçeleri yer alır. İlçenin coğrafi yapısı Manavgat Irmağı'nın oluşturduğu büyük bir vadi ile engebeli ve dağlık bir görünüme sahiptir. İlçenin büyük birçoğu Kartallı Mağara (Bağarcık) Kuyucak, Düdencik Mağarası (Çınardibi), Bucakalan Mağarası, Göktepe Yaylası, Çimi Yaylası, Irmak Vadisi ilçenin diğer çekiciliği olan yerlerdir. Akseki'de karasal iklim görülür.⁸

1.7.1.Tarihi

Akseki'nin kuruluş tarihî ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Aşağıda belirteceğimiz gibi, çok eski tarihlere kadar gidilmesi gerekir. Örneğin Romalılar zamanında Akseki'ye Marala dendiğini bilmekteyiz. Kaldı ki, daha sonra değineceğimiz gibi, bu bölgede MÖ yedi binli yıllardan beri insanlar yaşamaktadır. Akseki 1872 yılına kadar Alanya'ya bağlı bir köy iken, bu tarihten sonra Konya'ya bağlı bir ilçe olmuştur. 1901 yılında bazı köyleri Seydişehir'e bağlanmıştır. O tarihten beri de Antalya'ya bağlı bir ilçe haline gelmiştir. Ayan ve hanedan dediğimiz kişiler veya aileler de servetlerine güvenerek bu arayışa cevap vermeye çalışmışlardır.

⁸ http://www.yerelnet.org.tr/ilceler/ilce_belediye_koordinat.php?ilceid=198280 (erişim tarihi: 24.11.2016).

Aksekilileri, bulundukları bölgeye göre üçe ayırabiliriz. Birincisi, Marlalılardır (Akseki'nin içinden olanlar); ikincisi, İbradılılar (bugünkü ismi ile Aydıncık'tan gelenler); üçüncüsü de Aksekililerdir ki değişik etnik ve dini özellikleri olan bir yerdir. Akseki ve köylerinin çoğunun ismi Türkçe değildir. 53 yerleşim yeri için sekiz ayrı etimolojik kökten sözcük kullanılmıştır. Bu isimlerin 16 tanesinin Luwice, 6 tanesinin Helence, 2 tanesinin Farsça, 1 tanesinin Hititçe, 1 tanesinin Lukuanca, 1 tanesinin İyonca, 1 tanesinin Arapça ve 10 tanesinin Türkçe olduğu görülmektedir.

Akseki yöresi tarih boyunca değişik kavimlerin etkisi altında kalmıştır. Bunların başlıcaları Hattiler, Hititler, Likyalılar, Frigyalılar, Karyalılar, Fenikeliler, İsaerialılar, Helenler, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılardır. Helenler ve Romalılar tarih ölçüleri içinde daha dün denecek kadar yenidir. Romalıların Anadolu'da egemenlik kurmaları bin yılı milattan önce, bin yılı da milattan sonra olmak üzere iki bin yıllık bir süreyi kapsar. Helenlerin ve Romalıların bu bölgeye dışarıdan kendi halklarından insanlar getirip yerleştirerek uluslaştırdıkları düşünülemez. Denilebilir ki, Akseki yöresinin insanları yukarıdaki devletlerin baskısından kurtulmak için dağlık olmasından yararlanarak bu bölgeye yerleşmiş, öz Anadolu insanlarıdır. (Yıldırım, 2003: 4).

1.7.2. Akseki İsmi Nereden Gelir?

Akseki ilçesinin merkezi Marulye'dir. Roma devrinden kalan bu ismin nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak yeni isminin Ak ve Seki kelimelerinden oluştuğu muhakkaktır. Çünkü Akseki'nin coğrafi konumu, dağlık bir arazi içinde, sekiler halindedir. (Çimrin, 2008: 60).

1.8. İbradı

İlçe doğusunda Beratlı, Trabeza, Kurkur, Çuvallı, Aktepe; batısında Melik, Toka, Gençkar, Uluçukur, Kesik; kuzeyinde Zimbit, Obet, Gaydan, Uluçukur, Akpınar, Lök, Pınarcık, Enerli; güneyinde Katara, Karadağ, Akıncı, Kurtgediği dağları ile çevrilmiştir. Gembos ve Gembogazi ovası İbradı'nın kuzeyinde Dereköy ile Göynem ve İbradı arasındadır. Rakamı 1300 metredir. Dağlardan inen sularla dolar göl halini alır. En kuzeyde ucu Taşköprü, en güney ucunda Başpayam İbradı belidir. Ortası, Ortapayam ve Erilikli adıyla anılır. Kapladığı arazi aynı bir bademi andırır. Bu ovanın genişliği 2 km. uzunluğu 15 km.'dir. Bir diğer ova olan Eynif Ovası Toka, Karadağ ve Cimriği Dağları arasındadır. Genişliği Gembos'a yakındır. Üzümcü Ovası ise Başlar Köyü yakınında olup İbradı'nın Çukurviran Mahallesi yanındadır. Ekim ve meraya elverişli bir sahadır. Bu üç ova dan ilçede başka küçük çapta ovalar bulunmaktadır. Ancak İbradı'nın kendisi bir yayladır. Selçuklu Sultanı Alaaddin

Keykubat'ın İbradı'yı yazlık konaklama yeri olarak kullandığı söylenir. Denizden yüksekliği 950 metre olan İbradı'da yaz aylarında ortalama sıcaklık gündüz 30 derece gece ise 10 derecedir. Nem ise yok denecek kadar az olduğu için insan vücudunda terleme olmaz.

1.8.1.Tarihçe

Psıdya sınırları içinde yer alan İbradı'nın kuruluş tarihi tam olarak bilinmiyor. Ancak, İbradı ve çevresinde bulunan kalıntılardan Roma devrine uzandığı tahmin ediliyor. Örneğin, İbradı'ya 2 km. mesafedeki Ürünü Köyü'nün arasında Helenistik dönem Erymna Antik Kenti'nin kalıntıları mevcuttur. Kentin nekropolü ise Ormana'yı çevreleyen kayalık sırtlardır. Yine Ormana'ya 11 km. uzaklıkta Çukurvıran Köyü çevresinde Helenistik dönemlere ait kalıntılar görülmektedir. İbradı kervan yolunun Kesikbel mevkiinde bulunan Selçuklu Kervansarayı'ndan geriye sadece temel taşları kalmıştır. Evliya Çelebi, ünlü Seyahatnamesi'nde İbradı'nın 17. asırda oldukça mamur ve mühim bir belde olduğunu yazar. İbradı'nın Türk tarihinde mühim mevkii vardır. Ancak bu mevkiiyi tarihe İbradı olarak değil fakat Nevahi-i Alâiye hatta Alâiye olarak geçirmiştir.

1.8.2.İbradı İsmi Nereden Gelir?

İbradı kelimesinin ne olduğu anlaşılmamıştır. Hadim, Karaman taraflarında İbrala adlı bir köy daha vardır. Arapça (En soğuk) manasına gelen (Ebred) kelimesinden alındığı yolundaki yorumlar için tarihî bir münasebet tevsik edilememiştir. Gerçi İbradı'nın cenup şarkında Manavgat'ın Avason Köyü vardır. Bu köy de ismini Avasım'dan almış olabilir. Avasım, Arap harp lisanında hudut şehir demektir. İlçenin adının Gür-su anlamına gelen Abra-ada'dan geldiği sanılır. (Çimrin, 2008: 65).

1.9.Kemer

Kemer, Akdeniz kıyısında, Antalya'ya 40 km. uzaklıkta olan bir ilçedir. 1980'li yılların başına kadar küçük bir köy iken son 20 sene içinde açılan tesislerle Türk turizminin en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Önce köy sonra kasaba olduktan sonra 13 Eylül 1991 yılında da ilçe statüsünü kazanmıştır.

Kemer'in en eski tarihi MÖ 690 yılına dayanmaktadır. Phaselis antik kentinin kuruluşu bu tarihe dayanmaktadır. 1960'lı yıllara kadar karayolu olmadığı için, ulaşımı sadece deniz yolundan sağlanan Kemer, 1980 sonrasında uygulanan Güney Antalya Turizm Projesi kapsamında yol ve diğer altyapı değerlerine kavuşarak hızla gelişmiş ve bugün Türkiye'nin en gözde turizm merkezlerinden birine dönüşmüştür. Kemer ilçesi ile Kiriş, Tekirova, Çamyuva,

Arslanbucak, Kuzdere, Beycik, Göynük, Beldibi, Çıralı gibi yerleşim yerleri, Antalya turizminden son derece önemli bir yer tutar.

Kemer'in başta gelen çekiciliklerinden birisi doğal güzelliğidir. Deniz, orman ve dağlar bir noktada birleşmektedir. Denizin berraklığı, ormanın yeşilliği, deniz dalgalarının çam ağaçlarına kadar uzanması ve çam ağaçlarının plajlarda gölgelik olarak kullanılması oldukça cazip gelmektedir. Beldibi mevkiinden başlayarak Tekirova'ya kadar olan tüm kıyı tamamen doğal plajdır. Girintili çıkıntılı kıyılarında birçok koy ve küçük doğal limanlar bulunur.⁹

Başka bir kaynaktan edindiğimiz bilgilere göre; Kemer nahiyesi Tarihi ve asar-ı atika noktasında çok zengindir. Eski eserler;

1. Doyran yaylasında Alım pınarı yakınında küçük dağ fe yalçın kayalar üzerinde büyücek bir şehir harabesi vardır. Şehrin hala kal'a ve burçları, eserleri göze çarpar.
2. Buraya bir saat kadar doğu güneyde diğer bir şehir harabesi daha görülmektedir. (Akkilise) denilen bu mevkide dağ eteğinde hala tamamıyla harap olmamış bir anfi vardır.
3. Geyikbayırı ile Şerafeddin (karcı) bayırı köyleri önünde dik ve yüksek bir tepe üzerinde bir şehir harabesi vardır. Burada da muhteşem binalar ve kemerler bulunmaktadır.
4. Antalya'ya bir buçuk saat mesafede Arap suyu ile Boğa çayı arasında eski harabeler görülmekte ise de pek az kalmıştır. Burasının da eski (Olbiya) şehri harabeleri olduğu zannedilmektedir.
5. Çakırlara yarım saat mesafede Hayıtlı göl mevkiinde lahit kırıkları vardır.
6. Asarçandır köyü, sahilde Hurma'dan, yaylada Dört çam gediği mevkiine kadar, sarp ve dik yamaçlar olduğu için yer yer birçok küçük büyük harabeler görülür.
7. Ağva'ya üç saat mesafede Gedelme ve Ovacık mahalleleri arasında çam ormanları içinde büyük bir şehir harabesi vardır.
8. Göynük ile Eski Köy (Kemer) arasında Çıldır çeşme civarında mağbedler ve bina harabeleri vardır.
9. Kemer'de su yolları olarak yapılmış kemerler bulunmaktadır.
10. Tekirova köyünde pek büyük şehir harabesi vardır. Bunu İskender tarafından muhasara ve zapt olunan eski (Faselis) şehri olduğu bilinmektedir.
11. Çaltıcak karşısındaki ada üzerinde de harabeler ve karadan adaya su geçirildiğinde delalet eden eserler vardır.

⁹http://www.kemer.gov.tr/http://www.hgk.msb.gov.tr/urunler/diger/il_ilce_alanlari.pdf,<http://www.kemer.gov.tr/> (erişim tarihi: 24.11.2016).

12. Çıralı da deniz kenarından dereye doğru uzanan gayet büyük bir şehir harabesi vardır.

Ünlü seyyahımız Evliya Çelebi'nin buraya gelerek Çıralı'da Olympus şehri bakiyesini gördüğü anlaşıyor. (Selekler, 2011:55).

1.9.1.Kemer Adı Nereden Gelir?

1910'lu yıllara kadar adı Eskiköy olan Kemer, adını bir zamanlar su baskınlarından korumak için yaptıkları bir 23 km. uzunluğundaki duvardan dolayı aldığı sanılmaktadır. (Çimrin, 2008: 67-70).

1.10.Korkuteli

Korkuteli ilçesinin temelini teşkil eden Aladdin Mahallesi ilçenin ilk yerleşim merkezidir. Korkuteli ilçesi Antalya iline bağlı Akdeniz Bölgesi ilçelerindendir. Doğusunda Antalya merkez ilçesi, batısında Muğla Fethiye ilçesi ve Burdur, Gölhisar ve Çavdır ilçeleri, güneyde Kumluca ve Elmalı ilçeleri ve kuzeyde Burdur, Bucak ve Tefenni ilçeleri ile çevirili bulunmaktadır.

Yüz ölçümü 2471 kilometrekare'dir. Deniz seviyesinden yüksekliği 1020 metre olup $\frac{1}{4}$ oranında Akdeniz iklimi $\frac{3}{4}$ oranında gölle bölgesi kara iklimi hüküm sürer. Soğuk hava gölle bölgesinden, sıcak hava Akdeniz bölgesinden intikal etmektedir. Yılın dört mevsimi bariz olarak görülen ilçede hava sıcaklığı ortalaması kış aylarında genel -5 derece ve yaz aylarında +25 derece olmaktadır. Torosların başlangıcını teşkil eden Bey Dağları'nın Akdeniz'e bakan yüzünün arka kısmında oluşan düzlüklerin ve tepeliklerin hakim olduğu bir arazi yapısı mevcuttur.

1.10.1.Tarihi

1.10.2. Psidya Devri

Korkuteli Antalya'nın kuzeybatısında ve Antalya'ya 68 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Evliya Çelebi'nin İstanos hakkında yazdığı bilgiye göre burada İsinde adında bir kasaba vardı. İsinde Kasabası Psidya'lılar zamanında kurulmuştur. Alaaddin Kışla Mahallesi'nde İsinde Kasabası Pisitya'lılara ait şehir kalıntılarına rastlanmaktadır. Pisitya Eti İmparatorluğuna bağlı, iç işlerinde bağımsız bir devlettir. Pamfilya Karya'lılar gibi diğer küçük devletlerle komşu bulunuyorlardı. Pisitya'nın çevresinde bulunan diğer küçük devletlerden bazıları şunlardır. Komabe (Garipçe), Kratopolis (Kızılkaya), Legost (Büyükköy Yakası), Pogla (Çomaklı), Sergücia (Bayat), Termesus (Güllük Dağ'ı) gibi. Antalya Müzesi ilk müdürü merhum Süleyman Fikri Erten'den alınan bilgilere göre ayrıca vilayet tarihinden

alınan bilgilere göre İsidya Kasabası adına para basıldığı tespit edilmiştir. İsidya'lı olduğu Eti'ler zamanında buralara gelip yerleştikleri anlaşılmaktadır. Alman alimlerinden Kreşehler Küçük Asya devletlerinden Psitya dili ile Anadolu dillerinin Eti diline benzerliğini tespit etmiştir. Psitya'lılarla Eti'lerin akraba oldukları çeşitli araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır. MÖ 1295'te Eti'ler ile Mısırlılar arasında meydana gelen meşhur Kadeş Savaşı'nda Psidokya'nın Hitit İmparatorluğu'na askeri yardımda bulunduğu tarihî bir olaydır. Şimdiye kadar çevremizde Eti'lere ait tarihî araştırma yapılmamış olması nedeniyle Eti Hyografi yazısının etraflıca çözümlenmemiş olması sebepleriyle yeterli bilgi toplanamamıştır. Makedonya hükümdarları Büyük İskender'in yaptığı doğu seferinde Psitya'lıların kahramanca karşı koymaları bilhassa Termesus'luların boyun eğmemiş olmaları bu bölgede yaşayanların çok cesur bir kavim olduklarını gösterir. Çok uzun süren kuşatma sonunda Termesus'u alamayan İskender “Bir kartal yuvası ile uğraşamam.” diyerek kuşatmadan vazgeçmiş ve buradan ayrılmıştır. Ne yazık ki İskender öfkeyle ayrılırken çevrede bulunan zeytinlikleri de ateşe vermiştir. Bu bölge sakinlerinin dini inançlarına gelince taptıkları Zeus'tur. Mitolojiye göre Zeus tanrılarının adını taşır. Termesus harabelerinde Zeus'un tasvir edildiği görülmektedir.

1.10.3.Roma-Bizans Devri

Psitya, MÖ 395 Roma imparatorluğu doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu'nun bir ismi de Bizans'tır. Bölgenin uygarlıktaki inkişafı İskender'in ölümünden sonraki Helenistik çağda başlar. Doğu kültürü ile batı kültürünün kaynaşması Roma'nın doğuya hâkim olması buralarda kurulan medeniyetlerin birer örneğidir.

1.10.4.Selçuklu Devri

İlçemiz Korkuteli, Selçuklu hükümdarı Gıyasettin Keyhüsrev zamanında (1027) Bizanslılardan alınmıştır. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev Alaşehir yakınında yapılan savaşta şehit olduğunda yerine oğlu I. İzzettin Keykavus geçmiştir. (1210-1219) Alaaddin Keykubat'ın yaz mevsimini Korkuteli'de kış mevsimini de Antalya'da geçirdiği bilinmektedir. Hükümdarlığı 1219-1237 yılları arasında geçmiştir. Ölümünden sonra yerine II. Gıyaseddin Keyhüsrev geçmiştir. 1243 yılında Moğollarla yapılan Köseadağ savaşından sonra devletin zayıfladığı ve parçalanmaya yüz tuttuğu görüldü. Alaaddin Keykubat zamanında bütün Akdeniz kıyıları Türk hâkimiyeti altına girmiştir. İlçemiz “Alaaddin Mahallesi” isminin Sultan Alaaddin Keykubat'a izafeten verildiği bilinmektedir. İlçemizde Selçuklulardan kalma birçok yapıt vardır.

1.10.5.Osmanlı Devri

Antalya ve çevresi 1392 yılında Yıldırım Beyazıt tarafından alınmış idaresi oğlu İsa Çelebi'ye verilmiştir. 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Timur bu bölgeyi Hamitoğulları'ndan alıp Teke Beyi Osman Bey'e vermiş ise de Antalya'da bulunan sancak beyi Hamza Bey Korkuteli'nde bulunan Osman Bey'in üzerine yürüyerek 1423 yılında ortadan kaldırmıştır. Yavuz Sultan Selim zamanında kardeşi Şehzade Korkut, Antalya'da sancak beyi idi. İki kardeşin arası açılınca öldürülmekten korkan Şehzade Korkut Osmankalfalar köyü yakınlarındaki bir mağarada saklanmakta iken 1310 tarihinde burada kardeşi tarafından boğdurulmuştur. Antalya Osmanlı İmparatorluğu zamanında Anadolu eyaletinden Teke vilayeti iken 1864'te vilayet taksimatı yapılıncı Konya vilayetinin Teke sancağına bağlı nahiye merkezi olmuştur. 1915 yılında ilçe olmuştur. Şehzade Korkut'a izafeten ilçenin adı "Korkuteli" olmuştur. (Gömeç, 2011: 35).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKÜLERİN SÖZ VARLIĞI

Sözvarlığı denince akla ilk gelen, elbette sözcük olacaktır. Her ne kadar, dilin öteki öğeleriyle çeşitli ve sıkı ilişkiler içinde bulunursa da sözcük, özellikle somut kavramları yansıttığında zihinde tek başına belirli bir tasarım uyandırabilecek niteliktedir. Özellikle “anlam” kavramı açıklanırken sözcüğün ancak, bir arada bulunduğu öteki öğelerle birlikte, belirli bir kavramı aktardığını, çeşitli ekler ve tümcenin öteki öğeleriyle ilişkilerini göz önünde bulundursak da sözcüğün tek başına belirli bir kavramın yansıtıcısı olduğu gerçeği yadsınamaz. (Aksan, 1990: 17).

Bir dilin söz varlığı araştırılırken üzerinde durulması gereken ilk unsur o dilin, o yörenin temel söz varlığıdır. İnsan organları başta olmak üzere yemek, içmek, uyumak, gitmek, gelmek, almak, vermek gibi temel eylem kavramları yanında, akrabalık adları, sayılar gibi insanın maddi ve manevi kültürü içine giren her şey temel söz varlığını oluşturur. (Aksan, 1990: 26). Bir dilin temel söz varlığı içerisine sözcükler, deyimler, atasözleri, ikilemeler, yansıma sözcükler, akrabalık adları, kişi organ adları, yer-coğrafi adları girmektedir.

2.1. A Kızım Sana Potin Alayım mı (Elmalı)

A kızım sana potin alayım mı	A kızım sana küpe alayım mı	A kızım sana yüzük alayım mı
Al babacığım al	Al babacığım al	Al babacığım al
Potinimi alayım	Ben küpemi alayım	
Ayağıma giyeyim	Kulağıma takayım	Ben yüzüğümü alayım Parmağıma takayım
Ben ablama gideyim	Ben yengeme gideyim	Nişanlıma gideyim
Şura şuralarıma	Şura şuralarıma	Şura şuralarıma
Bura buralarıma	Bura buralarıma	Buraburalarıma
İlle de şuralara hoş yakışır	İlle de Şuralara hoş yakışır	İlle de şuralara hoş yakışır

(Kaynak kişi: Mehmet GÖRGÜLÜ, Derleyen: Cevat UYANIK).

2.1.1. Temel Söz Varlığı

Her dilde kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşayan yerli sözcükler, insan yaşamında birinci derecede önemli olan, insana ve çevresine ilişkin önemli kavramları yansıtan sözcüklerdir. Başta baş, göz, kulak, ayak gibi organların adları olmak üzere ana besin maddesi sayabileceğimiz su, buğday, et, balık gibi nesnelerle insanın yakın ilişki içinde bulunduğu at, inek, koyun gibi hayvanlar, tarım hayvanları, tarım araçları, insanların en çok kullandıkları, somut eylem gösteren almak, vermek, içmek, gitmek, gelmek gibi sözcüklerle bir, iki, beş, on, yüz, bin gibi sayı adları örnek olarak gösterilebilir. Temel söz varlığı adı da verilen bu sözlerin dilde en az değişen öğeler olduğu, 1000 yılda bu varlığın ancak aşağı yukarı % 81'inin yaşamını sürdürdüğü ileri sürülmüştür. Temel söz varlığı sorunu günümüz dilbiliminde özel bir yer ve önem kazanmıştır. Anadili ve yabancı dil öğretiminde, öğretilecek dilin en sık geçen, en gerekli sözcüklerinin saptanması, bu öğretimden alınacak sonucun başarılı olup olmaması rol oynamaktadır. (Aksan, 1990: 16).

Bir dilin söz varlığı araştırılırken üzerinde durulması gereken ilk unsur o dilin, o yörenin temel söz varlığıdır. İnsan organları başta olmak üzere yemek, içmek, uyumak, gitmek, gelmek, almak, vermek gibi temel eylem kavramları yanında, akrabalık adları, sayılar gibi insanın maddi ve manevi kültürü içine giren her şey temel söz varlığını oluşturur. (Aksan, 1990: 26) Bir dilin temel söz varlığı içerisine sözcükler, deyimler, atasözleri, ikilemeler, yansıma sözcükler, akrabalık adları, kişi organ adları, yer-coğrafi adları girmektedir.

Bu bölümde, Antalya türkülerinin söz varlığını çeşitli başlıklar altında gruplandıracağız Aksan ve Yavuz'un çalışmalarından hareketle bu bölümde türkülerini "Akrabalık adları", "Yer Adları", "Hitaplar", "Sevgiliye Dair Unsurlar" ki bu unsurlar türkülerin söz varlığı içerisinde oldukça fazla bulunmaktadır. "Dinî Öğeler", "Maden Adları", "Deyimler", "Zaman Unsurları", "İnsan Bedenine Ait Unsurlar", "Mecazlı Söyleyişler", "Hayvan Adları", "Renk Adları", "Çiçek ve Bitki Adları", Tabiat- Coğrafi Unsurlar", "Giyim-Kuşam Adları", "Meslek Adları" gibi başlıklara bu bölümde yer verilmiştir.

2.1.1.1. Akrabalık Adları

Türkçe akrabalık adları bakımından zengin bir dildir. (Aksan, 1978: 98) Aile yapısında her üye için farklı bir ad verilmektedir. Bu durum da Türk toplumunda aile kurumunun ve akrabalık ilişkilerinin çok önemli ve özel bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. (Buran, 2000: 173-177)

Kaşgarlı Mahmud eserinde akrabalık adlarına yer vermiştir. Diâvân'ın incelenmesinden anlaşıldığına göre 11. yüzyılda Türkler akrabalığa çok önem vermekte ve akrabalık hukukuna son derece riayetkâr görünmektedir. (Genç: 1997: 80).

kızım: *A kızım sana potin alayım mı?/ A kızım sana küpe alayım mı?/ A kızım sana yüzük alayım mı?*

kız+ım: **Kökt.:** “silik kız oğlu:n”; “kızımın”; “kız”. **Uyg.:** “eki:kızı:n tapığ berti”; “kızım üç”. **Xak.:** “kız”; “kız kırkın”; “menin kızım”; “ew kızı”. **Çağ.:** “kız”. Temel anlamıyla evlenmemiş kadın ve torun, köle anlamında kullanılan sözcük tarihî dönemlerde varlığını korumuştur. Güney Batı Türkçesinde “ğl:z” olarak bulunur. Köktürkçede “silik kız”; “kızı:n”; “ol kız”. Uygur Türkçesinde “eki: kızı:n tapığ berti”; “amrak kızı”. Karahanlı Türkçesinde “kız”; “kız kırkın”; “yinçge kız”; “kız kuş”; “kalın bé:rse: kızı alı:r kere:k bulsa: kızı alı:r”. Çağatay Türkçesinde “kız”; “evdeki kızı:z”; “kız karındaş” şeklinde kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 679-680). 1. Dişi çocuk. 2. Bakire. 3.Evlenmemiş dişi insan. 4. İskambil kâğıtlarında kız resimli kâğıt. 5.sf. Dişi: Kız kardeş, kız evlat. 6. Ünl. Dişi cinsten birine daha yaşlı biri tarafından kullanılan bir seslenme sözü. (TDK, 2005: 1175). Gıyz: Kız. (Derleme Sözl. 2009: 2069). 1. çıkarmak. Kız gelin etmek. 2.(1) Pahalı, kıt, az bulunur. (2) Kıtlık, , azlık, pahalılık. (Tar. Sözl., 1995: 139). yurç: Karının küçük erkek kardeşi ,küçük. Kocanın küçük kardeşiyle karının küçük kardeşi ayırt edilir. Kocanın küçük kız kardeşine “ini” denir. Yaşça büyük olursa “içi” denir. Kocanın kendisinden küçük olan kız kardeşine “singil”, kocanın kendisinden büyük olan kız kardeşine “eke”, karının kendisinden küçük olan kız kardeşine “baldız” karının kendisinden büyük olan kız kardeşine “eke” denir. (DLT, 1991: 816). 1. Genç ve evlenmemiş dişi insan, cariye, duhter. 2. Dişi evlat, evlad-ı inâs, bint, kerime, duhter. 3. Bıkr, dūşîze. (Sami, 2015:656).

baba: *Al babacığım al.../ Al babacığım al.../ Al babacığım al...*

baba+cık+ım: **Kökt.-Uyg.:** “badra kız atası begke inça tēp tēdi kanım uluğ busuşluğ sakınçılığ”. **Xak.:** “ata”; “ata sa:ğu:n”. **Çağ.:** “ata”. Tarihî dönemlerde sözcüğün ata, kang, büyük dede, bir işin yüzyıllarca en tepesinde olan kişi, atabeg (öğretici) şeklinde geçtiği görülür. Sözcük günümüzdeki lehçelerde de yaşamaktadır. “ata sagun”, “ulu ata”, “ata beg”, “ata karındaş”, “ata kız-karındaş” şekillerinde tarihî metinlerde geçmektedir. (Clauson, 1972: 40). 1. Çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek. 2. Çocuğun olmuş erkek, peder. 3. Kazılarda çıkarılan toprağın miktarını hesaplayabilmek için yer yer bırakılan toprak dikme. 4. Çatı mertegi. 5. Bir ülkeye veya bir topluluğa yararlı olmuş kimse. 6. Anlayışlı, iyi huylu erkek. 7. Silah kaçakçılığı, kara para aklama ve uyuşturucu madde ticareti vb. kirli ve gizli işler yapan çetenin başı. 8. Koruyucu, babalık duyguları ile dolu kimse. 9. Ata: ‘Asya’daki

babalarımızdan miras kalan milli şiirimizin manzum şekillerinde...”-Y.K. Beyatlı. 10. Çok kaliteli, üstün nitelikli. 11. Tarikatların bazısında tekke büyüğü: Bektaşî babası. 12. Bu gibi kimselere verilen unvan: Gül Baba, Nur Baba. 13. Gemi veya iskelede halatın takıldığı yuvarlak başlı iri demir, ağaç veya beton dikme. 14. Bir merdivende, tırabzanın sahanlıkla birleştiği yerde bulunan dikey öge. Baba değil, tırabzanın babası babalık görevlerini yapmayan babalık için söylenen söz. (TDK, 2005: 171). Buba: Baba. (Derleme Sözl., 2009: 774). (Tar. Sözl., 1995:) {}. eb: baba, ata, peder. (Devellioğlu, 2007: 197). ata: baba (DLT,1991: 47) 1. Ata, peder, eb, vâlid. (Esasen çocuk diline mahsus olarak ekser elisine beyninde müşterektir. Avrupa lisanlarında papa telâffuz olunur.) 2. Yaşlı ve muhterem adam ve bir nevi sıfat-ı rûhâniyyesi olan: Hacı baba; derviş baba. 3. Bektaşî şeyhi. 4. Baş, top: asa babası, tırabzan babası. 5. Zencilere arız olan saraya mümasil bir hâl-i asabî: Babası var; babası tutmak. (Sami, 2015: 93).

Abla: *Ben ablama gideyim...*

abla+m+a: Kökt.: “eçü:m apa:m”; “eçü:miz apa:mız”. **Uyg.:** “ecesi apası”. **Xak.:** “ajunka apa enmişinde berü”. **Çağ.** “apa egeçi”. Sözcük /aba/ şeklinde Tarihî Türk dönemlerinde anlamında kullandığı görülür. Tarihi Türk dönemlerinden Köktürk döneminde *eçüm apam*, şeklinde geçmiştir. Uygur Türkçesi Döneminde *ata*, *encester eçe/apa* şeklinde geçmiştir. Karahanlı döneminde Kutadgu Bilig’de ale atalar ve onların takipçileri anlamında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesi döneminde de *apa*, elder sister anlamında kullanılmıştır. Oğuz Türkçesi döneminde de “anne” anlamında kullanılmıştır.. Kıpçak Türkçesi döneminde ise; saygı ifadesi nedeniyle *beg kadın atalar* için anlamlarında kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesi döneminde ise /ebe/ anlamında kullanılmıştır. (Clauson,1972:5). <*apa+la: Arapçadan Türkçeye geçtiği ifade edilmektedir. (Gülensoy, 2007:44). 1. Bir kimsenin kendinden büyük kız kardeşi. 2. Büyük kız kardeş gibi saygı ve sevgi gösterilen kız veya kadın. (TDK, 2005:4). Abıla(1) (abılla-3, abla(1)-5, abula-4) 1. (aba(1)-1) 2. (aba(1)-6) 3.(Aba(1)-10) 4. Karı, zevce. 5. Görümce. (Derleme Sözl., 2009: 20). aba : 1. Ana, anne. 2. Nine, anneanne. (Tar. Sözl.,1995:1). Ekele: “abla” diye aytmak, “büyük kız kardeş=abla, demek. (DLT, 1991: 174). 1. Büyük hemşire. (“ağabey”in müennesi hükmündedir. Anadolu’da “bacı” ve Şark Türkçesinde “aba” derler.) 2. Daire eskisi, kalfa. (Sami, 2015: 23).

yenge: *Ben yengeme gideyim.*

yenge+m+e: Kökt.:- Uyg.: öz yeñgesi Rağagayini. **Xah.:** yenge. **Çağ.:** yeñge.; “Babanın küçük kardeşinin karısı, birinin genç teyzesi, kıdemli kız kardeşi” anlamalarına gelir. Osm. “nedime” anlamına gelir. Uygur Türkçesinde Budizm metinlerinde “kendi ağabeyinin karısı” olarak geçer. Karahanlı Türkçesinde “daha yaşlı bir ekek kardeşin eşi

anlamında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesi döneminde “*gelin odasında gelini süsleyen ve onu damada getiren kadın*” anlamında kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 950). <*yé:ng “yan”+ge. (Gülensoy, 2007:1120). 1. Bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı. 2. Bir erkeğin kendi karısından söz ederken kullandığı ad. 3. Kadınlar için söylenen bir seslenme sözü. 4. Düğünde geline kılavuzluk eden kadın. (TDK, 2005: 2164). Kadın. (Derleme Sözl., 2009: c.6: 4821). Yenğge, büyük kardaşın karısı. (DLT, 1991: 773). (Aslı: yange: Yandan giden, yan yana yürüyen) 1. Geline rehberlik eden kadın. 2. Birader ve amca ve dayı zevcesi. (Sami, 2015: 1342)

2.1.1.2. Organ Adları

Korkmaz’ın (2003: 213) gramer terimleri sözlüğü adlı eserinde organ adlarının temel sözcükler içerisinde yer aldığı görülür. Aksan’a (2005: 341-343) göre de bu sözcükler her dilde kuşaktan kuşağa aktarılır ve insan yaşamında birinci derecede önemlidir.

kulak: *Kulağıma takayım.*

kulak+ım+a: **Kökt.:** “közin kulkakın eşidmedük”. **Uyg.:** “at kulkak”. **Xak.:** “kulkak/kulak”. **Çağ.:** “kulağ”.; kulak sözcüğünün en eski dönemdeki göstergesidir. Sözcük erken dönemlerde “*kulxak*” olarak geçer. VIII. yy; “*közin körmedük kulkakın eşidmedük* (gözünün görmediği kulağının işitmediği şey) VIII. yy; Uyğurca Türkçesinde “horses ear” at kulakları içerisinde geçmektedir. Karahanlı Türkçesinde, “*Kulxak ve Kulak*” olarak geçmektedir. “*Kulak*” şekli daha çok geçmektedir. Kutadgu Bilig’de “*elig köz kulak tuttı; kulğak tut manga*” olarak bu dönemde geçmektedir. Çağatay Türkçesinde “*Kulağ*”, Harezmi Türkçesinde “*Kulak*”, Kuman ve Kıpçakçada “*kulağ*”. XIV.yy *kulak, kulak ur-*, Osmanlıcada “*kulak*”. (Clauson, 1972: 621). <*kul- “işitmek” + -ğak/kağ. 1. Başın her iki yanında bulunan işitme organı. 2. organın, sesleri toplayıp içeriye almaya yarayan dış bölümü. 3. Balıklarda başın iki yanında bulunan ve ağızdan alıp solungaçlardan geçirdiği suyu dışarıya vermeye yarayan yarıklardan her biri. 4. Telli çalgılarda tel germeye yarayan burgu. 5. Sabanın toprağa giren kısmının iki yanında bulunan ve toprağı yollara dökmeye yarayan parça. 6. Akarsuların ve özellikle göllerin karaya giren ve durgunlaşan yerleri. 7. Seslerin uygunluğunu seçebilme ve değerlendirebilme yeteneği. Kulak sözcüğü birçok deyim içerisinde verilmiştir. Kulak çalgısı: Gramofon. Kulak Çivisi: Kağıda tekerleğin çıkmaması için mazının ucuna takılan çivi. Kulak çorbası: Kulak aşısı. Kulak küpesi: Kulak memesi. Kulaklama: Bir ucu sivri, diğer ucu çatallı biçimde kesilmiş odun. Kulaklı: 1. Büyük tencere, kazan. 2. İki kulplu sahan, yumurta tavaşı. Kulaklı: Pala, büyük bıçak. Kulak mekişi: Kulak memesinin altındaki çukur. Kulaksamak: Dinlemek, kulak vermek, önem vermek. Kulaksız

demir: Karasabanda bulunan düz demir. Kulak tözü: Kulak arkası, kulak tozu. (TDK, 2005: 1248). **kulak:** kulxak, kulkak. (DLT, 1991: 375). *-a almamak* : Dinlememek. *-aşmak*: Dikkatle dinlemek, önem vermek. *-burmak*: *-ını burmak*. *-burulmak*: İkaz edilmek, uyarılmak, cezalandırılmak. *- çekmek*: Kulak vermek, dikkatle dinlemek. *-çirki*: Kulak kiri. *-dutmak*: *-tutmak*. *-ı dinç olmak*: Dedikodudan, gereksiz sözden kurtulmak. *-ına çalınmak*: Kulağına gelmek, tesadüfen işitmek. *-na doşınmak*: Kulağına gelmek. *-ını burmak*: 1. Kulağını bükmek, uyarmak. 2. (Sazın) Burgusunu bükerek düzen vermek. *-ı yolda kılmak*: Haber beklemek. *- olmak*: Kula kesilmek, dikkatle dinlemek. *- ovmak*: Kulağını bükmek, uyarmak, uyanık bulunmasını sağlamak. (Tar. Sözl.,1995: 147). 1. İnsan ve hayvanda işitmeye mahsus olan iki uzuv ki başın iki tarafında bulunur. 2. İşitme, sem', sâmi'a. 3. Dinleme, dikkat. 4. Bir şeye bir ucundan merbut parça, bir şeyin pahasını veya isim ve vezin vesair ahvalini mübeyyin olarak merbutu bulunan kâğıt veya bez ve meşin parçası veya bir mektup ve telgrafname vesaireye mürselün ileyh tarafından imza ve iade olunmak üzere merbut ilmühaber kâğıdı. 5. İçi kıyma vesaire dolmuş yassı hamur parçası. 6. Yatağan ve bıçak gibi âlât-ı câriha kabzasının başındaki çatal çıkıntı. (Sami, 2015: 687-688).

ayak : “*Ayağıma giyeyim.*”

ayak+ım+a: Sözcük Türk dilinin tarihî tasniflendirilmesinde ses ve sözcük olarak çokça örnek verilen bir unsurdur. **Kökt.:** “bodun adak kaşmatdı”. **Uyg.:** “adık baş bermezmen”. **Xak.:** “adık”; “ayak”. **Çağ.:** “ayağ/ayak”.; Tarihî Türk dili dönemlerinde diz, ayak temel anlamlarının yanında dağın ayağı veya bir nehrin ayakları olarak yan ve mecaz anlamlarda da kullanılmıştır. “*adık kamşat-*“, “*adıkın yorı-*“, “*adıkka tegi (baştan ayağa)*“, “*adıkın bekle-*“ gibi tarihî metinlerde deyimler içerisinde veya edatlarla birlikte sözcüğün kullanıldığını görürüz. (Clauson, 1972: 45). 1. Anat. Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basılan bölümü. 2. Bacak. 3. Birtakım şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan dayak, destek veya bunlardan her biri. 4. Vücudun belden aşağı bölümü. 5. Yürüyüşün ağırlık veya çabukluk derecesi. 6. Basamak. 7. Fut. 8. Futun küpü alınarak hesaplanan değer. 9. Aşağı düzeyde, sıradan, bayağı: ayak takımı. 10. Mayalardan önce, makama uygun olarak çalınan veya söylenen beste. 11. Yarım arşın veya 30,5 cm uzunluğundaki ölçü birimi, kadem. 12. Göl ayağı. 13. Halk edebiyatında koşuklarda kısa yedekli dizeler. 14. Ed. Halk edebiyatında uyak. 15. Bir doğrunun başka bir doğruyu veya düzlemi kestiği nokta: dikme ayağı. 16. Karakucak ve yağlı güreşte pehlivanların ayrıldıkları beş dereceden biri. (TDK, 2005: 151).; ayağ, ayak. (Derleme Sözl., 2009: 399). 1. *-a bırakmak* : Ayak altında bırakmak. 2. *ayag-dutmak* 3. Toplanmış olan suyun alttan akıp gittiği yer. 4. saçak. (Tar. Sözl., 1995: 18-19). Adhak: ayak. (DLT, 1991: 5). 1. İnsan ve hayvanın yürümesine yarayan uzuv, ricl, pây.

2. Bazı esâs-ı beytiyye vesairenin ayağa müşabih kısımları ki onların üzerinde dururlar. 3. Kaimen duran bazı şeylerin yere dokunan kısm-ı esfeli, kaideleri. 4. Ayak basacak yer, basamak, kademe. 5. Çay ağzı, munsap. 6. Çay ağzı, munsap. 6. Bir gölden ayrılıp fazla miyâhını denize götüren nehir. 7. Adım, kadem. 8. On iki parmakten yani yarım arşından ibaret mesafe ölçüsü, kadem. 9. At yürüyüşünün nevi. (Sami, 2015: 83).

parmak: “*parmağıma takayım...*”

parmak+ım+a: <*bar (Gülensoy:2007, 687). 1. İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümün oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri. 2. Bir tekerleğin merkezinden çemberine kadar uzanan çubukların her biri. 3. İnç. 4. El parmağının eni kadar olan. 5. Koyu sıvılara daldırıp çıkarıldığında parmağa buluşan miktarda olan. 6. Bir işe karışmış olma ilgisi. 7. Arşının yirmi dörtte biri. (TDK, 2005: 1577). Barmak, bārmak (1) (barmağ, barnak) (1) 1. Parmak. 2. Bağ budanırken dal vermek için bırakılan küçük çubuk. 3. Araba tekerleğinin orta kısmını kenarlara bağlayan demir çubuklar. (Derleme Sözl., 2009: c.1: 534). örnek:parmak (DLT, 1991: 191) (Çakmak, 2015:12). **götürmek:** İşaret parmağını kaldırıp imana gelmek. *-mı ağzında komaç:* Parmağını dudaklarına dokundurarak sus işareti yapmak. *-şokmak:* Müdahale etmek. (Tar. Sözl., 1995: 172). 1. İnsanda ve bazı hayvanatta el ve ayağın müntehasında inkısam ettiği şubelerin beheri ki insanda beş adettir. 2. Bir tekerleğin merkezinden çemberine kadar uzanan çubukların beheri. 3. Parmaklık denilen ve iki ya üç yerlerinden kuşakla bağlanmış tahta yahut demir çubuklardan mürekkep olan bölmenin beher çubuğu. 4. Dağ tepesinin sivrisi. 5. Mesaha ve tül ölçüsünde kademın 12 ve arşının 24 cüzünde bir cüz ki 12 hattan ibaret addolunur. 6. Koyu bir mayie batırıldıkta bir parmağın aldığı miktar. 7. Müdahale, dahil, müşareket. (Sami, 2015: 969).

2.1.1.3. Giyim Kuşam Adları

Türk milletinin diğer kültür konularında olduğu gibi, giyim kuşam konusunda da bir devamlılık gösterdiği, Türklerin Asya Türk medeniyet dairesinden İslâm Medeniyeti dairesine girmelerinden en az ölçüde etkilendiği anlaşılmış bulunmaktadır. 11. Yüzyılda çeşitli Türk ellerinin giyim-kuşamın hiç değilse genel hatları ile birbirlerine benzediği de anlaşılmaktadır. Bununla beraber çeşitli coğrafi sahalarda yaşayan Türk ellerinin kıyafetlerinin, ayrıntıda bazı farklılıklar göstermekte olduğunu da kabul etmemiz gerekmektedir. (Genç, 1997: 180).

yüzük: “*A kızım sana yüzük alayım mı?*”/ “*Ben yüzüğümü alayım.*”

(y)üzük+üm+ü: Kökt.:- Uyğ.:- **Xak.:** yüzük al-xātim yü:zü:k. **Çağ.:** üzük.; “*parmak yüzüğü*” ve “*olağandışı formlar*”. Kuzey doğu dilleri gurubunda *yüstük*, *cüstük*: Güney Batı dilleri gurubundan Azerbaycan’da *üzük*; Çuvaşçada *çéré* olarak geçer. Karahanlı döneminde

“bir imza halkası” anlamında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde üzükle olarak geçmektedir. (Clauson, 1972: 986). 1. Parmağa geçirilen genellikle metal halka. 2. Yüzük oyunu. (TDK, 2005: 2217). Yügsük: Yüksük. (Derleme Sözl., 2009: c.6: 4828). Parmağa takılan. (DLT, 1991: 828). (Tar. Sözl.,1995:): {}. 1. Parmağa takılan üstü elmas altın veya gümüş halka, hâtem, engüşter. (Sami, 2015: 969).

11. yüzyılda da aynı adı taşıyan yüzüğe, bu görüş onların bazı inanışlarından ve telâkkilerinden ileri geliyordu. Türklerin ayrı bir önem verdikleri anlaşılmaktadır. Kaşgarlı Mahmut eserinde yüzükten bahsetmiştir. (Genç, 1997: 197).

potin: “A kızım sana **potin** alayım mı?” / “**Potinimi** alayım.”

potin+im+i (Fr.) : Kökt.:-. **Uyg.:-.** **Xak.:** “etük”. **Çağ.:** “ötük”.; Etük (edük). Normalde “bot” olarak geçer. Güney Batı Türkçesinde Osmanlıcada, Türkmen Türkçesinde “edik” şeklinde kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “etük”. Çağatay Türkçesinde “ötük” şeklinde kullanılmıştır. (Clauson,1972:50). Etük: Pabuç, edik. (DLT, 1991: 204). Koncu ayak bileğini örtecek kadar uzun olan, bağcıklı veya yan tarafı lastikli ayakkabı. (TDK, 2005: 1623). Babuç: (babıç, babıç, babık(1)-1, babış (1), babu(2), babuş(2), bobuç(1)) Ayakkabı, pabuç, bir çeşit terlik, yemeni. (Derleme Sözl., 2009: 454). (Tar. Sözl., 1995:): {}. pâ-pûş: ‘ayak örten’: pabuç, ayakkabı. Na’leyn : 1.Bir çift ayakkabı. 2. Bir çift nalın. 3. Bir çift nal. (Devellioğlu, 2007: 853). Etük: Edik, papuç. (DLT, 1991: 204). pâpûş: 1. Ökçesiz başmak, terlik, pantufla. 2. Alelittak ayakkabı. (Sami, 2015: 967).

Küpe : “A kızım sana **küpe** alayım mı?” / “Ben **küpemi** alayım.”

küpe+m+i: Küp (>b) E (>i) (Gülensoy, 2007: 591) 1. Kulak memelerine takılan süs eşyası. 2. Bazı hayvanların boyunlarının iki yanından sarkan deri uzantıları.; (TDK, 2005: 1284). 1. Kulak memesi. 2. Koyun ve keçilerin çenesinin iki yanından sarkan deri uzantıları. (Derleme Sözl.,2009:c.4:3041). Küpe. (DLT, 1991: 399). (Tar. Sözl.,1995:): {}. 1. Kadınların kulağına astıkları süs, kurta, gûşvâr. 2. Bazı hayvanların boyunlarından küpe gibi sarkan uzun bir çift lahm-ı zâ’id. (Sami, 2015: 707).

11. yüzyılda da aynı adla anılır. Kıymetli maden ve taşlardan yapılan süs eşyalarından biridir. Altın ve gümüşten yaptıkları halka biçimindeki küpelere “ökmek” denir. Bu tip küpeleri takınan kadınları ifade maksadıyla “uragut ökmeklendi” demektedirler. Diğer bir çeşit küpe de “tolgağ” idi. (Genç, 1997: 196).

2.1.1.4. Yabancı Adlar

Toplumlar arasındaki kültür, siyaset, ticaret, sanat ilişkileri, en çok bu toplumların sözcükleri üzerinde etkili olmakta, ilişkide bulunulan ulusun dilinden somut ve soyut kavramları yansıtan sözcükler alınmakta, o uluslara da sözcük verilmektedir.

Yabancı sözcükler, girdikleri dilde sesten başka biçim ve anlam değişikliğine uğrarlar. Yerleşmemiş yabancı sözcükler olarak nitelediğimiz ögeler ise yabancılığını, özellikle ses yönünden belli eden sözcüklerdir.

Türkçeye yerleşmiş yabancı ögelerden kimi- başka dillerde de örnekleri görüldüğü gibi- değişik kanallardan, başka başka biçimlerde dile girmiş olup bu gerçeği yansıtan nitelikler taşımaktadır.

Yabancı sözcüklerin, girdikleri dillerde anlam değişmelerine uğradıkları, kökendeki anlamlarından farklı olarak kullanıldıkları da sık görülen olaylardan biridir. Örneğin Arapçada daha çok “büro, yazıhane” anlamında kullanılan mektep Türkçede yalnızca “okul” anlamında kullanılır. (Aksan: 1990: 31-35)

nişanlı: “*Nişanluma gideyim.*”

nişan+lı+m+a (Far.): 1. Evlenmek için söz verip yüzük takmış olan kimse, adaklı, nişanlı, yavuklu. 2. Belirleyici bir işareti, alameti, nişanı olan kimse. (TDK, 2005:1477). Nişannı: Nişanlı. (Derleme Sözl., 2009: c.4: 3253). Nişan: 1. Nişan, iz, belirti. 2. İşaret, fabrika işareti. 3. Yara izi. 4. Amaç, hedef, vurulması istenen nokta. 5. Vurulacak noktaya silahı çevirme. 6. Yavukluluk işareti. 7. Bu işareti takmak üzere yapılan tören. 8. Hatıra için dikilen taş. 9. Tuğra. 10. Taltif için verilen madalya. 11. Ferman. (Devellioğlu, 2007: 841) . (DLT., 1991:): {}. kırmak : Nişanlanmak, nişan yapmak. – *urmak*: Nişan koymak. (Tar. Sözl., 1995: 158). 1. Bir nişanı ve alâmetifarıkası olan. 2. Tevhül etmek üzere namzet, nişanlanmış.(Sami, 2015:930).

Antalya yöresi türkülleri içerisinde geçen zamir, sıfat, zarf, edat ve fiil türlerinin yanında isim çekim ekleri ve yapım ekleri belirtilmiştir.

2.1.1.5. Zamirler

Türkçede zamirler ismin yerini tutan, isimleri temsil veya işaret eden, isim gibi kullanılan belli başlı kelimelerdir. Şu şekilde sınıflandırabiliriz: 1. Şahıs zamirleri, 2. İşaret zamirleri, 3. Dönüşlülük zamirleri, 4. Soru zamirleri, 5. Belirsizlik zamirleri. (Hacıeminoğlu, 1996: 33).

sana: “*A kızım sana potin alayım mı?*”/ “*A kızım sana küpe alayım mı?*”/ “*A kızım sana yüzük alayım mı?*”

sa+n/η+a: Kökt.: Ölteçi: sen. Tavğaçığ ölür: rteçi. **Uyg.:** ölmeçi: yitmeçi: sen. <sen neçük ozduñ. **Kar.:** sen ve seni:, senin, saña:, sende:, sendin. **KB.:** sen, sèni, senin, saña, seniñdin **Çağ.:** sèn xitâb edüp. sen; ünlü harfî dialektlerde bazı durumlarda genellikle /e/ olarak değişir. Tarihi Türk dili dönemlerinde tekil ve çoğul anlamda “sen” zamiri kullanılır. /sen/ zamiri çeşitli örneklerde kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 831). Sen zamirinin yönelme durumu. (TDK, 2005: 1695). Señe: Sana. (Derleme Söz., 2009: 3583). Saña: Kendine. (Tar. Söz., 1995: 180). Sañğa: Sana. (DLT, 1991: 488). Sen. (Sami, 2015: 1039) .

ben: “**Ben** ablama gideyim.”/ “**Ben** küpemi alayım.”/ “**Ben** yengeme gideyim.”/ “**Ben** yüzüğümü alayım.”

ben/men: Kökt.: “bıñ/biñ”; “miñ boltı”. **Uyg.:** “bıñ/biñ”. **Xak.:** “miñ”. **Çağ.:** “miñ”. Tarihi Türk dili dönemlerinde /ben/ olarak geçen sözcüğün bazı dönemlerde /bén/ olarak da geçtiği görülür. Çuvaşçada sözcüğün orijinal sesinin “eplepe” olarak geçtiği ifade edilir. 8. yüzyılda ben, beni, beniñ, bana olarak yaygın kullanıldığı, men ve maña şekillerinin de Irk Bitig’de geçtiği ifade edilir. Uygur döneminde *ben* zamirinin yedi kez geçtiğini, *men* zamirinin de üç kez geçtiğini Clauson ifade eder. Uygur sivil belgelerde /ben/ zamirinin *men/menin/meni* ve *maña* olarak geçtiği ifade edilir. Karahanlı döneminde, men zamirinin beş durum halinde kullanıldığı ifade edilir. Çağatay döneminde *olğay-men* olarak (şahıs zamiri şeklinde iyelik eki olarak) kullanıldığı görülür. Oğuz- Kıpçak sınırlarında b/m değişimi görülür. Oğuzca’da /men/ olarak kullanıldığı görülür. Harezm dönemine ben ve men şekillerinin kullanıldığı görülür. Kıpçak Türkçesinde /men/ şeklinin kullanıldığı görülür. Osmanlı Türkçesi döneminde; /ben/ şeklinin kullanıldığı görülür. (Clauson, 1972: 346). 1. Teklik birinci kişiyi gösteren söz. 2. Kişiyi öbür varlıklardan ayıran bilinç. 3. Bir kimsenin bilincini oluşturan temel öge, ego. (TDK, 2005: 241). Beng: Ben. (Derleme Söz., 2009: 628). (Tar. Söz., 1995:): {}. men: ben. (Devellioğlu, 2007: 611).; men: ben. (DLT, 1991: 409). Zamîr-i şahsînin müfred-i mütekellimidir. (Sami, 2015: 121).

2.1.1.6. Zarflar

Zarflar da, sıfatlar gibi isim soylu sözcüklerdir. Cümle dışında tek başlarına isim olan bu kelimeler, cümle içerisinde bir fiilin veya sıfatın anlamını tamamlıyor veya niteliyor ise “zarf” adını alırlar. Bu bakımdan Türk dilinde isim ve sıfatların çoğu zarf olarak kullanılabilir. 1. Durum zarfı, 2. Miktar zarfı, 3. Yer zarfı, 4. Zaman zarfı, 5. Soru zarfı. (Hacıeminoğlu, 1996: 66).

hoş: “İlle de şuralara **hoş** yakışır.”/ “İlle de şuralara **hoş** yakışır.”

Hoş (Far.) : 1. Beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren. 2. Beğenilen, duyguları okşayan bir şekilde. (TDK, 2005: 900). Tatlı limon. (Derleme Sözl., 2009: c.3: 2416). 1. Güzel; iyi. 2. Tatlı. (Devellioğlu, 2007: 376). 1. İyi; Tayyib. 2. Garip, tuhaf. (Sami, 2015: 469).

ille: “*İlle de şuralara hoş yakışır.*”/ “*İlle de şuralara hoş yakışır.*”

ille (Ar.): 1. Ne olursa olsun, hangi şartta olursa olsun, her hâlde. 2. Hele, özellikle. (TDK, 2005: 959). (Derleme Sözl., 2009:). {}. 1. ... den başka, meğer. 2. Aksi halde. 3. İlle, mutlaka. 4. Yalnız. (Devellioğlu, 2007: 428). (DLT, 1991:). {}. (Tar. Sözl., 1995:). {}. 1. İstisna beyan eder, -den baika, -den maada, meğer. 2. Olmadığı hâlde, aksi hâlde . 3. Hele, alelhusus. 4. Mutlaka, behemehâl. (Sami, 2015: 511).

2.1.1.7. Bağlaçlar ve Edatlar

Edatlar; Arapça bir kelime olan edat “âlet” ve “vasıta” demektir. Onun gramerdeki mânâ ve yerini tespit ederken de bu asli mânâsını göz önünde bulundurmak gerekir. Nitekim bir gramer unsuru olarak da “edatlar tek başlarına mânâları olmayıp ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan “âlet sözler”dir.

Eski Türkçe devresinden beri dilimizde mevcut olan edatlar yapı, menşee ve mahiyet bakımından beş gruba ayrılır: 1. Fiilden türeyenler, 2. İsimden türeyenler, 3. Yapısı ve menşee bilinmeyen, 4. Taklidi söz mahiyetinde olanlar, 5. Yabancı asıllı olanlar.

Edatlar mânâ ve vazifelerine göre de on gruba ayrılır: 1. Çekim edatları, 2. Bağlama edatları, 3. Kuvvetlendirme edatları, 4. Karşılaştırma- Denkleştirme edatları, 5. Soru edatları, 6. Çağırma- Hitap edatları, 7. Cevap edatları, 8. Ünleme edatları, 9. Gösterme edatları, 10. Tefekkür edatları. (Hacıeminoğlu, 1971: 1-4).

de: “*İlle de şuralara hoş yakışır.*”/ “*İlle de şuralara hoş yakışır.*”/ “*İlle de şuralara hoş yakışır.*”

+de/+da: 1. Daha önce geçmiş bir cümle veya eş görevli öge ile sonraki arasında “-den başka” anlamıyla ilişki kuran bir söz. 2. Azarlama, yalvarma, küçümseme, yakınma, övme anlamlarında iki cümleyi bağlayan bir söz. 3. “Dahi” anlamında kullanılan bir söz. 4. Karşıt anlamlı cümleleri pekiştirerek bağlayan bir söz. 5. Şart bildiren fiillerden sonra “bile” anlamına gelerek şartın geçerli olmadığını anlatan bir söz. 6. Bazı birleşik cümleleri “ama, fakat” anlamıyla birbirine bağlayan bir söz. 7. Bazı edat, bağlaç ve zarflardan sonra gelerek anlamı güçlendiren bir söz. 8. Kendisinden önceki fiili zarf-fiil durumuna sokan bir söz. 9. –erek, -ip ekli zarf-fiillerden sonra kullanılırsa temel fiilin oluş biçimini, önermenin nasıl oluştuğunu anlatan bir söz. 10. Tekrarlanan iki isim, iki sıfat arasında kullanıldığında anlamı

güçlendiren bir söz. 11. Bir isteğe karşı olan fiili bağlamaya yarayan bir söz. 12. Tekrarlanan fiiller arasında sürqeklilik bildiren bir söz. 13. Bir şeyin yerine geçebilen iki cümlelerin fiillerini birbirine bağlayan bir söz. 14. Tekrarlanan kelimelerin arasına girerek luvvetli istek, direnme bildiren bir söz. (TDK, 2005:1).

mi: “*A kızım sana küpe alayım mı?*” “*A kızım sana potin alayım mı?*”

mi: Tarihî dönemlerde soru edatları değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. 1. Sonunda getirildiği cümleye veya kelimeye, söyleyiş biçimine ve tonlamaya göre soru, şaşma veya inkâr anlamı veren bir söz. 2. Soru anlamıyla rica ve emir cümleleri yapar. 3. Tekrarlanan kelime arasında kullanılarak kelimenin anlamını pekiştiren bir söz. 4. Belirli geçmiş zamanlı bir cümle ile başka bir cümleyi zaman, şart veya sebep ilişkisi ile birbirine bağlayan bir söz. (TDK, 2005: 1389). (Derleme Söz.,2009:). {}. (Tar. Söz.,1995:). {}. Yalnız fiilerin üçüncü şahıs soru edatı. Mu/mü: Soru edatı isim ve fiilerin yanına gelir. (DLT, 1991: 413). İstifham edatı olup edevattan başka kelimenin kâffe-i aksâmına ilhak olunur: Bu misafir mi?, geldi mi? . Fer’-i fi’l ile fi’l-i isnâdîden mürekkep olan sıygılarda terkinin birinci kısmına ilhak olunarak araya girer. (Sami, 2015: 802).

2.1.1.8. Ünlem Sözcükleri

a: “*A kızım sana potin alayım mı?*”/ “*A kızım sana küpe alayım mı?*”/ “*A kızım sana yüzük alayım mı?*”

A: Kökt.:-. **Uyg.:** “tüzün oğlum-a”; “anacım-a”. **Xak.:** “a:kıldı.”. **Çağ.:** “a: yiğit”. Nidadır. Genellikle seslik bir karaktere sahiptir. Erken dönemlerde ön ek olarak algılanırken yabancı dillerin etkisi altında farklı görevler üstlenmiştir. (Clauson, 1972:1). 2. Şaşma, hatırlama, sevinme, acıma, üzülmeye, kızma gibi duyguları güçlendiren, cümlelerin başında veya sonunda kullanılan bir söz. (TDK, 2005: 1). Yedi başlık olarak incelenmiştir. 1. İşte. 2. Ağa. 3. Hayır, yok, olmaz, istemiyorum anlamına gelir. 4. Burada. 5. Çocuk dilinde büyük abdest. 6. 1. Pişmanlık ünlemi. 2. Acıma ünlemi. 3. İstek, dilek ünlemi. (Derleme Söz., 2009:1). (Tar. Söz., 1995:). {}. Şaşalamayı anlatan bir edat. (DLT, 1991: 1). 1. Tahbible beraber nida beyan eder, yani severek ve okşayarak çağırmaya yarar. 2. Tekdir ve itapla beraber nidaya delâlet eder. 3. İhtar ve tembih ile beraber bir nevi teessüf ve tevekkül manasını tazammum eder. (Sami, 2015: 21).

2.1.1.9. Eylemler

Eylemler tarihî Türk dili alanı metinlerinde temel söz varlığı içerisinde bulunur.

al-: *A kızım sana potin alayım mı?/ Al babacığım al./ Potinimi alayım./ A kızım sana küpe alayım mı?/ Al babacığım al./ Ben küpemi alayım./ A kızım sana yüzük alayım mı?/ Ben yüzüğümü alayım.*

a-l-ayım: Kökt.-Uyg.: “sizlerde almış ağı”. **Xak.:** “ol alımın aldı”. **Çağ.:** “al-” al-sözcüğü tarihî dönemlerde karşımıza al- temel anlamı, uydurmak, kabul etmek ve evlenmek anlamlarında karşımıza çıkar. Tarihî dönemlerde ikileme şeklinde karşımıza çıktığını görürüz. “*Satgın al-*“, “*alıp bar-*“, “*alıp kel-*“ gibi şekillerde kullanılır. al- bu dönemlerde “*kele almadı, kele aldı, bara al-*“ yeterlilik şekillerinde de kullanılır. Köktürkçede “elin anta aldım”, “ol savıg alıp”. Uygur Türkçesinde “*sizlerde almış ağı*”; “alın amtı”; maytrı burxan kutıña alkış alıp”. Karahanlı Türkçesinde “*ol alımın aldı*”; “*alır, alma:k*”; “*almay*”. Çağatay Türkçesinde “*al-*“. Harezmi Türkçesinde “*al-*“ gibi şekillerde ve anlamlarda kullanıldığını görürüz. (Clauson, 1972: 124-125). almak: 1. Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak. 2. Bir şeyi veya bir kimseyi bulunduğu yerden ayırmak. 3. Birlikte götürmek. 4. Satın almak. 5. Ele geçirmek, fethetmek. 6. İçine sığmak. 7. Kabul etmek. 8. Kendine ulaştırılmak, iletilmek. 9. İçeri sızmak, içine çekmek. 10. Erkek, kadınla evlenmek. 11. Sürükleyip götürmek. 12. Kazanmak, elde etmek. 13. Zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak. 14. Bürümek, sarmak, kaplamak. 15. Kısaltmak, eksiltmek. 17. Yerini değiştirmek, çekmek. 18. Temizlemek. 19. İçeri girmesini sağlamak. 20. Tat veya koku duymak. 21. Örtmek, koymak. 22. (-e)... gibi anlamak. 23. Yol gitmek, mesafe katetmek. 24. Çalmak. 25. Soldurmak. 26. Vücuttaki hasta bir organı ameliyatla çıkarmak. 27. Motor çalışması için gerekli olan elektrik veya yararlanır duruma gelmek. 28. Göreve, işe başlatmak. 29. Başlamak. 30. (-den) davranış veya makam değiştirmek. 31. İçecek veya sigara içmek. 32. Yutmak, kullanmak. 33. (-den) görevden işten çekmek. 34. Kazanç sağlamak. 35. Gidermek, yok etmek. (TDK, 2005: 80). İki başlık altında incelenmiştir. Almak:(1) Parlamak, tutuşmak. Almak: (2) 1. İki parça uygun gelmek. 2. Meyletmek, bir taraf ağır gelmek. (Derleme Sözl.,2009:227). almak: 1. Basmak, yenmek, istila etmek, kaplamak. 2. Ele geçirmek, yakalamak, elde etmek. 3. Gereken şeyi kendine mal etmek. (Tar. Sözl.,1995:8). Almak. (DLT, 1991: 17). 1. El ile tutup götürmek. 2. Kabul etmek, verilen bir şeyi tesellüm etmek. 3. Beraber götürmek. 4. Tahsil etmek, edinmek, malik ve haiz olmak. 5. Ele geçirmek, zapt ve fethetmek. 6. Satın almak, iştirak, mubayaa etmek. 7. Kendine doğru çekmek. 8. İstiap etmek. 9. Çevirmek, ihata etmek. 10. Anlamak, fahim ve idrak etmek. 11. Telakki etmek. 12. Kesmek, kısmak. 13. Kabil ve müsait olmak. 14. Peyda ve hâsıl etmek. 15. Kazanmak, tahsil etmek. 16. Bir menfezden içine girmek. 17. Kapmak, yakalanmak, müptela olmak. (Sami, 2015:51).

giy-: “*Ayağıma giyeyim.*”

giy-(e)yim: **Kökt.:** “munça ariğ ton gey”. **Uyg.** “yarık kedip”. **Xak.:** “er to:nın ketti”.

Çağ.: “key-.” Ked- köküdür. giymek ve giyinmek anlamlarında tarihî dönemlerde kullanılan sözcük *ki- kiy-, giy-, gey-* şeklinde Türk dilinin lehçelerinde görülür. Tarihî dönem metinlerinde “*ked-*”, “*al ked-ip*”, “*yarık ked-ip*”, “*er ton kedti*”, “*kök al ton ked-ip*”, “*key-, key-gülük*” şekillerinde *giy-* sözcüğü görülmektedir. (Clauson,1972: 700). *Giy-* < * kéđ- [*kéđ-] (Gülensoy, 2007: 372) 1. Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek. 2. Ağır söz veya hakareti, küçültücü davranışı ses çıkarmadan dinlemek. (TDK, 2005:765). Geymek: (1) Giymek. (2) Gevşemek (Ağ. Sözl.,2009:2016).; 1. Takınmak, takmak. 2. Kuşanmak. 3. Giymek, giyinmek (Tar. Sözl.,1995:94).; ket-: giymek. (DLT, 1991: 307).; 1. (Elbise vesaireyi) bedene geçirmek, bedenin üzerine almak, iktisâ etmek. 2. Üzerine almak, alınmak (Sami, 2015: 391).

git- : *Ben ablama gideyim./ Ben yengeme gideyim./ Nişanlıma gideyim.*

git-(e)-y+im: **Kökt.:** bunca ariğ ton kedmisin. **Uyg.:** yarık kedip; ariğ ton kedip; ke:dmiş ke:re:k. **Xak.:** er to:nın ketti; er to:n ledti. **Çağ.:** key-; gey-. Kuzey Batı Türk lehçelerinde *ket-, kêt-, kit-, get-,*; Güney Batı Türk lehçelerinde *git-* olarak kullanılmıştır. Sözcük bu dönemde bir ağırlığın dinmesi, yok olması anlamında kullanılmıştır (Clauson, 1972: 700).; *Git-< ké:t-* (Gülensoy, 2007:372). 1. Bir yere doğru yönelmek. 2. Bir yerden veya bir işten ayrılmak. 3. Çıkmak, ulaşmak. 4. Belli bir amaçla bir yere devam etmek. 5. Sürmek, devam etmek. 6. Yakışmak, yaraşmak. 7. Tüketilmek, harcanmak. 8. Götürülmek, gönderilmek. 9.Yeter olmak, yetmek, yetişmek. 10. Yürümek, yol almak. 11. Dayanmak. 12. Geçmek. 13. Herhangi bir durumda olmak. 14.Yol olmak, elden çıkmak. 15. Ölmek. 16. Başvurmak, yapmak. 17. Bir şey zarar görmüş olmak. 18. Makine, işlemek, çalışmak. 19. Satılmak 20. Yapmak. 21. Bir duruma, bir sonuca ulaşmak, varmak. 22. Değerlendirmek, saymak, karşılamak (TDK, 2005: 764). *Gedmek:* *Gitmek* (Derleme Sözl., 2009: 1968).; *kit-:* *gitmek;* çekilmek (DLT, 1991: 336).; 1. Yürümek, yürürlükte bulunmak. 2. Geçmek. 3. Kaybolmak (Tar. Sözl., 1995: 94); 1. Yakından uzağa intikal etmek, varmak, zehâb, rihlet eylemek. 2. Bir yerden ayrılıp uzaklaşmak, hareket, azimet, rihlet etmek. 3. Kaçmak, bırakıp ayrılmak. 4. Yok olmak, kayıp ve nâ-bedîd olmak. 5. Sarf olunmak. 6. Geçmek, savuşmak, def ve zail olmak. 7. Müncer ve müntehi olmak, varmak. 8. Yürümek, meşy eylemek. 9. Geçmek, bitmek, münkazî olmak. 10. Ayak yoluna taşınma. 11. Mücâma’at etmek. 12. Götürülmek, sevk olunmak (Sami, 2015: 390).

Yakışmak: “*İlle de şuralara hoş yakışır.*”/ “*İlle de şuralara hoş yakışır.*”/ “*İlle de şuralara hoş yakışır.*”

yak-ı-ş-(ı)r: Kökt.:- Uyğ: -. Xak.: “ol anar yakığ yakışdı”. yak- köküne dayanır. Yağuş- eylemi ile eş anlamlıdır. Osmanlı Türkçesi döneminde *yalın*, *yağuk*, *yakış-* şeklinde yaşamaktadır. Uyumlu, uygun, düzgün ve iyi görünümlü anlamlarında *yaxşı* olarak Uygur Türkçesi döneminde kullanılmıştır. Karahanlı döneminde ise *yakışdı*; *var-*, *acilen ulaş-*, anlamalarına gelir. Osmanlı Türkçesi dönemide ise yaklaşmak yakın gel- anlamında metinlerde geçmektedir. (Clauson, 1972: 908-909). Yakış- < yak-. (Gülensoy, 2007: 1037 1. Güzel durmak, iyi gitmek, yaraşmak, uygun gelmek. 2. Uygun olmak, iyi karşılanmak, münasip plmak. (TDK, 2005:2112). (Derleme Sözl.,2009:): {}. Yaklaşmak, dokunmak, yakına gelmek, yakı yakmakta yardım etmek. (DLT, 1991:731). (yahışmak) Yaklaşmak, meyletmek (Tar. Sözl., 1995: 230).; 1. İyi gitmek, yaraşmak, güzel durmak, uygun gelmek. 2. Münasip ve muvafık olmak, uymak. (Sami, 2015: 1319).

tak-: “*Parmağıma takayım.*”/ “*Kulağıma takayım.*”

tak-(a)yım: Kökt.- Uyğ.: kumbandı takzun. **Xak.-Çağ.:** tak-. Erken dönemde oluşmuştur. Kaşgarlı döneminde fiil olmuştur. Oğuz döneminde ise *taktur-/ takıl-* olarak tanımlanır. Uygur döneminde örnekleri vardır. Çağatay dönemide *tak-* “bağlamak”, “koymak”, “bağlamak” anlamlarında kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 464). 1. Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak, iliştiirmek, geçirmek. 2. Düğün vb. törenlerde takı armağan etmek. 3. Ad, lakap koymak. 4. Kuşanmak. 5. Kendisiyle birlikte götürmek. 6. Biriyle olumsuz olarak uğraşmak. 7. Borç bırakmak. 8. Önemsemek, önem vermek, tınmak. 9. Sınavını başaramamak (TDK, 2005: 1892).; Dakmak (1) 1. Asmak. 2. Bağlamak (Derleme Sözl., 2009: c.2: 1332).; tak-: takmak (DLT, 1991: 562).; Dakmak: Takmak, kuşanmak. (Tar. Sözl., 1995:60).; 1. Asmak, iliştiirmek. 2. Koymak, dikmek, raptetmek. 3. Giyinmek, kuşanmak, üstüne almak. 4. Geçirmek, tatbik etmek, yapıştırmak. 5. Koyma, vazı ve tayin etmek. (Sami, 2015: 1171).

2.1.1.10. Tekrar Sözcükler

şura: “*Şura şuralarıma.*”/ “*Şura şuralarıma.*”/ “*Şura şuralarıma.*”

şu+(a)ra+lar+ım+a: Anlatana veya söyleyene göre biraz uzakta olan yer, şu yer. (TDK, 2005: 1874).; Hora: (1) ora, şura, bura gibi yer gösterme edatı. (Antalya yöresinde de kullanılan bir sözcüktür.) (Derleme Sözl., 2009: 2407).; şu: emir ve nehiyde sona gelerek pekitme bildiren “çu” yerine kullanılan bir kelime (DLT, 1991: 557).; Şunda: Şurada, burada, şuracıkta. (Tar. Sözl., 1995: 199).; Şu mahal, şu yer. (Sami, 2015: 150)

bura: “*Bura buralarıma.*”/ “*Bura buralarıma.*”

bu+(a)ra: (TDK, 2005: 327): Bu yer.; (Derleme Sözl., 2009: 2407): Hora: (1) Ora, şura, bura gibi yer gösterme edatı. (Antalya yöresinde de kullanılan bir sözcüktür.); (DLT, 1991: 109): bu: bu; (Tar. Sözl., 1995: 40): Buraya; (Sami, 2015: 156): Bu mahal, bu yer.

2.2. Adilemin Üç Boncuklu Hasırı (Elmalı)

Adile'min üç boncuklu hasırı	Adile'min saçına(da) altın takmalı
Adile'm olmuş düşmanların yesiri	Takıp takıp cemaline bakmalı
Hiç yok mudur abeysinın hatırı	Adilem'le bir odada yatmalı
	Gül mü sandım gül Adile'm solacakSen
Gül mü sandım gül Adile'm solacak	ölürsen gara (gara) yerler dolacak
Sen ölürsen gara(gara) yerler dolacak	

(Kaynak Kişi: Nimet TERZİOĞLU-Erdal İYİÖZ, Derleyen: Ateş KÖYOĞLU).

2.2.1. Temel Söz Varlığı

2.2.1.1. Organ Adları

saç: “Adile'min *saçına(da)* altın takmalı.”

sa-ç: **Kökt.:** kara: saçın teg. **Uyg.:** uzun saçın... ıdıp. **Xak.:** saç al-şa'r; Ürüñ boldı erse kara saç sakal. **Çağ.:** sac(sic); saç. Görünüşe göre yalnız insan kafasının saç şeklidir. Modern dillerde fonetik değişiklikler bulunmaktadır. (s-/ş-/ç-/; -s/-ş/-ç). Köktürk Türkçesinde “kara saçın gibi” anlamında kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “uzun saçını bırakmak” anlamında kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “siyah saç ve sakal beyaza döndüğünde” anlamında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “başın saçları” anlamında kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 794).; Baş derisini kaplayan kıllar (TDK, 2005: 1673).; Saç derisindeki kıl anlamında kullanılmamıştır (Derleme Sözl., 2009: c.5: 3510).; saç-baştaki (DLT, 1991: 477).; –bölüğü : Saç örgüsü, kâkül, zülf. –ı biçik: Kötüleme ve yerme sözü (Tar. Sözl., 1995: 176); İnsan başının kılları mecmuu, baş tüyleri, geysû, şa'r. (Sami, 2015: 1018).

2.2.1.2. Renk Adları

gara (kara): “Sen ölürsen *gara (gara)* yerler dolacak.”

gara< kara: **Kökt.:** kara: bodun. **Uyg.:** kara: eğil bodunıg. **Xak.:** kara; Buğra: Kara: Xa:ka:n. **Çağ.:** Kara, kele kara. Öncelikle fiziksel bir anlamda, ancak birçok metafor anlamıyla genellikle aşağılayıcı, örneğin; “kara bodun” yani bilgisiz halk anlamında. Bu kelimeyi içeren birçok cümle vardır. Köktürk Türkçesinde “kara bodun”, “kara kuş” gibi. Uygur Türkçesinde “sıradan insanlar”, “atı kara”, “kara baş” gibi. Karahanlı Türkçesinde

11. yüzyılda kara sözcüğü Karahanlılarda unvan olarak kullanılmıştır. “Buğra: Kara: Xa:ka:n”. “Mezar” anlamında da kullanılmıştır. “kara: orun.” Çağatay Türkçesinde kara sözcüğü renk, olumsuzluk bildiren anlamlarla bu dönemde de kullanılmıştır (Clauson, 1972: 643-644).; 1. En koyu renk, siyah, ak, beyaz karşıtı. 2. Bu renkte olan. 3. Esmer. 4. Kötü, uğursuz, sıkıntılı. 5. Yüz kızartıcı durum, leke. 6. İftira, kara çalmak birine iftira etmek, kara sürmek (TDK, 2005: 1074).; Renk anlamı yoktur. 1. Suç. 2. iftira, leke.; (DLT, 1991: 728) yağız, kızıl ile kara arası renk (Derleme Sözl., 2009: c.4: 2638).; 1. Ayıp. 2. Zenci. –*bagır*: Dertli gönül. –*baş*: 1. Dertli baş. 2. Akılsız. –*ev*: 1. Büyük çadır. 2. Karanlık çukur. –*düş*: korkulu rüya (Tar. Sözl., 1995: 125); kara: 1. Siyah, esved. 2. Matemli, gamlı, kederli, meşum, menhus. 3. Ma’yûb, arlı. 4. Esmer. (Sami, 2015: 595).

Türk mitolojisinde renkler de önemli kavramlar içerir. Bütün dünya ve simgeciliğinde kara rengin daha çok olumsuz anlamlarının ifade edildiğini görmekteyiz. Ezeli karanlık, boşluk, ölüm karanlığı, tahribat, üzüntü, büyü, kötülük bağlamlarında “kara, siyah” rengin kullanıldığını görürüz.

Türklerde kara yer:

1. Kuzeyde olan bir yer(şehir, ırmak, göl) ya da kuzeyde yaşayan bir topluluk.
2. Şiddet, güç ve yoğunluğu ve gerçeği vurgulamak için.
3. İyi ya da iyilik ilkesinin karşısında olumsuz ya da kötü olan ilkeyi belirtmek için.
4. Olumlu ya da olumsuz olarak nitelendirmeden iki farklı şeyi belirtmek için.

Altaylı Şamanist Türklerde ruhların iyi ve kötü ruhlar olarak “aru töz” ya da “kara töz” olarak adlandırıldığı bilinmektedir. “Kara töz” deyiimi kötü ruhları ifade eder.

Bu renk aynı zamanda Türk dünyasında ölümün, ölümden duyulan yasin da ifadesidir. Mezarlara kara renkli paçavra ya da flama asılması, Dede Korkut gibi önemli eserlerde yas olan evden söz edilirken “karalı göklü otağ” tabirinin kullanılması, yine aynı kitaptaki hikâyelerden birinde (Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesi) oğul-kız olmayan hanın kara çadıra konulması gibi hususlar kara rengin ölüm, yas ve üzüntünün ifadesi olduğunu bize gösterir. (Çoruhlu, 2011: 227-229).

2.2.1.3. Doğa- Tabiat- Maden Adları

altın: “*Adile’min saçına(da) altın takmalı.*”

alt(u)n: Kökt.: altu:n küküş; sarığ altu:n ürün küküş. **Uyg.:** altun Aruğu uluş; altın arğu; beş yüz altun yartmak. **Xak.:** altu:n; altun taş; altın küküş. **Çağ.:** altun. Çok erken dönemde Mongolistik’te “*altan*” olarak kullanılmıştır. Modern dillerde genellikle “*altın*”

olarak kullanılmıştır. İstisnai olarak Yakut Türkçesinde “*bakır*” olarak kullanılmıştır. Köktürk Türkçesinde “*altın ve gümüş*”, “*sarı altın ve beyaz gümüş*”, “*altın para*” anlamlarında kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “*Altun yaruk*”, “*Arki'nin altın ülkesi*”, “*sarı altın iplik*” anlamlarında kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*altın taş*”, “*altın gümüş*” anlamlarında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “*altın*” olarak kullanılmıştır Harezmi Türkçesinde “*altın gümüş*” anlamlarında kullanılmıştır. Kıpçak Türkçesinde de “*altın*” olarak geçmektedir (Clauson, 1972: 131).; Altın< al+tın (Gülensoy, 2007: 67). 1. Atom sayısı 79, atom ağırlığı 196,9 olan, 1064 derecede eriyen, kolay işlenen, yüksek değerli, paslanmaz element, zer. 2. Bu elementten yapılmış. 3. Altından yapılmış sikke. 4. Üstün nitelikli, değerli (TDK, 2005: 83).; Altın amarat: Mücevher, ziynet (Derleme Sözl., 2009: c.1: 231).; altun:altın (DLT, 1991: 22).; altun: -baş: eskiden kadınların başlarına giydikleri altın dizili ya da altın işlemeli taş (Tar. Sözl.,1995: 8).; 1. Maruf kıymetli maden, zer, zeheb. 2. Altın sikke, lira, dinar, flori. 3. Zenginlik, servet (Sami, 2015: 53).

2.2.1.4. Yer- Mekân Adları

Adbilim çalışmalarında, bütün dünyada en geniş yeri, yeradbilim alır.

Her şeyden önce şunu belirtelim ki, yer adlarındaki birçok özelliklerin değişik ülkelerde, başka başka dil birliklerinde ortak olduğu göze çarpar. Bir yabancı ad nasıl dilin ses özelliklerine uyduruluyorsa kimi zaman da öylece, dildeki öğelerle değiştirilip yerleştirilmekte, yabancılığını belli etmeyecek duruma gelmektedir.

Yerleşim merkezlerine verilen adların konusundaki etkenlerin incelenmesi –ülkeden ülkeye ayrımlar bulunmakla birlikte- bütün dünyada bir takım ortak eğilimlerin bulunduğunu göstermektedir. (Aksan, 1990: 109).

oda: “*Adilem’le bir odada yatmalı.*”

***ödağ > oda:** 1. Evin veya herhangi bir yapının oturma, çalışma, yatma gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan, bir veya birden fazla çıkışı olan bölümü, göz. 2. Serbest meslek adamlarını içinde toplayan resmî birlik. 3. Yeniçeri kışlası (TDK, 2005: 1489).; Evlerin dışında, konukları ağırlamak için özel olarak yapılmış küçük ev (Derleme Sözl., 2009:c.5: 3266).; (DLT, 1991:); { }; Mesken, yer, sığınacak yer (Tar. Sözl., 1995: 159).; ota: Oda. 1. Evin münkasım olduğu bölmelerin beheri, hücre. 2. Kalem, yazıhane, daire. 3. Sarraf, dava vekili, tabip vesair ashâb-ı mu’âmelâtın hanlarda vesair umumî mahallerde tuttıkları oda veya daire. 4. Köylerde misafir kabul etmeye mahsus ve bütün köy tarafından idare olunur oda veya ev (Sami, 2015: 946).

yer: yê:r : “*Sen ölürsen gara (gara) yerler dolacak.*”

(y)er+ler: Kökt. Yêr asra: yağız yer; barduk yerde. Uyğ.: Kulım küñim bodunıñ teñri: yer ayu: bérti. Xak.: yaşıl yérliğ barcın. Çağ.: yé., (yé:r) Temelde genişletilmiş yer, toprak anlamlarını taşımakla birlikte örneği “kara ve su” ,”bölge” anlamlarını da içerir. Köktürk Türkçesinde *yér/ yer* gibi kullanımları vardır. “*altta yağız yer*”, “*yere vardık*”, “*yer yarıldı*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “Tanrı insanoğluna yeryüzünü verdi”, “*Tanrı yeri*”, “*hep yerde*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesi döneminde “yeryüzü” anlamalarında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “*toprak*”, “*yeryüzü*” anlamlarında kullanılmıştır (Clauson, 1972: 954).; 1. Yerküre. 2. Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân. 3. Gezinilen, ayakla basılan taban. 4. Bulunulan, yaşanılan, oturulan şehir, kasaba, mahalle. 5. Durum, konum, vaziyet. 6. Ülke, bölge. 7. Görev, makam. 8. Önem. 9. Herhangi bir şeye, bir işe ayrılmış bölüm veya alan. 10. İz. 11. Üzerine yapı kurulmaya elverişli arazi, arsa. 12. Ekime elverişli toprak parçası, arazi. 13. Bir olayın geçtiği veya geçeceği bölüm, alan, mahal. 14. Otel, motel vb.nde kalınacak oda. 15. Sineme ve tiyatrodan veya taşıtlarda oturulacak koltuk, sandalye. 16. Durum, konum (TDK, 2005: 2167).; (Derleme Sözl., 2009): { }.; Yer, yeryüzü, toprak (DLT, 1991: 774).; yir: 1. Yer, arz, zemin, toprak. 2. Ülke, yurt, diyar, memleket. (Tar. Sözl., 1995: 242).; 1. Arz, zemin, gök mukabili. 2. Üzerinde sakin olduğumuz seyyare, küre-i arz. 3. Küre-i arz sathında kara kısmının yüzü, toprak, serâ, zemin. 4. İşlenecek veya üzerinde yapı yapılacak sath-ı arz parçası, arazi, arsa. 5. Mahal, mevzi, mekân, ikametgâh, makam, cây. 6. Memleket, maskat-ı re’s, merzbûm, menşe. 7. Mansıp, mesnet, mahall-i me’mûriyyet, makam. 8. Oturulacak mahal, ücretle tutulan mahal. 9. Eser, nişan, geçmiş bir şeyin kalan alâmeti. 10. Vüs’at, genişlik, sığacak mahal. 11. Toprak, hâk, türap. 12. Bir işe mahsus mahal. (Sami, 2015: 1343).

Türk mitolojisinde yer kavramı geniş bir kavramdır. Türklerce susuz toprak önemli değildi. Bunun için yer-su, yanyana gelen iki varlık, bir mana taşır. Yer, madde ile toprak: burada ağaç ve ot yerin bir parçası olarak ele alınır. Kara yer ve kara toprak, bir mezardır: Anadolu’da bu anlayış yaygındır. Kutadgu Bilig “bir avuç kara topraktan vazgeç” diyerek dünya toprağının faniliğinden söz eder. Yer, yurt e vatan anlamında: Gök-Türk yazıtlarında “Ötüken yer” gibi kullanılır. 11. yüzyılda hemşeri ve yurttaş için “yerdeş” denilir. Mevki ve rütbe anlamında, yer: Eski Türklerde, “Yer-orun” sözü, bu manayı tanımlar, yer orun, Tanrı ve hakan yeri idi . Ülke manasına da söyleniyordu. Kara yer: Yeri kara ile tanıtmaya da yeni değildir. Kuzey Türklerinde de, “kara yer” denilir. “Yerci”, kılavuz. Mitolojide ve dinde: Eski Türklerde “yerci”, kılavuz demektir. 11. yüzyıldan sonra, “yolcu yerçi” Peygamber manasında kullanılmıştır. Gök ile yer karıştığı için: Türk milleti ile devletin düzeni, bozuluyor. “Kök

yer bulgakin için” sözü, millet ve devlet düzeninin, “gök ile yer düzenine” bağlı olduğunu gösterir. Gök ve yer buyurduğu için: Göktürk Kağanı, isyan eden halkı, cezalandırıyor. Türklerde yerin rengi genellikle yağız olarak kullanılmıştır. (Ögel, 2014: 333-340).

2.2.1.5. Sayı Adları

üç: “*Adile’min üç boncuklu hasırı.*”

Üç: Kökt.: “üç”. **Uyg.:** “Üç”. **Xak.:** “üç”. **Çağ.:** “Üç”. Tüm dönemlerde son ünsüzün bazı varyasyonlarıyla ortak kullanılmıştır. Köktürk Türkçesi döneminde ve 8. yüzyılda ortaktır. Uygur Türkçesi döneminde de aynıdır. Karahanlı Türkçesi döneminde “*üç numara*” anlamında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesi döneminde “*üç*” anlamlarında kullanılmıştır (Clauson, 1972:18).; Üç < üç (Gülensoy, 2007: 985). 1. İki den sonra gelen sayının adı. 2. Bu sayıyı gösteren 3, rakamının adı. 3. İki den bir artık (TDK, 2005: 2053).; (Derleme Sözl., 1983): {}. ; Sayıda üç (DLT, 1991: 707).; –günlücek: Üç gün olan sürece. –karındaşlar: Üç kardeş (Tar. Sözl., 1995: 223).; 1. İki den sonra olan sayı. 2. Selâse (Sami, 2015: 1285).

Türk mitolojisinde üç sayısı; Tasavvufî ruhun üç derecede sınıflandırılması (kötülüğe teşvik eden ruh, suçlayan ruh, huzurlu ruh). Bu sayı aynı zamanda Şiiilikteki üçlemeye (Allah, Muhammed, Ali) işaret eder. Kimi Alevî topluluklarda güneş Muhammed, ay Ali ve Zühre(Çoban Çolpan) Fatma olarak görülür. Bektaşilikte de erişilmesi gereken üç mertebe vardır. Bu tevhidin üç kademesi olarak görülüyor. Birinci mertebe telkin, ikinci mertebe libas, üçüncü mertebe ahadiyyet idi. Mevlevilikte derviş adayı önce çile çeker. Mutfakta post üzerinde üç gün bekler ve düşünerek devam edip etmemeye karar verir. Eğer yine derviş olma kararı değişmemişse üç gün sonra kendisine yakasız kolsuz ve etekli bir giysi olan tennure giydirilir. Bundan sonra üç yıla yakın çeşitli hizmetler görür. (Çoruhlu, 2011:243)

bir: “*Adilem’le bir odada yatmalı.*”

Bir: Bir < *bi:r (Gülensoy, 2007:148) 1. Sayıların ilki. 2. Bu sayıyı gösteren 1 rakamının adı. 3. Bu sayı kadar olan. 4. Herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren (sayı). 5. Tek. 6. Beraber. 7. Eş, aynı, bir boyda. 8. Ortaklaşa olan, birleşik, müşterek. 9. Değer, önem bakımlarından birbirinden farksız, birbirine eşit, birbirine benzer. 10. Bir kez. 11. Sadece. 12. Ancak, yalnız (TDK, 2005: 275).; (Derleme Sözl., 2009): {}. Bir (DLT, 1991: 94).; 1. Bir kere, bir kez. 2. Öbür. (Tar. Sözl., 1995: 34).; Sayının en küçüğü ve ilki, ehad, vâhit, yek. 1. Tenkîr beyan eder, Arabîdeki tenvîn veya bazı kelimesi ve Farisîde esmaya iltihak eder. 2. Ef’âlin evvellerinde “bir kere” den muhaffef olarak lüzum ifade eder. 3. Hiçbir, aslâ. 4. Mübalâğa beyan eder. (Sami, 2015: 138).

Türk mitolojisinde bir sayısı Alalh'ın birliğinin ifadesi. Allah'ın isminin başladığı elif harfinin sayısal değeri anlamlarını ifade eder. (Çoruhlu, 2011: 242).

2.2.1.6. Eşya Adları

boncuk: “*Adile'min üç boncuklu hasırı.*”

monçuk/ bonçuk/ boncuk: **Kökt.:** “törlüg monçu:ku:ñ taşları:ñ”. **Uyg.:** “yinçülüğ monçuklar”. **Xak.:** “monçuk”. **Çağ.:** “mınçağ”, “*boncuk kolye*”; bazı erken dönemlerde belki mücevher anlamlarına gelir. Modern biçimlerde ikinci sesli harfin başlangıçta olduğunu ima eder. Kuzeydoğu dilleri (Clauson, 1972: 349).; Cam, taş, sedef, tahta, plastik vb. maddelerden yapılan, ortası delik, çoğu yuvarlak ve renkli süs tanesi (TDK, 2005:297).; (Derleme Söz., 2009:): {}. monçuk: boncuk; süs için boyuna takılan değerli taşlar (DLT, 1991: 413).; (Tar. Söz.,1995:): {}. Hayvanların yularına ve nazara karşı çocukların takkelerine takılan camdan muhtelifü'l-levn ve ekserşya mavi delikli tane, hırz, hasme, harmühre. (Sami, 2015: 144).

hasır: “*Adile'min üç boncuklu hasırı.*”

haşır+ı (Ar.): 1. Saz, kabuk, yaprak vb. bir bitki maddesiyle örülmüş taban veya tavan örtüsü. 2. Tamamı veya bir bölümü böyle bir örgüden yapılmış olan (TDK, 2005: 852).; (Derleme Söz., 2009:): {}. Hasreden, muhâsarada bulunan, etrafı kuşatan (Devellioğlu, 2007: 335).; (DLT, 1991:): {}. (Tar. Söz., 1995:): {}. İnce sazdan örülmüş yere sermeye mahsus döşeme (Sami, 2015: 439).

2.2.1.7. Zamirler

sen: “*Sen ölürsen gara(gara) yerler dolacak.*” (Bkz. “A Kızım Sana Potin Alayım mı?” s. 35).

2.2.1.8. Zarflar

hiç: “*Hiç yok mudur abeysinın hatırı.*”

Hîç (Far.): 1. Olumsuz yargılı cümlelerde fiilin anlamını pekiştiren bir söz. 2. Soru cümlelerinde belirsiz bir zamanı anlatan bir söz. 3. Bir soruya açık bir cevap verilmek istenmediğinde cevap cümlesinin başına getirilen bir söz. 4. Boş, değersiz, önemsiz olan şey veya kimse. (TDK, 2005: 888).; 1. Yok denecek kazar az olan; yok olan. 2. Ehemmiyetsiz, değersiz. 3. Neyzen Tevfik'in bir şiir kitabının adı (Devellioğlu, 2007: 368).; kötü, fena (Tar. Söz.,1995:107).; Ma'dum, mefkûd, yok olan veya yok denilecek kadar az olan (Sami, 2015: 463).

2.2.1.9. Yabancı Adlar

düşman (yağı): “*Adile’ m olmuş düşmanların yesiri.*”

düşman (Far.): Kökt.: yağı: ermiş. **Uyg.:** yağı:, yağığ sançıp. **Xak.:** yağı. **Çağ.:** yağı düşman; yaw. yağı:(d-) “*düşman*”. Birinci dönem Mongolistik’de gün gibi; çoğu modern dilde Kuzey doğu dilleri grubunda, Kuzey merkez dilleri grubunda, Kuzey Batı dilleri grubunda *yaw/yu:/jaw/jo*; Güney merkezinde *yov*; Güney Doğu dillerinde ve Güney Batı dillerinde “*düşman*” anlamlarına gelir. Köktürk Türkçesinde “yağı” olarak kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “yağı”. Karahanlı Türkçesinde yağı olarak kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “*yağı düşman*” olarak kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 898).; 1. Birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, yağı, hasım, dost karşıtı. 2. Birbiriyle savaşılan devletler ve bu devletlerin asker, sivil bütün uyrukları. 3. Aralarında birbirleriyle çatışmaya varacak ölçüde anlaşmazlık olan taraflar. 4. Bir şeyin yaşamasına, barınmasına engel olan (güç, tutum vb.) 5. Bir şeyi büyük ölçüde kullanıp tüketen kimse. 6. Bazı şeylerden nefret eden, tiksinen kimse (TDK, 2005: 590).; (Derleme Sözl., 2009:). { }; adû, hasım (Devellioğlu, 2007: 195).; yağı: düşman (DLT, 1991: 726).; yağı (Tar. Sözl., 1995: 230).; Adüv, hasım. Asıl Türkçesi: yağı, yav (Sami, 2015: 284).

hatır: “*Hiç yok mudur abeysinın hatırı.*”

Hâtir (Ar.): 1. Düşünme, akılda tutma, hafıza, zihin, akıl, yâd. 2. Gönül, kalp. 3. Birine duyulan saygı, sevgi 4. Durum, keyif, hâl (TDK, 2005: 856).; (Derleme Sözl., 2009:). { }; 1. Zihin, fikir. 2. Keyif, hal. 3. Gönül (Devellioğlu, 2007: 340).; (DLT, 1985:). { }; –a yörendürmek (Tar. Sözl., 1983: 106).; Hatıra girmek.; insanın düşünme ve hıfzetmek kuvveti, fikir, zihin, akıl, kuvve-i hâfıza. 2. Gönül, kalp, dil, his ve duygu kuvveti. 3. Saygı, riayet. 4. Keyif, hâl (Sami, 2015: 442).

gül: “*Gül mü sandım gül Adile’ m solacak.*”

gul (Far.): 1. Gülgillerin örnek bitkisi. 2. Bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği. (TDK, 2005:804); Bitki anlamında kullanılmayıp farklı anlamlarda kullanılmıştır (Derleme Sözl., 2009: c.3: 2216).; 1. Çiçek. 2. Bilinen çiçek, gül çiçeği, gül ağacı (Devellioğlu, 2007, 155)düğmesi: Gül goncası (Tar. Sözl., 1995: 102).; maruf çiçek ki küçük ve dikenli bir ağaçta olup şeklinin ve kokusunun güzelliğiyle meşhur ve beynü’ş-şu’arâ bülbülün dil-dâdesi olmakla mütevâtirdir. (Sami, 2015: 405).

cemal: “*Takıp takıp cemaline bakmalı.*”

Cemâl (Ar.): Yüz güzelliği (TDK, 2005: 357).; 1.Yüz güzelliği. 2. Erkek adı (Devellioğlu, 2007: 132).; Güzellik, hüsn, yüz güzelliği (Sami, 2015: 174).

2.2.10. Eylemler

ol-: “*Adile’ m olmuş düşmanların yesiri.*”

ol- : Kökt.: bol-; “bodunı: küñ kul boltı”; bodun yok bolmazı:n. Uyg. : bolmış el etmiş bilge; bor kerçek bolmak. **Xak.:** bol-: anıñda basa boldı ikinç oñay.; ne: woldı, ne: boldı. **Çağ.** bol-; “*olmak (bir şey)*”. Oldukça erken bir tarihe kadar kendine özgü karakterini ve eşiğini zaman zaman “olması” yönünde kaybetmeye başladı ve bazı zamanlar eski haline gelinceye kadar çoğunlukla bol- olarak kullanılmıştır. Tüm dönemlerde ortak bilinmeyen sebeplerden ötürü geç, bazı Batı dillerinde ise erken dönemde ortaya çıkmıştır. Ol- , bugün sadece Güney Batı dillerinde Azerbaycan Türkçesi ve Osmanlıca etkisi altındadır. Köktürk Türkçesinde bol- ortaktır ve değişiklik ister. “halkı hizmetçi ve köle oldu” anlamında kullanılmıştır. Aynı zamanda “var olmaktan vazgeçmek” , “Türk halkı yok olmasın” anlamında da kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde; Şine-usu kitabının yazarının unvanı şöyledir: “*Tanrıdan olmuş il etmiş Bilge Kağan.*” Her ikisi de bol- ve yok bol- ortak olarak kullanılmıştır. “*Oğullarım, erkekler arasında öğretmen gibi olmaya başayın.*” Karahanlı Türkçesinde bol- iki farklı anlamında kullanılmıştır. Kutadgu Bilig’de ol- anlamında kullanılmıştır. Eşit derecede yaygın ve ortak olarak bol- ve kel- fiilleri koşuların değiştiğini gösterir. Çağatay Türkçesinde bol-, ol- şekilleri görülür. (Clauson, 1972: 331).; Ol-< *bol- (Gülensoy, 2007: 620) 1. Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak. 2. Gerçekleşmek veya yapılmak. 3. Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak. 4. Bir şeyi elde etmek, edinmek. 5. Bir durumdan başka bir duruma geçmek. 6. Herhangi bir durumda bulunmak. 7. Uygun düşmek, yerinde görülmek. 8. Yetişmek, olgunlaşmak. 9. Hazırlanmak, hazır duruma gelmek. 10. Bulunmak. 11. Geçmek, tamamlanmak. 12. Sürdürmek, yürütmek. 13. Bir kuruluşla, örgütle ilgili bulunmak, mensup olmak. 14. Yaklaşmak, gelip çatmak. 15. Bir şey, birinin mülkiyetine geçmek. 16. Ek fiilin geniş zamanı olan –dır(-dir) anlamında kullanılan bir söz. 17. Sarhoş olmak. 18. Uymak, tam gelmek. 19. Yitirmek, elinden kaçırmak. 20. Bir yerde doğmuş, yaşamış olmak. 21. Bir olayla karşılaşmak, başına kötü bir şey gelmek. 22. Yol açmak. 23. Bir isim veya sıfatın belirttiği durumu almak. 24. Sıfat-fiil eki almış kelimelerle birlikte başlama, bitirme vb. bildiren fiilleri oluşturur. 25. Hastalığa yakalanmak, tutulmak (TDK, 2005: 1498).; Bir işi bitirmek. (Derleme Sözl., 2009: c.5: 3280).; bol-: olmak (DLT, 1991: 102).; 1. Bulunmak, kalmak, ikamet etmek, eğlenmek. 2. Yaratılmak, vücut bulmak (Tar. Sözl., 1995: 161).; 1. Bir hâlden bir hâle geçmek, yeni bir hâl peyda etmek, sayrûret. 2. Bir unvan ve mansıp veya hâl ve sıfat kazanmak. 3. Haberiyle beraber fiil manasını verip sayrûret ve tahavvül beyan eder. 4. Arabî sıfatlar ve nadiren mastarlarla ef’âl-i mürekkebe teşkil eder. 5. Fi’l-i i’âne gibi kullanılıp, Türkçe fiillerin bazı sıyag-ı

mürekkebesini teşkil eder. 6. Var ve mevcut olmak, kevn, vücut. 7. Vuku bulmak, vaki olmak, cereyan etmek. 8. Caiz ve münasip olmak, yakışmak, elvermek. 9. Yapılmak, imal veya icra olunmak. 10. Mümkün ve kabil olmak. 11. Ermek, yetişmek, kemal bulmak. 12. Gelmek, vaki olmak, zuhur etmek. 13. Gelmek, çatmak (Sami, 2015: 941).

san- : “*Gül mü sandım gül Adile’ m solacak.*”

sa-n-: Kökt.:-Uyg.: oğul kızka sanmaz; yultuzka sanur. **Xak.:** ba:rıg utru: tutsa: yokka: sanma:s. **Çağ.:** san-, 11. Yüzyıldan sonra aktif olarak kullanılmaya başlanmış. Güney Batı dillerinde “*düşünmek, varsayım düşünmek*” anlamlarına gelir. Uygur Türkçesinde “*oğlu veya kızı olmak için hesaba katılmaz*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*o adamın o sınıfa dahil olduğu sanıldı*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde **san-** şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 833).; **San-< *sa-n-** (Gülensoy, 2007: 729). 1. Bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek. 2. Gibi gelmek, farz etmek. 3. Bir şey veya kimsenin... olduğunu düşünmek (TDK, 2005: 1698).; (Derleme Sözl., 2009:) {}. saymak; sayılmak; sanmak (DLT, 1991: 487).; 1. İstemek, dilemek. 2. Düşünmek, tasavvur etmek. 3. Kuşkulananmak, tereddüt etmek (Tar. Sözl.,1995: 180).; 1. Zannetmek, gümân eylemek. 2. Farz, kıyas etmek, saymak. 3. Ad ve itibar etmek (Sami, 2015: 1042).

sol-: “*Gül mü sandım gül Adile’ m solacak.*”

So-l-acak: Kökt.:-. Uyg.: - . **Xak.:** ya:ş soluşdı. **Çağ.:** {}. (soluş-) Solmak anlamına gelmektedir. Karahanlı Türkçesinde “*sebzeler soldu*” yani çürüdü anlamında kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 828).; **Sol-< sō-l-** (Gülensoy, 2007: 795). 1. Rengini yitirmek, rengi uçmak. 2. Tazeliğini, diriliğini veya parlaklığını yitirmek. (TDK, 2005: 1788).; (Derleme Sözl., 2009:) {}. soluş: solmak, yaş meyva veya sebze tazeliğini kaybetmek (DLT, 1991: 529).; şola düşmek, solup kalmak. (Tar. Sözl., 1995: 190).; Rengini ve parlaklığını kaybetmek, renk atmak, sölpümek, sararıp pejmürde olmak (Sami, 2015: 1098).

öl-: “*Sen ölürsen gara (gara) yerler dolacak.*”

ö-l-ür-(i)se-n: 1. Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek. 2. Bitki, solmak. 3. Bazı sebeplerle çok sıkıntı veya acı çekmek. 4. Değerini, geçerliğini, gücünü yitirmek, kullanılmamak (TDK, 2005: 1538).; Ölmek şeklinde vardır. (ölümseg, ölümsek-1, ölümsürek) 1. Ölecekmiş gibi zayıf, cılız olan. 2. Ölümcül (Derleme Sözl., 2009: c.5: 3335).; ölmek (DLT, 1991: 456).; Erimek, çalkalanarak karıştırılmak (Tar. Sözl., 1995: 167).; 1. Yaşamaz olmak, can vermek, terk-i hayât etmek, vefat, irtihal etmek, fevt olmak. 2. Solmak, yumuşamak, pejmürde olmak. 3. Kıvamı kaybedip düşmek. 4. Pek ziyade sıkılmak, pek

şiddetli korku veya dehşet ve ıstırap ve zahmet çekmek. 5. Hükmü kalmamak (Samî, 2015: 955).

Türk Mitolojisinde “ölüm” kavramı birçok şekilde geçmektedir. Hemen her toplulukta olduğu gibi Türkler de öldükten sonra bu dünyadakine benzer bir hayat yaşayacakalarına inanıyorlardı. Proto-Türk, Hun, Göktürk, Uygur ve diğer Türk topluluklarıyla ilgili yapılan arkeolojik kazılar bu hususu destekler mahiyettedir. Ölüm mukadder olarak karşılanmakta ve kurulu olan düzenin gereği olarak kurgulanmaktadır. Bu nedenle gök-yer dikotomisiyle ilişkisi olan ve doğal karşılanan ilgili olarak eski Türkler şan kazanmadan ya da savaşmadan ölmeyi küçüklük sayıyorlardı. Öte yandan savaşta da iyi güçleri temsilen galip olunmalıydı; çünkü savaşta öldürülen önemli düşmanların ruhları öteki dünyada hizmetkar olarak kullanılmak üzere balbal haline geliyor. (Çoruhlu, 2011:153-168).

Yukarıda değindiğimiz gibi Türkler şan kazanmadan ve savaşmadan ölmeyi küçüklük olarak görmekteydi. Aynı zmaanda Oğuz Kağan destanı içerisinde yer alan Oğuz’un bir canavarı öldürmesi erlik veya ergenlik çağına girdiği anlatılır. Buradan anlaşılacağı gibi Türk mitolojisinde öldürmek bir gencin yetişkin olması anlamına da gelmektedir. (Ögel, 2014: 221-222).

Oğuz Kağan Destanı içerisinde Mete’nin babasını öldürmesi de yer alır. Baba öldürme motifi Türk mitolojisinde tanınmış bir motiftir. Sigmund Freud, efsanlerdeki bu motife Ödip-Kompleksi demiştir. Ödip, Türk mitolojisinde olduğu gibi büyük bir cihangir veya imparator değildi, babasını da tesadüfen ve gençliğinde gördüğü rüya icabı öldürmüştü. Mete ile Oğuz-Han ise, babalarını töreye ve örf uymadıkları için öldürmüşlerdi. Baba öldürme ile ilgili motifleri Kırgız efsanelerinde de buluyoruz. Alman-Bet destanında da Alman-Bet babası Kara-Han Müslüman olmayı kabul etmemiş ve Alman-Bet de babasını bir çarpışma sırasında öldürmüştü. Manas destanında da Manas-Han, babası Yakup-Han’ın töreye karşı gelmesinden dolayı çok kızmıştı. Babası nedense oğlunu kıskanıyor ve ona kötülükler yapmak istiyordu. Bunun için de kötü insanlarla anlaşp, entrikalar çeviriyor ve kötü işler yapıyordu. Bunun için Manas-Han kızar ve babasının üzerine yürür. Böyle bir babanın öldürülmesi gerektiğini söyler. Etrafındakiler yetişerek Yakup-Han’ı kurtarırlar. (Ögel, 2014:11-12).

dol-: “*Sen ölürsen gara(gara) yerler dolacak.*”

to-l-(a)cak: **Kökt.:-Uyg.:** ağılıkım tsañım tolzun. **Xak.:** yağız yer yıpar toldı. **Çağ.:** tol-(-ğum); tol-pur şudan.; **to:-** köküdür. “doldurulması veya dolu olması” anlamları vardır. Tüm modern dillerde bunlarla ve bazı geniş anlamlarda bulunmaktadır. Güney Batı dillerinde Az., Osm. *dol-*, Tkm. *Do:l*, şeklinde kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde Budist metinlerde “*hazinem ve depomuz dolabilir mi?*” anlamlarında kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde,

Kutadgu Bilig’de “*kara yer koku doldu*” anlamında kullanılmıştır. *Tol-*, biçimide görüldüğü gibi *dol-* biçiminde de görülür. Çağatay Türkçesinde *tol-*, *tol* biçimlerinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 491).; *Tol-* “dolmak” < *tō- “doldurmak, tıkmak” + -l-. (Gülensoy, 2007: 294) 1. Dolu duruma gelmek. 2. Bitkiler olgunlaşmak, erginleşmek. 3. Bir yere iyice yayılmak, kaplamak. 4. Bir yerde pek çok eşya veya kimse toplanmak, kalabalık duruma gelmek. 5. Süre, hesap tamamlanmak. 6. Sabrı tükenip öfkesi taşacak duruma gelmek (TDK, 2005: 557).; *Dolağalmak* (*dolakalmak*): *Bollaşmak*, *yığılmak*, *yığılıp durmak*. (Derleme Sözl., 2009: C.2: 1541).; 1.*girmek*. 2.(yan anl.) (DLT, 1991: 636).; *Patlayacak duruma gelmek*. (Tar. Sözl.,1995:71).; 1. Boş kap vesaire içine bir şey konup boşluktan kurtulmak, memlû’ ve meşhûn olmak. 2. Bir kap ve zarf vesaire içine girmek, girip onu doldurmak. 3. Şişmek, kabarmak. 4. Sabrederek hiddet ve kini kalpte saklamakla taşacak dereceye gelmek. 5. Tamam olmak, ikmâl olunmak. 6. Boş yeri kalmamak, artık alamamak (Sami, 2015: 270).

tak-: “*Adile’min saçına(da) altın takmalı.*”

ta-k-malı: Kökt.: - **Uyg.:** kumbandı takzun. **Xak.:** er burunduk butlu:ka: takdı. **Çağ.:** tak-; Kaşgarlı bü sözcüğün Oğuz olduğunu söyler. Günümüzde ise modern dillerde varlığını sürdürmektedir. *Tatur-* veya *takil-*. Uygur Türkçesinde “*kumbandı tataczun*” şeklinde kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*bağlamak*” anlamında kullanılan cümlelerde bulunmaktadır. Çağatay Türkçesinde *tak-* “*bağlamak,sabitlemek*” anlamlarında kullanılmıştır. Harezmi Türkçesinde *dak-* olarak geçer. (Clauson,1972:464).; *Tak-* < *tak-. (Gülensoy, 2007: 851). 1.Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak, iliştiirmek, geçirmek. 2. Düşün vb. törenlerde takı armağan etmek. 3. Ad, lakap koymak. 4. Kuşanmak. 5. Kendisiyle birlikte götürmek, yanına almak veya arkasından izletmek. 6. Biriyle olumsuz olarak uğraşmak. 7. Borç bırakmak. 8. Önemsemek, önem vermek, tınmak. 9. Sınavını başaramamak (TDK, 2005: 1892).; Metinde geçen sözcikle farklı anlamda kullanılmıştır. (Ağ. Sözl., 2009: C.5: 3812).; *tak-:* takmak (DLT, 1991: 562).; (Tar. Sözl.,1995:): {}. 1. Asmak, iliştiirmek. 2. Koymak, dikmek, raptetmek. 3. Giyinmek, kuşanmak, üstüne almak. 4. Geçirmek, tatbik etmek, yapıştırmak. 5. Koymak, vazı, tayin etmek. (Sami, 2015: 1171).

yat-: “*Adilem’le bir odada yatmalı.*”

ya-t-malı: Kök.: süñükü:n tağça: yatdı; talu:ya: yatıpan. **Uyg.:** yerte yatıp; keçe yatmışda. **Xak.:** er yattı; yorımaznā yatmaz. **Çağ.:** yat-. “*uykuya dalmak, bir yer yerleşmek*” gibi genişletilmiş anlamlar; modern dillerdeki fonetik değişikliklere uğramamıştır. Köktürk Türkçesinde “*kemikler yığınlar halinde yatıyor*”, “*deniz kenarına yatmak*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “*yere yatıp*”, “*gece yatmış*” anlamlarında kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*yığit yattı*” anlamlarında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde *yat-*.

Harezmi Türkçesinde “*birlikte yattı*” (Clauson, 1972: 884).; Yat- < yā- “yaymak”+ -t-. (Gülensoy, 2007: 1087). 1. Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak. 2. Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek. 3. Yatay veya yataya yakın bir duruma gelmek, eğilmek. 4. Hastalık sebebiyle yatakta kalmak. 5. Geceyi geçirmek üzere bir yerde kalmak. 6. Boş yere beklemek. 7. İşlemez, çalışmaz durumda kalmak. 8. Bir özellik kazanmak için bir şeyin içinde beklemek. 9. Belli bir süreyi ceza evinde geçirmek. 10. Ölü gömülmüş olmak. 11. Düz bir duruma gelmek, düzleşmek. 12. (-le) cinsel ilişkide bulunmak. 13. Bir düşüncüyü veya bir öneriyi benimsemek, razı olmak. 14. Heves etmek, eğilmek. 15. Bulunmak, var olmak. 16. Olumsuz veya başarısız bir sonuç almak. 17. İşsiz kalmak, çalışmamak (TDK, 2005: 2147).; (Derleme Sözl.,2009:): { }.; yat-: yatmak. (DLT., 1991: 759).; 1. Yatay bir yerde durmak, bulunmak. 2. Yatışmak, sükûnet bulmak. (Tar. Sözl., 1995: 238).; 1. Yere uzanmak, uyurken ayakta alınan vaziyeti almak. 2. Uykuya varmak, uyumak üzere yatağa girmek. 3. Eğilmek, serilmek, düşmek, basılmak. 4. Mutavaat etmek, ram olmak. 5. Razı olmak, rıza vermek. 6. Geceyi geçirmek, beytûtet etmek, konmak. 7. Hastalanmak, hasta olmak. 8. (gemi) demir atmak, lengerendâz olmak. 9. Karar bulmak, mutmain olmak. 10. Ölü olmak, mezarda bulunmak, meftun olmak. 11. Mahpus olmak, hapishanede kalmak. 12. Sîga-i atfiyyeden sonra müdâvemet ve istimrar beyan eder. (Sami, 2015: 1332):

yok: “*Hiç yok mudur abeysinın hatırı.*”

yo-k: Kökt.: ol amtı: aňğ yok Türkü xağan; Ötüken yışda: yëğ idi:yok. **Uyg.:** yok boltı; yok kılmadım; yokıña tegi kalısız. **Xak.:** yo:k; anar yok; yok erdim yarattın yana yok kılıp. **Çağ.:** yok ise/yok érse/ yoksa. Çeşitli kullanım alanları vardır. Kaşgarlı’da genellikle bir cümlelin yüklemi olarak tanımlanır, konu belirtilmiş veya türetilmiştir. Bazen “*hiçbir şey elde etmemek*” anlamında da kullanılır. Genel olarak yo:k çığa:y “muhtaç” anlamında kullanılmıştır. Köktürk Türkçesinde “*Türk kağanı eğer şimdi kim zarar görüyorsa*”, “*Ötüken ormanında yok olmuş*” anlamlarında kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “*Yok oldu*”, “*yok olmadım*”, “*tamamen yok edilmesi*” anlamlarında kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde harf anlamı “*değil*” anlamına geliyor. “o burada değil” anlamını da içerir. Kutadgu Bilig’de “*yok*” normal kullanım alanlarındaki anlamını taşır. “*tekrar var olmayı bırak*” anlamlarında da kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde *yok ise/yok érse/yoksa* anlamlarında kullanılmıştır (Clauson, 1972: 895-896).; Yok< *yō-k (Gülensoy, 2007: 1153). 1. Bulunmayan, mevcut olmayan, var karşıtı. 2. Yasaklanmış olan şey, yasak. 3. Olmayan, bulunmayan şey. 4. “hayır” anlamında kullanılan bir söz. 5. Birbirine karşıt iki cümleden, ikincisinin başına getirilen bir söz. 6. Birinin söylediği sözlerden genelde kuşkulandığında veya sözler hafifsendiğinde kullanılan bir söz. 7. Savunulan bir düşüncüyü doğrulayan sözün başına getirilir (TDK, 2005:

2187).; (Derleme Sözl., 2009:). { }. yok: yok (DLT, 1991: 797).; Değil (Tar. Sözl., 1995: 248).; Olmayan, var mukabili, gayr-i mevcûd, mefkûd. Olmayış, fıkdan, adem-i vücûd, hiç, değil, olmaz, hayır (Sami, 2015: 1350).

bak-: “*Takıp takıp cemaline bakmalı.*”

bak-malı: Kökt.: - **Uyg.:-** **Xak.:** ol maña baktı; seve baktı erse; bakıglı okıglı asığ alsu tép; baka körgül. **Çağ.:** bak-, Modern dillerde kullanılmaktadır. Karahanlı Türkçesinde “*o bana baktı*”, “*sevgiyle baktı*”, “*bakmak ve görmek*” anlamlarında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde *bak-* olarak bulunur. Harezmi Türkçesinde *bak-*. Kıpçak Türkçesinde *bak-*; “*baka dur-*” anlamlarında kullanılmıştır (Clauson, 1972: 311).; Bak- < *ba-k- (Gülensoy, 2007: 105). 1. bakışı bir şey üzerine çevirmek. 2. Aramak. 3. Bir şeyin yüzü bir yöne doğru olmak. 4. Bir şeyin gelişmesi veya iyi bir durumda kalması için emek vermek. 5. Beslemek, geçindirmek. 6. Bir iş birinden beklenmek. 7. Hastayı muayene etmek. 8. Tedavi etmek için ilgilenmek. 9. Yoklamak, incelemek, denemek. 10. Bir işi yapmak, bir işi yapmakla görevli olmak. 11. İlgilenmek. 12. Uğraşmak, meşgul olmak. 13. Yapılabilmesi bir şeyi bağlı bulunmak. 14. Gözetmek, korumak. 15. Renklerde benzetmek, andırmak. 16. Önem vermek, önem vererek üzerinde durmak. 17. Anlamak, farkına varmak. 18. Başka bir şeyle ilgilenmeyip elindeki veya önündeki işle uğraşır olmak. 19. Bebeğin veya çocuğun eğitim ve bakımıyla ilgilenmek (TDK, 2005: 188).; bahmak, bakmak (Derleme Sözl., 2009: c.1: 488).; bak-: bakmak (DLT, 1991: 61).; beklemek, gözlemek (Tar. Sözl., 1995: 23).; 1. Görmek üzere gözlerini atf ve tevcih etmek, nazar, nigâh etmek. 2. İtibar etmek, nazarı itibara almak. 3. Tabi olmak, tettebbu etmek, uymak. 4. Dikkat ve itina etmek, gözlerini açmak. 5. Mütalaa ve tetkik etmek. 6. Hizmetini görmek. 7. İlaşe ve infak etmek, beslemek, geçindirmek. 8. Tedavi etmek. 9. Denemek, muayene etmek. 10. Aramak, tutmak veya almak üzere taharri ve muayene etmek. 11. (hastayı) ziyaret etmek. 12. Menû ve mütevakkıf ve muallak olmak. (Sami, 2015: 100-101).

2.2.1.11. Fonetik Değişime Uğramış Sözcükler

yesir: “*Adile’ m olmuş düşmanların yesiri.*”

(y)esir (Ar.): Esir (Derleme Sözl., 2009: c.6: 4822).; 1. Kolay. 2. Az şey. 3. Kumarbaz (Devellioğlu, 2007: 1161).; (DLT, 1991:).{ }.; Esir, tutsak (Tar. Sözl., 1995: 243).; 1. Kolay, âsân, sehl. 2. Cüzî, az miktarda (Sami, 2015: 1345).

abey: “*Hiç yok mudur abeysinın hatırı.*”

a-ğ-a+ bey< abey: 1. Büyük erkek kardeş, aka. 2. Saygı ve sevgi göstermek üzere yaşça büyük olan erkeklere söylenen bir seslenme sözü (TDK, 2005: 28).; Abe, âbe (âbey,

ābī, abiy, apey) Ağabey (Derleme Sözl., 2009: c.1: 17).; içi: büyük olan erkek kardaş; kocanın yaşça büyük erkek kardaşı (DLT, 1991: 224).; ağa: 1. Ağabey, büyük oğul, büyük erkek kardeş. 2. Baba, ata. 3. Efendi, büyük, amir (Tar. Sözl., 1995: 2).; Büyük birader (Sami, 2015: 31).

2.2.1.12. Kalıp Sözler

Kalıplaşmış ifadeler her dilde olduğu gibi Türkçenin de tarihî dönemlerinde oldukça fazla rastlarız. Toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması adet olan bazı sözlerdir. Kalıp sözler bir toplumun kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. (Aksan, 2004: 34)

Kalıplaşmış sözlere deyim, atasözünü de katarız.

yesir ol-: “*Adile’ın olmuştur düşmanların yesiri*”

hatırım yok mu?: “*Hiç yok mudur abeysinin hatırı*”

2.2.1.13. Tekrar Sözler

İkilemelerin oluşum yollarından biri de eylemlerin ard arda kullanılarak ortaya konulmasıdır. Bir de iki adın arkaya arkaya kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Bu türküde örnekte de olduğu gibi her iki şekilde de kullanılmıştır.

takıp takıp: “*Takıp takıp cemaline bakmalı*”

gara gara: “*Sen ölürsen gara gara yerler dolacak*”

2.3. Akçeşmeden Sular İçtim Kanmadım (Elmalı)

Akçeşme’den sular içtim kanmadım (hey)

Sekiz de dokuz yerimden kurşun (da) yedim (efem)

Ölmedim (hey)

Sinanoğlu inip gelir inişden (hey)

Her yanları görünmüyor (efem) gümüşden (hey)

Sinanoğlu kale yapar taşınan (of)

Gözlerim doldu kanlı (da) (kanlı efem) yaşınan (of)

(Kaynak Kişi: Nadir ÖZGÜVEN, Derleyen: Ali CANLI).

2.3.1. Temel Söz Varlığı

2.3.1.1. Organ Adları

göz: “*Gözlerim doldu kanlı (da) (kanlı efem) yaşınan (of)*”.

kö-z+ler+im: Kökt.: közin körüp; közünte. **Uyg.:** köziñe neñ ilinmegey; köz adakka. **Xak.:** kö:z; közsüz karağuka köz; körürmen köz. **Çağ.:** Göz. Güney batı dillerinde “göz”. Göz ve birçok deyimsel anlamda da kullanılır. Görme işlemini yapar. Köktürkçede “gözüñ görüp”, “gözümde” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “gözü kara”, “gözü açıp” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “kö:z” “görür gözüüm”, “göz kaş” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “göz”. Harezmi Türkçesinde “köz” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 756).; Göz<*Kö:-z (Gülensoy, 2007: 389). 1. Görme organı. 2. Bazı deyimlerde, görme ve bakma. 3. İyi veya kötü nitelikler, tutkular, duygular anlatan bakış. 4. Bakış, görüş. 5. Suyun topraktan kaynakıldığı yer. 6. Delik, boşluk. 7. Çekmece. 8. Terazî kefesi. 9. Kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında bir şeye kötülük verdiğine inanılan uğursuzluk. 10. Sevgi, ilgi, gönül bağlantısı. 11. Ağacın tomurcuk veren yerlerinden her biri. 12. Bölüm, hane. 13. Bazı yaraların uç bölümü (TDK, 2005: 786-787).; 1. Bağ çubuklarında yaprak ve filiz çıkan yer, tomurcuk. 2. Oda. 3. (1) suyun çıktığı yer, kaynak. (2) derelerdeki su dönemeci, girdap. (3) kuyu. (4) derin, bataklık. 4. Değirmendeki taşların her biri. 5. Aşık kemiği. 6. Nazar. 7. Bir çeşit yün dokuma motifi. 8. domuz avında kullanılan, telden yapılmış yuvarlak bir çeşit araç. (Organ anlamına yer verilmemiştir.) (Derleme Sözl., 2009, c.3, 2174-2175); Çeşm: Göz (Devellioğlu, 2007: 156). ; Köz: Göz (DLT, 1991 : 369).; Uç, taraf. –açıcı: Kehhal. –ağarmak: Göz perdelenip görmez olmak. –alacalanmak: Göz kamaşmak, alaca bulaca görmek. –bağlamak: sihir, büyü yapmak. –belermek: Göz gereğinden çok açılıp hareketsiz kalmak. –belertmek: Gözleri gereğinden çok açıp hareketsiz hale gelmek. –boncuğı: Nazar boncuğı. –bucığı: Göz ucu. –çukura dönmek: Göz çukurlaşmak. –degmek: Nazar değmek. –deligi: Göz yuvası, gözevi. –den bırakmak: Gözden düşürmek. –den çıkmak: Gözden olmak. –den salmak: Gözden uzaklaştırmak. –den savmak: Önem vermemek. –deprenmek: Göz seğirmek. –de uçmak: Gözde tutmak. –donmak: –dunmak (Tar. Sözl., 1995: 99).; 1. İnsanda ve hayvanatta görmek aleti, âlet-i bâsıra, ayn, çeşm, dide. 2. Görme, rüyet, bâsıra. 3. Memba, bir suyun yerden çıktığı mahal, kaynak, ayn. 4. Delik, çukur. 5. Çekmece. 6. Taksim, bölüm. 7. Terazî kefesi. 8. Kemer. 9. Nazar, çeşm-i bed. 10. Nazar, itibar, makbûliyyet. 11. Teveccüh, muhabbet (Sami, 2015: 399).

kan: “*Gözlerim doldu kanlı (da) (kanlı efem) yaşınan (of)*”.

ka*n: **Kök.:** kanın suvça: yügürti. **Uyg.:** kan akıp ünti. **Xak.:** ka:n; kızıl ağzı kn teğ. **Çağ:** kan. Köktürkçede “kan su gibi aktı”. Uygurcada “kan döktü”, “kan içiciler”. Karahanlı

Türkçesinde “*kızıl ağzı kan gibi*”, “*akıttı kanı*”. Çağataycada “*kan*”. Harezmi Türkçesinde “*kan*” gibi anlamlarda kullanılmıştır (Clauson, 1972: 629).; Kan < kân (Gülensoy, 2007: 457). 1. Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı. 2. Soy (TDK, 2005: 1056).; Gan: Kan (Derleme Sözl., 2009, c.3,1908).; (Devellioğlu, 2013:).: {}. Kan (DLT, 1991: 259).; kan, 1. Suç, cinayet. 2. Ceza, cereme, diyet. –a *kan*: Kısas, öldürenin öldürülmesi. –*ayaklı*: Fakir, biçare, zavallı, âciz. –a *yunmak*: Kana boyanmak (Tar. Sözl., 1995:123).; 1. İnsan ve hayvanların bedeninde damarların içinde cevelân edip hayatlarını idame kırmızı bir mayi madde, dem, hûn. 2. Katil, adam öldürmek cinayeti. 3. Husumet, muhâsama, düşmanlık. 4. Vurulan adamın intikamı, ahz-ı sâr. 5. Cenk, cidal, kavga, harp (Sami, 2015: 584).

Türk Mitolojisinde kan; Çingiz Han, “avucunda bir kan pıhtısı tutarak doğmuştu”. Bu bir Türk geleneği değil; P. Peliot’un da gösterdiği gibi, Hint mitolojisinden gelen bir motiftir. Çingiz Han’dan gelen bu gelenek sonraki Türk destanlarında da devam etmiştir. Manas Han’da “avucunda kan tutarak doğmuştu”. Böyle doğuşlar, yerli inanışlarda renklenerek, elinde kan tutarak doğanlara, Kan-Çora; kül tutarak doğanlara ise Kül-Çora adları verilmişti. “Kanlı el” ile ilgili anlayışlar ise, daha başka mitolojik köklere dayanırlar. “Gözü kanlı” sözümüzün de kökleri çok eskiye dayanır. (Ögel, 2014: 740-741).

2.3.1.2. Doğa-Tabiat-Maden Adları

su : “*Akçeşme’den sular içtim kanmadım (hey)*”.

su(b-w-v) +lar: Kök.: yêr suv; yê:r suv idisiz bolmazu:n; ol suv kodı: bardımız. Uyğ.: suvı: Seleñe ermiş; suvda suv öñlüg tağlar. Xak.: su:v; su/suv. Çağ.: suw.; Tüm dönemlerde; Güney Batı dillerinde suv; Kuzey Doğu dillerinde suğ; Çuvaşcada şıv/şu; 17. yüzyılda “*başka yerlerde su, zaman zaman su*” anlamlarında bulunur. Bazen “*akarsu*” olarak anlamı genişlemiştir. Köktürk Türkçesinde yer suyu mistik veya dini bir çağrışım olarak belirtildi ancak bu anlam “*toprak*”, “*nehre gititk*” anlamında kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “*Selenge onalrın suyuydu*”, “*su tanrı*”, “*dağdaki su renkleri*” anlamlarında kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*hafif suyu dağıt*”; su/suv. Çağatay Türkçesinde suw. Harezmi Türkçesinde su olarak kullanılmıştır (Clauson,1972: 783).; Su<*süβ [>suw>suv>suğ> su]. (Gülensoy, 2007: 811). 1. Hidrojenle oksijenden oluşan, oda sıcaklığında sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde, ab. 2. Bu sıvıdan oluşan kitle, deniz, akarsu. 3. Meyve, sebze vb.nin sıkılmasıyla elde edilen sıvı. 4. Bazı kokulu yaprak ya da çiçekler imbikten çekilerek elde edilen kokulu sıvı. 5. Yemeğin sulu bölümü. 6. Kez. 7. Demir araçları

ateşte kızdırdıktan sonra, suya daldırılarak sağlanan sertlik (TDK, 2005: 1812).; Sekiz anlamı bulunmaktadır. Metindeki anlamı yoktur. 1. Halı, perde, örtü vb. eşyaların dört kıyısına konulan çizgiler ya da çiçek biçiminde süsler. 2. Huy, yaradılış. 3. Zaman, vakit. 4. Tazelik, canlılık. 5. Hal, durum. 6. Utanma duygusu, ar. 7. Kez. 8. Çizgili aşık oyununda enekle vurulan aşığın çember dışına çıkmayarak tam çizgi üstünde kalma durumu (Derleme Sözl., 2009: c.5: 3688).; ab:su (Devellioğlu, 2007: 1).; **suw** su (DLT, 1991: 543).; suv: su (Tar. Sözl.,1995:195).; 1. Tabiatı pek münteşir olup küre-i arzın üç rub'unu örten ve diğer rub'unda da çay , ırmak, dere, göl, pınar, kuyu vesaire hâlinde bulunan ve dâhilinde cevelân eden madde-i mâyi'a ki mütekaddimîn indinde ecsâm-ı basîtadan ma'dûd iken badehu müvellidü'l-mâ' ile müvellidü'l- humûzadan mürekkep olduğu tebeyyün etmiştir, mâ', âb. 2. Akarsu, mâ'-i cârî, âb-ı revân, çay, ırmak, dere. 3. Deniz, göl; durgun su. 4. Meyve vesairenin sıkılmasından çıkan mayi, usare. 5. Bazı nebatattan takdirle çıkarılan kokulu su, mâ'-i mukattar. 6. Yemeğin mayi kısmı. 7. Demirden âlât ve edâvâta ateşte kızdırılıp suya sokularak verilen tav. 8. Cevher, fer. 9. Çağ, vakit, hengâm, esna. (Sami, 2015: 1104).

Türk mitolojisinde su kavramı geniş bir şekilde ele alınmıştır. Su, Türk geleneklerinin köklerini tutan, en büyük temeldir. Her şey ona dayanır. Belki tarla, bir süre sulanmayabilir fakat hayvanların her gün su içmesi gereklidir. Bunun için Göktürkler, Yer-su yani yer ve sular anlayış ve inanişına önem vermişlerdir. Onu kutlulaştırmışlar ve ona kişilik vermişlerdir. Yer-su inanişi tam bir “vatan” anlayışıdır. Yer- sular, Türklerin sadece inanişlarında değil devlet anlayışlarında da vardır.

Eski Türkler, su yerine “sub” derlerdi. Sonradan “b” sesi, bazı değişmelere uğramış ve daha sonra da, büsbütün düşmüş ve su diye söylenmeye başlanmıştır. “Sub” söyleyişi ve yazılışı Göktürk yazıtlarının görünmesiyle birlikte, başlıyordu. Bu söyleyiş ve yazım İrk Bitig’e kadar devam etmekteydi. “Suv” söyleyiş ve yazımı ise, İlk Uygur yazılarıyla birlikte görülür. Suya, suv deme geleneği, 11. yüzyılda yazılmış Kaşgarlı Mahmud’un kitabı ile Kutadgu Bilig içinde devam etmiştir. Daha sonraki süreçte bu kullanım devam etmiyordu. Ancak birçok Türk ağzında “su” sözü, uzun bir sesli ile, “suu, sū” deyişiyle söyleniyordu.

Su aynı zamanda; ırmak suyu, içecek su, yurdun içiti, kaynak suyu içmek, meyva suyu gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Kutadgu Bilig’de su kavramı da önemli bir yer tutar. Dede Korkut’taki “kara kara sular” deyişi, çok yaygın ve çok derin bir manayı içinde topluyordu. Bunlar halk şiiri ve halk ruhundan kopup geliyordu. Kutadgu Bilig’de ise “kara su” deyişini göremiyoruz. Kitabın yazarı Yusuf Has Hacıp ise daha çok göğe ve yere bilinçle bakmakta ve bir kozmogoni felsefesi yapmak istemekteydi. Eserde yalnızca “yeşil su” tanıtması görülüyordu. Bu tanıtma, yeşil çiçek ve yeşil ağaçlarla yanyana görülüyordu. “Yeşil ırmak”

yani “yaşıl Ögüz”, yalnızca Göktürk yazıtlarında görülüyordu. Ayın zamanda “ağız suyu, göz suyu, yüz suyu”, “akarsu, akıntılı su veya buna benzer tanıtımlar”, “aş ve su”, “ateş ve su”, “bilig ve su”, “su ile bahçe ve çiçek”, “doğum ve insan suyu”, “söz ve su”, “töre-zulüm ve su”, “yerin yurdun suyu, yağmur suyu, yeşil su” gibi kullanımları da vardır.

Dede Korkut’ta da su önemli bir kavramdır. “akar suyun yaşlanması”, “suların esen olması”, “su üzerinde yemin, dua ve adak”, “arı sular, ev ve aile suları”, “sulardan oğul uçurtma ve akıtma”, “taşkın sular ve deniz”, “ev ve evin suları”, “gece ve sular”, “suyun mukaddesliği”, “geçitler ve sular”, “suyun yaşlanması” gib kullanımlar adı altında yer almıştır. (Ögel, 2014: 409-452).

Kurşun : “*Sekiz de dokuz yerimden **kurşun(da)** yedim (efem)*”.

Kurşun: Kurşun< E.T. kor “zarar, ziyan” + go-ş+(ı)n. (Gülensoy, 2007: 574). 1. Atom numarası 82, atom ağırlığı 207,21, yoğunluğu 11,3 olan, 324,4 derecede eriyen yumuşak ve bükülgen mavimsi esmer renkte bir element. 2. Bu elementten yapılmış. 3. Tüfek, tabanca vb. hafif ateşli silahlarda kullanılan mermi (TDK, 2005: 1260).; (Derleme Sözl., 2009): { }; Üsrüb: kurşun (Devellioğlu, 2007: 1129).; Kurşum: kurşun (Tar. Sözl., 1995: 148).; 1. Ağırlığıyla maruf yumuşak maden, üsrüb, resâs-ı esved. 2. Tüfek ve tabanca ile atılan mermi ki kurşundan dökülür (Samî, 2015: 695).

gümüş: “*Her yanları görünmüyor(efem) **gümüşden** (hey).*”

gümüş+den: Kök.: altu:n. **Uyg.:** kümüşnüñ; kümüş; bulmuşka asığka kerçek bolup. **Xak:** kümüş.; Kuzey Batı dillerinde *gümis*; Güney Batı dillerinde *Gümüş* olarak kullanılmaktadır. Köktürkçede *altu:n*. Uygur Türkçesinde “*kümüşün*”; “*gümüş*”, “*tartma gümüş*” anlamlarında kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*gümüş*”, “*altın gümüş*” anlamlarında kullanılmıştır (Clouston, 1972: 723).; Gümüş: K(>g)Ü(>o)MÜ(>o,ı,i)Ş(>s). (Gülensoy, 2007: 395). 1. Atom numarası 47, atom ağırlığı 107,88, yoğunluğu 10,5 olan, 960 dereceye doğru sıvı durumuna geçen, parlak beyaz renkte, kolay işlenir ve tel durumuna gelebilen element. 2. Bu elementten yapılmış (TDK, 2005: 808); (Derleme Sözl., 2009): { }; sîm: 1. Gümüş. 2. Gümüş para. 3. Gümüşten, sırmadan. 4. Gümüş taklidi sırma veyâ mâden tel (Devellioğlu, 2012: 953).; kümüş: gümüş; akça; kadın adı (DLT, 1991: 397).; (Tar. Sözl.,1995:); { }; 1. Maruf kıymetli beyaz maden ki altından sonra olup evânî-i beytiyye ve kadın süsleri vesaire imaline ve sikke darbına yarar, fidda, sîm. 2. Gümüşten evânî (Samî, 2015: 407).

taş: “*Sinanoğlu kale yapar **taşınan** (of)*”.

(t)aş+ı+n+a+n: Kökt.: beñgü: taş; bitig taş; ıda: taşda: kalmış: kuvranıp. **Uyg.:** bitigim belgü:min anta: yası: taşka: yaratıtdım; çıkı taşın inçege sokup. **Xak.:** ta:ş; uşak taş.

Çağ.: taş.; Kuzey Doğu dillerinde daş; Güney Batı dillerinde Azerbaycan Türkçesinde *da:ş* ; Osmanlı Türkçesinde *taş*; Çuvaşçada *çul/çol*. Köktürkçede “*bengü taş*”, “*bitig taş*” anlamlarında kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “*yazıtımı ve imzamı pürüzsüz bir taş üzerine yerleştirdim*”, “*taş yerde*” anlamlarında kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*ta:ş al hacar*”. Çağatay Türkçesinde “*taş*”. Harezmi Türkçesinde “*taş*” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 557).; Taş < tās/tāş (Gülensoy, 2007: 865). 1. Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde. 2. Bu maddeden yapılmış, bu maddeden oluşmuş. 3. Bazı yerlerde ve işlerde kullanılmak için bu maddeden özel olarak hazırlanmış malzeme. 4. Yapı işlerinde kullanılmak için bu maddeden hazırlanmış malzeme. 5. Mücevherlerde kullanılan yüksek değerli cevher. 6. Dama, domino vb. oyunlarda kullanılan metal, kemik, plastik veya tahta parçalardan her biri. 7. Bazı organların içinde, özellikle idrar kesesi vb.nde oluşan, türlü biçimde hacimdeki katı madde. 8. Bazı kütlelerden kopan veya koparılan parça. 9. Üstü kapalı bir biçimde söylenen iğneleyici söz, tariz (TDK, 2005: 1913).; Daş: 1. Taş. 2. Elmas, pırlanta gibi kıymetli taşlar (Derleme Sözl.,2009, c.2, 1375).; Hacer: Taş; (DLT, 1991: 582) dış; taşra, gurbet; geniş açıklık, yazı, yabancı yer (Devellioğlu, 2007: 305).; 1. (daş). Dış. 2. –*a başdırmak*: Taşla kapatmak, üzerine taş yığmak. –*a yazmak*: Hakketmek, tersim etmek. Bağır: Katı yürekli (Tar. Sözl.,1995: 204).; 1. Küre-i arzın üzerinde külliyyet üzere bulunan maruf sert cisim, hacir, sen. 2. Kya, sahra. 3. Taştan amut, sütun veya heykel. 4. Yüzük, küpe vesaire tezyinatında kullanılan zikıymet maden. 5. Dama ve satranç gibi oyunlarda oynatılan pul. 6. Mesane ve böbrek vesair âlât-ı dâhiliyyede tekkevvün eden mâdde-i sulbe, hasât (Sami, 2015:1187).

2.3.1.3. Yer Mekân Adları

kale: “*Sinanoğlu kale yapar taşınan (of).*”

Kale < kal`a (Ar.): 1.Düşmanın gelmesi beklenen yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı, kermen. 2. Satranç tahtasının dört köşesine dikilen, tahtanın bir tarafından diğer tarafına kadar düz olarak boş hanelerde gidebilen kale biçiminde taş. 3. Genellikle bir düşüncenin savunulduğu, sürdürüldüğü yer. 4. Takımla oynanan bazı top oyunlarında topun sokulmasına çalışılan yer (TDK, 2005: 1042).; Gale: Kale (Derleme Sözl.,2009, c.3,1900).; burç: 1. Kale, hisar çıkıntısı, kule. 2. Yuvarlak binâ. 3. Güneşin ayrıldığı on iki kısımdan her biri. 3. Herhangi bir şekil gösterilen ve kendisine özel bir ad verilen hareketsiz yıldızlar kümesi (Devellioğlu, 2007: 114).; 1. İçine asker kapanıp düşmana

mukavemet etmek üzere kalın ve muhkem duvarlardan yapılmış geniş ve her tarafından silah atmaya müsait burçları ve tabyaları olan binâ-yı metîn, hısn, hisar, asıl. 2. Bir tabur veya bölük askerin düşmana etrâf-ı erba'adan mukavemet edecek süratte birbirlerine arkalarını vermiş dört saftan ibaret bir murabba teşkil etmesi talim ve hareketi (Sami, 2015: 576).

2.3.1.4. Yön Adları

Yön adları da bir dilin temel söz varlığı içerisine girmektedir.

yan: “*Her yanları görünmüyor (efem) gümüşden (hey).*”

ya-n+lar+ı: **Kök.:** yantakı. **Uyg.:** takığu künde yanında bolur. **Xak.:** ya:n; uluğ ya:nı: sinu:r. **Çağ.:** yan; bir yan.; Genel bir anlamda “*bedenin kenarı*” bağlamında kullanılır. Modern dillerde fonetik değişikliklere uğramıştır. Köktürkçede “*yandaki*” anlamında kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “önemli günde yanında olur” anlamında kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde *ya:n*. Çağatay Türkçesinde “*yan taraf*”, “*bir yan*” anlamında kullanılmıştır. Harezmi Türkçesinde “*yanlarında*” anlamında kullanılmıştır (Clauson, 1972: 940); Yan< yān. (Gülensoy, 2007: 1052). 1. Bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü. 2. Sağ ve solun ortak adı, yön, taraf, cihet. 3. yer. 4. Üst. 5. Birlikte, beraberinde olma. 6. Bedenin bir bölümü. 7. Üstte, altta, arkada veya önde olmayan. 8. İkinci derece olan. 9. Tali. 10. Bir yana yönelerek. 11. İstekleri karşıt olan iki kişiden veya topluluktan biri. 12. Savaş düzenindeki ordunun iki kanadından her biri. 13. Bir denklemde “=” işaretiyle ayrılmış olan iki anlatımdan her biri. 14. Taç (TDK, 2005: 2120).; 1. Sedir, sedir şiltesi. 2. Sedir kilimi, halısı. 3. Dört tekerli arabanın, çıkarılıp takılabilen parmaklıkları. 4. Köylerden yapılan kerpiç yapılara boydan boya konulan kalın ağaç. 5. Arkadaş (Derleme Sözl., 2009, c.6, 4161).; nezd: 1. Yan, kat. İnd: 1. Yan, taraf; yön, kat (Devellioğlu, 2007: 832-436).; yan (DLT, 1991: 740).; -basmak (Tar. Sözl., 1995: 233).; Yanında yer almak, yanını tutmak, 1. Ön ve arka ve üst ve alttan gayrı olan taraf, kenar, cenah. 2. Taraf, cihet, semt. 3. Kurb, civar, yakınlık. 4. İnd, nezd, kat. 5. Bedenin bir tarafı (Sami, 2015: 1323).

2.3.1.5. Sayı Adları

sekiz: “*Sekiz de dokuz yerimden kurşun (da) yedim (efem).*”

sekkiz<sekiz: **Kök.:** sekiz (sekkiz). **Uyg.:** sekiz. **Xak.:** sekiz; sekkiz. **Çağ.:** sékiz. Güney Doğu dillerinde “*sekkiz*”; Güney Orta dillerinde “*sakkiz*”. Köktürkçede “*sekiz*”, Uygur Türkçesinde “*sekiz*”. Karahanlı Türkçesinde “*sekiz*”, “*sekkiz*”. Çağatay Türkçesinde “*sékiz*” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 823).; Sekiz < sek[k]iz. (Gülensoy, 2007: 749)1. Yediden sonra gelen sayının adı. 2. Bu sayıyı gösteren 8 rakamının adı. 3. Yediden bir artık (TDK, 2005: 1723).; (Derleme Sözl., 2009:).{.}; semân: sekiz (Devellioğlu, 2007: 934).;

sayıda sekiz (DLT, 1991: 503).; (Tar. Sözl., 1995:). {}, Yedi ile dokuz arasındaki adet ki iki kere dörtle müsavidir, seman (Kâm. Türk., 2015: 1060).

Türk Mitolojisinde sekiz; Geleneksel İslam inancına göre, yedi cehenneme karşı sekiz cennet vardır. Bir kısmı minyatürlü heşt behişt (sekiz cennet) isimli kitaplar da buradan ortaya çıkmıştır. Bazı İslami inanışlara göre arşı sekiz melek taşır. Şii inanışına göre bu sekiz melek, Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed, Ali, Hasan ve Hüseyin'den ibarettir. (Çoruhlu, 2011: 245).

dokuz: “*Sekiz de dokuz yerimden kurşun (da) yedim (efem).*”

tokkuz<dokuz: Kök.: toku:z. **Uyg.:** tokuz. **Xak.:** toku:z. **Çağ.:** tokuz.; tokku:z: Başlangıçta bu kelimenin çift uyuşan bir ünsüzü vardı. Güney Batı dillerinde “doğğuz”; Çuvaşçada “taxxar veya taxar”. Köktürk Türkçesinde “toku:z”. Uyg. “tokuz”. Karahanlı Türkçesinde “toku:z”. Çağatay Türkçesinde “tokuz” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 474).; Dokuz < tok[k]uz. (Gülensoy, 2007: 294). 1. Sekizden sonra gelen sayının adı. 2. Bu sayıyı gösteren dokuz rakamının adı. 3. Sekizden bir artık (TDK, 2005: 553). ; (Derleme Sözl., 2009): {}; Nüh: Dokuz (Devellioğlu, 2007: 846).; Sayıda dokuz (DLT, 1991: 636).; (Tar. Sözl., 1995:). {}; Âhâdın ahiri olup sekizden sonra ve ondan evvel olan adet, tis'a, nüh (Sami, 2015: 267).

Türk Mitolojisinde dokuz; İslamı dönemdeki varlığı daha çok İslam öncesi Türk mitleri ve inanışlarındaki dokuzun öneminden kaynaklanır. Tasavvufta da dokuz gök **inanışı** vardır ve Allah'ın dokuzuncu kat gökte olduğu düşünülen tahtına arş denir. (Çoruhlu, 2011: 245-246).

2.3.1.6. Soyut Adlar

yaş: “*Gözlerim doldu kanlı (da) (kanlı efem) yaşınan (of)*”

yaş: Kök.: yaş; yegirmi: yaşına; altı: yegirmi: yaşına. **Uyg.:** altı: otuz yaşına; iki yaşda altın oğul kızlar. **Xak.:** yaş; yoş; kö:zü:m ya:şı akdı; közi yaş saçar. **Çağ.:** yaş.; Temelde “taze, nemli”, “yeşil sebze”, “nemli gözyaşları”, “taze bir hayat” gibi anlamları içermektedir. Köktürkçede genellikle hayatının bir yılı anlamında yaygın olarak kullanılır. “yirmi yaşındayım”, “yirmi altı yaşına” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Uyg.: “otuz altı yaşına”, “iki yaşın altındaki erkek ve kızlar” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “taze yem”, “gözyaşı”, “gözümde yaş aktı”, “hayatın uzaması” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “yaş”, bir çocuk”, “hayat” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Harezmi Türkçesinde “genç taze”, “yaş” gibi anlamlarda geçmiştir (Clauson, 1972: 975).; Yaş < yāš [*yāl<* nāl] (Gülensoy, 2007: 1082). (1)1. Doğuştan veya

kurtuluştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman, sin. 2. Hayatın çeşitli evrelerinden her biri, çağ. 3. Bir kurum, bir kuruluş, düzen vb.nin kurulduğundan bu yana geçen zaman. 4. Bir gök cisminin oluşmaya başladığı günden bugüne kadar geçirdiği zaman süresi. (2) 1. Nemli, ıslak, kuru karşıtı. 2. Kendi suyunu, canlılığını yitirmemiş, kurumamış, kurutulmamış taze. 3. Gözyaşı. 4. Kötü, korkulu, zor (TDK, 2005: 2142).; Türküde geçen anlamı bulunmamaktadır. 1. Akşamla yatsı arası. 2. Çok çevik, sağlam. 3. Çürük, güvenilmez (Derleme Sözl., 2009, c.6, 4198).; 1. Tâze, yeşil, yaş. 2. Mülâyim, yumuşak (Devellioğlu, 2007: 879).; Yaş, taze nesne, zerzevat, sebze, yeşillik (DLT, 1991: 756).; 1. Taze. 2. Deniz (Tar. Sözl., 1995: 237).; 1. Islak, nemli, sulu kurumamış, ratîb. 2. Taze, yeşil, ter, körpe, ratîb, kurutulmuş olmayan (Sami, 2013: 1331)

2.3.1.7. Sıfatlar

her: “*Her yanları görünmüyor (efem) gümüştend (hey).*”

Her (Far.): Teklik isimlere tamlayan görevinde getirilerek birer birer olarak, “...-in hepsi” anlamını veren bir söz (TDK, 2005: 878).; Türküde geçen anlamı bulunmamaktadır. Her: Canlılık, parlaklık, fer (Derleme Sözl., 2009, c.3, 2342).; Hep, bütün (Devellioğlu, 2007: 358).; *-kişi:* Herkes. *-ne:* Herhangi. *-nice:* 1. Her ne kadar, herhangi. 2. Ne kadar bedel. 3. Her zaman, her ne vakit (Tar. Sözl., 1995: 106).; istiğrak beyan eder, birer birer olarak cümle, hep, beher, kül (Sami, 2015: 456).

2.3.1.8. Eylemler

iç-: “*Akçeşme’den sular içtim kanmadım (hey)*”

iç-ti+m: Kök.: suv içi:pen. **Uyg.:** kaniñızlarını içgeli. **Xak.:** er su:v içdi. **Çağ.:** iç-; Köktürk Türkçesinde “*içme suyu*”. Uygur Türkçesinde “*kanını içmek için*”. Karahanlı Türkçesinde “*su içti*”, “*su içer*”, “*yemez içmez*” anlamlarında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde iç-. Harezmi Türkçesinde iç- olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 19).; 1. Bir sıvıyı ağıza alıp yutmak. 2. Sigara, nargile vb. dumanını iç çekmek. 3. Bir şey, bir sıvıyı içine çekmek. 4. İçki kullanmak (TDK, 2005: 933).; (Derleme Sözl., 2009:).; {}, içmek, bir şeyi içmek veya sorup içine çekmek (DLT, 1991: 223); 1.(mayi bir şeyi) ağızdan içeriye çekmek, şurb, nûş etmek. 2. müskirat içmek, iştret etmek. 3. Tütün ve tömbeki yakıp dumanını çekmek. 4. Cezp ve bel’etmek, çekip yutmak. (Sami, 2015: 492).

ye-: “*Sekiz de dokuz yerimden kurşun(da) yedim (efem)*”

yê/e- di+m: Kökt.: keyik yéyü: tavışgan yeyü. **Uyg.:** neçeke tegi bês teñri küçin yemeser. **Xak.:** er aş yé:di; ol aş yé:di. **Çağ.:** yê-, Geniş bir anlam alanına sahiptir. Köktürk döneminde “*keyik yeyü*”, Uygur döneminde “*yediler öldürdiler*”, Karahanlı döneminde “*er*

aşnı yedi”, Çağatay döneminde “*yé-p*” olarak verildiği, Harezmi döneminde ve Kıpçakça döneminde “*ye-*” temel anlamıyla kullanılmıştır (Clouston, 1972: 869-870).; *Ye < yé:-/yi: (/yī-)*. (Gülensoy, 2007: 1105). 1. Ağızda çiğneyerek yutmak. 2. Aşındırmak, kemirmek, oymak, delmek. 3. Isırmak. 4. Batmak, çizmek, kaşındırmak, dalamak. 5. Hoşa gitmeyen kötü bir duruma uğramak, tutulmak. 6. Hakkı olmayan ve kendisine yasak edilmiş bulunan bir şeyi kabul etmek. 7. Harcamak, tüketmek, bitirmek. 8. Yasal yoldan cezalandırılmak. 9. Birine alacağını vermemek, ödememek. 10. Başkasının parasını harcamak. 11. Harcanmak, kullanılmak, sarf edilmek. 12. Sürekli üzme, tedirgin etmek. 13. gücünü kırmak, perişan etmek, mahvetmek (TDK, 2005: 2162).; (2) Ölü yemeği (Derleme Sözl., 2009, C.6: 4243).; ekl: bir şey yeme(k), yenilme (Devellioğlu, 2007: 212).; yemek, yeyip telef etmek (DLT, 1991: 767).; *yiüyü gelmek*: yiyerek içerek. *yiüyü içe*: yiyerek içerek. *yiüyü*: yiyerek (Tar. Sözl., 1995: 246).; 1. Taayyüş ve telezzüz etmek için ağızda çiğneyip yutmak, ekl, tenâvül etmek. 2. Yemek yemek, taam etmek. 3. Kemirmek, aşındırmak, oymak. 4. Alıp götürmek, yıkmak, eksiltmek. 5. Sarf ve istihlâk etmek, bozmak, israf eylemek. 6. Bir tecavüz ya itap veya zehr ve cezaya uğramak. 7. Tutulmak, duçar olmak. 8. Harc etmek, kullanmak, müstefit ve mütelezziz olmak. 9. ısırmak, salmak, dokunmak, ızzar etmek. 10. Almak, kabul etmek (Sami, 2015: 1340).

in-: “*Sinanoğlu inip gelir inişden (hey)*”.

in-ip: İn- <*ēn-. (Gülensoy, 2007: 433) 1. Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek, çıkmak karıştı. 2. Bir taşıt veya binek hayvanından yere basmak. 3. Dağ, tepe vb. yüksek bir yerden gelmek. 4. Bir yerden başka bir yere gitmek, varmak. 5. Konaklamak. 6. Alçalıp eski durumuna dönmek. 7. Fiyatı düşürmek. 8. Değeri düşmek. 9. Vurmak. 10. Yıkılmak. 11. İnme gelmek. 12. Bir yeri kaplamak, basmak veya bir yerden akmak kaymak. 13. Uzamak, ulaşmak. 14. Ağmak. 15. Sayısı azalmak (TDK, 2005: 972).; (Derleme Sözl., 2009): { }.; nüzul: 1. Aşağı inme. 2. Konağa inme, konaklama. 3. Nüzul inme, felç (Devellioğlu, 2007: 849).; inmek (DLT, 1991: 232).; Konuk olmak (Tar. Sözl., 1995: 116).; 1. Aşağı gelmek, nüzul, hubût etmek. 2. Düşmek, sükut etmek. 3. Azalmak, tenakus, tenezzül etmek, çıkmak mukabili, fiyatı düşmek. 4. Düz olmak, düşmek, kabarmak mukabili. 5. kesb-i sükûn etmek, teskin olunmak, mündefi' olmak. 6. Hayvan veya arabadan yere ayak basmak. 7. Konmak, misafir olmak, menzil tutmak. 8. Tedenni ve tenezzül etmek. 9. Düşmek, yıkılmak. 10. Nüzul isabet etmek. (Sami, 2015: 524).

gel-: “*Sinanoğlu inip gelir inişden (hey)*”.

ke-l- (i)r: **Kök.**: kel-; tarxan kelğince. **Uyg.**: kel-; tekleyü keltir. **Xak.**: er evke: keldi. **Çağ.**: kël-. Güney Batı dillerinde Azerbaycan Türkçesinde *kel-*; Osmanlı Türkçesinde

gel-. Köktürkçede *kel-*. Uygur Türkçesinde *kel-* ; “*buluşmaya geldi*”, “*çabuk geldi*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde *kel-*; “*adam eve geldi*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde *kél-*. Harezmi Türkçesinde *kel-*. Kıpçak Türkçesinde de *kel-* olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 715).; *Gel-* < *kel-*. (Gülensoy, 2007: 360). 1. Bir yere gitmek, ulaşmak, varmak. 2. Geriye dönmek. 3. Oturmaya, ziyarete gitmek. 4. İsabet etmek. 5. Varmak, ulaşmak. 6. Varlığını sürdürmek, yaşamak, intikal etmek. 7. Ortaya çıkmak, doğmak. 8. Belli bir süre dolmak. 9. Belli bir zamana ulaşmak. 10. Kadar olmak. 11. Çıkmak, yönelmek. 12. İzlemek, takip etmek. 13. Bir yerden alınıp bir yere ulaştırılmak. 14. Katılmak, eklenmek. 15. Türemek. 16. Daha önce üzerinde durulmuş olan bir konuya yeniden dönmek. 17. Sonuç çıkmak. 18. Dayanmak, tahammül etmek. 19. Kedine yapılan herhangi bir davranış veya durumu iyi karşılamak. 20. Bir şeye sonradan inanmak. 21. Etkisini herhangi bir biçimde göstermek. 22. Kazanılmak, sağlanılmak. 23. Uymak. 24. Olmak, -e uğramak. 25. Akmak. 26. Düşmek, rast gelmek. 27. Görünmek, sarılmak. 28. Uygun düşmek. 29. Başlamak, ortaya çıkmak. 30. Mal olmak. 31. Biriyle birlikte gitmek. 32. Başlamak, ulaşmak. 33. İhtiyaç anlatan deyimler kurmaya yarayan bir fiil. 34. Kök veya gövdeleri sonuna -a(-e) eki almış fiillere gelerek süreklilik bildiren birleşik fiilleri oluşturur. 35. -mez, -mezlik ile birlikte yapmacık anlatan deyimler yapar. 36. Yönelme durumundaki bazı kelimelere getirilerek birleşik fiil yapar. 37. ...-dikçe, ...-esi biçiminde kullanılan sıfat fiil eklerinden sonra geldiğinde önce fiille ilgili olarak pekiştirilmiş bir istek ve süreklilik bildiren bir fiil. 38. Herhangi bir sırada bulunmak (TDK, 2005: 744).; İki farklı anlamı bulunmaktadır. Fakat bu anlamlar türkûde geçen anlamı içermemektedir. 1. Hamur mayalamak. 2. Uğraşmak (Derleme Sözl., 2009, c.3, 1984).; kelmek:gelmek (DLT, 1991: 295).; 1. Naklolunmak, hikâye edilmek. 2. Geçmek, varit olmak (Tar. Sözl., 1995:91).; 1. Beriye hareket etmek, mecî', vürut. 2. Geri dönmek, avdet, rücu etmek. 3. Girmek, hulûl etmek, başlamak, olmak. 4. Yetişmek, vusul, muvasalat etmek. 5. Zuhur etmek, peyda olmak, tebâdür eylemek, hasıl olmak. 6. Dokunmak, isabet etmek, rast gelmek. 7. Uymak, uygun ve muvafık olmak, yakışmak. 8. Tesadüfen olmak, bulunmak, çıkmak, tesadüf etmek. 9. Görünmek, zan olmak. 10. Çekmek, tahammül etmek, dayanmak. 11. İntaç olunmak, netice suretiyle hasıl olmak, müncer olmak. 12. Musap ve duçar olmak, uğramak. 13. İrat olmak, varidat ve aidat suretinde hasıl olmak. 14. Kabul etmek, muvafakat eylemek. 15. Kabil olmak, uymak. 16. Sudûr etmek, sâdır olmak. 17. Yalandan göstermek veya görünmek. (Sami, 2015: 377).

gör-: “*Her yanları görünmüyor (efem) gümüşden (hey)*”.

kö-r-ü-n-me- yor: **Kök.:** körü:r közim körmez; kop maña körti; yelü:kör. **Uyg.:** kör tédim; körelim. **Xak.:** ol meni: kördi; yüzke: körme; kör-; özüñke baka kör. **Çağ.:** kör-;

Kuzey Batı dillerinde ; Güney Batı dillerinde *gör-*. Eski bir etimolojik bağlantıda *kö:z* olarak geçer. Köktürkçede “*görür gözüüm görmez oldu*”, “*hep beni gördü*”, “*gözü görmüş gibi*” anlamlarında kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “*gör dedim*”, “*görelim*”, “*kör-*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*o beni gördü*”, “*kör-*”, “*kendine bak*” anlamlarında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde *kör-*. Harezmi Türkçesinde *kör-*. Kıpçak Türkçesinde *kör-* olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 736).; Gör-: G[<K]Ö(>ü)R-. (Gülensoy, 2007: 383). 1. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek. 2. Anlamak, kavramak, sezmek. 3. Yanına gidip konuşmak. 4. Bir şey hakkında bir yargıya varmak, değerlendirmek. 5. Belirli bir zamanın içinde bir olaya tanık olmak, yaşamak. 6. Yapmak, etmek. 7. (-den, -i) kendisine yapılmak, bir davranışla karşılaşmak, maruz kalmak. 8. (-den) almak. 9. Bir şeye erişmek. 10. Çok değer vermek. 11. Bir işleme uğramak. 12. Yüzü bir yöne doğru olmak, bakmak. 13. Ziyaret etmek. 14. Karşılaşmak, rastlaşmak. 15. Gözlerin görmediği durumlarda başka duyu organlarıyla algılamak. 16. Sahne olmak, geçirmek. 17. Saymak, herhangi bir şey gibi görmek. 18. Gezmek. 19. Vermek. 20. Karşı oyuncunun yapacağı vuruşu önceden kestirip ona göre durum almak (TDK, 2005:781).; Körmek: Görmek (Derleme Sözl.,2009, c.4, 2968).; kör-: görmek, bakmak (DLT, 1991: 363).; göre durmak, (görü turmak) : Görmekte bulunmak, seyretmek, sürekli bakmak. Göre düşmek: Birdenbire görmek, nasılsa görmek, rasgele görmek. Göre gelmek: Görmeğe, ziyarete gelmek. Göre gitmek: göre varmak. Göre varmak, (göre gitmek): Görmeğe, ziyarete gitmek (Tar. Sözl.,1995: 98).; 1. Kuvve-i bâsıra istimaliyle bir şeyin şekil ve hey’et-i hâriciyyesini hissetmek, rüyet, müşahade eylemek. 2. Kuvve-i bâsıraya malik olmak, bînâ olmak. 3. Anlamak, derk ü fehm etmek. 4. Mütâlâa ve mülâhaza etmek, bulmak, muhakeme eylemek. 5. Rast gelmek, tesadüf etmek, buluşmak, mülâlat etmek. 6. Ziyaret etmek, ziyarete gitmek. 7. Eda ve ifa etmek, yapmak, tesviye eylemek. 8. Uğramak, duçar ve giriftar olmak, çekmek. 9. Nail olmak. 10. Denemek, tecrübe etmek, geçirmek. 11. Gezmek, bulunmak, yaşamak. 12. Almak. 13. Hazırlamak, tehyi’e etmek. 14. Düşünmek, tedbir etmek, bulmak. 15. Geçirmek. 16. Sîga-i iltizâmiyyeye iltihak edip işgal ve müdâvemeti beyan eder. (Sami, 2015: 396).

yap-: “*Sinanoğlu kale **yapar** taşınan (of)*”.

ya-p-ar: Yap-<ya-p-. (Gülensoy, 2007: 1062). 1. Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek. 2. Olmasına yol açmak. 3. Onarmak, tamir etmek. 4. Bir şeyi başka bir şey durumuna getirmek. 5. Bir dileği, bir isteği yerine getirme, uygulamak, ifa etmek. 6. Bir düşüncüyü, bir davranışı, bir isteği işe dönüştürmek, gerçekleştirmek. 7.düzenli bir duruma getirmek. 8. Üretmek. 9. Bir harekete, işe başlamak veya bir hareketle, işle uğraşmak. 10. Zarara yol açmak. 11. Etkili olmak. 12. Salgılamak, çıkarmak. 13. Dışkı

çıkarmak. 14. Gerçekleştirmek. 15. Tehdit yoluyla birini herhangi bir duruma düşürmek. 16. Evlendirmek. 17. Bir durum yaratmak. 18. Edinmek, sahip olmak. 19. Bir kimseye bir meslek kazandırmak, yetiştirmek. 20. Davranmak, hareket etmek. 21. Olmak (TDK, 2005: 2130).; 1.dışkısını yapmak, pislemek. 2. Cinsel ilişkide bulunmak. Yapmak yasamak:Yapıp, düzenlemek (Derleme Sözl., 2009, c.6, 4181).; Örtmek, kapamak; kurmak, yapmak (DLT, 1991: 744).; Kapamak, kapatmak, örtmek (Tar. Sözl.,1995: 234).; 1. Kılmak, işlemek, imal etmek. 2. Vücuda getirmek, icat ve telif etmek, tasni etmek. 3. Bina, tesis, inşa etmek. 4. Etmek, eylemek, bir işle meşgul olmak, bir fiil ve harekette bulunmak. 5. Düzeltmek, tamir ve tesviye etmek. 6. Hazırlamak, düzüp koşmak. 7. Ticarete düzmek veya idhâr etmek. 8. İş görmek, becermek, muvaffak olmak. 9. İzzar etmek. 10. Biri hakkında bir muamelede bulunmak. (Sami, 2015: 1326).

2.3.1.9. Ünlem Sözcükleri

Hey: “Akçeşme’den sular içtim kanmadım **(hey)**.” / “Ölmedim **(hey)**.” / “Sinanoğlu inip gelir inişden **(hey)**.” / “Her yanları görünmüyor (efem) gümüşden **(hey)**.”

Of: “Sinanoğlu kale yapar taşınan **(of)**.” / “Gözlerim doldu kanlı (da) (kanlı efem) yaşınan **(of)**.”

2.4. Altındandır Kapısının Eşiği (Antalya)

Altındandır (aman aman) kapısının eşiği
(aman aman)

Yan yanadır (aman) analığın döşeği

Benim yârim (aman aman) Antalya’nın
çiçeği (aman aman)

Al karanfil aman mor şişede ıslanır

Bir gün (de) olur aman deli (de) gönül
uslanır

Nazlı yârim (aman aman) pencereden
bakıyor (aman aman)

Hasta olmuş (aman) döşeklerde yatıyor

Cerrah gelmiş (aman aman) yarasına
bakıyor (aman aman)

Al karanfil aman mor şişede ıslanır

Bir gün (de) olur aman deli (de) gönül
uslanır

(Kaynak: Ankara Devlet Konservatuvarı, Derleyen: Mehmet Ali DAYIOĞLU).

2.4.1. Temel Söz Varlığı

2.4.1.1. Akrabalık Adları

ana: “*Yan yanadır (aman) analığın döşegi*”.

a*+n-a+lık+ı+n (T.): Kökt.-Uyg.: anasın oğlanı severçe; analar kuvrağı. **Xak.:** ana; atasın anasın. Uygur Türkçesinde nadir bulunur. Ö:g ortak olarak kullanılmıştır. Kuzey Doğu dillerinde kısmen Mong. *Ece/ice*; bazen olağandışı deformasyonlara maruz kalırlar, örneğin anne, daha sevgi dolu bir sözcük haline gelmiştir. Uygur Türkçesinde “*anası oğlunu severse*”, “*annesini kendi elleriyle öldüren*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*kadın ana*”, Kutadgu Bilig’de “*atasını anasını*”, “*ata bir ana bir*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Harezmi Türkçesinde “*ana*” olarak geçer (Clauson, 1972: 169).; 1. Çocuğu olan kadın, anne. 2. Yavrusu olan dişi hayvan. 3. Dinî bakımdan aziz tanınan bazı kadınlara verilen saygı unvanı. 4. Yaşlı kadınlara saygılı bir seslenme sözü. 5. Velinimet. 6. Alacağın veya borcun, faizin dışında olan bölümü. 7. Temel, asıl, esas. 8. Çizgilerden herhangi birini anlatan kelimeye sıfat olarak geldiğinde o çizginin, belirli bir kural altında hareket ederek bir yüzey oluşturmaya yaradığını anlatır (TDK, 2005: 92).; 1. (anna, annā), (ānnem), (anney), (ano, ano), (anoğ), (anov). 2. Esas, asıl sermaye, temel. 3. (1) değirmende çarka giden suyu salmaya yarayan ark. (2) ırmak, nehir gibi suların aktığı asıl yatak. (3) toprak kazıldığı zaman meydana çıkan alt tabaka, sert toprak. 4. Mahyacılıkta çengelle bağlanan esas ip. 5. (1) Ağaç gövdesi. (2) patlıcan fidesi. (3) tütünün alttan üçüncü tabakası olan en iri yaprakları. (4) arı beyi. 6. (1) kapı, pencere kasası. (2) çatıda kullanılan kalın kereste, kalas. (3) ana kalıpla dökülmüş büyük kerpiç. 7. Kilimlerde veya kıldan örülen çul, heybe, çuval gibi şeylerde tam ortaya konulan büyükçe bir motif (Derleme Sözl., 2009, c.1: 243).; Ana (DLT, 1991: 23).; (1) –*atası* : Annenin babası olan dede. –*dan toğmış*: Anadan doğma. –*sı anası*: Anneannesi. (2) Sermaye (Tar. Sözl., 1995: 9).; 1. Aziz ve muhterem kadın. 2. Bir şeyin en başlı kısmı, kütük, esas, merkez. (Sami, 2015: 57).

2.4.1.2. Bitki Adları

Türkçe bitki adları ile ilgili ilk bilgiler 11. yüzyılda Kâşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan ve Türk dilinin ilk sözlüğü olan “Divanü Lûgat-it Türk’te” bulunmaktadır. Bu sözlükte kayıtlı olan bitki adlarından birçoğu halen de Anadolu’da kullanılmaktadır.

Anadolu’da halk arasında kullanılan bölgesel kelimelerin ilk derlemesi Milli Mücadele yıllarında öğretmenlere yapılan duyurular ile başlamıştır.

Türkçe bitki adı ve kullanılışı verilen bitkilerin bilimsel Latince adları verilmediği için çok kere Türkçe adın hangi bitki türüne it olduğunu saptama olanağı bulunmamaktadır.

Bitkilere verilen adlar, halk arasında kullanılan, yöresel dil ile yakından ilgilidir. Bitkiye ad verilmesinde bitkinin kullanılışı, görünüşü veya yetiştiği yerin dikkate alındığı anlaşılmaktadır. (Baytop, 2007: 6-8).

çiçek: “Benim yârim (aman aman) Antalya’nın **çiçeği** (aman aman)”

çeçek<çiçek+i (T.) : Kökt.-Uyg.: çeçek; kır çeçek. **Xak.:** çeçek; cé:çe:k; çeçe:k. **Çağ.:** çeçek. *çeçek:* Erken Mong. “*çeçeg*” olarak geçer. Modern dillerde genellikle “*çeçek*” bazen “*céçek*”, Güney Batı dillerinde “*çiçek*”. Uygur Türkçesinde “*çeçek*”, “*kır çeçek*” anlamlarında kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*çeçek*”, “*cé:çe:k*”, “*çeçe:k*” anlamlarında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “*çeçek*” olarak kullanılmıştır. Harezmi Türkçesinde “*céçek*” anlamlarında kullanılmıştır (Clauson, 1972: 400).; Çiçek: <çeç- (<seç-) + -ek (Gülensoy, 2007: 240). 1. Bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü. 2. Çiçek açan kır veya bahçe bitkisi. 3. Davranışları hafif, toplum kurallarına uymayan kimse. 4. Süblimleşme veya çiçeksime yoluyla elde edilen toz. 5. İrinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakılan ateşli hastalık (TDK, 2005: 431).; 1. Frengi. 2. Resim veya yazı kopyası. 3. Papatya. 4. Ufukta görülen küçük köpüklü dalgacıklar (Derleme Sözl., 2009, c.2: 1203).; Zehr: Çiçek (Devellioğlu, 2007: 1175).; Çeçek: Çiçek (DLT, 1991: 139).; (Tar. Sözl.,1995:): {}. 1. Eşcâr ve nebatatın meyve ve tohumdan evvel verdikleri rengârenk ve ekseri güzel kokulu yapraklar mecmuu ki nebatatın âlât-ı tenâsülünü havidir, zehr, lâle. 2. Kumaş vesaire üzerine renk ve boya ile yahut nakışla yani harç ve sırma ile veyahut oymakla edilen süs. 3. İnsanın bedeni üzerinde pıtrak çiçek gibi çibânlar açan maruf maraz-ı müstevli ki aşî ile çaresi bulunmuştur, cederî. 4. Allâk, hilebaz. 5. Bazı şeylerin zübdesi. (Sami, 2015: 215).

karanfil: “*Al karanfil aman mor şişede ıslanır.*”, “*Al karanfil aman mor şişede ıslanır.*”

karanfil (Ar.): 1. Karanfilgillerden, güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi. 2. Mersingillerden, Molük adalarında, Filipinler’de ve Hindistan’da yetişen ve yaprakları sürekli yeşil kalan bir ağaç. 3. Bu ağacın karanfil yağı elde edilen ve baharat olarak kullanılan, ağız kokusunu gideren, acımsı, koyu renkli, küçük çivi biçimindeki tomurcuğu (TDK, 2005: 1079-1080).; (Derleme. Sözl., 2009): {}. 1. Fildişi oyma ve kakmalarda sapından yukarısı alınmış karanfile benzeyen silitize bir motif. 2. Çini, tezhip üzerine boya ile ve mezar taşı, yahut çeşme gibi eserlere kabartma suretiyle yapılan bir motif (Devellioğlu, 2007: 849).; (Tar. Sözl.,1995:): {}. 1. Hindistan’dan gelen baharattan maruf kuyruklu bir habbe. 2. Kokusu bu bahara benzer maruf güzel bir çiçek ki elvan ve envar olur (Sami, 2015: 597).

2.4.1.3.Eşya Adları

kapı: “*Altınandır (aman aman) kapısının eşiği (aman aman).*”

Kapug>kapı (T.): Kökt.: “temir kapığ”. **Uyg.:** “kapağ”. **Xak.:** “kapuğ”. **Çağ.:** “kapu”.; *Kapığ.* Kap- köküdür. Kuzey Batı dillerinde ve Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde, Osmanlıcada, Türkmen Türkçesinde “*éşik*”; “*kapu*” şeklinde kullanılmıştır. Köktürkçede “*temir kapığ*”; “*tamu kapğıña*”; “*kapağın açtı*”. Uygur Türkçesinde “*kapağ*”; “*teñri kapığı*”. Karahanlı Türkçesinde “*kapuğ*”; “*kapuğ/kapu*”; “*kapuk*”. Çağatay Türkçesinde “*kapu*”. Harezmi Türkçesinde “*kapuğ*”; “*kapağ/kapuğ*” şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 583).; Kapı <kapağ~kapı. (Gülensoy, 2007: 460). 1. Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı. 2. Bu açıklıktaki açılıp kapanan kanat. 3. Gelir, geçim, kısmet sağlayan yer, kaynak veya imkân. 4. Gidere yol açan gereksinim. 5. Tavla oyununda iki pul üst üste getirilerek karşı oyuncunun o haneyi kullanmasına engel olunan yer. 6. Devlet dairesi. 7. Ev gezmesi için gidilen yer (TDK, 2005: 1068).; 1. Sokak dışarı. 2.hükümet, mahkeme (Derleme Sözl., 2009, c.4: 2633).; Der: 1.-de, içinde. 2. Kapı (Devellioğlu, 2007: 174).; Kapuğ: Kapı (DLT, 1991: 264).; Kapu: Kapı (Tar. Sözl.,1995: 125).; 1. Ev ve konak ve daire ve her nevi binanın girilip çıkılacak yeri, bap, der. 2. Dâire-i resmiyye, ashâb-ı mesâlihin müracatgâhı olup bittabi kapısı büyük olan konak. 3. Memuriyet, mansıp, hizmet. 4. Bir hizmetçinin hizmetinde bulunduğu hane veya konak. 5. Her hacet için müracaat olunan büyük kapı, derbâr, dergâh, bab, atebe. 6. Tavla oyununda muhtelif yerlerden iki taş oynayıp ikisini bir haneye getirmek., vurulmayacak surette birbiri üstüne koymak. 7. İrat olunacak bir söze veya edilecek bir teklif veya ricaya mukaddime olacak bahane ve vesile (Sami, 2015: 591).

döşek: “*Yan yanadır (aman) analığın döşeği/ Hasta olmuş (aman) döşeklerde yatıyor.*”

tö-ş+e-k: Kökt.- Uyg. (T.): töşe-. **Xak.:** töşe:k; töşek. **Çağ.:** töşek; töşe-; “*Şilte yatak takımı*” ve modern dillerde “*töşe-*; olarak geçer. Uygur Türkçesinde “*töşe-*”; “*töşek*” anlamlarında kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*töşek*”; “*töşe:k*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “*töşek*” “*töşe:-*” şeklinde kullanılmıştır. Harezmi Türkçesinde “*töşek*” olarak kullanılmıştır (Clauson,1972: 563).; 1. Yatak. 2. Gemi gövdesinde, su basıncı, çarpma, karaya oturma vb. durumlarda darbeleri karşılayabilecek, yük ve makinelerin ağırlığına dayanabilecek dirençteki yapı gereci. 3. Dövülmek üzere harman yerine serilen ekin sapları (TDK, 2005: 570).; 1.(1) Döşeme. (2) Çarığın içine konulan keçe veya bez parçası. 2. (1) döğülmek için harman yerine serilen ekin sapları. 3. (1) çok düz ve taşsız tarla. (2) iki tarafı çukur ortası yüksek yer. 4. Değirmen taşının tabanını meydana

getiren yuvarlak taş. 5. (1) döşeme tahtası. (2) kağıda üzerine eşya konulan direk. (3) kağıdının yük konulan tahta kısmı. (4) arabanın ön ve arka tekerlekleri üzerine konulan tahta, arabanın ön ve arka yastıkları. (5) kalafatçılıkta bir teknenin, bir yapının alt tarafına ve omurgaya bağlanan eğri parçası. 6. Az miktar yağın ilk kar (Derleme Sözl.,2009, c.2:1589-1590).; (Devellioğlu, 2007:). {}; Döşek (DLT, 1991: 647).; (1) Tohum ekilen ve fidan dikilen yer. (2) –e düşmek: Yatalak olmak. –esiri: Yatalak, esir-i firaş. –komağ: -salmak (Tar. Sözl.,1995:72).; 1. Yatak. 2. Pamuklu yumuşak şiltenin altına serilen yünle dolu kaba şilte. 3. Iskarmozların nihâyeti süflâsını teşkil eden yarım döşekleri omurgaya rapt için omurganın üzerine aykırı vazolunan ağaçlar. (Sami, 2015: 276).

şişe: “*Al karanfil aman mor şişede ıslanır.*” “*Al karanfil aman mor şişede ıslanır.*”

şişe (Far.): 1. İçerisine sıvı konulan, cam veya plastikten yapılmış, dar ağızlı uzun kap. 2. Bu kabin aldığı miktarda olan. 3. Gaz lambasında fitil çevresine konulan cam koruyucu (TDK, 2005:1870).; Türküde geçen anlamı içermemektedir (Derleme Sözl.,2009).; Şişe, sırça (Devellioğlu, 2007: 1001).; Sırçadan kap, billûr ve dökme olmayıp üflemeyle ve şişirmekle yapılmış camdan az çok dar boğazlı kap (Sami, 2015: 1146).

2.4.1.4.Renk Adları

al: “*Al karanfil aman mor şişede ıslanır.*” “*Al karanfil aman mor şişede ıslanır.*”

a•l (T.): Kökt.: al kedip. **Uyg.:** al sarıg. **Xak.:** a:l; bu hila bile kıl yağı meñzi al. **Çağ.:** al; al tamğa.; Güney Batı dillerinde a:l “kızıl” anlamlarında kullanılmıştır. Uyur Türkçesinde “*al sarı*”. Karahanlı Türkçesinde “*bu hileyle düşmanın yüzü kızardı*”, “*al gül*”. Çağatay Türkçesinde “*al damga*”, Harezmi Türkçesinde “*al gözler*”, “*ala gözler*” anlamında kullanılmıştır (Clouston, 1972: 120).; Al<*āl. (Gülensoy, 2007: 61). 1. Kanın rengi, kızıl, kırmızı. 2. Bu renkte olan. 3. Dorunun açığı, kızıla çalan at donu. 4. Bu renkte olan. 5. Yüze sürülen pembe düzgün allık (TDK, 2005: 62).; 1. (1) hile, tuzak. (2) lohusa kadınların üstüne çökerek onları boğduğu sanılan görüntü. (3) kadınlardan başka, bir kimsenin üstüne çökerek onları boğduğu sanılan görüntü. 2. (1) düğünde güveyin boynuna atılan mendil büyüklüğünde kırmızı bez. (2) kadınların alınlarına bağladıkları, yeşilli kırmızılı ipek örtü. (3) gelinlerin başına örtülerin, uzun, kırmızı duvak. 3. Ön, ön taraf (Derleme Sözl.,2009,c.1: 165-166).; (Devellioğlu, 2007:). {}; Al renk (DLT, 1991: 17).; (Tar. Sözl.,1995:). {}; 1. Koyu ve parlak pembe. 2. Kızıla mail doru (Sami, 2015:42).

Türk Mitolojisinde al (kırmızı); Güneşin ve tüm savaş tanrılarının rengidir. Eril hareket ilkesini, ateşi, hükümdarlığı, aşkı, hazzı, gelin ve evlilikle ilgili bir takım hususları ifade eder. Bu renk aynı zamanda merkezin yani devletin yönetildiği yerin güneyini ifade

eder. Türk kültürü ya da mitlerde hem gök hem de yer unsuruyla ilgili çeşitli alanlarda karşımıza çıkar. Türklerde çeşitli dönemlerde al, kızıl ve kırmızının birbirinden farklı anlaşıldığı biliniyor. Bununla birlikte burada daha çok kırmızının tonları söz konusudur. Kızılın altın rengiyle ilişkisi geç dönemde Türk mitolojisindeki kızıl elma efsanesinde görülür. Kızıl elma ya da altın küre, Türklerin dünya hakimiyeti idealinin bir simgesi olarak anlaşılmıştır ve esas olarak “ulaşmak istenen gaye, amaç, yer” anlamındadır. Eski Türklerde saygı duyulan ateş, kırmızı renkle temsil edilmiştir. Bu mitin al renkle ya da ateş rengiyle ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. (Çoruhlu, 2011:229-231).

mor: “*Al karanfil aman mor şişede ıslanır.*” “*Al karanfil aman mor şişede ıslanır*”

mor : 1. Kırmızı ile mavinin karışmasından oluşan renk, menekşe renginin kırmızıya çalanı. 2. Bu renkte olan (TDK, 2005: 1407).; 1. Mor. 2. Mühür (Derleme Sözl.,2009, c.4:3210).; (Devellioğlu , 2007): {}. Morşığı: Morumsu (Tar. Sözl.,1995:154).; 1. Mavi ile göğez arasında maruf bir renkte olan, menekşe renginde. 2. Soğuktan ya berelenmekten veyahut şiddetli bir yeis ve fütur tesiriyle bu renge girmiş olan, morarmış (Sami, 2015: 813).

2.4.1.5.Yabancı Adlar

hasta: “*Hasta olmuş (aman) döşeklerde yatıyor.*”

hasta (Far.): 1. Sağlığı bozuk olan esenliği yerinde olmayan hastalanmış rahatsız. 2. Aşırı düşkün, tutku,n. 3. Parasız, züğürt. 4. Zihinsel yetenekleri bozulmuş olan (TDK, 2005: 853-854).; Hastacıl: hastalıklı (Derleme Sözl.,2009, c.6: 2300).; Haste: Hasta, rahatsız, sayrı (Devellioğlu, 2007: 336).; şayru: Hasta (Tar. Sözl., 1995:182).; Sıhhati yerinde olmayan, bir illet ve maraza duçar olan, maris (Sami, 2015: 439-440).

cerrah: “*Cerrah gelmiş (aman aman) yarasına bakıyor (aman aman)*”

cerrah (Ar.): 1. Ameliyat yapan uzman hekim, operatör. 2. Önemsiz yaraları iyileştiren kimse (TDK, 2005: 361).; (Derleme Sözl.,2009): {}. Operatör (Devellioğlu, 2007: 136).; (Tar. Sözl.,1995): {}. Yaralara ve emrâz-ı hâriciyyeye bakan ve ameliyat icra eden tabip (Sami, 2015: 178).

yâr: “*Benim yârim (aman aman) Antalya’nın çiçeği (aman aman)*”.

yâr+im (Far.): 1. Sevgili. 2. Dost, tanıdık. 3. Yardımcı (TDK, 2005: 2131).; (Derleme Sözl.,2009): {}. 1. Dost. 2. Sevgili. 3. Tanıdık, ahbap (Devellioğlu, 2007: 1156).; Sewük: Sevgili, sevilen (DLT, 1991: 509).; –geçmek: Dost geçinmek, birisini çok sever görünmek (Tar. Sözl., 1995: 235).; 1. Dost, muhip. 2. Mahbûb, mahbube, maşuk, maşuka, sevgili. 3. Bildik, aşına. 4. Yardımcı, muin, meded-kâr (Sami, 2015: 1327).

pencere: “*Nazlı yârim (aman aman) pencereden bakıyor (aman aman)*”

pencere+den (Far.): Yapıları veya tren, vapur vb. ulaşım araçlarını aydınlatmak, havalandırmak amacıyla yapılan, çerçeve, cam, panjur, perde gibi eklentilerle daha kullanışlı bir duruma getirilen açıklık (TDK, 2005: 1593).; Pencire: pencere (Derleme Söz.,2009, c.6: 4644).; Revzen: Pencere (Devellioğlu, 2007: 890).; (Tar. Söz.,1995:): {}.; Oda ve sofa vesairenin ziya ve hava alması için duvara açılmış ekseriya mustatîlü'- şekli delik ki çerçeve ve cam ve parmaklık ve kafes ya pancurla mahfuzdur, revzen, tâka (Sami, 2015: 975).

2.4.1.6.İkilemeler

yan yana: “*Yan yanadır (aman) analığın döşegi.*”

ya-n ya-n-a (T.): Biri ötekinin sağında veya solunda olarak, birbirinin yanında, birlikte (TDK, 2005: 2122).; (Derleme Söz., 2009): {}.; İnd: 1. Yan, taraf, yön, kat. 2. E. Yanında, göre, düşüncesine göre. 3. E: olunca, olduğu halde (Devellioğlu, 2007: 436).; Yan (DLT, 1991: 740)., (1) Cep, kemer, kese. (2) -başmak: Yanında yer almak, yanını tutmak. – *dividi*: Mürekkepliğine yapışık olup, içine kalem konulan borusu kuşak arasına sokulup taşınan madenden yapılma divit. – *gitmek*: Muhalif harekette bulunmak, alışmaya yanaşmamak. –*ın almak*: Yanına yaklaşmak, yanında bulunmak (Tar. Söz.,1995:233).; Yan: 1. Ön ve arka ve üst ve alttan gayrı olan taraf, kenar, cenah. 2. Taraf, cihet, semt. 3. Kurb, civar, yakınlık. 4. İnd, nezd, kat. 5. Bedenin bir tarafı (Sami, 2015: 1323).

şakır şakır: “*Atlar gelir şakır şakır a leylim.*”

şa-k-ı-r şa-k-ı-r (T.): 1. Sürekli olarak yağan yağmurun, ötüşen kuşların veya buna benzer hoş giden şeylerin çıkardığı ses. 2. Bu sesi çıkararak (yağmak, ötmek vb.) 3. Kolaylıkla iyi bir biçimde, akıcı olarak. 4. Çok parlaklı ve ışıklı olarak (TDK, 2005:1844).; Çok, bol (Derleme Söz., 2009, c.5: 3738).; (DLT, 1991:): {}.; (Tar. Söz.,1995:): {}.; Yağmurun, bülbül gibi öten bir kuş vesairenin ve yıkanan bazı şeylerin sesini taklit ve tasvir ederek ekseriya mükerrer kullanılır (Sami, 2015: 1125).

2.4.1.7.Edatlar

aman: “*Bir gün (de) olur aman deli (de) gönül uslanır.*” “*Al karanfil aman mor şişede ıslanır.*”

aman (Ar.): 1. Yardım istenildiğini anlatan bir söz. 2. Bir suçun bağışlanmasının istendiğini anlatan bir söz. 3. Usanç ve öfke anlatan bir söz. 4. Rica anlatan bir söz. 5. Dikkat çekmek için kullanılan bir söz. 6. Çok beğenmeyi anlatan bir söz. 7. Şaşma anlatan bir söz (TDK, 2005:87).; amanın: Korku, dehşet, hayret, üzüntü ve sevinç bildiren bir ünlem (Derleme Söz.,2009, c.1:236); (Devellioğlu, 2007:): {}.; (Tar. Söz.,1995:): {}.; 1. İstigâse ve

feryat makamında kullanılır. 2. Taleb-i afv için müstameldir. 3. Rica ve niyaza delâlet eder. 4. Sabırsızlıkla hiddet ve infial beyan eder. 5. Tembih ve tahzîr alâmetidir. (Sami, 2015: 54).

2.4.1.8. Eylemler

ıslan-: “*Al karanfil aman mor şişede ıslanır.*” / “*Al karanfil aman mor şişede ıslanır.*”

ı*-s-(ı)-l-a-n: Isla-< ısl+la-. (Gülensoy, 2007: 420). Islatmak (TDK, 2005: 916).; (Derleme Sözl., 2009): {}; (DLT, 1991:); **{.};** (Tar. Sözl., 1995:); {}; Islatmak (Sami, 2015: 484).

uslan-: “*Bir gün (de) olur aman deli(de) gönül uslanır.*” “*Bir gün (de) olur aman deli (de) gönül uslanır.*”

us+(u)-l-a-n- (T.): Uslan-< us+la-n-. (Gülensoy, 2007: 971). 1. Yadırganan, ayıklanan davranışlardan vazgeçmek, davranışlarına düzen vermek. 2. Herhangi bir olaydan ders almak, akıllı başına gelmek (TDK, 2005:2037).; Büyümek, eğitilmiş olmak (Derleme Sözl.,2009, c.6: 4045).; (Devellioğlu, 2007:); {}; usla-: Anlamak, hayrı şerden ayırt etmek (DLT, 1991: 700).; uşullu: Uslu, kibar, yumuşak, yol bilir (Tar. Sözl., 1995: 220).; 1. Akıl öğrenmek, akıllanmak. 2. Edep ve terbiye öğrenmek, terbiye olmak. 3. Yavaşlık ve hilm peyda etmek, yumuşak. (Sami, 2015: 1277).

2.4.1.9.Soyut Adlar

Soyut ve somut sözcükler Türkçenin kavramlaştırma gücünü ve Türkçenin kültür dili olmasında tarih boyunca etkili olmuştur. (Aksan, 2004: 60).

gün: “*Bir gün (de) olur aman deli (de) gönül uslanır.*”/ “*Bir gün (de) olur aman deli (de) gönül uslanır.*”

kün < gün (T.): Kökt.: kün; tünli:künli; kün bastık; kün ortasu. **Uyg.:** kün tuğuru; on kün; kün tuğsık(k)a: batsık(k)a. **Xak.:** kün tuğdı; kü:n;tünün ham künün. **Çağ.:** gün.; Güney Batı dillerinde “gün” olarak geçer. Köktürkçede “yirmi gün”; “geceli gündüzlü”; “gün ortası”; “günü gününe” anlamlarında kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “on gün”; “gün doğup batana”; “gün Tanrı” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “gün doğdu”; “gündüz ile gece”; “gün doğmuş” . Çağatay Türkçesinde “gün”. Harezmi Türkçesinde “kün” şeklindedir (Clauson, 1972: 725).; Gün<*kün: K(>g)Ü(>u,ö)N. (Gülensoy, 2007: 395). 1. Güneş. 2. Güneş ışığı. 3. Gündüz. 4. Yer yuvarlığının kendi ekseninde etrafında bir kez dönmesiyle geçen yirmi dört saatlik süre. 5. içinde bulunulan zaman. 6. Zaman, sıra. 7. Çağ, devir. 8. İyi yaşanmış zaman. 9. Bayram niteliğinde özel gün. 10. Belirli günlerde ev hanımlarının konuk ağırlamak için yaptıkları toplantı. 11. Tarih (TDK, 2005:

809).; (Derleme Sözl., 2009): { }.; yevm: Gün (Devellioğlu, 2007: 1161).; Kün: Gün, güneş, gündüz (DLT, 1991: 397).; 1. Güneş. 2. Gündüz (Tar. Sözl., 1995: 103).; 1. Küre-i arzın kendi mihveri üzerinde bir kere dönmesinden ibaret yirmi dört saatlik zaman, yevm, rûz. 2. Yirmi dört saatlik günün aydınlık olan kısmı ki mikdâr-ı vasatîsi on iki sat olup yazın uzar ve kışın kısalır, gündüz, gece mukabili, nehâr, rûz. 3. Zaman, ahit, devir, hengâm. 4. Hoş geçirilen zaman, ikbal, saadet, rahat. 5. Yevm-i mahsûs, yevm-i resmî, yortu. 6. Vakit, zaman. 7. Hâl. (Sami, 2015: 408).

deli: “Bir gün (de) olur aman **deli** (de) gönül uslanır.”/ Bir gün (de) olur aman **deli** (de) gönül uslanır.”

delü<deli (T.): Kökt.-Uyg.: telve (-f-) teg ertiler; ögsüz kal telve. **Xak.:** telve; delü. **Çağ.:** tölbe delü.; Telve: Güney Doğu dillerinde “telbe”; Güney Batı dillerinde “deli” olarak görülür. Uygur Türkçesinde “onlar deli gibiydi”; “annesiz kal deli” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde Kutadgu Bilig’de “telve” olarak geçmektedir. “delü”, “telve”, “telbe” şekilleri de vardır. Çağatay Türkçesinde “tölbe” şeklinde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde “delü”, “teli” şekilleri vardır (Clauson, 1972: 493).; Deli: DE(<ē; i)L[L]İ. D(<T), D(<T)ELB(>v)E, DEL+DUV/KULI (Gülensoy, 2007: 274. 1. Aklına yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun. 2. Coşkun, azgın. 3. Davranışları aşırı ve taşkın olan (kimse), çılgın. 4. Bir şeye, bir kimseye aşırı derecede düşkün (TDK, 2005: 489).; Delibaş: 2. (1) yiğit, cesur. (2) delice hareketler yapan çocuk. Delibayram: delişmen, hoppa. Delibazarı: savruk, düşüncesiz kimsenin giriştiği iş, yaptığı alışveriş (Derleme Sözl., 2009, c.2: 1410).; Divâne: Deli, budala, alık (Devellioğlu, 2007: 189).; (DLT, 1991:): { }.; Zorlu, azgın, korkunç süratte (Tar. Sözl.,1995:63).; 1. Akıl ve şuuru yerinde olmayan, çılgın, mecnun, divane, meczup, muhtellü’ş –şu’ûr. 2. Azgın, kavil ve fiilinde pervasız. 3. Düşkün, müptelâ, bir şeye lüzumundan ziyade muhabbet ve iptilâ hâsıl eden. 4. Her şeyin yabanîsi, terbiyesizi, sert ve muzır. 5. Delil (Sami, 2015: 244).

gönül: “Bir gün (de) olur aman **deli** (de) **gönül** uslanır.” / “Bir gün (de) olur aman **deli** (de) **gönül** uslanır.”

könül- gönül < gönül: Kökt.: tilda: köñülte: sığıt kelser; köñülteki savımın. **Uyg.:** ked köñül tegürüp; köñülçe bérdi; köñülünde yaşuru. **Xak.:** köñüllüğ er; közümde yırak sen köñlümke yakın. **Çağ.:** köñül; köñül kalış. Başlangıçta soyut bir ürün olarak “*zihin ve düşüncü*” ürünü sözcüktür. Daha sonra kalp, düşünce kuruluşu olarak alındığında fiziksel olarak da kullanıldı. Aynı zamanda “*yürek*” olarak da geçer. Güney Batı dillerinde “*gönül*” olarak kullanılmıştır. Köktürkçede “*dilde gönülde*”, “*gönüldeki sözümün*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “*gönlünü verdi*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Karanlı

Türkçesinde “*gözümde ıraksın gönüme yakınsın*”, “*gönüller dolup*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “*gönül*” (Clouston,1972: 731).; Gönül: KÖNG[=D] JÜL (Gülensoy, 2007: 383). 1. Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı. 2. İstek, arzu (TDK, 2005: 777).; Gönül alçak: lütfen. Gönül atmak: Gönüllenenmek (Derleme Sözl., 2009, c.3: 2155).; Dil: 1. Gönül, yürek, kalb (Devellioğlu, 2007: 185).; Köngül: Gönül, kalp, yürek; anlayış (DLT, 1991: 361).; Gönül: 1. Gönül. 2. Yürek (Tar. Sözl., 1995:97).; 1. İnsanın hissiyat merkezi, yüreğin manevi ciheti, kalp, dil, fûât. 2. Duygu, his, tesir. 3. Muhabbet, şefkat,sevgi,mihr. 4. Aşk, alâka, iptilâ. 5. İstek, arzu, heves, meyil, hâhiş. 6. Rıza, muvafakat. 7. Cesaret, cüret, şecaat. 8. Kibir, gurur, ta’azzum, tekebbür. 9. Ahlâk, sîret, tabiat, hissiyat. 10. Hatır. 11. Mide (Sami, 2015: 395).

nazlı: “*Nazlı yârim (aman aman) pencereden bakıyor (aman aman).*”

Nâz (Far.)+lı (T.): 1. Kolayca gönlü olmayan, kendini ağır satan, ısrar bekleyen, işveli, edalı. 2. Üstüne titrenilen, değer verilen, sevgili. 3. Özen isteyen, nazik. 4. Sağlığını, dayanıklılığını çabuk bitiren (TDK, 2005: 1461).; Nazdı: Nazlı (Derleme Sözl., 2009, c.6: 4606).; Nâz: 1. Kendini beğendirmek için takınılan yapmacık. 2. Bir şeyi beğenmiyormuş gibi gözükme. 3. Şımarıklık. 4. Yalvarma, ricâ (Devellioğlu, 2007: 811).; Nâz : -ın -ın: Nazlı nazlı. – yüki: Çok nazlı (Tar. Sözl.,1995: 156).; 1. Cilveli, işve- kâr, şîve- kâr. 2. Naz ve nimetle alışıp şımarmış olan şımarık. (Sami, 2015: 917).

2.4.1.10. Ünlem Sözcükleri

aman: “*Al karanfıl aman mor şişede ıslanır.*” / “*Bir gün (de) olur aman deli (de) gönül uslanır.*”

2.5.Antalya’nın Mor Üzüümü (Antalya)

Antalya’nın Mor üzüümü

Severler boyu uzun a leylim

İmamın küçük kızını

Sarsam ne zaman ne zaman

Saran kollar yorulur mu bir zaman

Seven kollar yorulur bir zaman

Antalya’nın kuyuları

Çayır çimen kıyıları a leylim

Avdan gelir dayıları

Sarsam ne zaman ne zaman

Sevsem ne zaman ne zaman

Antalya’nın altı bakır

Atlar gelir şakır şakır a leylim

Sevdiğimin gözü çakır

Sarsam ne zaman ne zaman

Sevsem ne zaman ne zaman

(Kaynak Kişi: Nimet BALKAN, Derleyen: Neriman Tüfekçi).

2.5.1.Temel Söz Varlığı

2.5.1.1.Organ Adları

boy: “*Severler boyu uzun a leylim.*”

bod<boy+u: Boy < *bod (Gülensoy, 2007: 163).1. Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık. 2. Bir yüzeyde, en sayılan iki kenar arasındaki uzaklık, en, genişlik karşıtı. 3. Uzunluk. 4. Yol, ırmak, deniz kıyısı. 5. Kumaş için ölçü. 6. Uzaklık. 7. Destan (TDK, 2005:304).; Türküdeki anlamı içermemektedir (Derleme Sözl., 2009).; Kadd: Boy (Devellioğlu, 2007: 477).; Bod: Boy (DLT, 1991: 98).; Beden, vücut (Tar. Sözl.,1995: 37).; 1. Uzunluk, tül. 2. Yükseklik, irtifa. 3. Bedenin uzunluğu ve yüksekliği, kad, kâmet. 4. Tam ve münasip kâmet, kadd-i mevzûn. 5. Hacim, büyüklük derecesi. 6. Bir aşiretin münkasım bulunduğu oymakların beheri. (Sami, 2015: 146).

kol: “*Saran kollar yorulur mu bir zaman.*”/ “*Seven kollar yorulur bir zaman.*”

kol+lar: Kökt.- Uyğ.: “kolin yetip”; “kolta bolur”; “kolin butın sıslatur”. **Xak.:** ko:l; ko:lı; ko:l; iki kol dinar. **Çağ.:** kol.; *Eliğ “elden” yerine , “üst kol”* doğru ancak bazı modern dillerde daha genel olarak “kol” ve hatta “el” olarak da kullanılır. Ayrıca çeşitli metforları da vardır. Tüm modern dillerde bulunur. Uygur Türkçesinde “kolun yetip”; “kolin sala”; “kolta bolur”; “kolin butın sıslatur.” Karahanlı Türkçesinde “ko:l” üst kol; “ko:l” bir dağın zirvesinden inen ve bir vadinin tabanından yükselen; “o:bri: ko:lı.”; “kılıç ko:lı.” şeklinde. Çağatay Türkçesinde ovalardaki küçük tepeler; askeri oluşum, taraf olarak da kullanılmıştır. Harezmi Türkçesinde “kol etini”; “kol” şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 614); Kol < *köl (Gülensoy, 2007: 534). 1. İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzana bölüm. 2. Koyun, dana, kuzu vb.nde ön ayağın üst bölümü. 3. Giysinin kolu saran bölümü. 4. Ağaçlarda gövdeden ayrılan kalın dal. 5. Makinelerde tutup çevirmeye, çekmeye yarayan ağaç veya metal parça. 6. Bazı çalgıların elle tutulan sap bölümü. 7. Bir koltukta bir divanda kol dayamaya yarayan parça. 8. Bir şeyin ayrıldığı bölümlerden her biri, dal, kısım, branş. 9. Güvenliği sağlamak amacıyla dolaşan polis, jandarma veya asker topluluğu, karakol, devriye. 10. İş takımı, ekip, grup. 11. Kanat. 12. Dizi, düzen. 13. Bir halat oluşturan, bükülmüş lif demetlerinden her biri (TDK, 2005 :1197).; 1. (1) susuz dere. (2) koyak, vadi. 2. Kiler. 3. İmza. 4. Kök, köken. 5. (1) orman. (2) yapılarda kullanılan on on beş santimetre çapında dört köşe biçilmiş ağaç. 6. Avcılıkta gözetleme deliğinin çevresine ve bu deliğe giden yolun iki yanına konan çalı çırpı (Derleme Sözl., 2009 ,c.4:2907-2908).; Bâzû: 1. Kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı, pazı. 2. Güç, kuvvet ve istidat (Devellioğlu, 2007: 75).; Kol (DLT, 1991: 340).; 1. Taraf, yan, cihet. 2. El. 3. Devriye gezen asker, bekçi (Tar. Sözl.,1995: 142).; 1. İnsanın omuz başından parmakları ucuna dek olan uzvu, zirâ', bâzû. 2. Atın ön ayağı. 3.

Libasın kola gelen kolu saran kısmı, yen, kum(m), âstîn. 4. Gömlek yenin ucunda makamında eğreti kolalı keten bezi. 5. Ağaç dalı, gusn, şâh. 6. Şube, bölük, tarak, kısım. 7. Bir ordunun münkasım olduğu aksamın beheri, cenah. 8. Muhafaza veya teftiş için ayrılıp gezdirilen asket heyeti. 9. Bir heyetin münkasım bulunduğu şube ve zümrelerin beheri. 10. Oyuncu vesaire takımı. 11. Bir şey kapamak veya bir şeye dayanmak üzere kol suretinde uzanan ağaç veya demir vesaire. 12. Bazı âlât ve edevatın sapı, tutulacak veya çevrilecek cüzü. 13. Bir halatın kalınlığını teşkil eden iplerin beheri. (Sami, 2015: 667-668).

2.5.1.2.Akrabalık Adları

dayı: “*Avdan gelir dayıları.*”

dayı+lar+ı: Dayı < tây (Gülensoy, 2007: 269). 1. Annenin erkek kardeşi. 2. Cesur, yiğit. 3. Yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü. 4. Bir kimsenin kayıracısı olan sözü geçen kimse. 5. Kaba dayı. 6. Osmanlı imparatorluğu döneminde Tunus, Cezayir ve Trablusgarp’ta seçimle başa geçirilen yönetici (TDK, 2005: 480).; (Devellioğlu, 2007:); { }.; Tagay: Dayı (DLT, 1991:561).; (Tar. Söz., 1995:); { }.; 1. Valide biraderi. 2. Yaşlıca ve harb ü vegâya alışık kahramanca adam. 3. Gemi kaptanı, reis, süvari. (Sami, 2015: 240).

2.5.1.3.Bitki Adları

üzüm: “*Antalya’nın mor üzümü*”

ü-z-ü-m: Kök-Uyg.: kuruğ üzüm suyu; kuru üzüm; ıt üzümü. **Xak.:** ü:züm ağacı; ü:züm/yüzüm; ku:ru: üzüm. Tek bir eylemi açıklayan üz- isme dönüşür; üzüm. Pratikte her zaman “*bir demet üzüm, tek bir üzüm*” .Kuzey Batı dillerinde Kazakçada “*cüzüm*” şeklindedir. Uygur Türkçesinde “*üzüm suyu*”, “*kuru üzüm*”, “*asılı üzüm*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “*üzüm ağacı*”, “*kuru üzüm*” gibi anlamlarda kullanılmıştır (Clauson, 1972: 288).; Üzüm < * üz- “kesmek, parçalamak” +-(ü)m (Gülensoy, 2007: 1008). Asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi (TDK, 2005: 2070).; Üzüm aharı: Üzüm çiğnene suluk. Üzümaşı: Pekmezle yapılan reçel. Üzümayı: 1. Kasım. 2. Ekim. 3. Eylül. Üzüm bozmak: Bağ bozmak, üzüm toplamak. Üzüm böyrülce: Ak renkli ortası sarı bir böyrülce çeşidi. Üzüm çekirgesi: Kara üzümlere ben düşerken başlayıp, bağbozumuna dek akşamları öten bir çeşit çekirge. Üzüm eriği: Küçük, kara erik. Üzüm eriği kalleşi: Üzüm eriği ve etle yapılan bir yemek (Derleme Söz.,2009,c.6: 4088).; Engûr: Üzüm (Devellioğlu, 2007: 224).; Üzüm (DLT, 1991: 721).; (Tar. Söz.,1995:); { }.; Sirke, pekmez, şarap vesaire imaline yarayan ve taze ve kurusu yenen maruf meyve ki ufak taneli ve salkım suretinde olur, ineb, engûr. Her memlekete göre envai ve ecnâsı pek çoktur. (Sami, 2015: 1292).

2.5.1.4.Doğa- Tabiat- Maden Adları

bakır: “*Antalya'nın altı bakır.*”

bakır: Bakır < *bā “yansıma”+ kır (Gülensoy, 2007: 105). 1. Atom numarası 29, yoğunluğu 8,95 olan, 1084 dereceye doğru eriyen, doğada serbest veya birleşik olarak bulunan, ısı ve elektriği iyi ileten, kolay dövülür ve işlenir olduğundan eski çağlardan beri türlü işlerde kullanılan, kırmızı renkli element. 2. Bu elementten yapılmış kap. 3. Bu elementten yapılmış (TDK, 2005: 186).; (bağreç, bahır(1), bahrağ, bakırca, bakıreç, bakrak, bakreç, barhiç, baric, barkaç bokı, bokraç) (Derleme Sözl., 2009,c.1: 493).; Jengâr: Bakır pası (Devellioğlu, 2007: 474).; Bakır (DLT, 1991: 63).; (Tar. Sözl., 1995:) {}. 1. Kırmızıya mail maruf maden ki evânî-i muhtelif imaline ve kalay vesaire ile bi't-terekküb pirinç ve tunç gibi ma'âdin-i mürekkebe teşkiline girer, nühâs, mis. 2. Bakırdan evânî, mis. 3. Bakır pası, jengâr. (Sami, 2015: 99).

çayır: “*Çayır çimen kıyıları a leylim.*”

çayır: Ç (>ş) A(>ı,i) YI [yı>î] (>i) R (Gülensoy, 2007: 225). 1. Üzerinde güt ot biten düz ve nemli yer. 2. Böyle yerde biten otlar (TDK, 2005: 404).; (Derleme Sözl., 2009): {}. Merc: Çayır, çayırılık (Devellioğlu, 2007: 619).; (Tar. Sözl., 1995): {}. 1. Gerek, tabî ve gerek su'nî yani tohumunu ekmekle ot bitmeye mahsus yer ki ekseriya su altında bulunur ve mahsulü olan ot ya baharda içinde bağlanan hayvanlara yeşil yedirilir veyahut biçilip kış için kurutulur, merç, merg. 2. Çayırdaki hâsıl olan otun taze, yeşili. (Sami, 2015: 203).

çimen: “*Çayır çimen kıyıları a leylim.*”

çimen: Kökt.- Uyğ.- Xak.: çimgen. Çağ.: çemen/çemender.; Güney Doğu dillerinde “çimen”; Güney Batı dillerinde “çemen” şeklinde kullanılmaktadır. Karahanlı Türkçesinde “çimgen”; Çağatay Türkçesinde “çemen/çemender”; Harezmi Türkçesinde “çimgen”, “çömen” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 423).; Çim < çim+en(Gülensoy, 2007: 243). 1. Kendiliğinden yetişmiş çim. 2. Çemen (TDK, 2005: 437).; Çimeç: çimen (Derleme Sözl., 2009, c.2: 223).; 1. Yeşil ve kısa otlarla örtülü yer, çimen. 2. Ağaç ve çiçeği olan çayır, yeşilik. 3. Pastırmaya konulan ot (Devellioğlu, 2007: 154).; (DLT., 1991): {}. (Tar. Sözl., 1995): {}. 1. Ağaç ve çiçekleri havi çayır, bahçenin oturulacak gölgelik çayırı. 2. Yeşil ve kısa otla yani çimle mestur yer, yeşillik. 3. Bahçede ve yol kenarlarında çemenlik yapmak üzere kısa otla mestur bir yerden ot ve kökleriyle beraber kesilip nakolulunan tezekler (Sami, 2015: 206).

kıyı: “*Çayır çimen kıyıları a leylim.*”

kıyı+ları: 1. Kara ile suyun birleştiği yer. 2. Kenar, uç. 3. Sahil. 4. Issız, tenha yer (TDK, 2005:1173).; 1. Sınır. 2. Duvar, bahçe duvarı (Derleme Sözl., 2009, c.4: 2856).; (DLT.,

1991): {}.; –na: Kıyısına. –nda, Kıyısında, yanında. –ndan: Yanından (Tar. Sözl.,1995:13).; 1. Kenar, uç, nahiye. 2. Deniz kenarı, sahil, leb-i deryâ (Sami, 2015: 655).

2.5.1.5. Hayvan Adları

at: “*Atlar gelir şakır şakır a leylim.*”

at+lar: **Kökt.:** “at”; **Uyg.:** “at”. **Xak.:** “Aytoldı etti kör at ton tolum”. **Çağ.:** “at”. Her zaman “at binmek” anlamında kullanılmıştır. Birkaç modern dilde “adgır” anlamına gelir. Köktürkçede ve Uygur Türkçesinde ortak kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde arka sestten çıkan bir ses olarak karşımıza çıkar. Kutadgu Bilig’de “Aytoldı etti kör at ton tolum” şeklinde kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “at” genel bir terim olarak kullanılmıştır (Clauson,1972: 33).; 1. Atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan tek tırnaklı hayvan. 2. Satrançta, her yönde siyahtan beyaza ve beyazdan siyaha bir hane atlayarak L biçiminde hareket eden taş (TDK, 2005: 139). Hisân: Aygır (Devellioğlu, 2007: 372).; At (DLT, 1991 45).; –a *atlanmak*: atlamak. – *ağaç*: Değnekten at. – *ağdarıcı*: Binicisiyle birlikte atı yere düşüren savaşçı, bahadır. – *arkasına gelmek*: Ata binmek. –*bırakmak*: At sürmek. –*binmek*: Ata binmek. – *boynuna düşmek*: Atı, boynu üzerine eğilip hızlı sürmek. – *cıvlandurmak*: At oynatmak. – *çapmak*: At salmak, at sürmek, atla hücum etmek. –*depme*: Atı şiddetle ileri sürmek. – *depreme*: At sürmek. –*eri*: Binici, süvari. –*Götligi*: atın sağrısını örtmek üzere eyerin arkasına dikilen parça. – *ı doldurmak*: Atı dolu dizgin sürmek. – *kaldırmak*: At sürmek, at koşturmak. –*kaşnısı*: Bir çeşit zıncı veren bitki. –*koparmak*: At koşturmak. – *koşmak*: At koşturmak. –*oğlanı*: (-uşağı) Ata bakan hizmetçi, seyis. – *otayıcı*: Baytar. – *oynağı*: At oynatılan yer. – *şalma*: At sürmek, atla hücum etmek. – *seğirtmek*: At koşturmak. – *tonu*: Savaşta ata giydirilen zırh, çukal. –*uşağı*: -oğlanı (Tar. Sözl.,1995:16).; 1. Binek ve koşu ve yük için kullanılan maruf çâr-pâ hayvân-ı munis, beygir, feres, esb. 2. Bu hayvanın enenmemiş erkeği, iğdiş ve kısırak mukabili, hisân (Sami, 2015: 76).

Türk Mitolojisinde at; Şamanist törenlerde at şamanın gökyüzüne çıkacağı bineği ve kurbanlık hayvan olarak önem kazanmıştır. Çoğu zaman Gök Tanrı’nın simgelerinden biri olarak önem kazanmakta ve kurban olarak da sunulmaktadır. At şamana göğe çıkma olanağı sağladığı için çoğu zaman kanatlı olarak düşünülmüştür. Göğe sunulan at kurbanı daha beyaz oluyordu. Çünkü süyah at daha çok Yer’e sunuluyordu. Proto-Türk ya da Hun devrinde olduğu gibi göğe kurban işlemi Göktürk devrinde de sürmüştür. Kurgan denilen eski Türk mezarlarında da öteki dünyada ölüye hizmet etmek üzere gömülmüş at kavadralarına rastlanır. Atın kurban edilmesi gibi hususlar İslamiyetin geldiği devirlerde İbni Fadlan’ın seyahatnamesinde de anlatılır. Türklerle ilgili birçok efsane, destan ve hikâyede at, sahibinin

yakın arkadaşı, zafer ortağı, en değerli varlığı sayılmıştır. At Türk kozmolojisinin çeşitli unsurlarına göre de anlam kazanmaktadır. Örneğin su unsurunun hayvan biçimli timsali attır. At; uzun ömürlülüğün, mutluluk, refah, doğruluk, şöhret, iyilik ve neslin devamlılığının ve iyi haberin simgesi olmuştur. (Çoruhlu, 2011: 181-183).

2.5.1.6.Yer-Mekân Adları

kuyu: “*Antalya’nın kuyuları*”

kudug > kuyu: Kuyu < * kuduğ (Gülensoy, 2007: 585). 1. Su katmanına varıncaya kadar derinliğine kazılan genellikle silindir biçiminde, çevresine duvar örülen, suyundan yararlanılan çukur. 2. Toprağa kazılan derince çukur. 3. İçinden çıkılamayan durum veya yer. 4. Yer altındaki iş yerlerine ulaşmak için açılmış ve kesit boyutları derinliğine oranla sınırlı düşey veya düşeye yakın bağlantı yolu (TDK, 2005: 1275).; (Derleme Sözl., 2009): {}.; Hufre: kazılmış çukur, oyuk, delik (Devellioğlu, 2007: 379).; Kuyuğ: Kuyu (DLT, 1991: 391).; (Tar. Sözl.,1995): {}.; 1. Kazılmış delik, çukur, hufre. 2. Su damarlarını buluncaya kadar derin kazılıp su ile dolu duran ve kovaya tulumba ile suyu alınan çukur, bi’r, çâh (Sami, 2015:702).

2.5.1.7.Renk Adları

çakır: “*Sevdiğimin gözü çakır.*”

ça-k-ı-r: Kökt.- Uyğ.- Xak. “çakır”; “çakır közlüğ”. **Çağ.:** “çakır kanat”. Başlangıçta “gözler” olarak kullanılan bu kelime Osmanlı Türkçesinde “çakır” olarak kullanılmıştır. Genelde “çakır doğan” olarak kullanılmıştır. XV. yüzyıldan itibaren sözlük yazarları bu sözcük üzerinde dururlar ama kesinlik yoktur. Karahanlı Türkçesinde “çakır”; “çakır közlüğ” olarak. Çağatay Türkçesinde “çakır kanat” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 409).; Ç(<ş)A(>e,i) [D]K(>g)I(>i)R(>l) (Gülensoy, 2007: 212). 1. Açık mavi, hareli ela (göz). 2. Çakır doğan (TDK, 2005: 383).; 1. Yeni olgunlaşmaya başlamış meyve. 2. Gönül, iç, can. 3. Isırgan otu. 4. Pürüz, sertlik. 5. Bir çeşit kuş. 6. Karışık içki, şarap. (Türküdeki anlamı yoktur.) (Derleme Sözl.,2009, c.2: 1044).; Gök gözlü, çakır gözlü, çakır (DLT, 1991: 131).; Bir gözü mavi, bir gözü siyah olan.; (Sami, 2015:193) Mavi çizikli elâ renginde, mavi tahrilli çil (Tar. Sözl.,1995:49).

Çakır kelimesi mavi renk anlamına gelmektedir. Türk mitolojisinde mavi renk olarak yer alır. Doğu yönünün simgesi olan mavi, göğün de rengi olmasından dolayı çoğu kere gök unsuruna işaret eden çeşitli öğelerin simgesi olarak karşımıza çıkar. Mavi rengin dünya mitolojilerindeki genel anlamı da bu duruma uygundur. Çeşitli mitolojilerde akıl, idrak,

sağduyu, iffet, lekesizlik, sadakat, erdem bu rengin simgelerindendir. (Çoruhlu, 2011: 231-233).

2.5.1.8.Eylemler

sev-: “*Seven kollar yorulur bir zaman.*”/ “*Sevsem ne zaman ne zaman.*”

seb/v-en: Kökt.: sevdükimi:n yéyü:r men; idi sevmezmen. **Uyg.:** sever taplar; buyanığ sevgil. **Xak.:** ol meni: sevdi; sevip sözi tuttum; anı nâ xalayıq sever nâ xâliq; sewmek. **Çağ.:** séw-; Birkaç fonetik değişiklikler dışında modern dillerde bulunan bir kelimedir. Kuzey Doğu dillerinde “sü- “; Güney Doğu dillerinde “söy-“, söy-/süy-; Kuzey merkez dillerinde süy-; Güney merkez de ise sev-; Kuzey Batı dillerinde söy-, süy-; Güney Batı dillerinde sev-, söy- şeklinde geçmektedir. Köktürkçede “*sevdiğim yemek*”, “*sevmem*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “*seviyor*”, “*erdemli sevgili*”. Karahanlı Türkçesinde “*o beni sevdi*”, “*sevip sözünü tutup*”, “*sevmek*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “*sev-*” (Clauson, 1972: 784).; Sev-: S(>h)E(~Ö, Ü) V (~Y)-. (Gülensoy, 2007: 759). 1. Sevgi ve bağlılık duymak. 2. Birine sevgiyle bağlanmak, gönül vermek. 3. Çok hoşlanmak. 4. Okşamak. 5. Yerini, şartlarını uygun bulmak (TDK, 2005: 1743).; (Derleme Sözl., 2009): {}.; (Devellioğlu, 2007): {}.; sew- : Sevmek (DLT, 1991: 508).; Sevmeklik: Sevme, sevmek (Tar. Sözl., 1995: 185).; 1. Muhabbeti olmak, kalben merbut olmak, dostluk ve hubb ü vedâd göstermek. 2. Âşık olmak, aşk ve alâkası olmak. 3. Mail olmak, beğenmek, tercih etmek. 4. Okşamak, taltif etmek. 5. Hoşlanmak, muvafık ve uygun bulmak, hazzetmek (Sami, 2015: 1074).

sar-: “*Sarsam ne zaman ne zaman.*” “*Saran kollar yorulur mu bir zaman.*”

sa-r-(ı)-sa-m: Kökt.-. Uyg.-. Xak.: ol anı: sar:dı. Ortaçağ döneminde ve sonrasında saru- olarak kullanılırken genellikle sar- olarak görülmektedir. Sözcük tarihî dönem içerisinde fonetik değişimlere uğramıştır. “*er telim serdi*”, *ser-er*, *ser-*; “*beg anı: sardı:*” (Clauson, 1972: 843); Sar- < * sa-r- (Gülensoy, 2007: 734). 1. Çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak, çevrelemek. 2. Kuşatmak, çevirmek, ihata etmek. 3. Dolayında yer almak. 4. Yayılıp etkisi altına almak, kaplamak. 5. Örtmek. 6. Kucaklamak. 7. yumak yapmak. 8. Şerit, ip vb. şeyler dolaşmak. 9. Kâğıt veya bir bitki yaprağıyla dürmek. 10. Sarılıp tırmanmak. 11. Bir şeyi başka bir şeyin içine koyup onunla kaplamak. 12. Taşıt tırmanmak, yükseğe doğru çıkmak. 13. Saldırmak, hücum etmek. 14. Bir görev veya işin yerine getirilmesini başkasına yüklemek. 15. Sözle saldırmak, tedirgin etmek. 16. Hoşuna gitmek, zevkini okşamak (TDK, 2005: 1706). 1. Köpek havlamak, saldırmak. 2. Değnekle, sopayla dövmek. 3. Değirmen arkalarındaki suyu tahtalarla öbür yana çevirmek. 4. Yükleme. 5. Tırmanmak (Derleme

Söz.,2009, c.5: 3549).; Sarılmak, kucaklamak (Tar. Söz., 1995: 181).; 1. Etrafını çevirip dolamak. 2. Bir şeyin içine dolayıp bağlamak, leffetmek. 3. Kucaklamak, kolları açıp içine almak. 4. Etrafını almak, ihata etmek. 5. Bağ ve sargıyla bağlamak. 6. Sarık kuşak bağlamak. 7. (iplik vesaireyi) devşirip yumak yapmak. 8. Almak, istiap etmek (Sami, 2015: 1046).

yorul-: “*Saran kollar yorulur mu bir zaman.*”/ “*Seven kollar yorulur bir zaman.*”

yo-r-u-l-(u)r: Yorgun duruma gelmek (TDK, 2005: 2194).; Yorulup arılmak: çok yorulmak (Derleme Söz.,2009,c.6:4826).; Bî-tâb: Takatsiz, güçsüz, yorgun (Devellioğlu, 2007: 1009).; Çözülme (DLT, 1991: 804).; Yorultmak: Yormak (Tar. Söz.,1995:250).; 1. Yorgun olmak, yorgunluğa duçar olmak, ta'b çekmek. 2. Beyhude uğraşmak, nafîle çalışmak (Sami, 2015: 1354).

2.5.1.9. Yabancı Adlar

leyl: “*Çayır çimen kıyıları a leylim.*”

leyl+im (Ar.): 1. Yatılı. 2. Geceye özgü (TDK, 2005: 1307).; Gece (Devellioğlu, 2007: 550).; Tün: Gece (DLT, 1991: 670).; Gece, şeb (Sami, 2015: 723).

imam: “*İmamın küçük kızını*”

imâm+ı+n (Ar.): 1. Cemaate namaz kıldırان kimse. 2. Müslümanlıkta mezhep kuran kimse. 3. Hazreti Muhammed'den sonra onun vekilliği görevini üzerine alan halifelere verilen unvan. 4. Bazı küçük İslam devletlerinde devlet başkanı. 5. En önde bulunan kimse, önder (TDK, 2005: 961).; İmamevi: Kadınlara özgü cezaevi. İmammeslek: Kırılarda yetişen, havuca benzer bir çeşit bitki. İmam yanaştırması: erkeğin imam nikahıyla aldığı kadın (Derleme Söz., 2009, c.4: 2534).; 1. Namazda kendisine uyulan kimse. 2. Önde bulunan, önyak olan kimse. 3. Halîfe olan kimse. 4. Bir mezhep kuran zât. 5. Hz. Ali neslinden gelen zevat (Devellioğlu, 2007: 432).; imâm: -yiri: Mihrap (Tar. Söz.,1995:115).; 1. Namazda kendisine iktidâ olunan zat, cemaate namaz kıldırان zat. 2. Umûr-ı mezhebiyyede muktedâ bih ve pîşvâ olan zat. Bu mana ile imam unvanı en evvel Hazreti Ali (rzh.) Efendimizle sıbteyn-i mükrimine ve İmam Hüseyin'in (rzh.)'in neslinden birbirini müteakip dokuz zata verilip, cümlesine e'imme-i isnâ aşer derler. 3. Şer'-i şerîfte içtihat edip rey sahibi olan zevatın her biri. 4. Bir ilim ve fende sözü senet ittihaz olunacak derecede rûsûh ve yed-i tûlâ kazanan zat. 5. Halîfe-i müslimîn, emîrû'l-mü'minîn. Bu mana ile bugünkü günde yalnız kullanılmayıp, ancak imâmû'l- müslimîn denilir. (Sami, 2015:514).

2.5.1.10. Sıfatlar

küçük: “*İmamın küçük kızını*”

kü-ç-ü-k: Kökt.: kiçig atlıg; uluğka kiçigke tegi. **Uyg.:** kenç kiçig; evindeki uluğ kiçigke. **Xak.:** kiçig; kiçigde; uluğka kiçigke; kiçi: gemi. **Çağ.:** kiçik; küçük; kicik.; Güney Batı dillerinde “küçük” olarak geçer. Köktürkçede “küçük atlı”, “büyüğe küçüğe”. Uygur Türkçesinde “genç küçük”, “evindeki büyüğe küçüğe”. Karahanlı Türkçesinde “küçükte”, “küçük gemi”. Çağatay Türkçesinde “küçük” şekillerinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 696).; 1. Boyutları benzerlerinininkinden daha ufak olan, büyük karşıtı. 2. Yaşı daha az olan. 3. Niceliği az olan. 4. Niteliği aşağı olan, bayağı. 5. Geri aşamada. 6. Değersiz, önemsiz. 7. Büyümesini, gelişmesini henüz tamamlamış olan. 8. Kısık, parlak olmayan(ses). 9. Yaşça küçük olan kimse, çocuk. 10. Yaş, makam, rütbe, derece bakımından daha aşağı olan kimse.11. küçük abdest (TDK, 2005: 1277).; Küçükalaadı: Koza yapacak olan ipek böceğinin kelebek olana kadar geçirdiği üçüncü evre. Küçükana: babanın küçük erkek kardeşinin karısı, yenge. Küçükayşe: serçeparmak. Küçük basmacık:Yün dokumlarda kullanılan bir motif. Küçük bayram:Kurban bayramı. Küçük buba: Babanın küçük kardeşi, küçük amca. Küçük çıkçıgı: Bir çeşit kilim. Küçükleyin: Küçükçe, az küçük (Derleme Söz.,2009, c.4: 3025).; Hurd: 1. Küçük ufak. 2. Kırık. 3. Ehemmiyetsiz (Devellioğlu, 2007: 383).; Kiçik: Küçük, küçüklük (DLT, 1991: 328).; Kicük: Küçük (Tar. Söz., 1995: 140).; 1. Cisim ve hacmi veya vüsat ve mesafesi az olan sagîr, ufak, hurd. 2. Ehemmiyetsiz, değersiz, hakir. 3. Yaşı az, genç. (Sami, 2015: 703).

2.5.1.11.İkilemeler

çayır-çimen: “Çayır çimen kıyıları a leylim.”

şakır şakır: “Atlar gelir şakır şakır a leylim.”

2.5.1.12.Yer-Yön Adları

alt: “Antalya’nın altı bakır.”

a*-l-t+ı: Kökt. Uyg. Xak. “altına, altında, altındın”. Kuzey Batı, Kuzey Doğu dillerinde ve Güney Batı dillerinde “ast” aynı anlamda Güney Doğu dillerinde, Kuzey merkez dili, Güney merkez dillerinde, Kuzey Batı dillerinde görülür. Karahanlı Türkçesinde “altına, altında, altındın”; “altın” şeklinde kullanılmıştır (Clauson,1972: 130).; Alt < * al (Gülensoy, 2007: 67). 1. Bir şeyin yere bakın yanı, zir, üst karşıtı. 2. Bir nesnenin tabanı. 3. Oturulurken uyluk kemiklerinin yere gelen bölümü. 4. Bir şeyin yere yakın bölümü. 5. Alt kelimesi ... altında biçiminde kullanıldığında “ bir şeyin etkisinde” anlamını verir. 6. Yanan ocağın alevi. 7. Sınıflamalarda ikinci derecede olan. 8. Birkaç şeyden aşağıda olan (TDK, 2005: 82).; Türküdeki anlamı içermemektedir (Derleme Söz., 2009).; Zîr: Alt, aşağı (Devellioğlu, 2007:1188).; Altın: Aşağı, alt (DLT, 1991: 22).; (Tar. Söz., 1995:); {}. 1. Üst

mukabili, zîr, taht. 2. Arka, geri, son. 3. Gerideki kısım, mabat, muahhar cihet (Sami, 2015: 52).

2.5.1.13. Ünlem Sözcükleri

/a/: “Severler boyu uzun **a** leylim.” / “Çayır çimen kıyıları **a** leylim.”

2.6. Aşamadım Hacı Hasan Belini (Kaş/ Kalkan)

Aşamadım Hacı Hasan belini
Yaylanıza varamadım a gelin
Deldi geçti yağlı kurşun tenimi
Ellerinden tutamadım a gelin
(Gıymatlı Gelin)

Hacı Hasan’dan yaylanıza varıp da
Ceviz dibi cami yanı gezip de
Pencereden ışığını görüp de
Koyunuma alamadım a gelin
(Gıymatlı Gelin)

Hacı Hasan’ın beli çifte tuzaklı
Yaylanızın gölgeleri kavaklı
Gelin ata binmiş başı duvaklı
Alıp seni kaçamadım a gelin
(Gıymatlı Gelin)

(Kaynak Kişi: Hasan KALKAN, Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN).

2.6.1. Temel Söz Varlığı

2.6.1.1. Organ Adları

bel: “Aşamadım hacı hasan **belini**.”/ “Hacı Hasan’ın **beli** çifte tuzaklı”

bel+i+n+i: **Kökt.:** “bél”; **Uyg.:** “bélçe boğuzça suvda”. **Xak.:** “bé:l kıldı”. **Çağ.:** “bél”; *bé:l* kökünden gelir. Tüm modern dillerde vardır. Köktürkçede Irk Bitig’de (bıç-). Uygur Türkçesinde “*bélçe boğuzça suvda*”; “*say yazıda bél yok*”. Karahanlı Türkçesinde “*bé:l kıldı*”; “*belin badı*”. Çağatay Türkçesinde “*bél*”. Harezmi Türkçesinde “*bél*” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 330).; Bel < bél (Gülensoy, 2007: 127). 1. İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm. 2. Bu bölümün, sırtın altına rastlayan bölgesi. 3. Hayvanlarda omuz başı ile sağrı arası. 4. Dağ sırtlarında geçit veren çukur yer. 5. Geminin orta bölümü (TDK, 2005: 235).; 3. Dağ silsilesi, sıradağ (Derleme Sözl., 2009, c.1: 605).; 1. Omurga kemiği, bel kemiği. 2. Döldöş. 3. Döl. 4. Sert, katı. 5. Katı. 6. Taş gibi (Devellioğlu, 2007: 962).; Bél: Bel (DLT, 1991: 81).; (Tar. Sözl., 1995): {}.; 1. Bedenin ortası, kuşak bağlanan yeri, göğüs ile karnın arası, hasır, miyân. 2. İnsan ve hayvanatta karnın arkası, sağrı ile omuzlar arasındaki mahal, sulb. 3. Yüksek dağın iki zirvesi arasındaki mukavves kısmı veya alçakça olan geçit ve boğazı. (Sami, 2015: 119).

ten: “Deldi geçti yağlı kurşun tenimi.”

ten+i+m+i (Far.): 1. İnsan vücudunun dış yüzü, cilt. 2. Vücut (TDK, 2005: 1950).; Vücut (Derleme Sözl., 2009, c.5: 3879).; 1. İnsan vücudunun dış yüzü. 2. Gövde, vücut, beden (Devellioğlu, 2007: 1075).; Vücut (DLT, 1991: 598).; -kalıbı: Vücut şekli (Tar. Sözl.,1995:206).; Vücut, gövde, beden, cisim (Sami, 2015: 1219).

baş: “Gelin ata binmiş *başı* duvaklı.”

baş+ı: Kökt.: 1. “bu ırk başı:nta”, “ıduk baş”. 2. “yeğirmi törlüğ baş kılıtımız erser”.
Uyg.: 1.“kayu kişi baş ağrığ bolsa”. 2. “baş kılsar”. **Xak.:** 1. “köñül bamakıñ bil xata’lar başı”, “başımız közimiz birle”. 2. “ba:ş”. **Çağ.:** 1. “baş töben”. İki anlamı vardır. 1. Anatomik anlamada “*baş*”, erken dönemde de metoforu kulalnıldı. Köktürkçede “*yüziñe başına: bir teğmedi*”, “*ıduk baş*”, *tamağ ıduk baş*”, “*kamu:ş ara başım*”. Uygur Türkçesinde 8. yüzyıl coğrafyasında “*ıduk baş*”, “*ötüken yış başı:ñta*”, “*arkar başı*”, “*keyre başı*”, “*şımnu başı*”, “*başın töñitip*”, “*kayu kişi baş ağrığ bolsa*”. Karahanlı Türkçesinde “*ba:ş*” kökünden gelir. “*ıvrık başı:*”, “*erdem başı:tı:l*”, “*başım kesmesüni keseyin tilim*”, “*kamuğ başçıka*”, “*maña er kerek tir bilir iş başın*”, “*başı bardı xayırınıñ soñı barğusı*”, “*başımız közimiz birle*”, “*ta:ğ ba:şı*”. Çağatay Türkçesinde “*baş töben*”. Harezmi Türkçesinde “*tağ başıda*”, “*kanğa başıda*” gibi cümleler içinde yer almıştır. 2. *Ba:ş* köküdür. Sadece Yakut ve Güney Batı dillerinde yaşar. Köktürkçede “*tört yégirmi törlüğ baş kılıtımız erser*”. Uygur Türkçesinde “baş kılsar”. Karahanlı Türkçesinde “*ba:ş*”, “*kılma baş*”. Harezmi Türkçesinde “*baş*”, “*bağrı başı birle*” anlamlarında kullanılmıştır (Clauson, 1972: 375).; Baş: B(>p)A(>ā, u)Ş (>s,ś) (Gülensoy, 2007: 118). 1. İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser. 2. Bir topluluğu yöneten kimse. 3. Başlangıç. 4. Temel, esas. 5. Arazide en yüksek nokta. 6. Bir şeyin genellikle toparlakça ucu. 7. Bir şeyin uçlarından biri. 8. Kasaplık hayvanlarda ve bazı yiyeceklerde adet. 9. Para değiştirilirken verilen veya alınan üstelik, sarrafiye. 10. Bir şeyin yakını veya çevresi. 11. “önem veya yönetim bakımından ileride olan, en önemli, en üstün” anlamlarında birleşik kelimeler yapan bir söz. 12. Güreşte pehlivanların ayrıldıkları beş derecenin en yükseği. 13. Deniz teknelerinde ön taraf (TDK, 2005: 208).; Re’s ,1. Baş, kafa. 2. Baş, başkan (Devellioğlu, 2007: 886).; Baş (DLT, 1991: 72).; (Tar. Sözl.,1995:): { }.; 1.İnsan ve hayvanat cisminin en yukarı kısmı ki beyni ve göz, kulak, ağız, burun gibi havas aletlerini havi olmakla bedeninin en mühim kısmıdır, re’s, ser, kelle, kafa. 2.Bir şeyin yukarısı, tepe, zirve, re’s. 3.Uç, düğme şeklinde tepe. 4.Kenar , uç. 5.Bir şeyin başladığı yer, mebde, memba. 6.Top ve kelle suretinde şey. 7.Her şeyin önden olan kenarı, kış mukabili. 8.Yukarıya, sadra gelen cihet. 9.Mebde, evvel, iptida, başlangıç. 10.Canlıhayvan adedi, re’s. 11.Reis, amir, birinci. 12.Akıl, fikir, zekâ. 13.Zübde, kaymak. (Sami, 2015: 108-109).

el: “*Ellerinden tutamadım a gelin.*”

el+ler+i+n+den: **Kökt.:** “élig tutup törö:ğ etmiş”; “éllig bodun ertim élim amtı:kanı: kimke: élig kazğanu:rmen”. **Uyg.:** “menim élim içinde”; “balıkdın balıkka uluşdın uluşka éltin élk””. **Xak.:** “élke sandı élig buldı tör”, “bilıgsızke törde orun bolsa kör bu tör élke sandı élig buldı tör. **Çağ.:** “él”; İlk metinlerde genelde siyasi terimlerle birlikte kullanılır. böyle bir kullanımda hükümdar “*xağan*”; *halk*” *bodun*”; yazılı olmayan hukuk kuralları da “*törö*” olarak kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde anlam genişletildi. İlk olarak Kutadgu Bilig’de “*e:l kün*” olarak geçmiştir. Modern dillerde él/el/il yaşar. Köktürkçede “*él tutsık yér ötüken yış ermiş*”; “*türkü bodun élledük éli:n içğinu: ıdmış xağanladuk xağanı:n yitürü: ıdmış*”. Uygur Türkçesinde “*él etmiş*”; “*élte xanta*”. Karahanlı Türkçesinde “*él*”; “*beg éli*”; “*kapuğ éli*”. *Çağatay Türkçesinde* “*élgün*”; “*él*”. Harezmi Türkçesinde “*élgün*”; “*él*” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 121).; El < el (elg/ elig) (Gülensoy, 2007: 327). 1. Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü. 2. Sahiplik, mülkiyet. 3. Kez, defa. 4. İskambil oyunlarında kağıt atma sırası. 5. Yönetim, baskı, etki. 6. Bazı nesne ve araçların tutmaya yarayan bölümü. 7. Aracı, vasıta (TDK, 2005: 615).; Dest, El (Devellioğlu, 2007: 178).; Eliğ: El (DLT, 1991, 176).; –*ağacı*: Baston, asa. –*alışmak*: birbirinin elini tutmak, el tutuşmak. – *almak*: 1. Bir mürit, müridinden başkalarına yol göstermek iznini almak. 2. Müridin elini tutup ona teslim olmak. 3. Elini tutmak, yardım etmek. – *altın dağı*: El atındaki, tebaa, maiyet. –*arkasını yire kımak*: pes demek, aczini göstermek. – *arkasını yir yüzüne kımak*. – *arkası yirde*: pes diyerek, aczini belirterek. –*ayak urmak*: El ve ayakla ısrar hareketleri yapmak. – *dartmak*: El çekmek, vazgeçmek, feragat etmek. –*den ayakdan düşmek*: El ayak tutmaz olmak, yaşlanıp düşkün hale gelmek. –*den ayağtan gitmek*: Eli ayağı kesilmek, eli ayağı tutmaz olmak, fenalaşmak. – *den ayakdan vurmak*. –*den düşmek*: Eli tutmaz olmak. – *den gitmek*: kenidini kaybetmek, mahvolmak. –*den kımak*: Elden bırakmak, terk etmek, ihmal etmek. –*den kıymak*: den kımak. – *den şalmak*: Bırakmak, terketmek. –*den varmak*: Elden gitmek, yok olmak, mahvolmak. –*de öğrenmiş*: e öğrenmiş. – *dutmak*: Yardım etmek. –*dutuşmak*: Birbirinin elini tutmak. –*e düşmek*: ele girmek, yakayı ele vermek, yakalanmak. –*e gelmek*: 1. Elde edilmek, husul bulmak. 2. Yakalanmak. –*e getirmek*: e götürmek. – *e götürmek*: Ele geçirmek, elde etmek, yakalamak, kazanmak. – *e girincesi*: Ele geçen miktarı. – *e girmek*: Ele geçmek, elde edilmek, yakalanmak. – *e almak*: El ele vermek, el ele yapışmak. –*e ısmarlamak*: Eli ele emanet etmek. – *e öğrenmiş*: Ele alışmış, ele gelmeye, elde yem yemeye alışmış(hayvan). – *eylemek*: Çağırarak, eliyle gel işareti yapmak. – *geñligi*: Zenginlik. – *ginligi*: Genligi. –*götürmek*: 1. El kaldırmak, elini göğe doğru aömek. 2. El çekmek, vazgeçmek. – *i başına değmek*: Vakit, fırsat bulmak. –*i emirlü*: Elinde yazılı

herhangi bir emir bulunan. – *i gin*: Zengin, cömert. – *i irmek*: Vakit, fırsat bulmak, gücü yetmek. – *in dek tutmak*: Elini kaldırmamak, kımıldatmamak. – *ine götürmek*: Eline almak. – *in eñesine urmak*: Elini çenesine dayamak. – *ini almak*: Elinden tutmak, yardım etmek. – *ini dişlemek*: Elini ısırarak, pişman olmak. – *ini kaçırarak*: Elini çekmek, elini sakınmak. – *ini ovmak*: Elini ovuşturmak, ne yapacağını şaşırarak. – *ini yeninde tutmak*: Bir şeye dokunmamak. – *in koynuna şalmaq*: Elini koynuna sokmak. – *inle*: Eliyle. – *in tutmak*: Elinden tutmak. – *irişmek*: Güç yetmek, yapabilmek. – *i şulu*: Eli işe yatkın, elinden iş gelir, maharetli. – *i taş altında kalmak*: Sıkıntıya düşmek ihtiyaç içinde kalmak. – *i uz*: Hünerli, maharetli. – *uzluluk itmek*: Bir işi yolunu bilip kolaylıkla yapmak. – *i üstün*: Galip, üstün durumda. – *i üstün olmak*: Güçlü olma. – *i virgili*: Eli açık, cömert. – *i yaramaz*: Hırsız. – *i yufka*: Fakir, yoksul. – *kavşurmak*: El kavuşturmak, El pençe divan durmak. – *şalmaq, salmaq*: 1. El dokundurmak, el uzatmak. 2. El sallamak, el ile işaret yapmak. – *urmak*: El atmak, el uzatmak, el sürmek, dokunmak. – *yoğamak*: El sürmek, dokunmak (Tar. Söz.,1995:80-81-82).; 1. İnsanın tutmak, işlemek, asılmak gibi işlerde kullandığı iki uzvun beheri, yed, dest. 2. Altın vesair çarpâlârin ön ayaklarından beheri. 3. Maymun ve nasnâs envainın el şeklinde ve el gibi müstamel olan dört uzuvlarının beheri. 4. Âlât ve evânî-i muhtelif e sapı, kol, kulp. 5. Bazı aletlerin vuraca ve dövecek kısmı, deste. 6. Ele ve avuca sığan miktar, avuç, tutam. 7. El ile edilen bir işin bir defalı, bir nöbet. 8. Vurma, darbe. 9. Müdahale dahil. 10. İktidar, irâdet, ihtiyar. 11. Tasarruf, malikiyet. 12. İş, amel. 13. Nöbet, sıra. (Sami, 2015: 301-302).

2.6.1.2.Bitki Adları

kavak: “*Yaylanızın gölgeleri kavaklı.*”

kavak+lı: Söğütgillerden, sulak bölgelerde yetişen, boyu bazı türlerinde 30- 40 m’ye değin çıkan, kerestesinden yararlanılan uzun boylu bir ağaç (populus) (TDK, 2005: 1109).; Ağaç (Derleme Söz., 2009,c.4: 2687).; Tirek:direk, kavak (DLT, 1991: 625). Düz pek yüksek ağaç ki ekseriya su kenarlarında ve sulak yerlerde olur, şecerü’l- havr. (Sami, 2015: 613).

ceviz: “*Ceviz dibi cami yanı gezip de.*”

Ceviz (Ar.): 1. Cevizgillerin örnek bitkisi olan, uzun ömürlü, gövdesi kalın, kerestesi değerli, yurdumuzda çok yetişen ağaç (juklans regia). 2. Bu ağacın dışı kabuklu, içi yağlı ve nişastalı yemişi, koz. 3. Bu ağacın kerestesinden yapılmış (TDK, 2005: 363).; Cevüz: Ceviz (Derleme Söz., 2009, c.6: 4472).; Cevz: Ceviz (Devellioğlu, 2007: 138).; koz: Ceviz (Tar. Söz.,1995:146).; Koz denilen maruf meyve (Sami, 2015: 179).

2.6.1.3.Sıfatlar

yağ: “*Deldi geçti yağlı kurşun tenimi.*”

yağ+lı: Kökt.- Uyğ.: “tikta:k ya:ğ içürmiş kere:k”; “künçit yağı”. **Xak.:** “kara:ya:ğ”; “yağ”. **Çağ.:** “yağ” ya:ğ köküdür. Modern dillerdeki fonetik değişikliklerden kurtulmuştur. Uygur Türkçesinde “yağı sızılı akıp”; “inçek ya:ğ içürmiş kere:k”; “künçit yağı”. Karahanlı Türkçesinde “kara: ya:ğ”; “sa:ğ, ya:ğ”. Çağatay Türkçesinde “yağ”. Harezmi Türkçesinde “yağ” olarak kullanılmıştır (Clauson,1972: 895); 1. Birleşiminde stearik, oleik, palmitik asitlerle gliserin bulunan ve bunları oranlarına göre kıvamı değişen bitkisel veya hayvansal madde. 2. Vazelin, mazot gibi fizik nitelikleriyle yağları andıran ve sanayide kullanılan mineral madde. 3. Vücudun, atılması gereken amonyak, üre vb. maddelerini içine alarak deriden sızan ve ter kokusunu veren madde. 4. Güzel kokulu bitkilerden çıkarılan uçucu, kokulu ve sıvı madde. 5. Abartılı övgü (TDK, 2005: 2105).; yā: Yağ (Derleme Sözl., 2009, c.6: 4809).; Semn: 1. Terayapı. 2. Semizlik, yağlılık (Devellioğlu ,2007, 936).; Çir: Yağ (DLT, 1991: 153).; Yağadılanmak: Yağlı, kirli hale gelmek (Tar. Sözl.,1995:229).; 1. Bazı meyve habbelerden çıkarılan lüzucetli ve yanar madde, rügan. 2. Sütten çıkarılan yumuşak madde ki yemeğe konur ve birincisinden tefrik için ekseriya “sade” ve “sağ” sıfatlarıyla tavsif olunur, semen. 3. Etin içinde bulunan beyaz ve erir madde, şah. 4. Bazı çiçeklerden ve baharattan çıkarılan kokulu ve yağlı mayi. 5. Maden gibi yerden çıkan kâbil-i işti’âl bazı mayiler. 6. Kir, çirk, levs. (Sami, 2015: 1316).

2.6.1.4.Yer- Mekân Adları

yayla: “*Yaylanıza varamadım a gelin.*”/ “*Yaylanızın gölgeleri kavaklı.*”

ya-y-(ı)l-a-nız+a: Kökt.: “yaşıl kaya: yaylağım”. **Uyğ.:** “ikidin teñ yaylık”. **Xak.:** “yayla:ğ”. **Çağ.:** “yaylak”.; *yayla:ğ. Yayla-;* yazın antitezi olarak kışla:ğ. Modern dillerde fonetik değişikliklere uğramıştır. Köklü bir sözcüktür. “yaylık”, “ya:y” gibi bu kökten oluşan sözcükler hemen hemen aynı anlamları içerir. Köktürkçede “yaşıl kaya: yaylağım”. Uygur Türkçesinde “ikidin teñ yaylık”. Karahanlı Türkçesinde “yayla:ğ”. Çağatay Türkçesinde “yaylak” olarak kullanılmıştır (Clauson,1972:981).; Yayla < yā-y(<z)+la- (Gülensoy, 2007: 1098). 1. Akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası, plato. 2. Dağlık, yüksek bölgelerde kışın hayat şartları güç olduğu için boş bırakılan, yazın havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri (TDK, 2005: 2152).; (Derleme Sözl., 2009): { }; Yaylağ: Yayla, yaylak, yazlanan yer (DLT, 1991 764).; Yaylak: Yazı geçirmek için çıkılan yüksek yer, yayla (Tar. Sözl., 1995: 240).; Yaylak: 1. Yazın çıkılıp ikamet olunan yüksek ve serin yer, dağların üstündeki yazlık, ikametgâh. 2. Yazlık mera, yazın sürülerin yayıldıkları meralık dağ üstleri. (Sami, 2015: 1335).

2.6.1.5.Eylemler

aş-: “*Aşamadım hacı hasan belini.*”

a-ş-a-ma-dı+m: Kökt.: “köğmen aşı”. Uyğ.: “kara: kum aşmış”. Xak.: “ol ta:ğ a:ştı.”; “kayna:r eşiç eşdi”. Çağ.: “aş-“; *a:ş-* köküdür. Daha sonralarda “keç-“ karşıya geçmek gibi anlamlarda kullanılmıştır. Köktürkçede “köğmen aşı” olarak. Uygur Türkçesinde “kara: kum aşmış”; “aşayın téersesen édz turur. Karahanlı Türkçesinde “ol ta:ğ a:ştı; “kayna:r eşiç eşdi”. Çağatay Türkçesinde “aş-“. Harezmi Türkçesinde “aş-“ olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 255).; Aş- < *āş- (Gülensoy, 2007: 84). 1. Yüksek, uzak veya geçilmesi güç bir yerin öte yanına geçmek. 2. Süre geçmek, bitmek, sona ermek. 3. Erkek hayvan dişisiyle çiftleşmek. 4. Argo görünmeden kaçmak (TDK, 2005: 139).; (Türküde geçen anlamı içermemektedir.) (Derleme Sözl., 2009).; Ubûr: 1. Bir suyun öte yakasına geçme. 2. Bir başka tarafa geçme, geçilme. 3. “Şi'râ-yi yemânî” denilen çok parlak bir yıldız (Devellioğlu, 2007: 116).; Aşmak, bir tepeyi öbür yana geçmek (DLT, 1991: 42).; Taşmak (Tar. Sözl., 1995: 15).; 1. Yüksek bir şeyin üstüne çıkıp ötesine inmek. 2. Bir hadd-i fâsılı geçmek, atlamak, ubûr etmek (Sami, 2015: 76).

var-: “*Yaylanıza varamadım a gelin.*”

var-u(y.f)-ma-dı+m: Kökt.: “bar-“; “beğ er yuntı:ñaru: barmi:ş”; “teñri yériñerü baru umatın”. Uyğ.: “teze: bardı”; “teñri yériñerü bardukta”; “keri barı kılıp”. Xak.: “ol evke: bardı”; “barır er başı”. Çağ.: “bar-“; Çoğunlukla “gitmek” anlamında kullanılır. tüm dönemlerde ortak başlangıç kelimelerinden biridir. Güney Batı dillerinde “ba:r”, “bér-“. Köktürk Türkçesinde “bar-“; “yér sayu: bardığ”; “uça:bar-“. Uygur Türkçesinde “teze: bardı.”; “teñri yériñerü bardukta”; “barku yol”. Karahanlı Türkçesinde “ol evke: bardı.”; “barır er başı”; “körü bardı erse içim taşlarım”. Çağatay Türkçesinde “bar-(-ay), var-, git”. Harezmi Türkçesinde bar-; “kanca: barursen” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 354).; Var- < bar- (Gülensoy, 2007: 1011). 1. Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak. 2. Belli bir durum veya düzeye gelmek. 3. Hoş olmayan bir sona ermek. 4. Bir şeyi iyice anlamak veya duymak. 5. Acımadan, çekinmeden yapmak. 6. Kadın, evlenmek. 7. Bir durumdan başka duruma geçmek (TDK, 2005: 2080).; 1. Gitmek (Derleme Sözl., 2009, c.6: 4093).; Bar- : Varmak, gitmek (DLT, 1991: 66).; 1. Geçmek, maziye karışmak. 2. Gitmek, yürümek. 3. Yok olma, zail olmak. 4. Hücum etmek, saldırmak (Tar. Sözl., 1995: 227).; 1. Gitmek, yetişmek, vusul bulmak. 2. Baliğ olmak. 3. Müncer, müntehi olmak, neticelenmek. 4. Yanaşmak, takarrüp etmek, müracaat eylemek. 5. İntikal etmek, anlamak, fehmetmek. 6. Dalmak, kendini vermek. 7. Kıymak, cüret etmek, acımamak, çekinmemek. (Sami, 2015: 1299).

del-: “*Deldi geçti yağlı kurşun tenimi.*”

tel/del-di: Kökt.: Uyğ.: “telip kuna kesip kapıg açıp”. Xak.: “er ta:m teldi. Çağ.:”tél-“; Güney Batı dillerinde “del-“ olarak kullanılır. Diğer dillerde kullanımı “öt-, teş-“ olarak; bazen “o:y-“ anlamında kullanılır. Uygur Türkçesinde “telip kuna kesip kapıg açıp”. Karahanlı Türkçesinde “er ta:m teldi.”; “ol oğla:kıg sağıkka teldi”. Çağatay Türkçesinde “tél-“. Harezmi Türkçesinde “tel-“ olarak kullanılmıştır (Clauson,1972: 490).; 1. Delme işi yapılmak. 2. Bir şeyde delik oluşmak. 3. Çiğnenmek, uyulmamak, aykırı davranılmak (TDK, 2005: 491).; Sakb 1. Delme, delinme. 2. Bir taraftan öteki tarafa kadar açık olan delik. 3. Anlama (Devellioğlu, 2007 915).; Tel-: Delmek; sürüye katmak (DLT, 1991: 596).; Bir şeyin içine delik açmak, bir yandan bir yana veyahut yalnız bir yanda rahne ve çukur açmak, sakb etmek. (Sami, 2015: 245).

geç-: “*Deldi geçti yağlı kurşun tenimi.*”

keç/geç-ti: Kökt.: “Yinçü: ögüz keçe”. Uyğ.: “Seleñe: keçe.”; “kamağ yér suv keçgülük yaraşı”. Xak.: “a:y kü:n keçti”; “yiğitlik keçer”. Çağ.: “kéç-“; “keç-“; keç- (ğ-) her ikisi de kullanılır. erken dönemde “ırmakları geçmek” anlamında “aş-“ sözcüğü kullanılmıştır. Tüm ortak dönemlerde foetik değişimi uğramıştır. Güney Batı dillerinde “keç-,geç-“ olarak fonetik değişime uğradığı görülür. Köktürkçede “Yinçü: ögüz keçe”. Uygur Türkçesinde “kamağ yér suv keçgülük yaraşı”; “anın arasında bu sav takı keçmezken”. Karahanlı Türkçesinde “a:y kü:n keçti”; “er keçti”; “negü teg keçer bu keciğli küñüñ. Çağatay Türkçesinde “kéç-“. Harezmi Türkçesinde “keç-(geç-)” ; “keçken tün” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 693).; 1.bir yerden başka bir yere gitmek. 2. Bir yandan girip diğer yandan çıkmak. 3. Yol, araç veya akarsu bir yerin yakınından veya içinden gitmek. 4. Bir duruma uğramak, konu olmak. 5. Bırakmak, vazgeçmek. 6. Yaşamak. 7. Bir şeyi bundan böyle yapma durumunda olmamak. 8. Olmak, vuku bulmak, cereyan etmek. 9. Hastalık bulaşmak, sirayet etmek. 10. Herhangi bir durum, soya çekim yoluyla birinde görünmek. 11. Bulunduğu yeri veya konumu değiştirmek. 12. Bir yeri aşmak, öbür yana ulaşmak. 13. Yerini bırakıp başka yer almak. 14. Bir konu üzerinde veya bir yerde çalışmış olmak. 15. Etki yapmak, işlemek.16. Görev almak. 17. Kalmak, devrolma. 18. Geride bırakmak, aşmak. 19. Tükenmek, bitmek, sona ermek. 20. Üstünlük sağlamak. 21. Söylemeden veya bitirmeden atlamak. 22. Zamanı aşmak, geride bırakmak. 23. Harcamak. 24. Bir müzik parçasını meşk ederek öğrenmek, çalmak veya söylemek. 25. Birinden meşk etmek. 26. Haberi bir iletişim aracı ile bildirmek. 27. Sönmek. 28. Yazılmak, girmek. 29. Sürümü olmak, satılmak. 30. Konuşmada sözü geçmek veya basında yer almak. 31. Kullanımda olmak, tedavülde olmak. 32. Kabul edilemez olmak. 33. Okulda, sınavda başarı göstermek. 34. Bir yere gidip oturmak.

35. Çok bekletilmekten çürümeye yüz tutmak. 36. Sıyrılmak, kurtulmak, işin içinden çıkmak. 37. Bazı kelimelerle birleşik fiil yapar. 38. Çekiştirmek, yermek (TDK, 2005: 738-739).; 1. Uykuya dalmak. 2. Çekiştirmek, yermek. 3. Sönmek (Derleme Sözl., 2009, c.3: 1963).; Mürûr: 1. Geçme, bir yandan girip öte yandan çıkma. 2. Geçip gitme. 3. Sona erme (Devellioğlu, 2013: 736).; Keç: Geçmek (DLT, 1991: 289).; 1. İleri geçmek, öne geçmek. 2. Geçinmek, yaşamak, ömür sürmek. 3. Vazgeçmek. 4. Gitmek, geçip gitmek. 5. Girmek, dahil olmak. 6. Kendini ... saymak (Tar. Sözl.,1995: 90).; 1. Mürur ve ubûr etmek. 2. Yer değiştirmek, gitmek, taşınmak. 3. Girmek, nüfuz etmek. 4. Bitmek, münkâzi olmak. 5. Bırakmak, terk etmek, sarfınazar eylemek. 6. Affetmek. 7. Revacı olmak, rayiç olmak, tedavülde bulunmak. 8. Sürülmek, sürümü olmak, aranmak, makbul ve muteber olmak. 9. Nafiz ve muteber olmak, tesir etmek, dinlenmek, makbul olmak. 10. İyi olmak, mündefî' olmak, savuşmak. 11. Sirayet etmek, bulaşmak. 12. Akmak, cereyan etmek. 13. Sebk etmek, vuku bulmak. 14. Kalkmak, fevt zail olmak. 15. Bir mahal ve makam veya mesnet ve mansıba oturmak, kuut etmek, nasb olunmak. 16. İlerlemek, ileri gitmek. 17. İntikal etmek. (Sami, 2015: 375).

tut-: “*Ellerinden tutamadım a gelin.*”

tu-t-u-ma-dı+m: Kökt.: tut-; “beñgü: él tuta: olurtaçı: sen”; “ol taşı:ğ özi”. Uyğ.: “küyü közedü tutmakları bolzun”; “bor sirkesin gızda tutup”. Xak.: “keyik tuttı”; “amul tutgıl öğ”. Çağ.: tut-; Kavramak, ele geçirmek ve benzeri şeyleri yapmak anlamlarına gelir. Ortak dönemlerde kullanılır. Osmanlıcada d-‘li görülmüştür. Köktürkçede “*ol taşı:ğ özi: üze: tutsa:r*”; “*igid nomuğ törüğ tutuğma*”. Uygur Türkçesinde “*küyü közedü tutmakları bolzun*”. Karahanlı Türkçesinde “*bu söz eşke tutgıl*”. Çağatay Türkçesinde “*tut-*”. Harezmi Türkçesinde “*tut-(dut-)* olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 451).; 1. Elde bulundurmak, ele almak. 2. Ele geçirmek, yakalamak. 3. Avlama. 4. Yanında bulundurmak, alıkoymak. 5. Hürriyetinden yoksun bırakıp bir yere kapamak, tevkif etmek. 6. Kaplamak. 7. Kırığı, çiğ veya kar bir yüzeyde görünür durumda olmak, kalmak. 8. Denetimi ve yetkisi altında almak. 9. Desteklemek, birinden yana çıkmak. 10. Benimsemek, beğenmek. 11. Gereğini yapmak, yerine getirmek. 12. Uygun gelmek, çelişmez olmak. 13. Hizmetine almak veya kiralamak. 14. Bir işe herhangi bir anlayışla girişmek. 15. Girişmek, yapmak. 16. Beddua, dua, ah vb. etkisini göstermek, gerçekleşmek, yerine gelmek, varmak. 17. Ağrımak, sancımak, musallat olmak. 18. Ulaşmak, varmak. 19. Para toplamı... -e varmak. 20. Uğramak. 21. Herhangi bir durumda bulundurmak. 22. Varsaymak, farz etmek. 23. (-i, -e) alacağa veya vereceğe saymak. 24. -i, -e hedef olarak almak. 25. (-i,-e) yaklaştırmak. 26. Kullanmak. 27. Bağlanmak. 28. Beklenen sonucu vermek. 29. İş görebilmek. 30. Sürmek, zaman almak. 31. Yapışara veya sokulara çıkmaz olmak. 32. Giyilmesine yardım etmek. 33. Sunmak. 34. İşgal etmek. 35.

İzlemek. 36. Bırakmamak. 37. Yönelmek. 38. Sarmak, bürümek. 39. Asılmak, kuvvetlice sarılmak. 40. Bir kimsenin yerini almak. 41. Otobüs, vapur, uçak vb. dokunmak, hasta etmek. 42. Herhangi bir durumda kalmasını sağlamak. 43. Bir yerde kalmasını sağlamak. 44. Yemek hafifçe yanmak. 45. Bir sanat eseri geniş ilgi görmek. 46. Biriktirmek, tasarruf etmek. 47. Askerlikte, bankacılıkta durdurmak, blokaj. 48. Başlamak. 49. Bir şey düşünmek. 50. Markaja almak (TDK, 2005: 2012-2013).; Kabz: 1. El ile tutma. 2. Avuç içine alma, kavrama. 3. Azrail tarafından ruh teslim alınma, ölme (Devellioğlu, 2007: 477).; Tutmak, yakalamak (DLT, 1991: 661).; 1. Sabit kılmak. 2. Farz etmek. 3. Yapmak, amel etmek. 4. Saklamak, muhafaza etmek, gizlemek. 5. İstila etmek, zapt etmek, kaplamak. 6. Bir hayvan çiftleştiği erkekten yavruya yüklü kalmak. 7. Kapamak, seddetmek. 8. Elde etmek, iltizam etmek, ihtiyar etmek. 9. Alıkoymak, gitmeye bırakmamak, engel olmak. 10. Kullanmak. 11. Saymak, addetmek, kabul etmek. 12. Karşısına koymak (Tar. Söz., 1995: 214).; 1. El ile kabz etmek, elde bulundurmak. 2. Yakalamak, ahz ve tevkif etmek, ele geçirmek. 3. El dokundurmak, mes etmek. 4. Taht-ı zapt ve tasarrufunda bulundurmak, sahip ve maliki olmak. 5. Taht-ı nikâhında bulundurmak, zevci olmak. 6. Riayet etmek, mer'i tutmak. 7. Dokunma, başa vurmak, sersem veya sarhoş etmek. 8. Zapt ve işgâl etmek, kaplamak. 9. Kiralamak, isticar etmek. 10. Kapamak, seddetmek. 11. Ad(d) ve itibar etmek, nazarıyla bakmak. 12. Farz etmek. 13. Başlamak, şüru', bed' ve mübaşeret etmek. 14. Saklamak, hıfzetmek. 15. Zapt etmek, hakkında gelmek, hapsetmek, bırakmamak. 16. Kullanmak, istihdam, istimal etmek. 17. İhata, zapt, istilâ etmek, kaplamak. 18. Hesap etmek, saymak. 19. Kabul etmek, dinlemek. 20. Sebat ve devam etmek. 21. İntisap ve sülûk etmek, girmek. 22. Hedef ittihaz etmek, vurmak. 23. Meşgul etmek, işgal etmek. 24. Ârız olmak, yakalamak, musallat olmak. 25. Zihne koymak, aklen düşünmek, kurmak. 26. Açmak, kullanmak. 27. Ber-vech ve suretle başlamak, bir yolda bed' etmek. 28. Yapmak, hazırlamak, kurmak, beslemek, yetiştirmek. 29. Bağlamak, vermek, hasıl etmek. 30. Borsada bir malın veya eshamın fiyatını muhafaza etmek. (Sami, 2015: 1261).

bin-: “*Gelin ata binmiş başı duvaklı.*”

bin-miş: Kökt.: “tutu:pan minmi:ş”. Uyğ.: “münğü iki at”; Xak.: “er at mündi”. Çağ.: “min; Güney Batı dillerinde “bin-, min-/mün- “ şeklinde karşımıza çıkar. Köktürkçede “boz atığ binip”, “tutu:pan minmi:ş”. Uygur Türkçesinde “münğü iki at”. Karahanlı Türkçesinde “er at mindü”, “atın mindü keldi”. Çağatay Türkçesinde min-. Harezmi Türkçesinde ise bin- şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 348).; 1. Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak. 2. Bir yere gitmek için, tren, vapur, uçak, otomobil vb. bir taşıtta yer almak. 3. Bisiklet, motosiklet, binek hayvanı kullanmak. 4. İstenilmeyen veya

beklenilmeyen bir biçim almak. 5. Bir şeye sıkışarak yanındakinin üstüne çıkmak. 6. Fiyat artmak. 7. Eklenmek, katılmak (TDK, 2005: 274).; Rükub: 1. Binme. 2. Bir vasıtaya binme (Devellioğlu, 2007: 901).; Mün-: Binmek (DLT, 1991: 416).; Min-: Binmek (Tar. Söz.,1995: 154).; 1. Hayvanın üstüne çıkmak, rükûb etmek, süvâr olmak. 2. Gemi ve araba gibi vâsıta-i nakliyyeye girmek, râkib olmak. 3. Bir şeyin üstüne çıkmak. 4. Bir hâl ve suret almak (Sami, 2015: 138).

kaç-: “*Alıp seni kaçamadım a gelin.*”

kaç-u-ma-dı+m: Kökt.: “beği: kaçdı”. Uyğ.: “kişi kaçsa”. Xak.: “ikide biri bol üçünçte kaç-a”, “kaçar quwwatı”. Çağ.: “kaçkusu”.; Köktürkçede “beği: kaçdı”. Uygur Türkçesinde “kişi kaçsa”.Karahanlı Türkçesinde “er kaçdı”, “yigitlik kaçar ol tiriglik uçar”, “ikide biri bol üçünçte kaç-a”, “kaçar quwwatı”. Çağatay Türkçesinde “kaçkusu”, “kaç-“. Harezmi Türkçesinde “kaç-“ olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 589).; 1. Kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak, firar etmek. 2. Hızla koşup bir yere saklanmak. 3. Kendini göstermemek, rastlaşmamaya çalışmak. 4. Kaçınmak. 5. Gaz, sıvı vb. şeyler sızmak. 6. İpi kopmak. 7. Girmek. 8. Bir yana doğru kaymak. 9. Görünmeden gitmek, savuşmak, sıvışmak. 10. Hızlı koşmak. 11. Yok olmak. 12. Yaklaşmak, benzemek, andırmak. 13. Kaçgöçe uymak. 14. Kız veya kadın yasalara ve aile isteklerine karşı gelerek evlenmek için evinden ayrılmak. 15. Rengi ağarmak, uçmak. 16. Yarışçı diğerlerinden hızla ayrılıp arayı açmak. 17. Futbol ve basketbolda engelleyen adamdan kurtulmak veya pas alabilmek için boş alana koşmak (TDK, 2005: 1025).; Firar: Kaçma, savuşma, izinsiz veya nizamsız olarak ortadan kaybolma (Devellioğlu, 2007: 268).; Gitmek (DLT, 1991: 243).; Koşmak, seyirtmek (Tar. Söz., 1995: 121).; 1. Firar etmek, gizliden gitmek. 2. Habersiz savuşup gitmek. 3. Koşup süratle gitmek. 4. Çekinmek, içtinap etmek. 5. Namahreme görünmemek, örtünmek, tesettür etmek. 6. Zail olmak. 7. Girmek, nüfuz etmek. 8. Biraz bir tarafa gelmek. (Sami, 2015: 566).

gez-: “*Ceviz dibi cami yanı gezip de.*”

kez/gez-ip: Kökt.- Uyğ.: “çığıltır költe: ak suv kezü: süñüşdim”. Xak.: “ol yé:riğ kezdi”. Çağ.: “kez-“; kez-(ğ-) köküdür. “*Seyahet etmek, yürümek, geçmek*” anlamlarındadır. Kuzey Batı dillerinde ve Güney Batı dillerinde “gez-“ olarak kullanılır. Uygur Türkçesinde “Çığıltır költe: ak suv kezü: süñüşdim”, “ol kutluğ orunlarığ kezser tegzinser”. Karahanlı Türkçesinde “ol yé:riğ kezdi.”, “ajunuğ kezermen maña yok orun”. Çağatay Türkçesinde “kéz-, gez-“. Harezmi Türkçesinde “kez-“ olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 757).; 1. Hava alma, hoş vakit geçirme vb. amaçlarla bir yere gitmek, seyran etmek. 2. Bir yerde dolaşmak, yürümek. 3. Gitmek, başvurmak. 4. Bulunmak. 5. Bir yeri görüp incelemek. 6. Hasta ayağa kalkmak. 7. Herhangi bir biçimde gezinmek. 8. Bir yerde gezi yapmak (TDK, 2005:758).;

Temâşâ: 1. Bakıp seyretme. 2. Gezme (Devellioğlu, 2007: 1072).; kez-: Gezmek, dolaşmak (DLT, 1991: 310).; 1. Yürümek, dolaşmak, devir ve hareket etmek. 2. Seyir ve temaşa ve teferrüç etmek, dolaşıp eğlenmek. 3. Bulunmak, mevcut olmak. 4. Ayakta olmak, yatmamak, hasta olmak. (Sami, 2015: 385).

2.6.1.6. Yabancı Adlar

hacı: “*Hacı Hasan’dan yaylanıza varıp da.*”

Hâcc (Ar.): 1. Genellikle tek tanrılı dinlerde kutsal olarak tanınan yerlerin, o dinden olanlarca yılın belli aylarında ziyaret edilmesi. 2. İslam’ın beş şartından biri olan, Müslümanlarca zilhicce ayında Mekke’de yapılan Kâbe’yi tavaf ve ziyaret ibadeti (TDK, 2005:824).; Türküdeki anlamı içermemektedir (Derleme Sözl., 2009, c.3: 2248).; Hacca giden, Kâbe’yi ziyâret eden, hacı (Devellioğlu, 2013: 306).; (Tar. Sözl.,1995): {}. Mevsim-i mahsusunda Kabe-i Şerî’fe’yi ziyaret edip îfâ-yı hac etmiş adam (Sami, 2015: 416).

2.6.1.7.Kültür Sözcükleri

gelin: “*Koynuma alıp yatamadım a gelin.*”/ “*gıymatlı gelin*”/ “*Gelin ata binmiş başı duvaklı.*”/ “*Ellerinden tutamadım a gelin.*”

Gel-i-n: keliñ<gelin: Kökt.: “keliñü:n”. **Uyg.:** “keliñü:n”. **Xak.:** “kelin”. Çağ.: “kelin”.; Ailenin içine giren,gelen kimse anlamında kullanılan bir sözcüktür. Baba ya da ağabeyin kullandığı, küçük kardeşinin veya ağabeyinin karısı, oğlunun eşi anlamlarını içerir. Gelin sözcüğünü gerçekten bu anlamıyla taşıyan tek dil Türkçedir. Kuzey Batı dillerinde “kelin”; Güney Batı dillerinde “gelin” olarak yaşar. Köktürkçede “keliñü:n”. Uygur Türkçesinde “keliñü:n”. Karahanlı Türkçesinde “kelin”; “geli:n”. Çağatay Türkçesinde “kelin”olarak kullanılmıştır (Clauson,1972: 719).; K(>g)E(>ä,i)Lİ(>e)N, KELİ[N=ø], K[Kel=ø]İN. (Gülensoy, 2007: 362). 1. Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın. 2. Aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın (TDK, 2005: 742).; Gelin göçürmek: Gelini güvey evine götürmek (Derleme Sözl.,2009,c.6:4509).; Arûs: 1. Gelin (Devellioğlu, 2007: 39).; Kelin: Gelin (DLT, 1991: 298).; (Tar. Sözl.,1995): {}. 1. Evlenmeye hazırlanmış kız veya yeni evlenmiş kadın, arûs, arûse. 2. Oğul zevcesi (Sami, 2015: 377).

Türk mitolojisinde gelin göçüne de yer verilmiştir. Gelin göçü ile su kültü arasında bağ kurulmuştur. Tarihi Türk kültürü alanı içinde su gibi kutlu bir hayat sürülmesi için kullanıldığını düşünebiliriz. (Odabaşı, 1989: 136).

Gelin ve gelin göçü ile ilgi kurduğumuz bir valık da ağaç kültüdür. Türk gelini, yaratılışın başındaki ilk gelinin yeryüzüne inişini sembolize eder. Bu yolculukta da kavak-hayat ağacı rol oynar. (Ergun, 2004: 278).

Gelin kavramı alanına giren duvak, kuşak, gelin teli, ayna varlıkları da özellikle duvak ve kuşak eşyaları gelinin yeryüzüne inişini yuvaya hakimiyetini ve güveyin ilk namazını duvak üzerinde kılması da kutun göstergesidir. (Çelik, 2004: 104)

duvak: “*Gelin ata binmiş başı **duvaklı**.*”

duvak+lı: T(>d)U(<ı)V(>b, m)A(>o)K(>ğ). (Gülensoy, 2007: 309). 1.Gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tül den örtü. 2.Küp, tandır, baca vb.nin taş veya topraktan yapılmış kapağı. 3.Yeni doğan bazı bebeklerin doğduğu zaman başlarını çevreleyen zar (TDK, 2005: 579).; (Derleme Sözl., 2009): { }.; **tuvaç:** Duvak, peçe (Tar. Sözl., 1995: 215).; Gelinliğin veya yeni doğmuş çocuğun başına kakılıp yüzünü örten tül den ve telli süslü örtü (Sami, 2015: 280).

2.6.1.8. Somut Adlar

gölge: “*Yaylanızın **gölgeleri** kavaklı.*”

kö-l-i-ge+ler+i / kölige/ gölge: Kökt.:- Uyğ.: “kölige belgürer”; “köligede kırıtıp”. Xak.:- Çağ.: “kölige”.; *köli:ge* köküdür. Modern dillerde çok çeşitli biçimlerde ayakta kalır. Bunlardan biri veya ikisi “kölik” şeklindedir. Kuzey Doğu dillerinde “*köletki*”, “*xölege*”, “*kölek*”; Güney Doğu dillerinde “*köleñge*”; Kuzeyin merkez dillerinde “*kölökö/kölöñkö*; Güneyin merkez dillerinde “*kulanka*”; Kuzey Batı dillerinde “*köleñke*”, “*gölentki*”, “*köletki*”; Güney Batı dillerinde “*kölke*”, “*gölge*”, “*kölege*”, “*köşi:ge*” şeklinde kullanılır.Uygur Türkçesinde ise “*kölige belgürer*”, “*köligede kırıtıp*” anlamlarında kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde “*kölege*”.Harezmi Türkçesinde “*köli:ge*”, “*kölige sanı*” anlamlarında kullanılmıştır (Clouston, 1972: 718).; KÖLE(>ö)K(>g,ğ)E(>ö), KÖLE(>ä) [N(>ŋ)]KE(>ä, ö, ü), KÖLİ(<e,ö)[T]KÖ(<e), Ç(<K)ÖLC(<G)E (Gülensoy, 2007: 379). 1. Saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıqla yerde oluşan karanlık. 2. Güneş ışınlarından korunacak yer. 3. Ne olduğu anlaşılamayan karaltı, silüet. 4. Resimde bir şekil cisimlendirmek için, onun ışık almaması gerken yerlerine vurulan az çok koyu renk. 5. Rölfe. 6. Yetkisi olmadığı hâlde etkili olan. 7. Birinin yanından hiç ayrılmayan kimse. 8. Koruma, kayırma, himaye (TDK, 2005: 774).; Sâye: Gölge (Devellioğlu, 2007: 922).; Kölige: Koyu gölge (DLT, 1991: 358).; **kovmak:** Gölgeden gölgeye koşmak, sıkıntıya gelmemek. - **olmak:** koruyucu olmak. - **şalmak:** Gölge etmek (Tar. Sözl., 1995: 96).; 1. Bir cismin ziyaya

mani olmasıyla karanlıkça bıraktığı yer ki o cismin şekil ve suretini gösterir, zıl, saye. 2. Resimde gölgryi tasvir eden açık siyah boya. 3. Himaye, tesahup, vikaye (Sami, 2015: 393).

dip: “Ceviz **dibi** cami yanı gezip de.”

tıp/dip+i: Kök.-Uyg.: “ol ok ma ölmek bar”. Xak.: “tü:b”; “yığa:ç tü:bi”. Çağ.: “tüp”; tü:b(d-) köküdür. Kuzey Doğu dillerinde “*tüp*”; Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde “*dib*”; Osmanlıcada “*dib/dip*”; Türkmen Türkçesinde “*düp*”. Uygur Türkçesinde “ol ok ma ölmek bar”; “tuğum ajunnu:ñ tüpin”; “kulak tübi tepreser”. Karahanlı Türkçesinde “tü:b”; “yığa:ç tü:bi”; “ta:m tü:bi”; “tü:blüg”; “bilig yinçü sanı”. Çağ.: “tüp”. Harezmi Türkçesinde “düb”; “tüb” şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 434); T(>d)Ü(>i,e)[Y]P(>b,f,v) (Gülensoy, 2007: 287). 1. Oyuk veya çukur bir şeyin en alt bölümü. 2. Taban. 3. Dikili duran bir şeyin yerle birleştiği nokta ve çevresi veya bir şeyin yanı başı. 4. Kapalı bir yerin kapıya göre en uzak bölümü. 5. Arka, kış (TDK, 2005: 534).; 1. (1) havuç. (2) lahana. (3) yerelması. (4) Şalgam. 2. Tütün bitkisinin en dipteki yaprakları. 3. Çam ağacının kökü ve çırası. 4. Pek, çok anlamında kullanılır. 5. Bekaret (Ağ. Sözl.,2009,c.2:1509).; Bün: Esas, kök, temel,dip, son (Devellioğlu, 2007: 117).; Kök (Tar. Sözl.,1995: 68).; 1. Bir şeyin en derin ve aşağı yeri, altı. 2. Bir kap vesairenin hariçten aşağıya gelen yüzü. 3. Ağaç ve duvar gibi şeylerin aşağısı, kütük, bün, kök, temel. 4. Bir şeyin en gerisi, en arka tarafı. 5. Makat, dübür, oturak yeri. 6. Asıl, esas (Sami, 2015: 260).

ışık: “Pencereden **ışığını** görüp de”

ışık-k+i+nı: Işık< *yaşu- (> *yışu-) > ışı- + -k. (Gülensoy, 2007: 421). 1. Cisimleri görmeyi, renkleri ayırt etmeyi sağlayan fiziksel enerji, erke, ziya, nur, şavk. 2. Bir yeri aydınlatmaya yarayan araç. 3. Elektrik. 4. Resim sanatında ışıklı, parlak yer. 5. Yüzde ve gözlerde beliren parıltı. 6. Yol gösteren, aydınlatan kimse, düşünce, eser vb. 7. Yüksek derecede ısıtılan cisimlerin veya çeşitli enerji biçimleriyle uyarılan cisimlerin gaz ışı yaydığı gözle görülen ışıma (TDK, 2005: 918).; Işıklık: 1. Üzerine lamba konan masa. 2. Aydınlanmaya yarayan kuru çam parçası (Derleme Sözl., 2009, c.4: 2496).; Ziyâ: Işık, aydınlık (Devellioğlu, 2007: 1189).; 1. Demir başlık, miğfer. 2. Parlak, güzel yüzlü. 3. Aydınlık, parlaklık (Tar. Sözl.,1995:111).; 1. Aydınlık, nur, ziya. 2. Gece tenvir eden şey, mum, kandil, lamba (Sami, 2015: 485).

2.6.1.9. Soyut Adlar

Gıymat (Ar.): gıymat+lı: “*gıymatlı gelin*”/ “*gıymatlı gelin*”

2.6.1.10. Kalıp Sözcükler

koynuna al-: “*Koynuma alıp* yatamadım a gelin.”

delip geç-: “*Deldi geçti yağlı kurşun tenimi.*”

elinden tut-: “*Ellerinden tutamadım a gelin.*”

alıp kaç-: “*Alıp seni kaçamadım a gelin.*”

2.6.1.11. Ünlem Sözcükleri

/a/: “*Yaylanıza varamadım a gelin.*”/ “*Ellerinden tutamadım a gelin*”/ “*Alıp seni kaçamadım a gelin.*”

2.7.Aşa'nın Elinde Makas Kınaları (Korkuteli)

Aşa'nın elinde makas kınalar	Ben sana yandım ölesiye vay
Aşa çıkmış yukarıya yazma oylar	Malı mülkü sattık veresiye vay
Yandım aman of yanasıya vay	Sunalar sunalar hanım sunalar
Göremedim o yâri doyasıya vay	Aşa çıkmış yukarıya elin kınalar
Ben sana yandım ölesiye vay	Yandım aman of yanasıya vay
Malı mülkü sattık veresiye vay	Göremedim o yâri doyasıya doyasıya
Aşa'nın evinde havızı da var	vay
Aşa'nın imama da buğuzu da var	Ben sana yandım ölesiye vay
Yandım aman of yanasıya vay	Malı mülkü sattık veresiye vay
Göremedim o yâri doyasıya vay	

(Kaynak Kişi: Şevki YOLCU- Mehmet UYSAL, Derleme: Ankara Devlet Konservevarı).

2.7.1.Temel Söz Varlığı

2.7.1.1.Hayvan Adları

suna: “*Sunalar sunalar hanım sunalar.*”

suna+lar: SU(>ü)N(>m)A(>e) (Gülensoy, 2007: 815). 1. Erkek ördek. 2. Göl ördeği (TDK, 2005: 1819).; 1.boyu boşu düzgün, ince, güzel ve yakışıklı kimse. 2. Erkek ördek. 3.yaprakları ince, maydanoza benzer bir bitki (Derleme Söz., 2009, c.5: 3697).; Göl ördeği (Tar. Söz.,1995:194).; süne, Yeşil başlı kılkuş yaban ördeği (Sami, 2015: 1107).

2.7.1.2.Kültür Sözcükleri

kına: “*Aşa'nın elinde makas kınalar.*”/ “*Aşa çıkmış yukarıya elin kınalar.*”

kına+lar (<Ar. ħinnā): Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz (TDK, 2005: 1155).; Cezîretü'l-Arab'da hasıl olan bir nevi

nebat ki kurusunun tozu kadınların parmak uçlarını ve ihtiyarların saç ve sakallarını kırmızımsı bir renkte boyamalarına yarar (Sami, 2015: 644).

yazma: “*Aşa çıkmış yukarıya yazma oyalar.*”

yaz-ma: 1. Yazmak işi, tahrir. 2. Bohça, yemeni, başörtü, yorgan vb. şeyler yapmakta kullanılan, üstüne boya veya fırça ile veya tahta kalıplarla desen yapılmış bez. 3. Bu bezden yapılmış. 4. Basım tekniğinin gelişmediği dönemlerde elle yazılmış kitap. 5. Kabakulak hastalığı (TDK, 2005: 2156).; 1.yemeni, başörtüsü. 2. Büyükçe mendil (Derleme Sözl., 2009, c.6: 4220).

oya: “*Aşa çıkmış yukarıya yazma oyalar.*”

oy-a: Oya< *öy- (Gülensoy, 2007: 640). Genellikle ipek ibrişim kullanarak iğne, mekik, tığ veya firkete ile yapılan ince dantel (TDK, 2005: 1522-1523).; 4.Küçük mendil (Derleme Sözl., 2009, c.5: 3302).; Kadın çamaşır ve esvabının vesair bazı şeylerin kenarına iğneyle yapılan veya hazır alınıp dikilen ipek veya keten ve iplikten oymalı süs, dantelâ (Sami, 2015: 948).

2.7.1.3.Yer- Yön Adları

yukarı: “*Aşa çıkmış yukarıya yazma oyalar.*” / “*Aşa çıkmış yukarıya elin kınalar.*”

yo-k+garu: Y(>c, ç, j, s)O(>u)K(>ğ, h)A (Gülensoy, 2007: 1172). 1. Bir şeyin üst bölümü fevk, aşağı karşıtı. 2. Yetkili kimse. 3. Benzerleri arasında üstte bulunan. 4. Aşama, sınıf, makam bakımından ileride olan. 5. Üst tarafa, üstteki kata, üste, yükseğe, yukarıya (TDK, 2005: 2198).; Fevkanî: 1. Üstte olan, yukarıda bulunan. 2. Üstte noktası olan harf (Devellioğlu, 2007: 264).; Yukaru: Yukarı (DLT., 1991: 809).; Yukarı: Yukarı (Tar. Sözl.,1995:251).; 1. Yüksek, yüksekte bulunan, üstündeki, alâ, bâlâ, mürtefi, fevkanî. 2. İlerlemiş, müterakki. 3. Pahalı, gâlî (Sami, 2015: 1355).

2.7.1.4.Eylemler

çık-: “*Aşa çıkmış yukarıya yazma oyalar.*”/ “*Aşa çıkmış yukarıya elin kınalar.*”

çık-mış: Kökt.-Uyg.-Xak.: “er evdin çıkıdı”. Çağ.: “çıkma”; Dışarı çıkmak, çıkmak anlamalarına gelir. Tüm modern dillerde vardır. Güney Batı dillerinde *çık-* veya *çıkma-*. Karahanlı Türkçesinde “er evdin çıkıdı”, “çık-“, “çıkma”. Harezmi Türkçesinde “çık-“, “ava çıktı” anlamlarında kullanılmıştır (Clauson, 1972: 405).; 1. İçeriden dışarıya varmak, gitmek. 2. Elde edilmek, sağlanmak, istihsal edilmek. 3. Bir meslek veya bilim kurumunda okuyup yetişmek, mezun olmak. 4. Bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek, taşınmak, ayrılmak, ilgisini kesmek. 5. Süresi dolduğunda ayrılmak. 6. Yapılmak, yürümek. 7. Yetiyecek ölçüde olmak. 8. Eksilme. 9. Meydana gelmek. 10. Sıyrılmak, ayrılmak. 11.

Herhangi bir durumda olduğu anlaşılmak. 12. Bir durumla ilgili niteliklerini yitirmek, bir durumdan başka bir duruma geçmek. 13. Bir şeyin yukarısına doğru yürümek. 14. Bir inceleme, bir araştırma sonucu bulmak. 15. İş için yetkili birinin makamına gitmek. 16. Talihine veya payına düşmek, isabet etmek, vurmak. 17. Gitmek, koyulmak. 18. Bir konu yetkililerce karara bağlanmak. 19. Birdenbire görünmek. 20. Mal olmak. 21. Oyunda herhangi bir rolü oynamak. 22. Bir yere ulaşmak, varmak. 23. Karaya ayak basmak. 24. Yayılmak, duyulmak. 25. Olmak, bulunmak, var olmak. 26. Bir iddia ile ortalıkta görünmek. 27. Yayılmak. 28. Karşı gelebilmek, boy ölçüşmek. 29. Bulaşmak. 30. Binaya kat eklemek. 31. Bir sebeple bulunulan yerden ayrılmak. 32. Niteliği sonradan anlaşılmak. 33. Davranışta herhangi bir niteliği bulunmak. 34. Yerinden oynamak. 35. Görünür veya belli bir durumda bulunmak. 36. Oluşmak, olmak. 37. Piyasaya sürülmek. 38. Bitmek, büyümek, sürmek. 39. Verilmek. 40. Ay veya mevsim geçmek. 41. Yeni yetişip satışa sunulmak. 42. Yükselmek, artmak. 43. Artırma, fiyatı yükseltme. 44. Sesini yükseltmek. 45. Büyük abdest bozmak. 46. Giderilmek, yok olmak. 47. Unutmak. 48. Ay, güneş görünmek. 49. Yayılanmak. 50. Gelmek. 51. Gerçekleşmek. 52. Bulunduğu yerden fırlamak, kopmak. 53. Bir şeyin düzeni bozulmak, eskisinden daha değişik kötü bir duruma girmek. 54. Flört etmek. 55. Erişmek, görmek. 56. Harcamak zorunda kalmak. 57. Vermeye katlanmak (TDK, 2005: 425-426).; Hurûc, Çıkış, çıkma; dışarı çıkma; ayaklanma (Devellioğlu, 2007: 384).; Çıkmak (DLT, 1991: 146).; 1. Erişmek, sonuçlanmak. 2. Vazgeçmek (Tar. Sözl., 1995: 55).; 1. İçeriden dışarıya varmak, huruç etmek. 2. Yükselmek, yukarı kalkmak, su'ûd etmek. 3. Meydana gelmek, bürûz ve zuhur etmek, görünmek. 4. Tulû etmek, doğmak. 5. Verilmek, ita olunmak. 6. Hitam bulmak, geçmek, mürur etmek. 7. Şayi olmak, duyulmak, intişar etmek. 8. Neşrolunmak, mevki'-i intişâra konmak. 9. İcat ve ihtira olunmak. 10. Birinin veya bir heyetin huzuruna varmak. 11. Ref' ve nez' olunmak, selb olunmak. 12. İstihsal olunmak, zübdesi alınmak. 13. Netice alınmak. 14. Artmak, yükselmek, terakki etmek. 15. Pahalanma, pahası artmak. 16. Mal olmak, şu kadar akçe ile vücuda gelmek. 17. Tahakkuk etmek, doğru olduğu tebeyyün eylemek. 18. Zuhur etmek, görünmek, ne olduğu anlaşılmak. 19. Başa çıkmak, muvaffakiyeti müntic olmak. 20. Kifayet etmek, yetişmek, kâfi olmak. 21. Müntehi olmak, varmak, nihayet bulmak. 22. Kör olmak, patlamak, akmak, sakatlanmak. 23. (uzuv) yerinden oynamak (kemik) mafsaldan ayrılmak. 24. Sâdır olmak. 25. Bitmek, nâbit olmak. 26. Zail olmak, solmak. (Sami, 2015: 212).

yan-: “*Yandım aman of yanasıya vay.*”/ “*Ben sana yandım ölesiye vay.*”/ “*Yandım aman of yanasıya vay.*”

ya-n-dı+m: Yan- < ya-n- (Gülensoy, 2007: 1053). Üç anlamı vardır. Türküde kullanılan anlamını inceleyeceğiz. Yan- kökünden gelir. Ya:-; yak-; yal- şekilleri de vardır. Kuzey Doğu dillerinde fonetik değişikliklere uğrar. Kıpçak Türkçesinde “o:t yandı” şeklinde görülür. Karahanlı Türkçesinde “ya:nmak”, “ya:n-“. Çağatay Türkçesinde “yan-“. Harezmi Türkçesinde yañ- şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 941).; 1. Birleşiminde karbon bulunan maddeler, ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak. 2. Ateş durumuna geçmek, tutuşmak. 3. Isı, ışık veren bir konuma geçmek. 4. Bütünü veya bir bölümü ateş veya sıcaklığın etkisiyle bozulmak, kömür durumuna geçmek. 5. Isı etkisiyle vücudun bir yanı yara olmak, kızarma veya rengi koyulaşmak. 6. Vücut veya nesnelerin ısısı artmak. 7. Parlamak, parıldamak. 8. Bir takım etmenlerin etkisiyle işe yaramaz duruma gelmek. 9. Yanık acısına benzer bir acı duymak. 10. Kendini göstermek çabalamak. 11. Çok üzülme. 12. Çok sevmek, büyük bir aşk ile sevmek. 13. Hükümsüz kalmak, değerini yitirmek. 14. Zarara, kötülüğe uğramak. 15. Çocuk oyunlarında oyun dışı olmak. 16. Bir bir sıralamak, dile getirmek, dert dökmek, anlatmak (TDK, 2005: 2125).; 1. Sevdalanmak. 2. Candan, içten üzülme. 3. Derdine ortak olmak (Derleme Sözl.,2009,c.6:4174).; İştîâl: Şu’lelenme, tutuşup yanma, parlama, alevlenme (Devellioğlu, 2007: 466).; yan-, Dönmek, döndürmek; korkutmak, tehdit etmek, yanmak (DLT., 1991: 740).; dert dökmek, şikayette bulunmak (Tar. Sözl.,1995:234).; 1. Tutuşmak, parlamak, alevlenmek, iltihap ve iştial etmek. 2. İhtirâk etmekte olmak, sûzân olmak. 3. Ateşte tutuşup kül olmak, muhterik olmak, tu’me-i nâr olmak. 4. Kâbil-i iştî’âl olmak, tutuşur halde olmak, suhuletle iştial etmek. 5. Ateşte lüzumundan ziyade kalmak, çok pişip yanmış gibi olmak. 6. Çok elem ve keder veya aşk ve hicran bilmek, mahrûk ve dil-sûhte olmak. 7. Zarar ve ziyan, ders almak. 8. Hasbihal etmek. 9. Kazanan sayıyı geçip oyunu kaybetmek. 10. Teessüf etmek, acımak (Sami, 2015: 1324-1325).

doy-: “Göremedim o yâri *doyasıya* vay.”/ “Göremedim o yâri *doyasıya* *doyasıya* vay.”

to-y-ası+(y)+a: Kökt.: “bir todsar açsık ömezsen”. Uyğ: “todma:sa:r”. Xak.: “menin karın to:dtı”. Çağ.: toy-; (Clauson,1972: 451).; T(>d)Ö(>ä, e, Ø, ü)G(>v, y)- (Gülensoy, 2007: 301). Modern dillerde toy-; Güney batı dillerinde doy- olarak. Köktürkçede “bir todsar açsık ömezsen”. Uygur Türkçesinde “todma:sa:r”. Karahanlı Türkçesinde “menin karın to:dtı”, “karın toydı”, “kara akrını todsa”. Çağatay Türkçesinde “toy-. Harezmi Türkçesinde ise doy-/toy- şeklinde kullanılmıştır.; 1. İsteği kalmayınca kadar yemek, açlığı kalmamak. 2. Bir gereksinimini yeteri kadar karşılamak. 3. Yeter bulmak, kanmak, tatmin olmak (TDK, 2005: 563).; sır, tok, doymuşm (Devellioğlu, 2007: 956).; toy-: Doymak (DLT, 1991: 642).;

toydurmak: Doyurmak (Tar. Sözl.,1995: 211).; 1. Tokluk hasıl olmak, karın tok olmak, açlık defedilmek, sır ve şeb'ân olmak. 2. Kanmak, iktifa etmek (Sami, 2015: 273).

sat-: “*Malı mülkü sattık veresiye vay.*”/ “*Malı mülkü sattık veresiye vay.*”

sa-t-tık: Kökt:- Uyğ.: “tumlitı sat-“,”satayın”. Xak.: “anın sattı malın”, “sa:t-/sa:t-“. Çağ.: {}. Müşteriye fiyat belirtip vermek anlamında kullanılır. Satın almak konusunun ilk başta *al-* anlamına geldiğini belirtiyor. “*satğın al-* “ şeklinde. Uygur Türkeçesinde “*etin kanın satar*”, “*satayın*”, “*tumlitu sat-*“. Karahanlı Türkçesinde “*ol tava:r sattı.*”, “*bilig satsa bilge bilgig alır*”. Çağatay Türkçesinde “*sa:tmak*” olarak kullanılmıştır (Clauson,1972: 798).; Sat- < *sa-+t- (Gülensoy, 2007: 740). 1. Bir değer karşılığında bir malı acıya vermek. 2. Kendinde olmayan bir şeyi var gibi göstermek, taslamak. 3. Bir kimse, kendini veya başkasını olduğundan daha önemli, yetkili ve değerli göstermek. 4. Bir çıkar karşılığında bir şeyi gözden çıkarmak, feda etmek. 5. Bir yolunu bularak birinden ayrılmak (TDK, 2005: 1709).; Fürûht: Satma, satım, satış (Dev. Sözl., 2007: 272).; Satsa-: Satmak istemek (DLT, 1991: 498).; 1. Söylemek, nakletmek, dinletmek. 2. Baştan savmak (Tar. Sözl., 1995: 181).; 1. Bir mal ve mülkü akçe mukabilinde vermek, akçe ile bi'l-mübâdele bey' ü fürûht etmek. 2. Kendinde olmayan bir şeyi yalandan var gibi gösterip tefahür etmek (Sami, 2015: 1049).

var-: “*Aşa'nın evinde havızı da var.*”/ “*Aşa'nın imama da buğuzu da var.*”

Bar-/ var-: 1. Mevcut, evrende veya düşüncede yer alan, yok karşıtı. 2. Sahiplik bildiren olumlu isim cümleleri kuran bir söz. 3. Elde bulunan her şey (TDK, 2005: 2077).; 1.varlıklı. 2. Çekil, yıkıl, savul (Ağ. Sözl., 2009, c.6: 4092).; mevcûd: 1. Var olan, bulunan. 2. Hazır olan, hazır bulunan. 3. Bir topluluğu meydana getiren fertlerin hepsi, yok (Devellioğlu, 2007: 634).; Bar: Var, mevcut (DLT, 1991: 66).; 1. Varlığı, mevcudiyeti. 2. Hepsi, olancası, mevcudu. 3. Olanca, hep. 4. Servet, mal, varlık. –degül: Yok (Tar. Sözl., 1995: 227).; Mevcut, vaki, hasıl, bulunan, kâin, yok mukabili (Sami, 2015: 1298).

2.7.1.5. Ünlem Sözcükler

aman: “*Yandım aman of yanasıya vay.*”/ “*Yandım aman of yanasıya vay.*”

Aman(Ar.): 1. Yardım istenildiğini anlatan bir söz. 2. Bir suçun bağışlanmasını istendiğini anlatan bir söz. 3. Usanç ve öfke anlatan bir söz. 4. Rica anlatan bir söz. 5. Dikkat çekmek için kullanılan bir söz. 6. Çok beğenmeyi anlatan bir söz. 7. Şaşma anlatan bir söz (TDK, 2005: 87).; Korku, dehşet, sevinç bildirir ünlem (Derleme Sözl., 2009, c.1:236).; (DLT, 1991:); {}; 1. İstigâse ve feryat makamında kullanılır. 2. Taleb-i afv için müstameldir. 3. Rica ve niyaza delâlet eder. 4. Sabırsızlıkla hiddet ve infial beyan eder. 5. Tembih ve tahzîr alâmetidir (Sami, 2015: 54).

of: “Yandım aman **of** yanasıya vay.”

of: Sıkıntı, bezginlik, usanç, acı, yorgunluk vb. duyguları belirten bir söz (TDK, 2005: 1490).; (Derleme Söz.,2009): {}.; (Devellioğlu, 2007:): {}.; (DLT, 1991:): {}.; (Tar. Söz.,1995:): {}.; Keder ve teessüf beyan eder ve ekseriya bir veca veya yorgunluk ve me'yûsiyet hissolundukta kullanılır (Sami, 2015: 938).

vay: “Göremedim o yâri doyasıya doyasıya **vay**.”/ “Malı mülkü sattık veresiye **vay**.”

vay: Vay < *vā+y (Gülensoy, 2007: 1012). 1. Şaşma anlatan bir söz. 2. Ağrı, acı vb. duyguları anlatan bir söz. 3. Yönelme durumunda bir nesneyle kullanıldığında bir şeyin veya bir kimsenin kötü bir sonucu uğrayacağını anlatan bir söz (TDK, 2005:n2082).; Seslenme ünlemi (Derleme Söz., 2009, c.6: 4804).; Vâh: vah, yazık, ay (Devellioğlu, 2013: 1132).; Va: “vay” anlamına söz söyleyen veya emreden kimsenin emrini inkâr yerine bir söz (DLT, 1991: 722).; Eyvah (Tar. Söz., 1995: 228).; 1. Teessüf beyan eder, eyvah, yazık. 2. Taaccüp ve istiğrâb beyan eder (Sami, 2015: 1301).

2.7.1.6. Zamirler

o: “Göremedim **o** yâri doyasıya vay.”

Ol*: O(>U), [S+]O(>u, a)L (Gülensoy, 2007: 609). 1. Uzakta olan, hakkında konuşulan kimse veya şeyi belirten bir söz. 2. Teklik üçüncü kişiyi gösteren bir söz. 3. İki veya daha çok şeyden, daha önce sözü gösteren bir söz (TDK, 2005:1487).; (Derleme Söz.,2009): {}.; Osmanlı alfabesinde elif ve ayın harflerinin kalın zamme (ötre) lilerinin sesini karşılar (Devellioğlu, 2007: 850).; O; dır, dir, dur, dür (DLT, 1991: 431).; 1. O, üçüncü tekil kişi adı. 2. Öbür, öteki, diğer (Tar. Söz., 1995:161).; Müfred-i gâ'ibe mahsustur. (ben, sen, o) (Sami, 2015: 937).

2.7.1.7. Yabancı Adlar

makas: “Aşa'nın elinde **makas** kınalar.”

Makas(< **Ar. miķaşş**): 1. Bir eksen çevresinde dönebilecek biçimde çapraz eklemlenmiş, birbirine bakan yüzleri keskin iki çelik lamadan oluşmuş, arasına yerleştirilen herhangi bir şeyi kesmeye yarayan araç, sındı. 2. Birbirine komşu iki demir yolu hattını hemen bunların uzantısındaki üçüncü hatta bağlamaya yarayan alet. 3. Birbirini kesen demir yolu kavşağı. 4. Bazı araçlarda üst üste konulmuş birkaç yassı çelikten yay. 5. Çatı ve köprülerde genellikle ağaç veya çelikten yapılan ağırlığı karşılıklı iki ayağa veya duvara aktaran çatılmış kiriş sistemi. 6. Mobilyalarda yukarıdan aşağıya doğru açılan kapakları yatay konumda tutmak amacıyla yapılmış mafsallı, kollu kapak aracı. 7. Çalma, kırpm. 8. Dirsek.

9. Üst uçları birbirine bağlı alt uçları açık olan iki direkten kurulmuş ağırlık kaldırma düzeni.
 10. Bazı eklem bacaklı hayvanların ön ayaklarında bulunan, savunma ve saldırmada kullanılan kısaç (TDK, 2005:1331).; 1. Çatılara eğik olarak konulan direk. 2. Üçgen biçimindeki tarla vb. şeyler (Derleme Sözl., 2009, c.4: 3108).; Makass: Makas (Devellioğlu, 2007: 574).; Sındı: Makas (DLT, 1991: 516).; Sındı: Makas (Tar. Sözl., 1995: 186).; 1.Kâğıt ve bez ve saç gibi yumuşak şeyleri kesmeye mahsus ortadan merbut iki parçadan ibaret alet, sındı. 2. Makas şeklinde çatışmış ağaç vesaire. 3. İkiye bölünen şey, çatal, çatallama. 4. Asma olmayan arabanın yayı. 5. Gemi direği gibi ağır şeyleri kaldırmaya mahsus müteharrik iki büyük seren ki istenilen yere rekz olunur (Sami, 2015: 746).

mal: “*Malı mülkü sattık veresiye vay.*”

māl+ı(Ar.): 1. Bir kimsenin, bir tüzel kişinin mülkiyeti altında bulunan, taşınır veya taşınmaz varlıkların bütünü. 2. Büyükbaş hayvan. 3. Alınıp satılabilen her türlü ticaret eşyası, tüccar malı, emtia. 4. Bayağı, aşağılık, kötü kimse. 5. Esrar (TDK, 2005: 1334).; 1.İşlenmiş, boyanacak duruma gelmiş sığır derisi. 2. Güzel (Derleme Sözl., 2009, c.4: 3108).; 1. Bir kimsenin tasarrufu altında bulunan değerli ve gerekli şey. 2. Varlık, servet. 3. Para, nakit, gelir. 4. Tüccar eşyası. 5. Eroin, esrar ve benzeri uyuşturucu şelyerin ortak adı (Devellioğlu, 2007: 577).; mal: -a kesmek: Diyetle bağlamak. -dökmek: Bol para harcamak. -ı beslemek: Varlığını artırmak, çoğaltmak (Tar. Sözl., 1995: 153).; 1. Tasarruf olunan kımetli ve lüzumlu şey, taht-ı tasarrufunda bulunan akçe ve eşya ve hayvanat ve irat vesaire, var, varlık, servet. 2. Nakit, akçe, varidat, māl-ı mîri, mal memuru. 3. Tüccar eşyası, emtia. 4. Fena şey veya şahıs (Sami, 2015:748).

mülk: “*Malı mülkü sattık veresiye vay.*”

mul+ü(Ar.): 1. Ev, dükkân, arazi vb. taşınmaz mal. 2. Ülke yönetimine ilişkin. 3. Asker sınıfı dışında kalan (TDK, 2005: 1434).; (Derleme Sözl., 2009): {}; 1.ev, dükkân, arâzî gibi taşınmaz ve gelir getiren mal. 2. Bir devletin ülkesi. 3. Vakıf olmayıp- doğrudan doğruya- birinin malı olan. 4. Kur’ân’ın 67nci sûresi olup Mekke’de nâzil olmuştur (Devellioğlu, 2007: 720).; (Tar. Sözl., 1995): {}; 1. Tasarruf olunan şey, arazi ve akar gibi irat veren gayrimenkul mal. 2. Vakfolmayıp sahibinin mülk-i sarihi olan arazi ve akar. 3. Bir devlet ve hükümdarın taht-ı emr ve tabiiyetinde bulunan memleket, kişver, kalem-rev (Sami, 2015: 861).

havız: “*Aşa’nın evinde havızı da var.*”

hav(u)z+ı (Ar.): 1. Su biriktirme, yüzme, çevreyi güzelleştirme vb. amaçlarla altı ve yanları mermer, beton vb. şeylerden yapılarak içine su doldurulan, genellikle üstü açık yer. 2. Kum, asit vb. konulan çukur yer. 3. Büyük gemilerin onarılmak için çekildikleri yer (TDK,

2005: 863).; havuz: Süs için ve su biriktirmek için bahçe veya avluda yapılmış muhtelif vüs'atte su çukuru ki kireç-i Horasanla sıvanmış ve ekseriya etrafı mermerle ve sun'î şelâleler ve fiskiyelerle müzeyyen ve güzel balıklarla ördek vesaireyi su çiçeklerini havi olur (Sami, 2015: 446).

2.7.1.8.Yer-Mekân Adları

ev: “Aşa'nın evinde havızı da var.”

eb/ev/ew/ev+i+n+de: Kökt.: “ev”. Uyğ.: “ev bark. Xak.: “a:v, e:v, ev, ew”. Çağ.: “üy”; Temel olarak “konut yeri”, başka bir çağrışımla “ev, çadır” tam anlamını karşılar. Orijinal biçimi “e:v”’dir. Ancak bazı diilerde XI yüzyılda “ew” haline geldi ve bundan sonra gelişimini ew>üw>üwi>üy;üy daha az sıklıkla “öy” olarak göstermiştir. Kuzey Doğu dillerinde bozulmaya uğradı. Güney batı dillerinde ise hayatta kalıyor. “ev bark” erken dönemlerde ortak kullanılır. Köktürkçede ev “mesken”, muhetemelen “çadır” daha yaygın olarak kullanılır. Uygur Türkçesinde “ev bark”. Karahanlı Türkçesinde XI. yüzyılda çok yaygın bir sözcüktür ancak karışıktır. “a:v; e:v; ev; ew;” kullanımları vardır. “üñürde evi”. Çağatay Türkçesinde “üy ev”; “üy xana”. Harezmi Türkçesinde “ew” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 3).; E (> é, ä, i, ö, u, ü)β(>b, p, w, v, y, g, m) (Gülensoy, 2007: 347). 1. Yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı. 2. Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane. 3. Evin iç düzeni, eşyası vb. 4. Aile. 5. Soy, nesil (TDK, 2005: 665).; 1.oda. 2. Arabalarda yük konulan yer. 3.ev içi (Derleme Sözl., 2009, c.3: 1800).; ew: ev (DLT, 1991: 205).; 1. Zevce, karı. 2. Burç, menzil (Tar. Sözl., 1995: 86-87).; 1. Nev'-i beşerden beher ailenin ayrı olarak ikametine mahsus mahal ki taş ve keresteden veya tahtadan olur, hane, beyit, dâr, mesken. 2. Küçük parçalara münkasım bir şeyin beher kısmı, hane. 3. Bir evde ikamet edenlerin hey'et-i mecmû'ası, aile, familya, ehlibeyit, hanüman. 4. Soy, nesil, sülâle, hanedan (Sami, 2015 325).

Türk Mitolojisinde; Oğuz Kağan Destanı'nda altın ve gümüş evlerden bahsedilmiştir. Özellikle Türklerin altını ve gümüşü iyi bilmediğinden ve taş evin onlar için saray gibi görüldüğünden söz edilmektedir. (Ögel, 2014: 27).

2.7.1.9. Kişi Adları

Bir insana ad verilmiş (göbek adı, ad, soyad, takma adlar ve şanlar) ulusların kültürleriyle sıkı bir bağlantı içindedir. Öte yandan, adın insan için taşıdığı değere de ışık tutmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde ad konulurken beğenilen, sevilen, saygı duyulan nesnelere ve kişilere ilişkin adlar bulunmasına özen gösterilir. Hoşa gidecek adlar verme yoluna gidilirken kimi ülkelerde güzel adların, kötü ruhların ilgisini çektiğine inanılır. Kişi

adlarının konmasında aşağı yukarı bir toplum için geçerli olabilecek yolları şöyle belirtebiliriz: 1. Dinsel adlar koyma, 2. Ünlü kişilerin, saygı ve minnet duyulan kimselerin ad ya da soyadlarını koyma, 3. Destanlarda, söylencelerde, masallarda geçen adları koyma, 4. Yer adlarını, coğrafya adlarını, olay ya da kavim, boy adlarını koyma, 5. Öteki ad verme yolları. Kişilere ad verme sorunu bir ulusun gelenek- görenekleri, yaşayışı, inançları kısacası, onun kültürüyle yakından ilgilidir. (Aksan, 1990: 116-121).

aşa, ayşe/ ayşa+nın (Ar.): “*Aşa’nın evinde havızı da var.*”/ “*Aşa’nın imama da buğuzu da var.*”/ “*Aşa çıkmış yukarıya elin kınalar.*”

2.7.1.10. Soyut Adlar

buğuz: “*Aşa’nın imama da buğuzu da var.*”

bu+ğ-u-z (<Ar. buğz): Kin besleme, nefret etme (TDK, 2005: 320).; (Derleme Sözl.,2009): {}.; Buğz: Kin, nefret, sevmeme (Devellioğlu, 2007: 113).; (Tar. Sözl.,1995): {}.; Buğz: Sevmeme, biri hakkında gizli ve kalbî adavet hissetme, kin, nefret, husumet (Sami, 2015: 152).

2.7.1.11. İkilemeler

mal-mülk: “*Malı mülkü sattık veresiye vay.*”

2.7.1.12. Tekrar Sözcükleri

sunalar-sunalar: “*Sunalar sunalar hanım sunalar.*”

doyasıya doyasıya: “*Göremedim o yâri doyasıya doyasıya vay.*”

2.7.1.13. Kalıp Sözcükler

veresiye sat-: “*Malı mülkü sattık veresiye vay.*”

2.8.Bahçemizin Gülleri (Akseki)

Bahçemizin gülleri (hop de güzelim)

Senin yârin gül ise (hop de güzelim)

Al menevşe elleri

Benim yârim menevşe

Yaktı beni kül etti (hop de güzelim)

Evleri çukur çukur (hop de güzelim)

Yârin kibar dilleri

Çufallık dokur mokur

Mendil aldım kırkbeşe (hop de güzelim)

Sadıcım düğün yapıyor (hop de güzelim)

Yudum serdim güneşe

Bizi de okur mokur

(Kaynak Kişi: Mustafa SALMAN, Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN).

2.8.1.Temel Söz Varlığı

2.8.1.1.Doğa- Tabiat Adları

güneş: “*Yudum serdim güneşe.*”

kün-e-ş+e: Kökt.: “küneş”. Uyğ.:-. Xak.: “küneş”. Çağ.: “künes”. Kuzey Doğu dillerinde “küneş”; Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde “küneş”, Osmanlıcada “güneş”. Köktürkçede “küneş”. Xak.: “küneş”, “güne:ş”. Çağatay Türkçesinde “künes”. Harezmi Türkçesinde “küneş” olarak kullanılmıştır (Clauson 1972: 734).; Bu gök cisminin yaydığı ışık ve ısı (TDK, 2005: 812).; Güneş çalımı: Güneş doğduktan hemen sonraki zaman. Güneş çavmak: Güneş dağalara yayılmak, doğmak (Derleme Sözl.,2009,c.3:2228).; Hürşîd: 1. Güneş. 2. Erkek adı (Devellioğlu, 2007: 384).; Kün: Gün, güneş, gündüz (DLT, 1991: 397).; –*ağılı*: Güneşin çevresinde bazan görülen beyaz halka. – *aydını*: güneş ışığı. – *bebeği*: güneş yuvarlağı (Tar. Sözl.,1995:103).; 1. Bulunduğumuz küre-i arz ile sair seyyarâtın tabi oldukları necim ki bize kurbiyyeti cihetiyle pek büyük görünüp tâlî’ oldukta sair nücûm görünmez ve gündüz olur, gün, şems, âftâb, mihr, hurşîd. 2. Elmas ve harç vesaireden güneş gibi etrafı şualı resim ve şekil çiçek (Sami, 2015: 409).

2.8.1.2.Bitki Adları

menevşe: “*Al menevşe elleri.*”

Menekşe (<Far. benefşe): 1. Menekşegillerden, bir veya çok yıllık otsu bitki. 2. Bu bitkinin mor renkli, güzel kokulu çiçeği (TDK, 2005: 1368).; (melemşe, menefşe,menemşe): Menekşe (Derleme Sözl., 2009, c.4: 3163).; (Devellioğlu, 2007:): {}, Menekşe (Tar. Sözl.,1995: 153).; menekşe: maruf güzel rayihalı küçük çiçek ki yerde biter yuvarlakça yapraklı bir nebatta olup ekseriya mor renkte olur (Sami, 2015: 780).

bahçe: “*Bahçemizin gülleri (hop de güzelim).*”

bahçe+miz+i+n (<Far. bâğçe): 1. Sebze yetiştirilen yer, bostan. 2. Çiçek ve ağaç yetiştirilen yer (TDK, 2005: 183).; Bâça: Bahçe (Derleme Sözl., 2009, c.1: 458).; Ravza: Ağacı, çayırı, çimeni bol olan yer, bahçe (Devellioğlu, 2007 : 879).; Bahça: Bahça (Tar. Sözl.,1995:23).; Küçük bağ, küçük ravza ve bostan (Sami, 2015: 98).

2.8.1.3.Sayı Adları

kırkbeş: “*Mendil aldım kırkbeşe (hop de güzelim).*”

2.8.1.4.Kalıp Sözcükler

kül et-: “Yaktı beni **kül etti** (*hop de güzelim*).”

kül et-: KÜ(> Ö, È)L (Gülensoy, 2007: 589). Yanan şeylerden arta kalan toz madde (TDK, 2005: 1280).; Hâkister: 1. Kül, ateş külü (Devellioğlu, 2007 : 314).; Kül (DLT, 1991: 395).; Yanan odundan vesaireden kalan toz, ramâd, hâkister (Sami, 2015: 704).

düğün yap-: Düğün < tüg-ün (Gülensoy, 2007: 311). “*Sadıcım düğün yapıyor (hop de güzelim).*”

2.8.1.5.İkilemeler

dokur-mokur: Doku-: TO (> u)K (>ğ)U(> a,ı)- (Gülensoy, 2007: 293). “*Çıfallık dokur mokur.*”

okur-mokur: Oku-: O(>u)K(>x)I(>u, a)- (Gülensoy, 2007: 619). “*Bizi de okur mokur.*”

2.8.1.6. Ünlem Sözcükler

hop: “*Bahçemizin gülleri (hop de güzelim).*”/ “*Mendil aldım kırkbeşe (hop de güzelim).*”

2.8.1.7.Eylemler

et-: “Yaktı beni kül **etti** (*hop de güzelim*).”

it-/ et- ti: Kökt.: “bark étgü:çi”, “bodun étip yaratıp”. Uyğ.: “turğurdumuz erser yağışlıg teñrilik étdmiz erser”. Xak.: “eygü:lük éderisen ta:puk étgemen”, “tas et-”. Çağatay Türkçesinde “et-”. Harezmi Türkçesinde ét- olarak kullanılmıştır. Uzun bir anlamsal geçmişi vardır. “Süslemek”, “yaratmak”, daha sonra basitçe “yapmak” anlamlarında kullanılmıştır. Kelime batı dillerinde zayıflamaya başlamıştır. Doğu dilleri ise “yapmak, kılmak” olarak kullanmıştır. Köktürkçede “bodun ét-“, “Suğdak bodun éteyi:n téyin”, “çeriğ ét-“, “çeriğ éter erti”. Uygur Türkçesinde “çeriğ étdi”, “étgeli anuntılar. Karahanlı Türkçesinde “teñri:menin ı:şım é:tti”, “ol yükünç é:tti”. Çağatay Türkçesinde “ét-“ olarak kullanılmıştır (Clauson,1972:36).; [Y]E(˜İ˜İ:˜ä)T (Gülensoy, 2007: 346). 1. Bir işi yapmak. 2. Bir durumu ortaya çıkarmak. 3. “iyi, kötü” zarflarıyla birlikte davranmak. 4. (-i) Bulmak, erişmek. 5. (-i, -den) Birini bir şeyden yoksun bırakmak. 6. Vermek. 7. Eşit değer kazanmak. 8. Herhangi bir değerde olmak. 9. Kötülükte bulunmak. 10. Küçük veya büyük abdestini yapmak (TDK, 2005: 663).; ét-: (yardımcı fiil), yapmak, etmek, eylemek; (Oğuzca) kılmak (DLT, 1991: 201).; 1. Eylemek, yapmak, kılmak, fiile getirmek. 2. İşlemek, yapmak, imal etmek. 3. Bir fiil

ve harekette bulunmak, amel etmek. 4. Hasıl etmek, tutmak, varmak. 5. Değmek, kıymetinde olmak (Sami, 2015: 324).

yut-: “*Yudum serdim güneşe.*”

Yudum < *yutum < yūt-um < *ūt- (Gülensoy, 2007: 1170).

ser- “*Yudum serdim güneşe.*”

ser-di+m: Kökt.-. Uyğ.: “sizler munun kobçurnı erdi”. Xak.: “serip turdaçı er”. Güney Batı dillerinde ser- olarak kullanılmıştır. “*sergek*”, “*seril-*” gibi. Uygur Türkçesinde “*öz iş emgekimin serü umadın*”, “*adınlarını emgekin körser bir kşan ödün yeme serip turğalı*”. Karahanlı Türkçesinde “*tişmez serer*”, “*serip turdaçı er*”. Harezm Türkçesinde ise *sér-* olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 843).; 1. Kurutmak için asmak. 2. Göstermek amacıyla asmak veya yaymak. 3. Düz bir yere yaymak. 4. Açarak yaymak veya döşemek. 5. Boylu boyunca yere yatırmak. 6. Boşlamak, savsamak (TDK, 2005: 1735-1736).; Bast: 1. Yayma, açma, uzun uzadıya anlatma (Devellioğlu, 2007: 72).; Açmak: 1. Fethetmek, zaptetmek. 2. Uzağa sürmek. 3. Yaymak. 4. Açığa vurmak, ortaya koymak (Tar. Sözl.,1995:2).; 1. Yaymak, açmak, bast etmek. 2. Döşetmek, yaymak. 3. Yatırmak, düşürmek, yere vurmak (Sami, 2015: 1070).

doku-: “Çufallık dokur mokur.”

to-k-(ı)-r: Kökt.: “tegipt tokı:dım”. Uyğ.: “tokı:dım”. Xak.: “yorıp tın tokığlı axir ölgüsü”. Çağ.: “toku”. *tokı-* (*d-*) köküdür. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde “*toxu-*”; Omsnalıcada “*doku-*”; Türkmen Türkçesinde “*dokı-*” olarak bulunur. Köktürkçede “*tegipt tokı:dım*”. Uygur Türkçesinde “*tokı:dım*”, “*kazğuk tokıyurmen*”, “*iki kala tamırım tokıp*”. Karahanlı Türkçesinde “*ol kapuğ tokı:dı*”, “*Oğuz, ol kulin tokı:dı*”, “*temürçi kılıç tokı:dı*”. Çağatay Türkçesinde “*toku-*”. Harezm Türkçesinde “*toğı-*”, “*doku-*” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 467).; 1. Tezgâhta ipliği, çözgü ve atkı durumunda kullanarak kumaş yapmak. 2. En ince noktalarına kadar özen göstererek, emek vererek ortaya çıkarmak. 3. Ağacın yemişlerini sıırıyla vurarak indirmek (TDK, 2005: 552).; Kusurlu bir malı kusurunu gizleyerek satmak (Derleme Sözl.,2009,c.2:1540).; Tokı-: -insan- döğmek; -demir- döğmek; vurmak; çarpmak; dokumak; dokunmak; götürmek ve batırmak (DLT, 1991: 663).; *tokımağ*: Dokumak (Tar. Sözl.,1995:71).; 1. İpliklerin birtakımını tezgâhta arış ve birtakımlarını argaç yapıp bez ve kumaş vesaire yapmak, nesc etmek. 2. Silkmek (Sami, 2015: 267).

oku-: “*Bizi de okur mokur.*”

o-k-(ı)-r: Kökt.: “okığlı: kelti”. Uyğ.: “emiğ iki kata okıyu teğintim”. Xak.: “er bitig okı:dı”. Çağ.: oku-. Çağırma, okumak veya yüksek sesle okumak ve nihayet modern anlamda okumak anlamlarını karşılar.Köktürkçede “okığlı: kelti”. Uygur Türkçesinde

“toyu:nla:rıg okıp”. Karahanlı Türkçesinde “bu kün kim okısa”, “okı-“. Çağatay Türkçesinde “okı-“ şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 79).; 1. Yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek. 2. Yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek. 3. Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek. 4. Şarkı, türkü, şiir vb. nin sesli olarak veya ezgi ile söylemek. 5. Bir şeyin anlamını çözmek. 6. Hastalığı iyi edeceğini ileri sürerek okuyup üflemek, üfürükçülük etmek. 7. Bazı belirtilerle bir anlamı, gizli bir duyguyu anlamak, kavramak. 8. Sövmek, küfretmek. 9. Bir yere çağırmak, davet etmek, okuntu göndermek (TDK, 2005:1494).; Düğün, mevlit vb. yerlere çağırmak (Derleme Sözl., 2009, c.5: 3278).; Kırâat: 1. Okuma; devamlı ve düzgün okuma. 2. Namazın rükünlerinden olmak üzere Kur'an'dan muayyen parçaları okuma fârizası (Devellioğlu, 2007: 515).; Okumak; çağırmak (DLT, 1991: 430).; (oḥımaḳ, oḥumaḳ, oḳımaḳ) 1. Çağırmak, davet etmek. 2. Söylemek, demek. 3. Anmak, yad etmek (Tar. Sözl.,1995: 161).; 1. Yazılmış bir şeyi gözden geçirip sesle veya sessiz kıraat etmek, mütalâa etmek, tilâvet eylemek. 2. Öğrenmek, tahsil etmek. 3. Şarkı ve türkü söylemek, terennüm ve teganni etmek. 4. Davet etmek, çağırma. 5. Dua okuyup üflemek, üfürükçülük etmek (Sami, 2015: 940).

2.8.1.8. Yabancı Adlar

kibar: “*Yârin kibar dilleri.*”

Kibâr (Ar.): 1. Davranış, düşünce, duygu bakımından ince, nazik olan (kimse). 2. Seçkin, değerli. 3. Zengin, soylu, köklü (kimse, aile). 4. Büyükler, ulular (TDK, 2005: 1179).; 1. Büyükler, ulular. 2. İnce, terbiyeli, görgülü, nazik (Devellioğlu, 2007: 519).; 1. Büyük, zarif, cem'iyet-i beşeriyyenin sunûf-ı âliyesine mensup, kerîm ve alicenap. 2. Mütekebbir, müte'azzım (Sami, 2015: 658).

Yâr (Far.): “*Senin yârin gül ise (hop de güzelim).*”/ “*Benim yârim menevşe.*”

2.8.1.9. Kültür Sözcükleri

mendil: “*Mendil aldım kırkbeşe (hop de güzelim).*”

Mendil (<Ar. mendîl): 1. Burun ve ter silmekte, el ve yüz kurulamakta kullanılan küçük, kare biçiminde dokuma veya yumuşak, ince kâğıt. 2. İçine bazı şeyler konulan dokuma, yağlık (TDK, 2005: 1368).; 1.sofra yazgısı, sofra bezi. 2. Önlük (Derleme Sözl., 2009, c.4: 3161).; 1. Mendil. 2. Küçük havlu, peçete, yağlık (Devellioğlu., 2007: 614).; 1. Burun ve yüz ve el silmeye mahsus olarak cepte taşınan pamuk ya keten veya ipekten dört köşeli mensûc. 2. Elde taşınacak şeyler vazına mahsus bohça gibi ve ancak astarsız boyalı destmâl (Sami, 2015: 780).

Eski Türklerden beri kullanılagelen mendil bir kültür taşıyıcısıdır. Türk kültür tarihi içerisinde öğüt, dua, dilek işlevi görmüştür. (Tanrıbuyurdu, 2010: 197).

Mendilin Türk kültüründe, tedaviye yardımcı unsuru, başlıklara sarılan mendil, gözyaşını silme ve ağladığını saklamaya yardımcı olacak mendil, hatırlatma amacı olan mendil, selamlaşma ve vedalaşma aracı olarak mendil, oyun aracı olarak kullanılan mendil gibi sıralayabiliriz. (Tanrıbuyurdu, 2010: 198).

sağdıç: “*Sadıcım düğün yapıyor (hop de güzelim).*”

sa-ğ-(ı)-t/d-ı-ç: Sağdıç < sağ+dıç < sağ+da eş (Gülensoy, 2007: 711). Düğünde gelin veya güveyiye kılavuzluk eden kimse (TDK, 2005: 1678).; Sağdaç: 1. Evlenen erkeğin erkek kardeşi ya da yakın akrabası. 2. Sâdıç (Ağ. Söz.,2009,c.5:3515).; Sağdıç: Sağdıç, dost (DLT, 1991: 480).; 1. Düğünde güveyin sağında giden kılavuz. 2. Gelinin sağında giden kılavuz kadın, yenge. 3. Hristiyanlarda vaftiz olunan çocuğu tutan ve adını koyan adam ki vaftiz masarifini de o eder, kumbaros (Sami, 2015: 1023).

düğün: “*Sadıcım düğün yapıyor (hop de güzelim).*”

t/dü-ğ-ü-n: Düğün < tüg-ün (Gülensoy, 2007: 310). 1. Evlenme veya sünnet dolayısıyla yapılan tören, eğlence, cemiyet. 2. Sünnet düğünü . 3. Bir olayı kutlamak için yapılan büyük eğlence veya tören (TDK, 2005:584).; Düğüncelik: Düğün yapanlara komşuları tarafından yapılan erzak yardımı. Düğüncü: 1. Bekara kız arayan kadın ve erkek. 2. Düğün alayına katılanlar. Düğüncük: Hediye. Düğün dileği: Nişandan sonra düğün gününü kararlaştırmak için erkek evinden kız evine gelen büyüklerin kızın büyükleri ile konuşması. Düğünlük basmak: Kız istemek. Düğünlükçü: Evlenmelerde erkek tarafından kız tarafına gönderilen erkek elçi. Düğün okuyucu: Misafirleri düğüne davet eden kimse (Derleme Söz.,2009, c.2: 1625).; Tüg-: Düğmek, düğümlemek, bağlamak (DLT, 1991: 667).; Düğün: Düğün (Tar. Söz.,1995:74).; Bir adamın evlendiği veya bir çocuğun doğduğu veya sünnet olduğu gün icra olunan şenlik, velime, sûr, cemiyet (Sami, 2015: 282).

çufal: “*Çufallık dokur mokur.*”

çufal+lık (<Far. cuvāl): 1. Pamuk, kenevir veya sentetik iplikten dokunmuş büyük torba. 2. Bu torbanın alabileceği miktarda olan (TDK, 2005: 455).; Çuval: Hububat ve un ve kömür buna mümasil şeyler vaz'ına mahsus olarak kaba yün ve kınnap veya pamuk mensucatından mamul büyük kese (Sami, 2015: 225).

2.8.1.10.Zamirler

biz: “*Bizi de okur mokur.*”

biz+i: Kökt.: “xağan at bunta: biz bertimiz”. Uyğ.: “kim biz kıldadımız”. Xak.: “biz keldimiz”. Çağ.: “biz”. Köktürkçede “*xağan at bunta: biz bertimiz*”, “*kaltaçı: biz özçe: taşın*”, “*biz arığ biz*”. Uygur Türkçesinde “*kim biz kıldadımız*”. Karahanlı Türkçesinde “*biz keldimiz*”. Çağatay Türkçesinde “*biz*”. Harezmi Türkçesinde “*biz*” kullanılmıştır (Clauson,1972:388).; B(>m, p)İ(~i)[Gİ]Z(>s) (Gülensoy, 2007: 153). 1. Çokluk birinci kişiyi gösteren söz. 2. Resmi konuşmada, bazen teklik birinci kişi zamiri ben yerine kullanılan bir söz. 3. Bazı yazarlarca ben zamirinin yerine kullanılan bir söz (TDK, 2005: 289).; (Derleme Söz., 2009): {}; (Devellioğlu., 2007:): {}; Biz.; –den: Bizim tarafımızdan. –den iyiler: -den yeğler. –bizcileyin: Bizim gibi. –Bizimek: Bezemek (Tar. Söz.,1995: 36).; Zamîr-i mütekkellim ma'a'l-gayr yani “ben” zamirinin cemidir (Sami, 2015: 141).

2.9.Ben Beyimi Uyandırdım (Ramazanın Türküsü) (Akseki)

Ben beyimi uyandırdım	Davulumun ipi tura
Gül yastığa dayandırdım	Şiştî kolum vura vura
Sütlü de kahve beğendirdim	Aslan beyin konağı da bura
Aslan beyefendi binler yaşa	Aslan beyefendi binler yaşa
Davulumun ipi teker	Saat üçte çıktım yola
Benim adım deli bekir	Selam verdim
Baklavayı çokça getir	Bahşişimi çabuk yolla
Yiyemezsem geri götür	Aslan beyefendi binler yaşa

(Kaynak Kişi: Hesna YAZICIOĞLU, Derleyen: Durmuş YAZICIOĞLU).

2.9.1.Temel Söz Varlığı

2.9.1.1.Organ Adları

kol: “Şiştî kolum vura vura.”

ko-l+um: K(>g)O(>u,[<ō])L (Gülensoy, 2007: 534). 1. İnsan vücudunda omuz başından parmak ucuna kadar uzanan bölüm. 2. Koyun, dana, kuzu vb. nde ön ayağın üst bölümü. 3. Giysinin kolu saran bölümü. 4. Ağaçlarda gövdeden ayrılan kalın dal. 5. Makinelerde tutup çevirmeye, çekmeye yarayan ağaç veya metal parça. 6. Bazı çalgıların elle tutulan sap bölümü. 7. Bir koltukta bir divanda kol dayamaya yarayan parça. 8. Bir şeyin ayrıldığı bölümlerden her biri, dal, kısım, branş. 9. Güvenliği sağlamak amacıyla dolaşan polis, jandarma, asker topluluğu, karakol, devriye. 10. İş takımı, ekip, grup. 11. Kanat. 12. Dizi, düzen. 13. Bir halat oluşturan bükülmüş lif demetlerinden her biri (TDK, 2005: 1197).;

(Derleme Sözl., 2009): {}.; 1. Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsü (Devellioğlu., 2007: 1188).; Kol (DLT, 1991: 340).; Kol: 1. Taraf, yan, cihet. 2. El. 3. Devriye gezen asker, bekçi (Tar. Sözl.,1995: 142).; 1. İnsanın omuz başından parmakları ucuna dek olan uzvu, zirâ', bâzû. 2. Atın ön ayağı. 3. Libasın kola gelen, kolu saran kısmı, yen, kum, âstîn. 4. Gömlek yenin ucunda makamında eğreti kolalı keten bezi. 5. Ağaç dalı, gusn, şâh. 6. Şube, bölük, taraf, kısım. 7. Bir ordunun münkasım olduğu aksamın beheri, cenah. 8. Muhafaza veya teftiş için ayrılıp gezdirilen asker heyeti. 9. Bir heyetin münkasım bulunduğu şube ve zümrelerin beheri. 10. Oyuncu vesaire takımı. 11. Bir şeyi kapamak veya bir şeye dayanmak üzere kol suretinde uzanan ağaç ve demir vesaire. 12. Bazı âlât ve edavatın sapı, tutulacak veya çevrilecek cüzü. 13. Bir halatın kalınlığını teşkil eden iplerin beheri (Sami, 2015: 667-668).

2.9.1.2.Bitki Adları

Gül (<Far. gul): “*Gül yastığa dayandırdım.*”

Eski Türk edebiyatında gül ve bülbül çokça kullanılan motiflerdendir ve bu gelenek Âşık edebiyatında da devam etmiştir. (Köktan, 2017: 480).

2.9.1.3.Yiyecek Adları

süt: “*Sütlü de kahve beğendirdim.*”

süt+lü: Kökt.- Uyğ.“sütten yeme”; “süt”; “ıt sütin içgül”. Hak.: “sü:t”; “sü:t emge:n”. Çağ.: “süt, süd”. Sü: köküdür. Güney Batı dillerinde Osmanlıcada “süt, süd-; Türkmen Türkçesinde “süyt, süyd-“ şeklinde görülür. Uygur Türkçesinde “sütten yeme”; “siüt”; “ıt sütin içgül”. Karahanlı Türkçesinde “sü:t”; “sü:t emge:n”. Çağatay Türkçesinde “süt; süd”. Harezmi Türkçesinde “süt” olarak kullanılmıştır (Clauson ,1972: 798).; S(>h)Ū(>ü, ö, u, i:’) (Gülensoy, 2007: 829). 1. Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını beslemek için memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı. 2. Bazı bitkilerin türlü organlarında bulunan beyaz renkte öz su. 3. Erkek balığın tohumu. 4. Süte benzeyen her türlü sıvı. 5. Benzin, mazot (TDK, 2005: 1835).; 1.Erkek balığın, dişinin havyarı üstüne akıttığı ak sıvı. 2. İnsanın mayası, aslı. 3. Tam, katıksız. 4. Taze, sütlü. 5. Başağın sertleşmemiş durumu (Ağ. Sözl.,2009,c.5:3728).; Leben: Süt (Devellioğlu, 2007: 545).; Süt (DLT, 1991: 553).; Süd: Süt (Tar. Sözl., 1995: 195).; 1. Yavruyu beslemek hikmet-i ezeliyyesine mebni insan ve hayvanat dişilerinin memesinden gelen beyaz ve mugazzî mâtde-i mâyi’a, leben, haleb, şîr. 2. Bazen nebatattan akan beyaz mayi (Sami, 2015: 1118).

baklava: “*Baklavayı çokça getir.*”

baklava+(y)+ı: Baklava < ? *bak-ı “besleme”+ la-ğı(/va/vı) (Gülensoy, 2007: 106).

1. Çok ince yufkadan yapılarak arasına kaymak, fıstık, ceviz, badem vb. konulup pişirilen ve üzerine şeker şerbeti dökülen bir tür tatlı. 2. Eşkenar dörtgen biçiminde olan nesne (TDK, 2005: 188).; Baklavı: Baklava (Derleme Sözl.,2009, c.6: 4443).; 1. Hamurdan ceviz, badem veya kaymakla yapılan maruf tatlı. 2. Baklava dilimleri şekli, ma'în şekli (Sami, 2015: 100).

2.9.1.4.Kişi Adları

aslan: “*Aslan* beyefendi binler yaşa.”/ “*Aslan* beyin konağı da bura.”/ “*Aslan* beyefendi binler yaşa.”

aslan: aslan~arslan < *a(r)s+ lan (Gülensoy, 2007: 82). 1. Kedigillerden, erkekleri yeleli, yırtıcı, Afrika’da ve Asya’da yaşayan, uzunluğu 160 cm. kuyruğu 70 cm. ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir memeli türü, arslan. 2. Gürbüz, cesur ve yiğit adam (TDK, 2005: 131-132).; Esed: Arslan (Devellioğlu., 2007: 232).; Arslan (Tar. Sözl.,1995:14).; Kuvvet ve savletiyle meşhur olan maruf hayvan, esed, şîr (Sami, 2015: 72).

Türk mitolojisinde aslan; Türk sanatında aslan figürleri daha çok Budizmle birlikte görülmekle beraber, Altaylarda Pazırık Kurganları’ndan çıkan eserler üzerinde aslan-grifon tasvirlerine rastlanması bu hayvanın Türklerde daha erken devirlerde tanındığını gösterir. Hayvan mücadele sahnelerinde aslan gök unsuruna uygun olarak zafer kazanan konumundadır ve iyi-kötü, aydınlık-karanlık gibi kavram çiftlerinden olumlu olan tarafa karşılık gelmektedir. Birçok hayvan için geçerli olduğu gibi aslan da savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet ve kudret sembolü olmuştur. Aslanın postu ve yelesi de yiğitlik sembolü olarak kullanılmıştır. İslamiyetten sonraki Türk sanatında aslan simgeciliği, İslamiyetten öncekinin izinde gelişmiştir. (Çoruhlu, 2011:177-178).

2.9.1.5.Araç- Gereç Adları

teker: “*Davulumun ipi teker.*”

Teker< *tegir (Gülensoy, 2007: 875). 1. Tekerlek. 2. Tekerlek biçiminde olan. 3. Bir gök cisminin çember biçiminde görülen yüzeyi. 4. Cismin gökyüzü üzerindeki iz düşümü. 5. İnce ve çapı oldukça büyük teker şeklinde parça (TDK, 2005: 1935).; Makara (Derleme Sözl.,2009, c.6: 4749).; Tekerlek, daire (Tar. Sözl.,1995:206).; Yuvarlanmayı tasvir edip “meker” mühmeliyle itbâ’ olunur (Sami, 2015: 1209).

2.9.1.6. Yer-Mekân Adları

konak: “*Aslan beyin konağı da bura.*”

ko-n-a-k+ı: K(>g)O(>u)-N-A(~o)K(>g) (Gülensoy, 2007: 537). 1. Büyük ve gösterişli ev. 2. Hükûmet işlerinin görüldüğü yapı. 3. Misafir. 4. Konakçı. 5. Araba veya hayvanla bir günde alınan yol. 6. Yolculukta geceyi geçirmek için inilen, konaklanılan yer (TDK, 2005: 1206).; kagak, kanak, kogah, koğak, konğak, kovak, kovank, kuvak, kuvağ, kuvank (Derleme Sözl., 2009,c.4: 2916).; Menzil: 1. Yollardaki konak yer. 2. Ev. 3. Bir günlük yol, konak. 4. Mesâfe. 5. Benâtünna'ş yıldızı (Devellioğlu, 2007: 617).; Ew: Ev (DLT, 1991: 205).; 1. Konuk olunan yer, menzil, misafirhane. 2. Misafir. 3. Bir konaklık yer (Tar. Sözl.,1995:143).; 1. Yolculukta gece konacak yer, menzil. 2. Esnâ-yı seferde durma, meks ü karar, oturak, direng. 3. İki menzil arasındaki yol, mesafe, bir günlük yol, merhale. 4. İkametgâh, menzil, mesken. 5. Büyük ev, daire. 6. Dâ'ire-i resmiyye, hükûmet şubelerinden birinin binası. 7. Başa konan kepek (Sami, 2015: 671).

yol: “*Saat üçte çıktım yola .*”

yol+a: Y(> c, ç, j, s) Ö(> o, u, uo, ü°)L (Gülensoy, 2007: 1156). 1. Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılacak uzaklık, tarik. 2. Karada insanların ve hayvanların geçmesi için açılan veya kendi kendine oluşmuş, yürümeye uygun yer. 3. Genellikle yerleşim alanlarını bağlamak için düzeltilerek açılmış ulaşım şeridi. 4. İçinden veya üstünden bir sıvının geçtiği ya da aktığı yer. 5. Yolculuk. 6. Gidiş çabukluğu, hız. 7. Davranış, tutum, gidiş veya davranış biçimi. 8. Uyulan ilke, sistem, usul, tarz, tarik. 9. Uzun çizgi. 10. Gaye, uğur, maksat. 11. Bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, yöntem. 12. Kez, defa (TDK, 2005:2188-2189).; (Türküde geçen anlamı içermemektedir.) (Derleme Sözl.,2009).; Râh: 1. Yol. 2. Tutulan yol, meslek, usul (Devellioğlu, 2013: 872).; 1. Yol; sefer; anî yola çıkma (DLT, 1991: 798).; 1. Âdap, erkân, usul, kural, yöntem. 2. Müsaade, izin (Tar. Sözl.,1995:249).; 1. Gececek yer, tarih, râh. 2. İnsan ve hayvanların her vakit geçmesinden basılıp belli olan hat, çığır, harrât. 3. İnsanlar ve hayvanlar geçmek üzere tehyî'e ve tesviye ve tefriş olunmuş genişçe hat, tarik, sebil. 4. Gececek yer. 5. Akaca yer, kanal, kanât. 6. Çizgi, hat, sopa. 7. Gidiş, seyir, seyahat. 8. Yürüyüş, hareket, sürat. 9. Usul, üslûp, tarz. 10. Resim, âdet, ayin. 11. Meslek, mişvâr. 12. Gidiş, tavır, hâl. 13. Uğur. 14. Vasıta. 15. Gerek bir ilim ve sanatta ve gerek züht ve ibadet ve tasavvufta bir büyük zatın vazettiği esas, tarik, erkân. (Sami, 2015: 1351).

2.9.1.7.Sayı Adları

bin: “*Aslan beyefendi binler yaşa.*”

miñ/ bin+ler: 1. Dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı. 2. Bu sayıyı gösteren 1000, M rakamlarının adı. 3. On kere yüz, dokuz yüz doksan dokuzdan bir artık. 4.

Pek çok, çok sayıda (TDK, 2005: 273).; Elf: Bin (Devellioğlu, 2007: 214).; Ming: Sayıda bin (DLT, 1991: 412).; –anca: Bin katı. -artuğ: Binden fazla. –başlar: Binbaşılar. –begi: Binbaşı. –den bir: Binde bir. –in –in :Binlerce. –inde birini: Binde birini (Tar. Söz., 1995: 34).; On kere yüz, dördüncü hanede yazılan rakam, elf, hezâr, 1000 (Sami, 2015: 137).

üç: üç+te: “*Saat üçte çıktım yola.*” (Bkz. “Adilemin Üç Boncuklu Hasırı, s. 44)

2.9.1.8.Unvan Adları

bey: “*Aslan beyin konağı da bura.*”

beg/bey+i+n: B(>p)E(>ä,ē, i)K(>g, y) (Gülensoy, 2007: 125). 1. Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü. 2. Erkek özel adları yerine kullanılan bir söz. 3. Eş, koca. 4. İskambil kâğıtlarında birli, as. 5. Erkek sıfatlarının hemen arkasına eklenir. 6. Küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı. 7. Komutan. 8. Zengin, ileri gelen kimse, bay (TDK, 2005: 253).; beh, ba,beg, beğ (Derleme Söz., 2009,c.1: 646).; Beg: Bey, koca, evli erkek (DLT, 1991: 78).; Bay: 1. Zengin, müstağni. 2. Ulu, kibar, soylu. 3. Temiz (Tar. Söz.,1995:28).; 1. Büyük, zengin, bay, ileri gelen adam. 2. Baş, reis. 3. Hakim, emir, vali, prens. 4. Âmir, zabıt, kumandan. 5. Bazı eski hanedanlara mensup efratla paşazadelere ve sınıf-ı askerîde kaymakam ve miralay rütbelerini haiz olanlara ve ecnebi küberâsına verilen unvan olup, isme lâhik olur. 6. Aşık kemiğinin dört yüzünden biri. 7. İskambil oyununda kâğıdın birliği (Sami, 2015: 128).

beyefendi: beg/bey+efendi T+ Yun..: “*Aslan beyefendi binler yaşa.*”

deli bekir: “*Benim adım deli bekir.*”

2.9.1.9. Eylemler

uyan-: “*Ben beyimi uyandırdım.*”

u-d/y-a-n-dır-dı+m: Kökt.: “tün udımadım küntüz olurmadım”, “tün udımatı: kündüz olurmatı”. Uyğ.: “udıyu yatmış oğulu”, “yatıp udiyor erken”. Xak.: “er udi:du”, “u:y-“, “u:yumak”. Çağ.: “uyu-“, “uykula-“, “udi” köküdür. “uyumak” çeşitli metofor anlamlarıyla görülür. En erken dönemde “pıhtılaştırmak, kıvırmak” anlamlarına gelmiştir. Daha sonra ise anlamı “uyuşuk hale gelmek, ihmalkar” olmuştur. Bu sözcük genellikle tüm dillerde yaşıyor. Kuzey Doğu ve Güney Batı’da “uyku” anlamına gelir. Bazen od- fiilidir ve bu fiil “uyanık olmak” anlamına gelen tersi bir sözcüktür. Köktürkçede “tün udımadım küntüz olurmadım”; “udi:ğmağ odğu.ru: yatıglı:ğ turğuru: yori:yu:rmen”. Uygur Türkçesinde “az udiñ”; “udıyu yatmış oğulu”; “udiğu ol”. Karahanlı Türkçesinde “er udi:du”; “udımaz”; “u:yumak”; “u:y-“, “uyu-“. Çağatay Türkçesinde “uyu-; uykula-“. Harezmi Türkçesinde “şük bolup uyu turdı”; “ud”; “hiç udımassen”; “aqlınıñ udımakı” gibi anlamlarda kullanılmıştır

(Clauson ,1972: 42).; U(/O)Y[G]A (>â, o)N-, OH, (<đ)AN- (Gülensoy, 2007: 976). 1. Uyku durumundan çıkmak. 2. Bitkiler canlanıp yeşermeye başlamak. 3. Belirmek, ortaya çıkmak, depreşmek. 4. Gerçekleri anlar, kavrar duruma gelmek. 5. Bilgisizlikten kurtulmak (TDK, 2005 :2041).; Mütenebbih: intibâh eden, uyanan, uyanık; uslanan, aklını başına toplayan (Devellioğlu, 2007: 778).; Udhun-: Uyanmak (DLT, 1991: 686).; –*uyanu gelmek*: ıyanu gelmek. –*uyanu gelmek*: uyanıvermek (Tar. Sözl.,1995: 221).; 1. Uykudan kalkmak, uyku kaçmak, müteyakkız ve bidar olmak. 2. Hâb-ı gafletten kurtulup mütenebbih olmak, göz açmak, rûşt ve hidayete nail olmak. 3. İlim ve hüner öğrenip zulmet-i cehaletten kurtulmak. 4. Canlanıp sürmeye başlamak. 5. Zuhur etmek. 6. Şenlenmek, mamur olmak, küşat edilmek (Sami, 2015: 1280).

dayan-: “*Gül yastığa dayandırdım.*”

ta-y-a-n-dır-dı+m: Kökt.: -. Uyğ.: “sögütke tayanıp turdı”; “adırtlamakka tayanıp”. Xak.: “ol maña: tayandı”; “tayanma tiriglikke”. Çağ.: “tayan-“. *taya-* köküdür. Uygur Türkçesinde “sögütke tayanıp turdı”, “adırtlamakka tayanıp”. Karahanlı Türkçesinde “ol maña: tayandı”, “tayanma tiriglikke”. Çağatay Türkçesinde “tayan-“. Harezmi Türkçesinde “tayan-“ şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 569).; Tayan-< *tay+a-n- (Gülensoy, 2007: 269). 1. Bir yere yaslanmak, kendini dayamak. 2. Kullanılışı uzun sürmek, dayanıklı olmak. 3. Zarar görmemek, varlığını korumak, hasar görmemek. 4. Birinden, bir şeyden güç almak. 5. Tutunmak, karşı durmak, karşı koymak, mukavemet etmek. 6. Bir şeyin üzerinde kurulmuş olmak. 7. Güç bir duruma katlanmak, çekmek, sabretmek, tahammül etmek. 8. Varmak, ulaşmak. 9. Bütün gücünü kullanarak bir işi yapmak. 10. Bir iş sonunda birinin veya bir şeyin üzerinde kalmak. 11. Yetişmek, yeter olmak. 12. Hız vermek (TDK, 2005: 479).; Dayanmah:Dayanmak, sabretmek (Derleme Sözl., 2009, c.2: 1386).; İstinâd: 1. Dayanma. 2. Güvenme (Devellioğlu, 2007: 460).; Tayan-: Dayanmak (DLT, 1991: 590).; tayanmak: Güvenmek, itimat etmek. tayanı görmek: Dayanıp durmak, dayanmakta direnmek (Tar. Sözl.,1995 :205).; 1. Arkasını veya bedeninin diğer bir yerini bir şeye yükleterek durmak, intikâ, istinat etmek, yastanmak (yasdanmak). 2. Güvenmek, itimat etmek. 3. Sebat ve mukavemet etmek. 4. Sürmek, yaşamak, bozulmamak, imtidâd etmek. 5. Sabır ve tahammül etmek. 6. Muavenette bulunmak, imdada yetişmek. 7. Arkasını vermek, altına girmek (Sami, 2015: 239).

beğen-: “*Sütlü de kahve beğendirdim.*”

Be-ğ-en-dir-di+m: Beğen- < begen- (<? *beg+e-n-) (Gülensoy, 2007: 126). 1. İyi veya güzel bulmak. 2. Benzerleri arasından birini seçip ayırmak (TDK, 2005: 233).; Pesend: Beğenen, beğenmiş (Devellioğlu, 2007: 862).; 1. İyi bulmak, kabul ve takdir ve istihsân

etmek, pesend eylemek. 2. Seçmek, intihap etmek, hoş a gideni ayırıp almak. 3. Tenezzül etmek, saymak (Sami, 2015: 117).

yaşa-: “*Aslan beyefendi binler **yaşa**.*”

ya-ş-a: Kökt.: “sekiz on yaşap yok boltı”. Uyğ.: “uzun yaşayur tımlığlar az”. Xak.: “er uzu:n yaşa:dı”. Çağ.: “yaşa-”. ya:ş köküdür. Her zaman fonetik değışikliklere uğramıştır. Köktürkçede “sekiz on yaşap yok bol(tı:). Uygur Türkçesinde “uzun yaşayur tımlığlar az”; “üç yaşar kara ud”. Karahanlı Türkçesinde “er uzu:n yaşa:dı”. Çağatay Türkçesinde “yaşa-“. Harezmi Türkçesinde ise “yaşa-“ şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 977).; Y(>c)Ä(>a, ä)Ş(>j)A(>ä, i, o)- (Gülensoy, 2007: 1084). 1.canlılığını, hayatını sürdürmek. 2. Sağ olmak. 3. Varlığını sürdürmek. 4. Oturmak, eğlenmek. 5. Geçinmek. 6. Herhangi bir durumda bulunmak. 7. Görüp geçirmek, başından geçirmek. 8. Sürmek, devam etmek. 9. Varlıklı, endişesiz, hoş vakit geçirmek, keyif sürmek. 10. Keyfi yerine gelmek, mutlu olmak, işleri yolunda olmak. 11. Bir durumu yaşar gibi olmak, bir durumla özdeşleşmek, duymak, hissetmek (TDK, 2005: 2143).; Taayyüş: Yaşama, geçinme (Devellioğlu, 2007: 1009).; Yaşamak (DLT, 1991: 756).; 1. Sağ olmak, ömür sürmek, muammer olmak. 2. Bir türlü ömür sürmek, geçinmek, taayyüş etmek (Sami, 2015: 1331).

getir-: “*Baklavayı çokça **getir**.*”

kel-tür-<getir-: Getir- < kel-tür- (Gülensoy, 2007: 367). 1. Gelmesini sağlamak. 2. Bir şeyi yanında veya üstünde bulundurmak. 3. Erişmek veya eriştiğini sanmak. 4. İleri sürmek. 5. Sebep olmak, ortaya çıkarmak. 6. İletmek, bildirmek. 7. Sağlamak. 8. Bir makama atamak veya seçmek. 9. Bazı kelimelerle birleşik fiil yapar (TDK, 2005: 755).; Getürmek: Getirmek (Derleme Sözl., 2009, c.3: 2008).; Keltür-: Getirmek (DLT, 1991: 298).; Getürmek: 1. Nakletmek, hikâye etmek, rivayet etmek. 2. Tercüme etmek, çevirmek (Tar. Sözl.,1995: 93).; 1. Uzak yerden yakına sevk ve nakletmek, celp ve ihzar, sevk ve isal eylemek. 2. İrat, nakil, zikretmek. 3. Koymak, vazetmek, sokmak. 4. Uydurmak, tatbik etmek. 5. Kalp etmek, çevirmek. 6. İcap etmek, vuku ve zuhuruna sebep olmak, vermek. 7. Hasıl ve peyda etmek, uğramak, duçar olmak (Sami, 2015: 382).

şiş-: “*Şişti kolum vura vura.*”

ş(e)-ş-ti: Kök.: Uyğ.: “közüglüg kölinte sışmış”. Xak.: “şiş-“, “şi:şük”. Çağ.: “si”; “şiş-“. Güney Batı dillerinde Türkmen Türkçesinde “çi:ş-“. Uygur Türkçesinde “közüglüg kölinte sışmış”. Karahanlı Türkçesinde “şiş-“, “şi:şü:k”, “si:şü:k”. Çağatay Türkçesinde “si”; “şiş-“ olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 857).; Şiş- < s(/ş)î-ş- (Gülensoy, 2007: 846). 1. Şişmiş olan yer, şişlik. 2. Şişmiş, şişkin, kabarık (TDK, 2005: 1870).; 1. Uyumak. 2. Ölmek (Derleme Sözl., 2009, c.5: 3790).; Şiş: Şişmiş olan her nesne, yumru (DLT, 1985: 525).; Şişik:

şışmış (Tar. Sözl.,1995: 198).; Bedenin bir tarafına hâsıl olan kabarma, kabarık, ur, verem, nefha (Sami, 2015: 1146).

vur-: “*Şiştî kolum vura vura.*”

vur-a vur-a: Kök.: “nece urtumuz yontumuz erser”; “didimin başına urdu”. Uyğ.: “ikirer ta:ş a:lıp birni ur”; “ur-”. Xak.: “urdu nawbat tuğı”; “törü edgü urmış kişi”. Çağ.: “ur”. ur- köküdür. Or- şekli de vardır. Her iki kullanımın da farklı anlamı vardır. Köktürkçede “yelme: karğu: edgü:ti: urğıl”; “yarıkı:nta: yalma:sı:nta yüz artuk oku:n urtı”; kuş kana:tı:na uru:p”. Uygur Türkçesinde “içine urmuş erdi”; “bir kapanda urup kigürdiler”; “ur-“. Karahanlı Türkçesinde “ol kulın urdı”; “ur-ma:k”; “mallığ erke urup yüzlerin”. Çağatay Türkçesinde “ur-“. Harezmi Türkçesinde “ur-“ olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 194).; Vur- < ür- (*hūr-) (Gülensoy, 2007: 1018). 1. Elini veya elinde tuttuğu bir şeyi hızla yere çarpmak. 2. Ses çıkarmak için bir şeyi başka bir şey üzerine çarpmak. 3. Etkisi bir yere kadar uzanmak, sokulmak, girmek, duyulmak, yansımak, aksetmek. 4. Hızla değmek, çarpmak. 5. Sürmek. 6. Takmak, koymak. 7. bağlama, ilişkilendirmek. 8. Olduğunda başka bir biçimde görünmek. 9. Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak. 10. Uygulamak, basmak, koymak. 11. Ses çıkarmak, ses vermek, çalmak. 12. Amaçladığı şeye rast getirmek. 13. Hızla çarpmak. 14. Silahla yaralamak, öldürmek. 15. Dokunmak, hasta etmek. 16. Soğuk, dolu vb. ürünlere zarar vermek. 17. Kalp, vuru durumunda olmak. 18. Piyango vb. çıkmak, isabet etmek. 19. Üzerinde görünmek, üzerine düşmek. 20. Desteklemek, dayamak. 21. Çıkmak, görünmek. 22. Sırtına, omzuna yerleştirmek. 23. Bir şeyi başka bir şey üzerine koymak. 24. Tavla oyununda pulu krmak. 25. Çok etki etmek, yaralamak. 26. İçki içmek. 27. Herhangi bir biçimde haksız yoldan para almak, soymak. 28. Çarpma işlemini yapmak (TDK, 2005: 2097-2098).; 1. Denk getirmek. 2. Yönelmek, sapmak. 3. Koymak. 4. Yüklemek (Derleme Sözl.,2009,c.6:4110).; Darb: 1. Dövme, vurma (Devellioğlu, 2007: 166).; Ur-: Urmak, vurmak, döğmek; koymak, yapmak; takmak (DLT, 1991: 694).; Vur itmek: Vurmak, vur emri vermek (Tar. Sözl., 1995: 228).; 1. Çalmak, darbetmek. 2. Öldürmek, katletmek. 3. Yaralamak, cerh etmek. 4. İsabet ettirmek. 5. Mermiyyât atmak, topa veya kurşuna tutmak. 6. Atmak, düşürmek, yatırmak. 7. Kakmak, sokmak, dak(k) etmek. 8. Sürmek, geçirmek. 9. Dayamak, koymak, yapıştırmak. 10. Harp etmek, kurşun ve gülle atmak. 11. Haren hücum ve tahrip etmek, bozmak. 12. Takmak, koymak. 13. Yükletmek, tahmil etmek. 14. Hesaptan ihraç ve tarh etmek. 15. Çalmak. 16. Dokunmak, tesir etmek. 17. Tekmek, tekme atmak. 18. Dak(k) etmek (Sami, 2015: 1311).

ver-: “*Selam verdim.*”

ber-/bir-/ver-di+m: Kök.: “ordu:ğ bermedi”; “berü:r”; “puşı berdimiz erser”. Uyğ.: “kapağın aç a berdi”; “karmaşuhn berü yarlıkazun”; “yeme berdi”. Xak.: “ol maña: yarma:k

be:rdi”; “ayu berdi yol”; “senin balkıñka tanukluk berür”. Çağ.: “ber-” be:r köküdür. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde ve Osmanlıcada ba:r; ba:r-. Köktürkçede “kut bergeymen”; “beñgü tike ber”; “ışig küçig bergil”. Uygur Türkçesinde “kapağın aç a berdi”; “yeme berdi”; oñi kazğanç kılmak ayu berdiler”. Karahanlı Türkçesinde “ol maña: yarma:k be:rdi”; “senin barlıkıñka tanukluk berür”. Çağatay Türkçesinde “ber-“; “koya ber-“. Harezmi Türkçesinde “carlıg berdi” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 354).; Ver-: B(>p, v)Ë: (>e, ä, ē, i, ie)R- (Gülensoy, 2007: 1014). 1. Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine erişirmek. 2. Bırakmak veya bağışlamak. 3. Ondan bilmek, atfetmek. 4. Düşünce veya bilgi anlatan şeyleri başkalarına iletmek, bildirmek. 5. Döndürmek, çevirmek, yöneltmek. 6. Herhangi bir duruma yol açmak. 7. Eğlenceli toplantı düzenlemek, konuk çağırıp ağırlamak. 8. Topluluk önünde sanatını göstermek, icra etmek. 9. topluluk önünde bilimsel konudaki bildirisini sunmak. 11. Kızı, kadını biriyle evlendirmek. 12. Ödemek. 13. Yaymak. 14. Bitki ve ağaç, ürün üretmek. 15. Herhangi bir şey ortaya çıkarmak. 16. Hepsini herhangi bir duruma sokmak. 17. Sahip olmasını sağlamak. 18. Bir şey üzerinde etki yapmak. 19. Tespit etmek. 20. Kazandırma, katmak. 21. Ayırmak, harcamak. 22. Dayamak. 23. Kök veya gövdeleri sonuna –ı eki almış fiillere gelerek tezlik bildiren birlik fiiller oluşturur (TDK, 2005:2088-2089).; Verme, verilme; ödeme (Devellioğlu., 2007: 467).; ber-: Vermek (DLT, 1991: 83).; Virmek: 1. Vermek. 2. Göndermek (Tar. Sözl.,1995: 228).; 1. İta etmek. 2. Hibe ve ihsan etmek, bağışlamak. 3. Ödemek, tediye etmek. 4. İkraz etmek. 5. Teslim etmek. 6. Tevcih ve tensip etmek. 7. Çıkarmak, neşretmek. 8. Hasıl etmek, husule getirmek, müsmir olmak, iradı olmak. 9. Haml, tevil, tefsir etmek (Sami, 2015: 1307).

yolla-: “Bahşışimi çabuk yolla.”

yo-l+la: Göndermek (TDK, 2005: 2191).; teşyi: 1. Selametleme, uğurlama. 2. Ramazandan sonra altı gün yani şevvalin birinden altısına kadar oruç tutma (Devellioğlu, 2007: 1097).; 1. Uğurlamak, teşyi etmek. 2. Yola çekmek (Tar. Sözl.,1995: 250).; Yola çıkmak, göndermek, irsa ve isbâl etmek (Sami, 2015: 1353).

2.9.1.10.Eşya Adları

yastık: “Gül yastığa dayandırımdım.”

ya-s-ı-t-a-k+a: Kökt.- Uyğ.: “yastuk”; “yarum yastuk kümüş”. Xak.: “yastuk; ya:stuk”. Çağ.: “yastuk”. Tüm dillerde yaşayan bir sözcüktür. Fonetik değişikliklerden ve anlam genişlemelerinden sağ kurtulur. Uygur Türkçesinde “yastuk”; “yarum yastuk kümüş”; “altı yüz yastuk çaw”. Karahanlı Türkçesinde “yastuk”; “ya:stuk”. Çağatay Türkçesinde “yastuk”. Harezmi Türkçesinde “yastıg/yastuk/yastu” şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972:

974).; Y(> c, ç, d, j, s)A(>å, ı)S(>z) [/S/T]T(>d)I(U)K (Gülensoy, 2007: 1082). 1. Başın altına koymak veya sırtı dayamak için kullanılan, içi yün, pamuk, kuş tüyü, ot vb.yle doldurulmuş küçük minder. 2. Bu biçimde yapılmış ve türlü işlerde kullanılan şey. 3. Fide yetiştirmek için ince toprak ve gübreden hazırlanmış yüksekçe yer. 4. Yapılarda, makinelerde bazı bölümlerin üzerine dayandığı parça (TDK, 2005: 2142).; Yasduk: Yastık (Derleme Sözl.,2009,c.6:4817).; Yastuk: Yastık (DLT, 1991: 755).; Yaştuk: Yastık (Tar. Sözl.,1995: 237).; 1. Üzerine dayanılan şey ki pamuk ya yün veya ot vesaire ile memlû ve ekseriya müstetfilce bir keseden ibarettir. 2. Fidan ve fide yetiştirmek üzere ince toprakla gübreden hazırlanmış mürtefice yer. 3. Bıyık çok ve uzun görünmek için sakalından tıraşsız bırakılıp bıyığa ilhak olunan kısım, bıyık yastığı (Sami, 2015: 1331).

davul: “*Davulumun ipi teker.*”/ “*Davulumun ipi tura.*”

tavul+um+u+n (<Ar. tabl): Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değnekle çalınan çalgı, bateri.; (Derleme Sözl., 2009): {}.; Tabl: Davul (Devellioğlu, 2007: 1012).; (Tar. Sözl.,1995): {}.; İki tarafı deri ile kaplanmış çomakla vurularak çalınır ve pek büyük ses çıkarır maruf alet ki bizim köylerde zurna ile beraber çalınır (Sami, 2015: 239).

Türk mitolojisinde davul mitolojik bir öneme sahiptir. Özellikle Şaman davulu oldukça önemli bir motif olarak karşımıza çıkar. Hiçbir şaman kendi arzusu ve isteğiyle davul yaptıramaz. Ruh davul yaptırmak için şamana telkinlerde bulunur. Mesleğe giren şaman ruhun arzularına tabidir. Onun istediği gib davul yaptırır, şekil ve bütün teferruatı ruhn hayatta kullandığı davula uygun olur. Şamanın yeraltına iniş ya da yeryüzüne çıkış sırasında da davul kullanılan bir araçtır. Davulun aynı zamanda ruhlarla ilişkiye girmek, onları yakalamak ya da içinde ruhları toplamak, kötü ruhları korkutmak gibi amaçlarla kullanıldığı tespit edilir. Ayrıca davulun sesinin ritmi ve bu sesin alçalıp yükselmesiyle, ayinin gidişatını izleyicilere aktarmak, vecd durumuna geçmeyi kolaylaştırmak gibi amaçlarla da kullanılmıştır. Davul, şamana yardımcı olan hayvan-ruhlar gibidir. Bazen o şamanın bineği olarak algılanmıştır. Şaman davulun tek düze sesine göğşe çıkar ya da iner. Bu işlevlerinden ötürü bazı Türk topluluklarında davul, şamanın atı sayılmıştır. Davulun yapıldığı malzeme genellikle kutsal sayılan bir ağaçtan yapılır. Örneğin Türklerde genellikle kayın ve sedir ağacından yapılır. Şaman ölünce davulu tahrip edilerek mezarının yanı başındaki ağaca asılır. Muhtemelen bunun sebebi söz konusu davulun şamanın ruhunu barındırıyor olmasıdır. Davulun üzerindeki çizgilerin, resimlerin birçok anlamı da vardır. (Çoruhlu, 2011: 95-112).

ip: “*Davulumun ipi teker.*” / “*Davulumun ipi tura.*”

(y)ip+i: Kök.:- Uyğ.: “yıp birle yörgep”. Xak.: “yıp”; “yıp”; “yıpığ”; “yıpığ”. Çağ.: “yıp”. “kordon, iplik,”ip” gibi uruk’a göre daha ince bir bağ. Güney Btı dillerinde Azari Türkçesinde ve Osmanlıcada “ip”; Türkmen Türkmen Türkçesinde yüp” olarak kullanılır. Uygur Türkçesinde “yıp birle yörgep”. Karahanlı Türkçesinde “yıp”; “yıpığ”; “yıp”. Çağatay Türkçesinde “yıp”. Harezmi Türkçesinde “yıp” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 870).; İp < yıp (Gülensoy, 2007: 437). 1. Dokuma maddelerinin bükülmüş liflerinden yapılan bağ. 2. İplik. 3. Asarak öldürme cezası (TDK, 2005: 976).; Habl: İp, urgan, halat (Devellioğlu, 2007: 304).; –e urmak: İpe takmak, dizmek. –i çürük: Sözüne güvenilmeyen, kararında durmayan. –ini uzatmamak: Serbest, başı boş bırakmamak. –i uzun dutmak: Ölçüsüz hareket etmek, ileri gitmek (Tar. Sözl.,1995: 116).; Başlıca bağlamaya yarayan uzun ve kalınca bükme şey ki ekseriya kinnaptan olur, habl, resen, rîsmân (Sami, 2015: 528).

2.9.1.11. Yabancı Adlar

kahve: “*Sütlü de kahve beğendirdim.*”

Kahve (Ar.): 1. Sıcak iklimlerde yetişen, kök boyasığıllardan bir ağaç. 2. Bu ağacın meyvesinin çekirdeği. 3. Bu çekirdeklerin kavrulup çekilmesiyle elde edilen toz. 4. Bu tozla hazırlanan içecek. 5. Kahve, çay, ıhlamur, bira, nargile içilen, hafif yiyecekler bulundurulmuş, tavla, domino, bilardo, kâğıt vb. oynanan yer, kahvehane, kıraathane (TDK, 2005:1036).; 1. Şarap. 2. Kahve (Devellioğlu, 2007: 482).; 1. An-asıl Yemen’den çıkıp el-yevm külliyyetlisi Amerika’da hasıl olan bir habbe ki kavrulup dövüldükten sonra suda pişirilip içilir. 2. Bu habbenin kavrulmuş tozundan pişirilen şerbet. 3. Kahve içilen umumi mahal, kahvehane (Sami, 2015: 572).

Sa’at: “*Saat üçte çıktım yola.*”

sa’at (Ar.): 1. Bir günlük sürenin yirmi dörtte birine eşit, altmış dakikalık zaman dilimi, zaman parçası. 2. Vakit, zaman. 3. Bir işin yapıldığı belli bir zaman. 4. Günün hangi saati odluğu gösteren alet. 5. Savaş (TDK, 2005: 1669).; Sâat: 1. Saat. 2. Vakit. 3. Muayyen vakit. 4. Kıyâmet (Devellioğlu, 2007: 903).; 1. Gündüz ile geceden ibaret bir günün yani küre-i arzın kendi mihveri üzerine bir kere dönmesi zamanının münkasım olduğu 24 cüzden beher ki 60 dakikadan ve her dakika 60 saniyeden mürekkeptir. 3. Vakt-i mu’ayyen, vakt-i mukadder, ecel. 4. Kıyamet, yevm-i haşr. 5. Bir saatte kat olunan yol miktarı ki üç mil yani beş kilometredir. 6. Vakti gösteren alet ki envai olur (Sami, 2015: 1016).

selam: “*Selam verdim.*”

Selâm (Ar.): Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket göstergisi yapma, eslenme, merhaba

(TDK, 2005: 1724- 1725).; Selâm: 1. Barış, rahatlık. 2. Sonu iyi ve hayırlı çıkma. 3. Fânî, gelip geçici olmama, zevalsizlik. 4. Âşinalık. 5. Selam, esenleme (Devellioğlu, 2007: 931).; Esenle-: Selamlamak (DLT, 1991: 194).; Esenleşmek: 1. Vedalaşmak, helalleşmek. 2. Selamlaşmak, hal hatır soruşmak (Tar. Sözl.,1995: 85).; 1. Sulh, silm, asayiş. 2. Afet ve muhataradan berî ve salim olma, beraat, selâmet, son iyi ve hayırlı çıkma. 3. Fena ve zevalden salim olan Hak Taalâ'nın esmâ-i hüsnâsındandır. 4. Aşinalık, tahiyye (Sami, 2015: 1060).

bahşîş: “*Bahşîşimi çabuk yolla.*”

bahşîş+im+i (Far.): Yapılan bir hizmete ödenen ücretten ayrı olarak fazladan verilen para (TDK, 2005:184).; Bahşîş: Evlenecek erkeğin kız tarafına verdiği para ve eşya, başlık (Derleme Sözl.,2009,c.1:488).; Bahşîş, bağış olarak verilen para (Devellioğlu, 2007: 67).; Bağış, ihsan, atıyye, hademeye ve iş adamlarına ödenen ücret-i mukarrereden fazla olarak akçe (Sami, 2015: 99).

2.9.1.12.Soyut Adlar

ad: “*Benim adım deli bekir.*”

ad+ım: Kök.: “xağan at”; “a:tı:n”; “a:tı:m”. Uyğ.: “edgü kü at”; “atın kün”. Xak.: “beg a:na:r a:t”; “a:t”. Çağ.: “at”, a:t (a:d) köküdür. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesi ve Osmanlıca’da “ad”; Türkmen Türkçesinde “a:t” olarak bulunur. Köktürkeçede “a:tı:n”; “a:tığ”; “xağan at”; “bir kişi a:tı”. Uygur Türkçesinde “atı eşitilmiş küsi sorulmuş”; “burxan atın”; “edgü at”; “atın küñ”. Karahanlı Türkçesinde “a:t”; “beg a:ña:r a:t: berdi”; “a:d”. Çağatay Türkçesinde “at. Harezmi Türkçesinde “at bér-“, “at tak-“ olarak kullanılmıştır (Clouston, 1972: 32).; Ad< *ât (Gülensoy, 2007: 48). 1. Bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim. 2. Herkesçe tanınmış veya işitilmiş olma durumu, ün, nam, şöhrat. 3. Anılacak değer, önem. 4. İsim (TDK, 2005:17).; İsm: İsim, ad (Devellioğlu, 2007: 451).; At: Ad, isim; unvan, lakap (DLT, 1991: 45).; bağlamak: Ad olarak almak. -çıkmak: Ün salmak, şöhrat kazanmak. -eri: İyi adla şöhratli. - eylemek: Ad vermek, adlandırmak. -ı bellü: Meşhur, ünlü. -ına ne düşerse: Şanına ne düşerse. - issi: Meşhur, ünlü. - itmek: Ad bırakmak. - şan, san: Ün, şöhrat. - urmak: Ad vermek, ad koymak. -urunmak: Ad takınmak, adını almak. - vurmak: -urmak. - yavuzluğu: Ad kötülüğü, kötü adlılık (Tar. Sözl., 1995: 2).; 1. İsim, nam. 2. Şöhrat, sî, şan. 3. İtibar, haysiyet (Sami, 2015: 27).

2.9.1.13. Zarflar

çok: “*Baklavayı çokça getir.*”

çok+ça: Çok< çok/çoh (Gülensoy, 2007: 278). 1. Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı. 2. Aşırı bir biçimde.; (Derleme Sözl., 2009, c.2: 1258): Çoh: Çok, fazla (TDK, 2005: 446).; Vâfir: 1. Çok, bol (Devellioğlu, 2013: 1132).; – ara: Çok kez, genellikle. –bilür: Bilgili. –da azın: Çok şeye karşılık birazını. –lar yaşasın: Pek çok yaşasın (Tar. Sözl., 1995: 58).; 1. Miktarı ziyade olan, az mukabili, bol, kesir, vâfir, bisyâr. 2. Fazla, ziyade, lüzumundan artık (Sami, 2015: 221).

çabuk: “Bahşışimi **çabuk** yolla.”

Çabuk (<Far. çābuk): 1. Çabucak. 2. Alışıldan veya gösterilenden daha kısa bir zamanda tez, yavaş karşıtı. 3. “acele et, oyalanma” anlamalarında bir seslenme sözü (TDK, 2005: 379).; Çabık: Çabuk, tez (Derleme Sözl., 2009,c.2:1031).; Çâbük: Çabuk, seri, hafif (Devellioğlu, 2007: 150).; Seri, âcil, hafif (Sami, 2015: 191).

2.9.1.14. Yer-Yön Adları

geri: “Yiyemezsem **geri** götür.”

-garu/-gerü> geri: Kök.: “kerü”; “anta kerü”. Uyğ.: “kerü: kün”. Xak.: “kök temür kerü turmas”. Çağ.:-. ke: köküdür. Kuzey merkez dili, Kuzey Doğu dillerinde de bulunan bir sözcüktür. Güney Batı dillerinden Azeri Türkçesinde “keri”; Osmanlıcada “geri”. Köktürkçede “kérü”; “anta kéré: barıp”; “kerü: barığma: bardı”. Uygur Türkçesinde “kérü:kün barsık(k)a”; “tinin: kerü: kaytı”. Karahanlı Türkçesinde “kö:k temür kerü: turmas”; “kerü yanmas”; ke:rü körüp”. Harezmi Türkçesinde “kerü” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 736).; Geri< *kerü/*kirü (Gülensoy, 2007: 366). 1. Arka, bir şeyin sonra gelen bölümü, art, alt taraf, ileri karşıtı. 2. Bundan başkası. 3. Son, sonuç. 4. Bir şeyin sona kalan bölümü. 5. Geçmiş, mazi. 6. Hayvanda boşaltım organının dışı. 7. Eksik gösteren (saat). 8. Aptal, anlayışsız. 9. Benzerlerine ayak uydurup ilerleyememiş, gelişmemiş. 10. Geriye doğru. 11. “geri dön, geri git!” anlamında bir söz (TDK, 2005: 752).; 1. Arka, geri, öte. 2. Başka, gayri. 3. Kıpç, geri, dübür (Devellioğlu, 2007: 1147).; Kerü: Geri, ... den ise (DLT, 1991: 305).; Gerü- girü (Tar. Sözl., 1995: 92). 1. Yine, tekrar bir daha, sonra. 2. Artık. 3. Başka, gayri.; 1. Art, arka, kıpç, halef. 2. Bir şeyin sonra gelen kısmı, son, akab. 3. İnsan ve hayvan arasındaki uzv-ı ma'rûf, kıpç, kuyruk, acz, verâ. 4. Alt taraf, mabat. 5. Dönüş, avdet, arkaya doğru hareket (Sami, 2015: 381).

2.9.1.15. Kalıp Sözcükler

bin yaşa: “Aslan beyefendi **binler** yaşa.”

yola çık-: “Saat üçte **çıktım** yola.”

2.10.Bir Taş Attım Arabaya Tık Dedi (Akseki)

Bir taş attım darabaya tık dedi
Bir kız çıktı annem evde yok dedi
İnanmazsançık yukarı bak dedi

Galkar galkar darabaya avrulur
Siyah saçlı al yanağa devrülür
Seni saran yanar yanar gavrulur

Ölüm ver Allah'ım ayrılık verme
Gız seni seviyom da ellere deme

Ölüm ver Allah'ım ayrılık verme
Gız seni seviyom da ellere deme

(Kaynak Kişi: Hesna YAZICIOĞLU, Derleyen: Durmuş YAZICIOĞLU).

2.10.1.Temel Söz Varlığı

2.10.1.1. Yabancı Adlar

Allah (Teñri): “Ölüm ver *Allah'ım* ayrılık verme.”

Allah+ım (Ar.): Kök.: “teñri”; “üze: teñri: yarlıkadı”. Uyğ.: “teñriğ”; “kök teñride”. Xak.: “teñri”; “Allah”; “idim ugan”. Çağ.: “teñri”. Hsiung-nu’nun diline kadar uzanan bir sözcüktür. Başlangıçta “fiziksel gökyüzü” anlamına gelse de çok erken tarihte dini tonlamaları edindi. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde, Osmanlıcada ve Türkmen Türkçesinde “tanrı” olarak bulunur. Köktürkçede “üze kök teñri: asra: yağız yer kılındukda”; “ yer teñri yok erken öñre”.Uygur Türkçesinde “teñri”; “on kat kök teñriğ”; teñri Manı burxan teñri yeriñerübardukınta”. Karahanlı Türkçesinde teñri; Allah olarak da görülür.(bunda İslamiyetin etkisi vardır.) “u:ga:n teñri”; “idim, ugan”. Çağatay Türkçesinde “téñri”. Harezmi Türkçesinde “teñrini calbarğuda”; “tanrıda” olarak da kullanılmıştır (Clauson, 1972: 523).; Kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyucusu olan, tek, yüceve üstün, varlık, Yaradan, Tanrı, Rab, Mevla (TDK, 2005: 77).; Tanrı. Allah- Muhammed- Alî (Devellioğlu, 2007: 29).; Tengri: Tanrı (DLT, 1991: 600).; Tañrı: Allah (Tar. Sözl., 1995: 202).; Hâlik-i kâinat olan vücûd-ı mutlak, Tanrı, Rab, Mevlâ, Hudâ, İzid (Sami, 2015: 50).

2.10.1.2.Eylemler

at-: “Bir taş attım darabaya tık dedi.”

a-t-tı+m: Kök.: Uyğ.: “ağu Xormuzda teñrike atğaymen”; “taş alıp Zruş burxanağ at(t)ılar”. Xak.: “er ok attı”; “yaşın atıp yaşnadı”; “ol attı”. Çağ.: “at-“. “Atmak, sürmek” gibi geniş bir metofoz yelpazesi vardır. Silahın içine koyup atmak anlamı da vardır. Uygur Türkçesinde “ya jurup ok atıp”; “ya kurup ok atkalır”. Karahanlı Türkçesinde “meni atsunlar”; “yaşın atıp yaşnadı”. Çağatay Türkçesinde “at-“. Harezmi Türkçesinde “at-

anlamında kullanılmıştır (Clauson, 1972: 36).; 1. Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak. 2. Bir şeyi yere doğru bırakmak. 3. Bir kimsenin ilişkisini kesmek. 4. Koymak. 5. Rastgele bir kenara koymak. 6. Uzatmak. 7. Bir yerden başka bir yere taşımak. 8. Sille, tokat vurmak. 9. Top, tüfek vb. silahları patlatmak. 10. Kurşun, gülle, ok vb. şeyleri hedefe fırlatmak. 11. Geri bırakmak, ertelemek. 12. Örtmek. 13. Yapılmış kötü bir işi başka birine yüklemek. 14. Sözle sataşmak. 15. Kovmak, dışarıya çıkarmak, ilgisini kesip uzaklaştırma. 16. İstenilmeyen bir şeyi kendi malı olmaktan çıkarmak. 17. Kullanılması gelenek haline gelmiş bir şeyi kullanmaktan vazgeçmek. 18. Çıkarmak, dışarıya vermek. 19. Patlayıcı maddelerle havaya uçurup yıkmak. 20. Yay ve tokmakla ditmek, kabartmak. 21. Çatlamak. 22. Yırtılmak. 23. Yapışık olduğu yerden ayrılmak. 24. Kalp, nabız vurmak, çarpmak. 25. Sıkıntı dolayısıyla giyilen bir şeyi çıkarmak. 26. Yazılı veya banda alınmış bir metinden bazı bölümleri çıkarmak. 28. Bir şeyin rengi solmak. 29. Göndermek, yollama. 30. Haykırmak, bağırma. 31. Etkisi kaybolmak, alışmak, bırakmak. 32. Terk etmek. 33. Götürmek, sahiplenmek. 34. Söylemek. 35. Yalan ve abartılı söz söylemek. 36. Bilmeden, kestirerek söylemek. 37. İçki içmek (TDK, 2005:146).; Atmak (Devellioğlu, 2007: 885).; at-: Atmak (DLT, 1991: 47).; Atmak (Tar. Söz.,1995: 16).; 1. Bir şeyi elden bırakıp az çok fırlatmak, remy. 2. İçeriden dışarıya çıkarıp def ve tart etmek. 3. Bırakmak, terk etmek. 4. Açmak, sermek, üste almak, örtmek. 5. Düşürmek, izale etmek, kaybetmek. 6. Saçmak, serpmek, dağıtmak. 7. Dökmek, koymak, vazı ve ilkâ etmek. 8. Vurmak, yapıştırmak. 9. Uzatmak, sunmak. 10. Boşaltmak, teşhir etmek. 11. Tehir, tavik, imhâl etmek. 12. Atıf ve isnat etmek, yükletmek. 13. Düşürmek, yatırmak (Sami, 2015: 79).

de-: “Bir taş attım darabaya tık **dedi.**”/ “Bir kız çıktı annem evde yok **dedi.**”/ “İnanmazsan çık yukarı bak **dedi.**”

te/tè-/de- di: Kök.: “té-“. Uyg.: “té”. Xak.: “té-“. Çağ.: “dé-“, té- köküdür. Güney Batı dillerinde Osmanlıca’da “demek ki” ve “Türkçede buna ne dersiniz” gibi kullanımları vardır. Köktürkçede “te-“; “teyin/téyin”. Uygur Türkçesinde “té-“. Karahanlı Türkçesinde “ol maña : andağ té:di”; “negü tér eşitgil”. Çağatay Türkçesinde “dé-“. Harezmi Türkçesinde “dé-“ şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 433).; De-< *té:- /té-< tī- (Gülensoy, 2007: 270). 1. Söylemek, söz söylemek. 2. Ad vermek. 3. Bir dilde karşılığı olmak. 4. Herhangi bir ses çıkarmak. 5. Herhangi bir kaniya, yargıya varmak. 6. Düşünmek. 7. Oranlamak. 8. Ummak. 9. Erişmek. 10. Bir işe kalkışmak (TDK, 2005: 492).; Te-: Demek (DLT, 1991: 591).; -ışitmek: Konuşmak (Tar. Söz., 1995: 63).; 1. Söylemek, ağızdan bir söz çıkarmak. 2. İsim vermek, nam takmak, tesmiye etmek. 3. Nakil ve rivayet etmek (Sami, 2015: 245).

inan-: “İnanmazsan çık yukarı bak dedi.”

inan- maz+ (i) sen: İnan- < *inan-n- (Gülensoy, 2007: 434). 1. Bir şeyi doğru olarak benimsemek. 2. Birini doğru sözlü olarak bilmek. 3. Bir şeyin varlığını, doğru olarak kabul etmek. 4. Sevecek, güvenecek ve bağlanacak en yüksek varlık olarak bilmek, iman etmek. 5. Kanarak aldanmak. 6. İman etmek (TDK, 2005:965).; İmân: 1. İnanma, inanç. 2. İslâm dînini kabul etme (Devellioğlu, 2007: 433).; –gereksin: inanmalısın, inanman gerektir (Tar. Söz.,1995:115).; 1. Doğru nazarıyla bakma, sahih diye kabul etmek. 2. İman getirmek, kalp ile tasdik, dl ile ikrar etmek (Sami, 2015: 519).

çık-: “Bir kız **çıkktı** annem evde yok dedi.” / “İnanmazsan **çık** yukarı bak dedi.”

çık-tı: Kök.:-. Uyğ.:-. Xak.: “çık-“. Çağ.: “çık-“. Güney Batı Türkçesinde “çık-; çıkar-“. Karahanlı Türkçesinde “er evdin çıktdı”; “çık-“. Çağatay Türkçesinde “çık-“. Harezmi Türkçesinde “avka çıktdı”; “çık-” (Clauson, 1972: 405).; Ç(>ş, s)I(>i)K(> x, q) (Gülensoy, 2007: 235). 1. İçeriden dışarıya varmak, gitmek. 2. Elde edilmek, sağlanmak. 3. Bir meslek veya bilim kurumunda okuyup yetişmek, mezun olmak. 4. Bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek, taşınmak, ayrılmak, ilgisini kesmek. 5. Süresi dolduğunda ayrılmak. 6. Yapılmak, yürümek. 7. Yetişecek ölçüde olmak. 8. Eksilmek. 9. Meydana gelmek. 10. Sıyrılmak, ayrılmak. 11. Herhangi bir durumda olduğu anlaşılmak. 12. Bir durumla ilgili niteliklerini yitirmek, bir durumdan başka bir duruma geçmek. 13. Bir şeyin yukarına doğru yürümek. 14. Bir inceleme, bir araştırma sonucu bulmak. 15. İş için yetkili birinin makamına gitmek. 16. talihine veya payına düşmek, isabet etmek, vurmak. 17. Gitmek, koyulmak. 18. Bir konu yetkillilerce karara bağlanmak. 19. birdenbire görünmek. 20. Mal olmak. 21. Oyunda herhangi bir rolü oynamak. 22. Bir yere ulaşmak, varmak. 23. Karaya ayak basmak. 24. Yayılmak, duyulmak. 25. Olmak, bulunmak, var olmak. 26. Bir iddia ile ortalıkta görünmek. 27. Yayılmak. 28. (-e) karşı gelebilmek, boy ölçüşmek. 29. (-e) bulmak. 30. Binaya kat eklemek. 31. Bir sebeple bulunulan yerden ayrılmak. 32. Niteliği sonradan anlaşılmak. 33. davranışta herhangi bir niteliği bulunmak. 34. Yerinden oynamak. 35. Görünür veya belli bir durumda bulunmak. 36. Oluşma, olmak. 37. Piyasaya sürülmek. 38. Bitmek, büyümek, sürmek. 39. Verilmek. 40. Ay veya mevsim geçmek. 41. Yeni yetişip satışa sunulmak. 42. Yükselmek, artmak. 43. Artırmak, fiyatı yükseltmek. 44. Sesini yükseltmek. 45. Büyük abdest bozmak. 46. Giderilmek, yok olmak. 47. Unutma. 48. Ay, güneş görünmek. 49. Yayım lanmak. 50. Gelmek. 51. Gerçekleşmek. 52. Bulunduğu yerden fırlamak, kopmak. 53. Bir şeyin düzeni bozulmak, eskisinden daha değişik, kötü bir suruma girmek. 54. Flört etmek. 55. Erişmek, görmek. 56. Harcamak zorunda kalmak. 57. Vermeye katlanmak (TDK, 2005:425-426).; Hurûc: Çıkış, çıkma; dışarı çıkma; ayaklanma (Devellioğlu, 2007: 384).; Çık-: Çıkmak (DLT, 1991: 146).; 1. Erişmek, sonuçlanmak. 2. Vazgeçmek (Tar. Söz.,1995: 55).; 1. İçeriden

dışarıya varmak, huruç etmek. 2. Yükselmek, yukarı kalmak, su'ûd etmek. 3. Meydana gelmek, bürûz ve zuhur etmek, görünmek. 4. Tulû etmek, doğmak. 5. Verilmek, ita olunmak. 6. Hitam bulmak, geçmek, mürur etmek. 7. Şayi olmak, duyulmak, intişar etmek. 8. Neşrolunmak, mevki'-i intişâra konmak. 9. İcat ve ihtira olunmak. 10. Birinin veya bir heyetin huzuruna varmak. 11. Ref' ve nez' olunmak, sebep olunmak. 12. İstihsal olmak, zübdesi alınmak. 13. Netice alınmak. 14. Artmak, yükselmek, terakki etmek. 15. Pahalanmak, pahası artmak. 16. Mal olmak, şu kadar akçe ile vücuda gelmek. 17. Tahakkuk etmek, doğru olduğu tebeyyün eylemek. 18. Zuhur etmek, görünmek, ne olduğu anlaşılmak. 19. Başa çıkmak, muvaffakiyeti müntic olmak. 20. Kiyafet etmek, yetişmek, kâfi olmak. 21. Müntehi olmak, varmak, nihayet bulmak. 22. Kör olmak, patlamak, akmak, sakatlanmak. 23. Yerinden oynamak, mafsaldan ayrılmak. 24. Sâdır olmak. 25. Bitmek, nâbit olmak. 26. Zail olmak, solmak (Sami, 2015: 212).

ayrıl-: “Ölüm ver Allah'ım *ayrılık* verme.” / “Ölüm ver Allah'ım *ayrılık* verme.”

a*-y-ı-r-ı-l-ı-k: Kök.: bağım bodunımka: adrıltim”; “yaruklı karalı kaltı adrılğay”. Uyğ.: amrak yeme adrulur”. Xak.: “adrıl-, adrul-, azrıl-, ayrıl-”. Çağ.: “ayrıl-”. adrıl-köküdür. Köktürkçede “Türkü bodun xani:n bulmayın tavğaça: adrılta”; “kañ yarup Elteriş Xağanka: adrılmaduk yañılmaduk teñri: Bilge: Xağanda: adrılmalım.” Uygur Türkçesinde “sizinte adraltukda berü”; “adrılmalım”; amrak yeme adrılır”. Karahanlı Türkçesinde “adrılırmen senindin”; “adrıl-, adrul-, azrıl-, ayrıl-“. Çağatay Türkçesinde “ayrıl-“. Harezmi Türkçesinde “ayrulam bizler” (Clouston, 1972: 68); 1. Ayrılma işine konu olmak. 2. Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak. 3. Boşanmak (TDK, 2005:163); Cüdâ: Ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış (Devellioğlu, 2007: 146); Ayrış-: Ayrışmak, birbirinden ayrılmak (DLT, 1991: 55); Ayrılanmak: Ayrılmak (Tar. Sözl., 1995: 20); 1. Tefrik olunmak, cüda düşmek. 2. Bölünmek, taksim olunmak. 3. Tefrik ve temyiz olunmak, farklı mümtaz olmak. 4. Seçilmek, intihap olunmak. 5. Zevceyn beynlerindeki râbıta-i nikâhı feshetmek. 6. Yarılmak, çatlamak. 7. Çekilmek, infikâk etmek (Sami, 2015: 87).

galk- (kalk-): “*Galkar galkar darabaya avrulur.*”

ka-l- (ı)-ı-k- ar: Kalk- < kalı-ğ- / kal(ğ)ı- (Gülensoy, 2007: 455). 1. Oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak. 2. Uyanarak yataktan ayrılmak. 3. Gitmek üzere yerinden ayrılmak. 4. Yukarı doğru yükselmek. 5. Taşıtlar yola çıkmak. 6. Uçmak, havalanmak. 7. Yerinden ayrılıp yol almaya başlamak. 8. Hayvan iki ayağı üzerinde dik durup almak. 9. Kabarmak, ayrılmak. 10. Derlenip götürülmek. 11. Hasta iyileşerek gezecek duruma gelmek. 12. Varlığı, hayatı son bulmak. 13. Yok olmak, artık bulunmamak. 14. Girişmek, başlamak, davranmak, yeltenmek. 15. Geçerli olmamak, geçerliliğini yitirmek, geçmez

olmamak. 16. Uygulanmaz olmak. 17. Güncelliğini yitirmek. 18. Bir durumdan başka bir duruma geçmek. 19. Başka yere gitmek, taşınmak. 20. Ayakta beklemek (TDK, 2005: 1048).; Kalkımağ: Sıçramak, hoplamak, kalkmak (Tar. Sözl.,1995: 123).; 1. Ayak üzerine durmak vaziyetini almak, kıyam etmek. 2. Yatmak vaziyetini bozmak, oturmak. 3. Uyanmak, yataktan çıkmak. 4. Yükselmek, yukarı çıkmak.5. kabarmak, şişip ayrılmak. 6. Azimet, hareket etmek, yola çıkmak. 7. Dik durmak, dik vaziyetini almak. 8. Yok olmak, lağıv ve fesih olunmak, artık bulunmamak veya merî ve müstamel olmamak. 9. Hastalıktan kurtulup yatağı terk etmek. 10. Tuğyan, gulüv etmek. 11. Kesb-i şiddet etmek, zuhur ve iştidâd etmek. 12. Doğmak, tulu etmek (Sami, 2015: 580).

devril-: “*Siyah saçlı al yanağa devrülür.*”

t/dev-i-r-i-l-mek+i+n: Kök.- Uyğ.: “ınaru tevrilmekin emğeksiz ucuz ukar”. Xak.-. Çağ.-. tevril- köküdür. Uygur Türkçesinde “ ınaru tevrilmekin emğeksiz ucuz ukar” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 444).; Devril- < tävril- (Gülensoy, 2007: 280). 1. Devirme işi yapmak. 2. Yok edilmek, ortadan kaldırılmak (TDK, 2005: 516).; Ewür-: çevirmek, evirmek; döndürmek, altını üstüne getirmek (DLT, 1991: 208).; Yıkılmak, düşürülmek, baş aşağıya çevrilmek, yuvarlanmak (Sami, 2015: 254).

kavrul-/ gavrul-: “*Seni saran yanar yanar gavrulur.*”

ka*-v-u-r-u-l-ur: Kök.-Uyğ.-Xak.: “kodı bolsa düşman başı kavrulı”. Karahanlı Türkçesinde “kodı bolsa düşman başı kavrulı” olarak kullanılmıştır. Diğer dönemlerde bulunmamaktadır (Clauson, 1972: 586).; Kavrul- < kaw+ur-(u)l- (Gülensoy, 2007: 478). 1. Kavurma işi yapılmak. 2. Hayatın acılarına uğramak. 3. Dış etkenler yüzünden özelliklerini yitirmek. 4. Yaşı ilerlemesine karşın iyi gelişmemek, cılız kalmak (TDK, 2005: 1111-1112).; Kawrul-: Kavrulmak (DLT, 1991: 283). Ayrı-: Birinin üzerine eğilmek, yaslanmak, abanmak (Derleme Sözl., 2009: 15).; Kavurmak: Kızarmak (Tar. Sözl.,1995:130).; Kavurmak: 1. Tava vesairede ateşte üstü kızaracak surette çevirip karıştırmak. 2. Yakmak (Sami, 2015: 615).

2.10.1.3.Fonetik Değişime Uğrayan Sözcükler

daraba (araba): “*Bir taş attım darabaya tık dedi.*”/ “*Galkar galkar darabaya avrulur.*”

(d)araba+y+a: Araba < *āraba (Gülensoy, 2007: 74). 1. Tekerlekli, motorlu veya motorsuz her türlü kara taşıtı. 2. Bu taşıtın aldığı miktarda olan (TDK, 2005: 110-111).; Kağrı (Derleme Sözl., 2009, c.1:291).; Gerdüne: Araba (Devellioğlu, 2007: 286).; dört veya iki tekerlek üzerine yuvarlanan maruf nakil aleti, gerdüne (Sami, 2015: 61).

gız: kız: Kız < *kız < *kır (Gülensoy, 2007: 522). “Bir **gız** çıktı annem evde yok dedi.”/ “**Gız** seni seviyom da ellere deme.”

avrul-: a-v-u-r-u-l-ur: “Galkar galkar darabaya **avrulur.**”

devrül-: te-v-ür-ü-l: “Siyah saçlı al yanağa **devrülür.**”

gavrul-: g/ka-v-(u)r-u-l-ur: “Seni saran yanar yanar **gavrulur.**”

2.10.1.4. Yansıma Adlar

tık: “Bir taş attım darabaya **tık** dedi.”

tık: Tık < *tık (Gülensoy, 2007: 889). İnce ve küçük bir nesne ile sert bir yere vurulduğunda çıkan ses (TDK, 2005: 1973).; Tak tak (Derleme Sözl., 2009, c.5: 3911).; tıkıla-: Tık diye ses vermek (DLT, 1991: 614).; tak muhaffefi olup ve ince sesi taklit ve tasvir eder. (Sami, 2015: 1243).

2.10.1.5. Tekrar Sözcükler

yanar yanar: ya-n-ar: “Seni saran **yanar yanar** gavrulur.”

Yan- < yā- “yanmak” + n- (Gülensoy, 2007: 1053).

galkar galkar: ka*l-ı-k-ar: “Galkar galkar darabaya **avrulur.**”

Kalk- < qalı-q- / qal(ğ)- (Gülensoy, 2007: 455).

2.11. Birini Yavru Birini (Akseki)

Birini yavrum birini birini

Öldüm de sürünü sürünü

Takıver de zilin birini birini

Öt benim garip palazım

Gine benim gönlüm sendedir sende

Destemeli yağlık eldedir elde

Öt benim garip bülbülüm palazım

Gine benim gönlüm sendedir sende

Destemeli yağlık eldedir elde

Merdini yavrum merdini merdini

Kim bilir kimin derdini derdini

Takıver de zilin dördünü dördünü

Çiftini yavrum çiftini çiftini

Geliver de çifteli çifteli çifteli

Takıver de zilin üçünü üçünü

Öt benim garip bülbülüm palazım

Gine benim gönlüm sendedir sende

Destemeli yağlık eldedir elde

(Kaynak Kişi: Sarı Recep, Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN).

2.11.1.Temel Söz Varlığı

2.11.1.1.Hayvan Adları

bülbül: “Öt benim garip *bülbülüm* palazım.”

bülbül+üm (<Far. bulbul): 1. Karatavukgillerden, sesinin güzelliği ile tanınmış olan ötücü kuş. 2. Sesi çok güzel olan kimse (TDK, 2005: 334).; Güzel öten maruf kuş (Devellioğlu, 2013: 116).; nisan veya mayısta erkeği güzel bir sesle öten maruf kuş, andelîb, hezâr (Sami, 2015: 160).

palaz: “Öt benim garip *bülbülüm* *palazım*.”/ “Öt benim garip *palazım*.”

Palaz: Palaz < bala “çocuk; yavru” +z (Gülensoy, 2007: 684). Kaz, ördek, güvercin vb. bazı kuş yavrularının civcivlikten sonraki durumu (TDK, 2005: 1565).

2.11.1.2.Sayı Adları

dört: “Takıver de zilin *dördünü dördünü*.”

tört+ü+n+ü: Kök.: “tört”. Uyğ.: “tört”. Xak.: “tört”. Çağ.: “tört”. Kuzey Batı dillerinde “dört”. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde “dörd”; Osmanlıcada “dört”; Türkmen Türkçesi “dö:rt”. Köktürkçede “tört”. Uygur Türkçesinde “tört”. Karahanlı Türkçesinde “tört yarma:k”; “tört”. Çağatay Türkçesinde “tört/törter”. Harezmi Türkçesinde “tört” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 534).; Dört < tö:rt (Gülensoy, 2007: 304). 1. Dört sayısının adı. 2. Bu sayıyı gösteren rakamların adı. 3. Üçten bir artık (TDK, 2005: 569).; Erbaa: Dört (Devellioğlu, 2007: 226).; Tört: Sayıda dört (DLT, 1991: 646).; Bıyıkları terlemiş genç. –ü onda: Onda dördü. –yanından tutmak: Kayıtsız şartsız buyruk altına almak (Tar. Söz.,1995: 72).; üç ile beş arasındaki 4 adedi, iki defa iki, erba’a, çehâr (Sami, 2015: 276).

2.11.1.3. Yabancı Adlar

zil: “Takıver de *zilin* birini birini .”/ “Takıver de *zilin* üçünü üçünü.”

Zil (Far.): zil+i+n: 1.işaret vermek, uyarmak, çağırmak için kullanılan ve bir çan ile bu çana vuran bir tokmaktan oluşan, elle veya başka düzenlerle işletilebilen araç. 2. Birbirine çarparak ses çıkartmak için parmaklara veya tefin kasnağındaki deliklere takılan yuvarlak, metal nesne (TDK, 2005: 2237).; Parmağa veya dairenin çemberine takılan çift pullar ve sallanarak çalınan küçük çan (Sami, 2015: 1380).

garip: “Öt benim *garip* bülbülüm palazım.”

Garib (<Ar. ġarīb): 1. Kimsesiz, zavallı. 2. Yabancı, gurbette yaşayan, elgin. 3. Acayip. 4. Şaşılabak bir şey karşısında söylenen söz. 5. Dokunaklı, hüçün veren (TDK, 2005: 727).; Garib: 1. Kimsesiz, zavallı. 2. Gurbette, kendi memleketinin dışında bulunan, yabancı. 3. Tuhaf, şaşılabak, bambaşka. 4. Dokunaklı (Devellioğlu, 2007: 278).; 1. Yabancılık, kimsesizlik. 2. Biçarelik, zavallılık (Sami, 2015: 368).

çift: “Çiftini yavrum çiftini çiftini.”

Çift (<Far. cuft): 1. Birbirini tamamlayan iki tekten oluşun. 2. Bir erkek ve bir dişiden oluşun iki eş. 3. Toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan. 4. Küçük maşa veya cımbız (TDK, 2005:433).; Çif: Çift (Derleme Söz., 2009, c.2: 1205).; Zevc: 1. Çift, tek karşılığı. 2. Bir çiftten her biri. 3. Karı ve kocanın her biri. 4. Koca (Devellioğlu, 2007: 1182).; Eş (Tar. Söz., 1995: 56).; 1. Bir takım teşkil eden iki şey, zevç, çift. 2. Bir çift yani bir takım teşkil eden iki tekin beheri. 3. Saban çeken iki öküz takımı, koşu. 4. Bir erkek ile bir dişinin teşkil ettikleri takım, zevceyn (Sami, 2015: 215-216).

2.11.1.4.Terim Adlar

deste: destemeli: “Destemeli yağlık eldedir elde.”/ “Destemeli yağlık eldedir elde.”

destemeli: 1. Cinsleri aynı veya yakın olan şeylerin bir arada bağlanmış, demet, bağlam. 2. Kılıç, bıçak vb.nin elle tutulacak yeri, kabza. 3. Çok. 4. Aynı cinsten onluk bir küme. 5. Yağlı güreşte pehlivanların ayrıldıkları derecelerden biri (TDK, 2005: 510).; Kat, takım (Tar. Söz., 1995: 65).; 1. El, tutam, bağ, demet. 2. Sap, kabza. 3. Havan eli. 4. Gemi demir attıkta salıp zincirin üzerine binmesi ki zincirin ziyade gerilmesini mucip olur (Sami, 2015: 252).

2.11.1.5.Eylemler

sürün- : “Öldüm de sürünü sürünü.”

sü-r-ü-n-ü: Kök.-. Uyğ.: “sürüg”. Xak.: “sürüg”. Çağ.: “sürük” sürüg. Sür- köküdür. Kuzey Doğu dillerinde Tuvacada “sürüg”. Güneyin merkez dillerinde “suru/suruv”. Kuzey Batı dillerinde “süriw, siriv, sürüv”. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde ve Osmanlıcada “sürü”; Türkmen Türkçesinde “süri”. Kuzeyim merkez dillerinde “sürü” olarak kullanılmıştır. Uyğur Türkçesinde “yunt sürügi”; “sürügindin”; “sürüg ud”. Karahanlı Türkçesinde “sürüg”; Çağatay Türkçesinde “sürük” olarak kullanılmıştır (Clauson,1972: 850).; Sürü- < sū-r-ü- (Gülensoy, 2007: 826). 1. Bir şeyi yerden kaldırmaksızın çekerek, iterek götürmek, sürüklemek. 2. Hafif şey, sürüklemek. 3. Herhangi bir güçlkle yürümek. 4. Bir şeyi peşine takmak. 5. Devam etmek (TDK, 2005: 1834).; Cerr. Çekme, sürükleme (Devellioğlu, 2007 135).; Sürül-: Sürülmek; ezilmek (DLT, 1991: 552).; 1. Sürüklemek. 2. Sürmek (Tar.

Söz.,1995: 196).; 1. Kaldırmaksızın yerde çekerek götürmek, sürüklemek, cer etmek. 2. Beraber götürmek, taşımak (Sami, 2015: 1117).

öt-: “*Öt benim garip bülbülüm palazım.*”/ “*Öt benim garip palazım.*”

ö-t-: Kök.-Uyg.-Xak.: “ünün ötti keklik”. Kuzey Doğu dillerinde “et-“. Güney Batı dillerinde Osmanlıcada “öt-“. Karahanlı Türkçesinde “tatlığ öter sanduwa:ç”; “ünün ötti keklik”. Harezmi Türkçesinde “öt-“ olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 39).; Öt- < *ö: “yansıma” + -t- (Gülensoy, 2007: 674). 1. Kuş veya böcekler, değişik tonda ses çıkarmak. 2. Herhangi bir nesnenin sürekli ses çıkarması. 3. Üflemeli çalgıların ses çıkarmak. 4. Anlamsız, boş konuşmak. 5. Sarhoş kusmak (TDK, 2005: 1551).; 1.erinleşme, evlenmek istediğini göstermek. 2. Konuşmak, sözünü etmek. 3. Öğütmek. 4. Ölmek (Derleme Söz., 2009, c.5: 3360).; Öt-: Ötmek (DLT, 1991: 467).; 1. Teke melemek. 2. Yüksekten atmak (Tar. Söz.,1995:170).; 1. Lâkırdısız ve yalnız elhânla teganni ve terennüm etmek. 2. Ses çıkarmak. 3. Aksiseda ile çınlamak. 4. Manasız çok lakırdılar söylemek, çan çan etmek (Sami, 2015: 959).

2.11.1.6.Zarflar

gine (yine): “*Gine benim gönlüm sendedir sende.*”

gine/yine/yana: Yine < yan- “dönmek, döndürmek” + -a (Gülensoy, 2007: 1146). 1.yeniden, bir daha, yine tekrar, gene. 2. Öyle de olsa, öyle olmasına karşılık. 3. Buna rağmen, bununla birlikte (TDK, 2005: 2184).; gine: Yine (Derleme Söz., 2009, c.3: 2079).; Yana: Gene, yene, yine, tekrar, ikinci defa olarak; geri dönme bildiren edat (DLT, 1991: 740).; Yine Yine: Tekrar tekrar (Tar. Söz.,1995: 246).; 1. Tekrar, bir daha, yeniden. 2. Hatta, bile, o halde. 3. Aynıyla keza. 4. Taaccüp ve ta'zîr makamında (Sami, 2015: 1349).

2.11.1.7. Tekrar Sözcükler

birini...birini birini: bir+i+n+i: “*Birini yavrum birini birini.*”/ “*Takıver de zilin birini birini.*”

sürünü sürünü: sü-r-ü-n-ü: “*Öldüm de sürünü sürünü.*”

sendedir sende: sen+de+dir –sen+de: “*Gine benim gönlüm sendedir sende.*”

eldedir elde: el+de+dir –el+de: “*Destemeli yağlık eldedir elde.*”

çifteli çifteli: çift+e+li: “*Geliver de çifteli çifteli çifteli.*”

üçünü üçünü: üç+ü+nü: “*Takıver de zilin üçünü üçünü.*”

derdini derdini: derd+i+ni: “*Kim bilir kimin derdini derdini.*”

dördünü dördünü: dört+ü+nü: “*Takıver de zilin dördünü dördünü.*”

2.12.Cepkenimi Al İsterim (Korkuteli)

Cepkenimi al isterim (aman)

Yenlerini dar isterim (aman)

Ben yandım aman aman

Cepkenimi serdim taşa (aman)

Yazılanlar gelir başa (aman)

Ben yandım aman aman

(Kaynak Kişi: Mehmet UYSAL- Hamdi ÇAPAN, Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı).

2.12.1.Temel Söz Varlığı

2.12.1.1.Aktarmalı Sözcükler

baş: “*Yazılanlar gelir başa (aman).*”

baş+a: B(>p)A(>ā, u)Ş(>s, ś) (Gülensoy, 2007: 118). 1. İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser. 2. Bir topluluğu yöneten kimse. 3. Başlangıç. 4. Temel, esas. 5. Arazide en yüksek nokta. 6. Bir şeyin genellikle toparlakça ucu. 7. Bir şeyin uçlarından biri. 8. Kasaplık hayvanlarda ve bazı yiyeceklerde adet. 9. Para değiştirirken verilen veya alınan üstelik, sarrafiye. 10. Bir şeyin yakını veya çevresi. 11. “Önem veya yönetim bakımından ileride olan, en önemli, en üstün” anlamlarında birleşik kelimeler yapan bir söz. 12. Güreşte pehlivanların ayrıldıkları beş derecenin en yükseği. 13. Deniz teknelerinde ön taraf (TDK, 2005: 208).; Re's: 1. Baş, kafa. 2. Baş, başkan (Devellioğlu, 2007: 886).; Baş (DLT, 1991: 72).; –a gelmek: 1. Sona ermek, son bulmak. 2. Başa çıkmak gücü yetmek. –a iletmek: sona erdirmek, tamamlamak. - almak: Baş kesmek. –alup- virmek: Öldürmek ve ölmek. – asmak: Başını kaldırıp düşünmek. –a varılmak: başa çıkılmak. – a varmak: 1. Başa çıkmak. 2. Olup bitmek. 3. Bitirmek, sonuçlandırmak, tamamlamak. – a yazılan: Kader, alinyazısı (Tar. Söz.,1995: 25).; 1.insan veya hayvanat cisminin en yukarı kısmı beyni ve göz, kulak, ağız, burun gibi havas aletlerini havi olmakla bedeninin en mühim kısmıdır, re's, ser, kelle, kafa. 2. Bir şeyin en yukarısı, tepe, zirve, re's. 3. Uç, düğme şeklinde tepe. 4. Kenar, uç. 5. Bir şeyin başladığı yer, mebde, memba. 6. Top ve kelle suretinde şey. 7. Her şeyin önde olan kenarı. 8. Yukarıya, sadra gelen cihet. 9. Mebde, evvel, iptida, başlangıç. 10. Canlı hayvan adedi re's. 11. Reis, amir, birinci. 12. Akıl, fikir, zekâ. 13. Zübde, kaymak (Sami, 2015: 108-109).

yazı: “*Yazılanlar gelir başa (aman).*”

ya-z-ı-l-an+lar: Kök.: “Şantuñ yazı”; “yarış yazı”. Uyğ.: “körkle yazı”; “ögenteki yazı”. Xak.: “yazı”; “yazı:da”; “say yap yazı”. Çağ.:”yazı”. yaz- köküdür. Modern dillerde fonetik değişikliklere uğrayarak varlığını sürdürür. Köktürkçede “Şantuñ yazı”; “yarış yazı”. Uygur Türkçesinde “körkle yazı”; “ögenteki yazı”. Karahanlı Türkçesinde “yazı”; “yazı:da”; “say yap yazı”. Çağatay Türkçesinde “yazı”. Harezmi Türkçesinde “yazı”; “yazı:da” gibi

anlamlarda kullanılmıştır (Clauson, 1972: 984).; 1. Düşüncenin belli işaretlerle tespit edilmesi, yazma işi. 2. Alfabe. 3. Harfleri yazma biçimi. 4. Herhangi bir harf düzeninde biçim ve sanat bakımından özellik gösteren tür. 5. Herhangi bir konuda yazılmış bilim, düşünce ve sanat ürünü. 6. Anlam, sanat veya biçim bakımından yazılan şey, makale. 7. Metal paraların üzerinde değeri yazılan yüzü. 8. Yazgı (TDK, 2005: 2154).; 1. Çizgi. 2. Satır. 3. Yol. 4. Yazı. 5. Padişah yazısı. 6. Sıra, saf. 7. Gemiler için hareket istikameti olarak belirtilen taraf. 8. Yalnız uzunluğu olan boyut (Devellioğlu, 2007: 341).; Bitig: Yazma, yazı (DLT, 1991: 96).; Yazı: Yazı (Tar. Söz.,1995: 241).; 1. Yazılan şey, hat. 2. Meşk, hüsnühat. 3. Yazmak işi, yazma. 4. Hat nevi (Sami, 2015: 1335).

2.12.1.2.Giyim- Kuşam Adları

cepken: “*Cepkenimi al isterim (aman).*”/ “*Cepkenimi serdim taşa (aman).*”

cepken+im+i: C(>ş)EK-M(>p)E(>a)N, Ç(>c)EP-KEN (Gülensoy, 2007: 200). Kolları yırtmaçlı ve uzun, harçla işlenmiş bir tür kısa, yakasız üst giysisi (TDK, 2005:360).; Kolları yarık olup ekseriya sarkıtılan harçlı salta (Sami, 2015:176).

yen: “*Yenlerini dar isterim (aman).*”

yen+ler+im+i: YE(>İ)N(/İ)/ + NİK (Gülensoy, 2007: 1119). 1. Giysi kolu. 2. Yıllanyastığıgiller, muzgiller vb. bitki familyalarında, çiçeklerin üzerinde örtü gibi duran ve çoğu renkli olan bir çiçek yaprağı (TDK, 2005: 2164).; 1.giysi kolu, kol ağzı (Derleme Söz., 2009, c.6:4246).; Âstin: Esvap kolu, yen (Devellioğlu, 2015: 45).; yeng: Yen, alt etmek (DLT, 1991: 773).; Yiñ: Elbise kolunun el üzerine gelen kısmı (Tar. Söz.,1995:246).; Esvap ve çamaşır kolu, âstîn, küm (Sami, 2015: 1341).

2.12.1.3.Eylemler

iste-: “*Cepkenimi al isterim (aman).*”/ “*Yenlerini dar isterim (aman).*”

iste-r+im: İS(~Z)+T(> I, d)E(>i)- (Gülensoy, 2007: 440). Kök.-Uyg. “isteñler”. Xak.: “iste-” Çağ.: “iste-”. Güney Batı dillerinde “iste-; izde-“ şekilleri vardır. Kuzeyin merkez dilinde izde-. Uygur Türkçesinde “isteñler”; “isteyü sakınsarmen”; “çam çarım kılmazun ayıtmazunistemezünler”. Karahanlı Türkçesinde “iste-. Çağatay Türkçesinde iste-. Harezmi Türkçesinde “iste-“ olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 243).; 1. İstek, duymak, arzulamak. 2. Bir şeyin kendisine verilmesini veya yapılmasını söylemek, dilemek. 3. Görmek istediğini bildirmek. 4. Gerek olmak. 5. Evlenmek dileğinde blunmak (TDK, 2005:987).; 1. İsteme, istenme, dileme. 2. İstek (Devellioğlu, 2007: 1029).; İste-: İstemek; arkasına düşmek; aramak (DLT, 1991: 238).; 1. Aramak, araştırma. 2. Beklemek, gözetmek, kollamak. 3. Sormak, tahkik etmek (Tar. Söz., 1995:1117).; 1. Dilemek, talep etmek. 2. Arzu etmek, hâhişlisi

olmak. 3. Aranmak, cüst ü cû etmek. 4. Çağırarak, celp ve davet etmek. 5. Kasıt ve niyet etmek. 6. Muhtaç olmak, lüzum ve ihtiyacını hissetmek (Sami, 2015: 537).

yan-: ya-n-dı+m: “Ben yandım aman aman.” (Bkz. “Aşa’nın Elinde Makas Kınalar” s. 98).

gel-: kel-ir: “Yazılanlar gelir başa (aman)” (Bkz. “Akçeşmeden Sular İçtim” s.63)

ser-: ser-di+m: “Cepkenimi serdim taşta (aman).” (Bkz. “Bahçemizin Gülleri” s. 105).

2.12.1.4. Zarflar

dar: “Yenlerini dar isterim (aman).”

tar < dar: Kök.:-. Uyğ.: “tar”. Xak.: “ta:r”. Çağ.: “tar”, ta:r (d-) köküdür. Modern dillerde kullanılır. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde ve Osmanlıcada “dar”; Türkmen Türkçesinde “da:r”. Uygur Türkçesinde “tar yolka kirmişke sanur”; “köñülleri dar”. Xak.: “ta:r”; “er tar boldı”. Çağ.: “tar”. Harezmi Türkçesinde “kılma köñül tar.” (Clauson, 1972: 528).; T(>d)A[<Ā] (>â,uo)R (Gülensoy, 2007: 266). 1. İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan, geniş ve bol karşısı. 2. Genişliği az ve yetersiz olan, ensiz. 3. Az, elverişsiz, sınırlı. 4. Sıkıntılı. 5. Yetersiz. 6. Güçlülük, ucu ucuna, ancak (TDK, 2005: 473).; Tar: Dar (DLT, 1991: 576).; tar: -dirlik, Zaruret içinde yaşamak. (Tar. Söz., 1995: 204).; 1. Beytin büyüğü, birkaç daireyi havi mesken, konak. 2. Mahal, mekân, makam (Sami, 2015: 236).

2.12.1.5. Kültür Sözcükleri

cepken: “Cepkenimi al isterim (aman).”/ “Cepkenimi serdim taşta (aman).”

yen: “Yenlerini dar isterim (aman).”

2.12.1.6. Kalıp Sözcükler

başta gel-: baş+a kel-ir: “Yazılanlar gelir başta (aman).”

2.12.1.7. Ünlem Sözcükler

aman: “Cepkenimi al isterim (aman).”/ “Yazılanlar gelir başta (aman).”

2.12.1.8. Tekrar Sözcükler

aman aman: “Ben yandım aman aman.”

2.13.Cezayir'in Yüksek Olur Evleri (İbradı)

Cezayir'in yüksek olur evleri	Bir gemim var saliverdim engine	Gel koyunum sana çanlar takayım
İçindedir ağaları beyleri (sultan Cezayir)	Şimdi de rağbet güzel ile zengine	Sen sallan gel ben boyuna bakayım
Türkçe de bilmez Arapçadır dilleri	Verin kızı menendine dengine	Ah anasız babasız nasıl yatayım

Sokaklaları mermer taşlı	Sokakları mermer taşlı	Sokakları mermer taşlı
Güzelleri hilal kaşlı	Güzelleri hilal kaşlı	Güzelleri hilal kaşlı
Hep bakışlırlar bize karşı	Hep bakışlırlar bize karşı	Hep bakışlırlar bize karşı
Sultan Cezayir vay aman aman	Sultan Cezayir vay aman aman	Sultan Cezayir vay aman aman

(Kaynak Kişi: Sami DEMİRCİOĞLU, Derleyen: Erdem ÇALIŞKANL).

2.13.1.Temel Söz Varlığı

2.13.1.1.Akrabalık Adları

ana: ana+sız: “*Ah anasız babasız nasıl yatayım.*” (Bkz. “Altındandır Kapısının Eşiği” s. 66)

kız: kız+ı: “*Verin kızı menendine dengine.*” (Bkz. “A Kızım Sana Potin Alayım mı?” s. 29)

ana- baba: ana+sız baba+sız: “*Ah anasız babasız nasıl yatayım.*”

2.13.1.2.Organ Adları

kaş: “*Güzelleri hilal kaşlı.*”

kaş+lı: Kök.: “közi: kaşı: yavlak boltaçı”; “kaşı körtlem”. Uyğ.: “kaşı körtlem”. Xak.: “ka:ş”; “kaş”. Çağ.: “kaş”. Kuzey Doğu dillerinde “kaşımda”; Güney Batı dillerinde “ga:ş”. Köktürkçede “közi: kaşı: yavlak boltaçı”. Uygur Türkçesinde “kaşı körtlem”. Karahanlı Türkçesinde “ka:ş”; “ka:şı”; “kaşı kap kara”; “tüğme kaşın”. Çağatay Türkçesinde “kaş”; “ka:ş”. Harezmi Türkçesinde “kaş” anlamlarında kullanılmıştır (Clouston, 1972: 669).; K(>ğ, x)A[<Ā(āa)]Ş(>s) (Gülensoy, 2007: 472). 1. Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar. 2. Kemerli veya çıkıntılı şey veya yer. 3. Sarp kayalık, uçurum. 4. Eyerin ön ve arkasındaki çıkıntılı bölüm. 5. Duvar, bağ, bahçelerde toprak yığarak yapılan sınır, set (TDK,

2005: 1100).; Ebrû, Kaş (Devellioğlu, 2007: 199).; Göz üstündeki kaş (DLT, 1991: 276).; –a çin bırakmak: kaş çatmak. – ı karağı açılmak: Yüzü gülmek. –ın burtarmak: Kaşını çatmak. –ın kıantarmak: Kaşını çatmak. –karak çatmak: Kaş çatmak, surat asmak (Tar. Sözl., 1995: 129).; 1. İnsanın gözleri üzerinde mukavves şekilde uzanan kısa kıllardan ibaret iki hat, hâcib, ebrû. 2. Kaşa müşabih olarak kemerli ve o vaziyette uzanan şey (Sami, 2015: 607).

2.13.1.3. Terim Sözcükler

Türkçe: “*Türkçe de bilmez Arapçadır dilleri.*”

Arapça: “*Türkçe de bilmez Arapçadır dilleri.*”

2.13.1.4. Yer- Yön Adları

yüksek: “*Cezayir’in yüksek olur evleri.*”

Yüksek < yüg+se- “yüksek olmak” + -k

iç: iç+i+n+de+dir: “*İçindedir ağaları beyleri (sultan Cezayir).*”

2.13.1.5. Yer-Mekân Adları

sokak: “*Sokakları mermer taşlı.*”, “*Sokakları mermer taşlı.*”

Sokak (<Ar. zukāk): İl, ilçe vb. yerleşim bölgelerinde, iki yanında evler olan, caddeye oranla daha dar veya kısa olabilen yol (TDK, 2005: 1786).; 1. Çarşı, panayır yeri. 2. Perde, çadır perdesi (Tar. Sözl., 1995: 189).; Şehir ve kasaba içinde evler arasındaki yol (Sami, 2015: 1097).

Cezayir: “*Cezayir’in yüksek olur evleri.*” (Kuzey Afrika ülkesi olan Cezayir’dir).

Cezayir türküsü, sürekli, uzun yıllar cereyan etmiş bir olgu içinde yaşanmış bir tarihî gerçekliğe karşı halkın duygusal tutumunu ifade eder. Günümüzde, Anadolu’nun hemen her köşesinde kına yakılırken, gelin alınırken ayrılığı anlatır. Türkü, her yörenin kendine özgü ezgi karakterine uygun veya söz ve ezgi bakımından çeşitlenmiş biçimde icrâ edilir.¹² Cezayir türküsü ve dansı, erkeklere özgü “sohbet”, “muhabbet”, “oturak âlemi” gibi eğlence ortamlarında icrâ edildiğinde, Budin, Estargon Kalası ve Genç Osman gibi tarihî türkülerde olduğu gibi, aynı zamanda yiğitliğin ortak geçmişine ait çağrışımlarını yeniden diriltir ve yaşatır. (Mirzaoglu, 2003: 1-13).

2.13.1.6. Araç- Gereç Adları

gemi: “*Bir gemim var salıverdim engine.*”

kemi/gemi+m: Kök.-Uyg.: “kara yel kelip kemisin tokıp”. Xak.: “kemi”. Çağ.: “keme”; “gemi”, kemi(g). Güney merkez dilinde “keme”; Kuzey Batı dillerinde “geme”;

Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde “kemi”, Osmanlıcada, Türkmen Türkçesinde “gemi”. Uygur Türkçesinde “kara yél kelip kemisin tokıp”; “kémisi batmış”. Karahanlı Türkçesinde “kemi”; “gemi”. Çağatay Türkçesinde “keme”; “gemi” gibi anlamlarda kullanılmıştır (Clauson, 1972: 721).; K(>g)Ē(>E, Ī)MĪ(>e, ä) (Gülensoy, 2007: 364). Su üstünde yüzen, insan ve yük taşımaya yarayan büyük taşıt, sefine (TDK, 2005: 745).; 1.sal. 2. Kayık. 3. Üzerine binilerek su üstünde su üstünde gezilen buz parçası (Derleme Sözl., 2009, c.3: 1986).; Sefine: Gemi, vapur (Devellioğlu, 2007: 929).; Kemi: Gemi (DLT, 1991: 299).; bozmak: Gemi erlerini değiştirmek. –eri: Gemicilikte usta. –gönderi: Gemiye kıyıda açmak için itmeğe yarayan sarık. –gönderi: Gemiye kıyıda açmak için itmeğe yarayan sırık (Tar. Sözl.,1995: 91).; Su üzerinde seyr ü harekete mahsus büyük tekne ki envayı pek çok olup her biri bir ism-i mahsusla müsemmadır, sefine, keştî, merkep (Sami, 2015: 379).

2.13.1.7. Eylemler

bil-: “*Türkçe de bilmez Arapçadır dilleri.*”

bil-mez: Kök.: “bil-“; “anar körü: bilin”; “bilig bilmez kişi”. Uyğ.: “kişi teg”; “bu munça savığ adıru bilmeser ukmasar”; Xak.: “ol bilig bildi”; “kula:k eşitse kö:nü:l”. Çağ.: “bil-”. Köktürkçede “bil-“; “anar körü: bilin”; “bilig bilmez kişi”; “anca: bili:n”. Uygurcada “kişi teg”; “bu munça savığ adıru bilmeser ukmasar”; “bir bilge nom bilir er”. Karahanlı Türkçesinde “ol bilig bildi”; “kula:k eşitse: kö:nü:l bili:r”; “bil-“. Çağatay Türkçesinde “bil-“. Harezmi Türkçesinde “bil-“ gibi anlamlarda kullanılmıştır (Clauson, 1972: 330).; 1. Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak. 2. Bir bilim veya sanat dalında yeterli olmak. 3. Bir iş yapmaya alışmış olmak. 4. Tanımak, hatırlamak. 5. Sanmak, varsaymak, farz etmek. 6. Sorumlu tutmak. 7. İnanmak. 8. İşine gelmek, uygun bulmak. 9. –a/-e ekli fiillerle yeterlik bildiren birleşik fiiller oluşturur. 10. Saymak (TDK, 2005: 272).; Bil- :Bilmek (DLT, 1991: 90).; Anlamak, idrak etmek (Tar. Sözl.,1995: 33).; 1. Bir şeyi hakkında vukuf ve malûmatı olmak, vâkıf olmak. 2. Öğrenmek, kesb-i vukuf ve malûmat etmek. 3. Tanımak, aşınası olmak, aşına çıkmak. 4. Hatıra getirmek, yâd ve tahattur etmek. 5. Zan ve itikat etmek, bir fikir ve zehapta bulunmak. 6. Muktedir olmak. 7. Tanımak, mes’ul tutmak. 8. Şüphelenmek, azv u isnat etmek. 9. Müteşekkir ve minnettar olmak (Sami, 2015: 136).

salla-/ sal-: “*Sen sallan gel ben boyuna bakayım.*”

sa-l-la-n: sa:l köküdür. Güney Batı dillerinde Osmanlıcada “salla-“ olarak kullanılır (Clauson,1972: 825).; 1. Düzenli bir biçimde ve hep aynı doğrultuda hareket ettirmek. 2. Uydurmak, kafadan atmak. 3. Sarsmak. 4. Beklenmedik bir başarı kazanmak. 6. Bir işi sürekli olarak başka bir zamana ertelemek. 7. Vurmak, tokat atmak (TDK, 2005: 1691).; Salıngula-:

Yukarıdan aşağı sarmak; taşlamak (DLT, 1991: 485).; 1. Muntazam bir surette ve daima bir yolda oynatmak, tahrik etmek. 2. Bir işi görmeyip tehir etmek (Sami, 2015: 1036).

sal-: sa-l(i)ver-dim: “*Sen sallan gel ben boyuna bakayım.*” “*Bir gemim var salıverdim engine.*”

2.13.1.8. Yer- Yön Adları

yüksek: “*Cezayir’in yüksek olur evleri.*”

yük+se-k: Kök.:-. Uyğ.:-. Xak.: “yüksek ta:ğ”; “yüksek”; “yüksek tağığ”. Çağ.: “yüksek”. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde ve Osmanlıcada “édiz bedük”. Karahanlı Türkçesinde “yüksek ta:ğ”; “yüksek”; “yüksek tağığ”; “tört neñ ucuz tutma yüksek yör-i”; “özüm yükseki”. Çağatay Türkçesinde “yüksek”. Harezmi Türkçesinde “yüksek” gibi anlamlarda kullanılmıştır (Clauson, 1972: 915).; Yüksek < yüg+se- “yüksek olmak, yükselmek”+ -k (Gülensoy, 2007: 1189). 1. Altı ile üstü arasındaki uzaklık çok olan. 2. Belirli bir yere göre daha yukarıda bulunan. 3. Güçlü, etkili, şiddetli. 4. Derece veya makamı bakımından üstün. 5. Normal değerlerin üstünde olan, çok. 6. Erdemli, faziletli. 7. Toplum içinde para, ün vb. bakımından üstünlüğü olan. 8. Yukarıda, üst tarafta olan yer (TDK, 2005: 2206).; 1. Yüksek, yüce (Devellioğlu, 2007: 882).; Baş (DLT, 1991: 823).; uçmak, Yüksekten atıp tutmak, büyüklük taslamak (Tar. Sözl.,1995: 254).; 1. Yüce, mürtefi, bülend, âli, refi’. 2. Mevki ve mertebesi âli, refi’, sâmi. 3. Bağırarak söylenilen, uzaktan işitilen, bülend. 4. Pahalı, gâlî (Sami, 2015: 1358).

iç: iç+i+n+de+dir: “*İçindedir ağaları beyleri (Sultan Cezayir).*”

Kök.: “içi:n taşı:n”; “iç buyruk”. Uyğ.: “kaş içinte törümiş”; “balık içine”. Xak.: “içi”; “iç et”. Çağ.: “iç”. 1.insan vücudunun içi. 2. Dış, kıyafet yerine iç. 3. Bir hane halkı, kraliyet evi. 4. Gizli ya da zihinsel süreçler için. Köktürkçede “içi:n taşı:n”; “iç buyruk”; “kere:kü içi: ne:teğ ol”. Uyğur Türkçesinde “kaş içinte törümiş”; “balık içine”; “kaç kün içinte iğ kirdi”. Karahanlı Türkçesinde “içi”; “iç et”; “ay iç taş biligli”; “kaçan kedğey erdi kara kiş içi”. Çağatay Türkçesinde “iç”. Harezmi Türkçesinde “oşol orman içinde” gibi anlamlarda kullanılmıştır (Clauson, 1972: 17).; 1. Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil, dış karşıtı. 2. Oyuk şeylerin boşluğu. 3. Cisimlerin yüzeyleri arasında kalan her nokta. 4. Toplu bir durumda bulunan kimse. 5. Nesnelerin arasında bulunan kimse veya nesne. 6. Ten ile dış giysiler arası. 7. Kabuğu olan veya dışı kabuk durumunda bulunan yiyeceklerde kabuğun sardığı bölüm 8. Pirinç, soğan ve baharatla hazırlanan, dolmalarda kullanılan karışım. 9. Mide, bağırsak, karın. 10. Akıl, gönül, irade gibi insanın manevi varlığını oluşturan şeylerden herhangi biri. 11. Bir ülke, şehir, topluluk vb.nde olan

veya yapılan. 12. Değişik yemeklerde kullanılmak üzere et ile sebzelerin ince kıyımının karıştırılması ve yoğrulmasıyla meydana getirilen karışım. 13. Somut kavramlarda iki veya ikiden çok şeyde merkeze daha yakın olan. 14. İnsanın manevi varlığıyla ilgili olan. 15. Muhteva (TDK, 2005: 926).; 1. Boşluk. 2. Oyuk. 3. İç; kalb (Devellioğlu, 2007: 137).; İç (DLT, 1991: 223).; – ağrısı: Karın ağrısı, dizanteri. – ara: Gizli, kendi aralarında. – edik: Kısa konçlu ayakkabı, mest. –i eğri: Kötü kalpli, içinde kötü niyeti olan. –i gitmek: İshal olmak. –i göyünmek: Yüreği yanmak, mustarip olmak. –i kopmak: Çok heyecanlanmak (Tar. Sözl., 1995: 112).; 1. Her şeyin içerisi, dâhil, cevî, derûn. 2. Bir şeyin ortasındaki kısmı, mağz, lüb, göbek. 3. Karın, mide, bağır, batın. 4. Kalp, zahir, vicdan. 5. Harem dairesi (Sami, 2015: 491).

2.13.1.9. Yabancı Adlar

mermer: “*Sokakları mermer taşlı.*”

Mermer (Ar.): 1. Bileşiminde % 75’ten çok kalsiyum karbonat bulunan, genellikle beyaz, renkli, billurlaşmış kireç taşı (TDK, 2005:1375).; 1. Beyaz ve renklisi ve harelisi bulunan maruf nefis taş, ruhâm , hârâ. 2. Beyaz ve ince bir cins bez (Sami, 2015: 787).

zengin: “*Şimdi de rağbet güzel ile zengine.*”

zengin+e (<Far. sengîn): 1. Parası, malı çok olan, varlıklı, fakir karşıtı. 2. Yaralı veya kendisinden beklenen, istenilen nitelikleri çok olan. 3. Verimli. 4. Gösterişli (TDK, 2005: 2230).; Mâl-dâr: Mallı, malı olan, zengin (Devellioğlu, 2013: 577).; Bay: zengin (DLT, 1991: 76); 1. Zengin, müstağni. 2. Ulu, kibar, soylu. 3. Temiz (Tar. Sözl.,1995: 28); bay, mâldâr, mütemevvil, ganî, tûvânger (Sami, 2015: 1375).

Menend: “*Verin kızı menendine dengine*”

Menent-di (<Far. mânend): Benzer, eş. (TDK, 2005: 1368).; Menend: e. gibi. (Devellioğlu, 2007: 614).; Mânend: Benzer, şebîh, nazir, misil, eş. (Sami, 2015: 751).

2.13.1.10. Zarflar

şimdi: “*Şimdi de rağbet güzel ile zengine.*”

Şimdi (< uş+ imdi: Kök.: “amıtı: bodun begler”. Uyğ.: “amtıka teği”; “amtıkına”. Xak.: “amdı: keldim”; “amdı”. Çağ.: “émdi”. Kuzey Doğu dillerinde Hakas ve Tuva’da “amdı” şeklinde görülür. Köktürkçede “amıtı: bodun begler”; “ol amıtı: aňıg yok türkü xağan”; “amıtı: amrak oğlanı:m anca: bili:ñler”; “amtıka teği”. Uygur Türkçesinde “amtıka teği”; “amtıkına”. Karahanlı Türkçesinde “amdı: keldim”; “amdı”. Çağatay Türkçesinde “émdi”; “émdikece/émdike dégince”. Harezmi Türkçesinde “émdi” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 156).; ŞİM(>n)D(>c)İ (Gülensoy, 2007: 845). 1. Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda. 2. Az sonra, yakında. 3. Az önce, biraz önce, demin. 4. Artık, bundan böyle, bu

duruma göre (TDK, 2005: 1868).; Şimdi, şimdiki halde; henüz, hâlâ, daha, bu âna kadar, şu anda (Devellioğlu, 2007: 213).; Şindi: Şimdi (Tar. Sözl., 1995: 198).; Zamân-ı hâlâ delâlet eder, elân, eknûn (Sami, 2015: 1144).

nasıl: “*Ah anasız babasız nasıl yatayım.*”

Ne (Tür.)+asıl (Ar.): 1. Bir işin ne biçimde, hangi yolla olduğunu belirtmek için kullanılan bir söz. 2. Bir hareketin yapılaş biçimine duyulan şaşkınlığı dile getiren bir söz. 3. İşin zorunlu olduğunu belirten bir söz. 4. Ne kadar çok. 5. Elbette, kesinlikle. 6. “ben sana dememiş miydim, gördün mü?” anlamlarında kullanılan bir söz. 7. “Ne dediniz?” veya iyi mi, beğendiniz mi?” anlamlarında kullanılan bir söz. 8. Ne gibi, ne türlü, nasıl ki iki cümle arasında anlam ilişkisini “olduğu gibi” anlamıyla bağlayan bir söz (TDK, 2005: 1457).; Ne: ne, nasıl; -soru anlamıyla- ne (DLT, 1991: 418).; Ne: -aşıl: Nasıl (Tar. Sözl., 1995: 156).; Keyfiyetten istifhama yarar, nice, ne gibi, ne türlü, ne cins (Sami, 2015: 913).

2.13.1.11. İkilemeler

aman aman: “*Sultan Cezayir vay aman aman.*”

2.14.Cigaramı İnce Sar (Antalya)

Cigaramı ince sar	Bir akşam gel bir sabah
Almıyor barmaklarım	İlle de Cuma gecesi
Çok salınma sevdiğim	Kaleden indirdiler
Kan doldu yanaklarım	Tirene bindirdiler
Cigaramın incesi	Daha on dört yaşında
Gönlümün eğlencesi	Cepheye gönderdiler

(Kaynak Kişi: İsmail MENTEŞ, Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı).

2.14.1.Temel Söz Varlığı

2.14.1.1.Organ Adları

yanak: “*Kan doldu yanaklarım.*”

ya-n-a-k+lar+ım: Kök.-Uyg.-Xak.: “yana:k”; “kapuğ yana:kı”. Çağ.: “yañağ/yanak” yana:k köküdür. Ya:nğa:k da kökü olabilir. Kuzey Doğu dillerinden Tuva’da “ça:k”; Kuzeyin merkez dilinde Kırgızcada “ja:k”. Kuzey Batı dillerinde Kazakçada “yanak”; Kumukçada “yayak”; Nogayda “yak:”. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde “yanağ”; Osmanlıcada “yanak”; Türkmencede “yanak”. Karahanlı Türkçesinde “yana:k” , “kapuğ yana:kı”. Çağatay

Türkçesinde “yañağ/yanak”. Harezmi Türkçesinde “oñ cañakıda”; “tün yañgakka” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 948).; 1. Yüzün göz, kulak ve burun arasında kalan bölümü. 2. Lasik tekerlekli taşıtlarda lastiğin jant ile yere temas eden bölümü arasında kalan yan yüzeyi (TDK, 2005: 2121).; Ruhsâr: Yanak (Devellioğlu, 2007: 898).; Yanğak: Ağzın iki yanında dişlerin oturduğu kemik.; kapı söğesi, her şeyin yanı (DLT, 1991: 741).; Yüzün iki tarafından beheri, had, ruh, ruhsâr, izâr (Sami, 2015: 1323).

kan: “*Kan doldu yanaklarım.*”

barmak/parmak: b-/p-: barmak+lar+ım: “*Almıyor barmaklarım.*”

Parmak: BA(~ā)R(>n)M(>b, n)AK(>h) (Gülensoy, 2007: 687).

2.14.1.2.Zaman Adları

akşam: “*Bir akşam gel bir sabah.*”

Akşam (<T. ak+Far. Şam): Akşam < āk+ şam (Gülensoy, 2007: 60). 1. Gündüzün son ve gecenin ilk saatleri. 2. Gece. 3. Akşam ezanı. 4. Akşam namazı (TDK, 2005: 59).; Şâm: Akşam (Devellioğlu, 2013: 977).; 1. Gurûb-ı şems vakti, mesâ, şâm. 2. Gurûb-ı şems ile yatılacak vakit arasındaki zaman (Sami, 2015: 42).

sabah: “*Bir akşam gel bir sabah.*”

Sabâh (Ar.): 1. Günün başlangıcı, günün ilk saatleri. 2. Sabah ezanı. 3. Sabah namazı. 4. Güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman, sabahleyin, sabah vakti (TDK, 2005:1670).; Sabbah: Sabah (Derleme Sözl., 2009, c.6: 4661).; Subh: Sabah, sabah vakti (Devellioğlu, 2007: 960).; Sabâhlaca: Sabahleyin, sabah sabah (Tar. Sözl.,1995: 176).; Gündüzün iptidası, güneş çıktıktan sonra zevale kadar olan vakit ve alelhusus tulû'-ı şemsi müteakip zaman, subh, seher (Sami, 2015: 1016).

cuma: “İlle de *Cuma* gecesi.”

Cum`a (Ar.): 1. Haftanın altıncı günü, Perşembe ile cumartesi arasındaki gün. 2. Cuma namazı (TDK, 2005: 375).; Cum'a: 1. Perşembeden sonra gelen gün. 2. Toplanma (Devellioğlu, 2007: 145).; Haftanın altıncı günü ki cemaatle kılınır bir namaz-ı mahsus olup cemaat-i müsliminin toplandığı gün olmakla böyle tesmiye olunmuştur (Sami, 2015: 187).

gece: “İlle de *Cuma* gecesi.”

keçe+si: Kök.: “yarın keçe”. Uyğ.: “bir kéce taşın salkımka tegürüp ikinti kün”. Xak.: “keçe: turup yorır erdim”; “keçe yattı”. Çağ.: “géçe”, keçe: (géce) Kuzey Doğu dillerinde “keçe”; Kuzey Batı dillerinde “keş(ké:ç)”. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde, Osmanlıcada “axşam”; Türkmen Türkçesinde “ağşam; keçe; gece, gi:ce”. Köktürkçede “yarın keçe”. Uygur Türkçesinde “keçe: yaruk batar erikli”; “yarın keçe”; kayu kişi keçe edgü

körmeser". Karahanlı Türkçesinde "keçe"; "keçe: turup yorır erdim". Çağatay Türkçesinde "géçe". Harezmi Türkçesinde "kırk kün kırk keçe"; "bu: ké:çe" gibi anlamlarda kullanılmıştır (Clauson,1972: 694).; 1. Güneş battıktan gün ağarınca kadar geçen süre, tün, şeb. 2. Bu süre içindeki karanlık. 3. Eğlence, anma vb. amaçlarla geceleri düzenlenen toplantı. 4.gece vakti, geceleyin (TDK, 2005: 734).; Şeb: Gece (Devellioğlu, 2007: 981).; Tün: Gece (DLT, 1991: 670).; Yirmi dört saatlik günün karanlık kısmı ki iklimimizde mevsime göre uzayıp kısalır, leyl, şeb (Sami, 2015: 372).

2.14.1.3.Soyut Adlar

gönül: kö-n-ü-l-ü+m+ün: "Gönlümün eğlencesi." (Bkz. "Altındandır Kapısının Eşiği" s. 73).

eğlence: "Gönlümün eğlencesi."

e-ğ-le-n-ce+si: 1. Eğlenme işi, sefahat. 2. Neşeli ve hoşça vakit geçiren şey. 3. Neşeli ve hoşça vakit geçirilen toplantı (TDK, 2005: 606).; Ârâm: 1. Durma, eğlenme, dinlenme (Devellioğlu, 2013: 35).; Eğlenmek: Vakit geçirmek, beklemek, kalmak, oyalanmak, durup dinlenmek (Tar. Sözl., 1995: 78).; 1. Durmak, meks ü ârâm, tevakkuf etmek. 2. Zevk, safa, cümbüş, tenezzüh etmek, can sıkıntısını def edip iyi vakit geçirmek (Sami, 2015: 296).

2.14.1.4. Somut Adlar

cigara: "Cigaramı ince sar ."

cigara+m+ı (<İsp. Cigaro): İnce kâğıda, kıyılmış tütün sarılarak hazırlanan, silindir biçiminde, ağızdan dumanı çekilen nesne (TDK, 2005: 1765).; Cāra,cıara, cıgala,cıgara,cıyare, cıgara, civare, ciyara, cora, cuara, cugara, cuvara (Derleme Sözl., 2009, c.2: 900).; Tütün: Duman (DLT, 1991: 678).; Dütün: Duman (Tar. Sözl., 1995: 76).; Çıgara: Fişek gibi kâğıda sarılmış tütün ki bir ucu yakılarak diğer ucundan çekilip içilir (Sami, 2015: 210).

tiren: "Tirene bindirdiler."

tiren+e: Tren (Fr.): Demir yolunda yolcu ve yük taşımakta kullanılan, bir veya birkaç lokomotif tarafından çekilen vagonlar dizisi, katar, şimendifer (TDK, 2005: 2003).; Demir yol arabaları katarı (Sami, 2015: 1257).

2.14.1.5.Zarflar

daha: "Daha on dört yaşında."

daha: Daha < * tak-ı (Gülensoy, 2007: 260). 1. Şimdiye kadar, henüz. 2. Var olana, elde bulunana ek olarak, olana katarak. 3. Kendisinden sonra üçüncü kişi iyelik eki alan bir

sıfatla birlikte sözü edilen konuda en önemli durumu belirtmek için kullanılan bir söz. 4. Bundan başka, bunun dışında (TDK, 2005 :461).; 1. Miktar veya zaman ilavesine delalet eder. 2. Başka, ziyade, artık. 3. Sıfatların başına girip tafdil beyan eder. 4. Tekrar, keza, eyzan (Sami, 2015: 229).

çok: “Çok salınma sevdiğim.”

2.14.1.6. Yabancı Adlar

cephe: “Cepheye gönderdiler.”

cephe+den (<Ar. cebhe): 1. Bir şeyin veya yapının ön tarafta bulunan bölümü, alnaç. 2. Belli bir düşünce, istek çevresinde sağlanan beraberlik. 3. Yan, yön, taraf. 4. Üzerinde savaşın sürdüğü bölge. 5. Farklı ısıdaki iki su kütlesi arasındaki sınır. 6. Yerde veya daha yükseklerde sıklık, sıcaklık bakımından iki ayrı hava yığınının karşılaştıkları yer (TDK, 2005: 359).; Cepe: Ön, taraf (Derleme Sözl., 2009,c. 2: 883).; 1. Alın, nasiye. 2. Bir bina vesairenin ön tarafı, alını. 2. Bir bina vesairenin ön tarafı, alını. 3. Ordunun ön tarafı, öndeki kısmı (Sami, 2015: 176).

2.14.1.7. Eylemler

gönder- : “Cepheye gönderdiler.”

kö-n-dür-di+ler: Kök.: Uyğ.: Xak.: “beğ oğrı:n:ı köngerdi”; “köndgerür, köndger”. Çağ.: köndger-(ğ-) köküdür. Kuzey Batı dillerinde “könder-“. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde “könder-“, Osmanlıcada “gönder-“. Karahanlı Türkçesinde “ol yığa:ç köndgerdi”; “ol anı: yolka: köndgerdi”; “ol ok köngerdi” gibi anlamlarda kullanılmıştır (Clauson, 1972: 730).; 1. Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek. 2. Yetki vererek gitmesini sağlamak. 3. Bir kaynaktan çıkıp gelmek, ulaşmak. 4. Yolcu etmek (TDK, 2005: 776).; İsbâl: Gönderme, gönderilme, yola çıkma (Devellioğlu, 2012: 450).; Akıt-: Akıtmak, göndermek. DLT’de akıt- eylemi yanında ıd- şekli de kullanılmıştır. (DLT, 1991: 16). Bununla ilgili Zikri Turan’ın Eski Türkçe Döneminde Bir Morfofonetik Karşıtlık Sorunu makalesinde sözcüğün ıdh- şeklinde de geçtiğini görürüz. (Turan, 2012 :69-80).; –gönderi çıkarmak: Uğurlamak, teşyi etmek (Tar. Sözl., 1995: 96-97).; Yollamak, salmak, irsal, isbâl, ba’s etmek (Sami, 2015: 394).

sal-: sa-l-ı-n-ma: “Çok salınma sevdiğim.”

Sal- < *sā-l- (Gülensoy, 2007: 722).

sar-: sa-r: “Cigaramı ince sar .” (Bkz. “Antalya’nın Mor Üzümlü” s. 80)

Sar- < *sa-r- (Gülensoy, 2007: 734).

al-: a-l-ma-(y)or: “Almıyor barmaklarım.”

dol-: tol-/dol-du: “*Kan doldu yanaklarım.*” (Bkz. “Aşamadım Hacı Hasan Belini” s. 89)

gel-: kel-: “*Bir akşam gel bir sabah.*” Bkz. “Akçeşme’den Sular İçtim Kanmadım” s. 63)

indir-: in-dir-di+ler: “*Kaleden indirdiler.*” (Bkz. “Akçeşme’den Sular İçtim Kanmadım” s. 63)

bindir-: bin-dir-di+ler: “*Tirene bindirdiler.*” (Bkz. “Aşamadım Hacı Hasan Belini” s. 91)

2.14.1.8. Kalıp Sözcükler

kan dol-: kan tol-/dol-du: “*Kan doldu yanaklarım.*”

gönül eğlencesi: kö-n-ü-l ; e-ğ-le-n-ce+si: “*Gönlümün eğlencesi.*” **cepheye gönder-:**

ceph+ye kö-n-dür+di+ler: “*Cepheye gönderdiler.*”

2.14.1.9. Tekrar Sözcükler

bir...bir: “*Bir akşam gel bir sabah.*”

2.15.Çay Başına Bostan Ektim Yayıldı (Antalya)

Çay başına (aman aman) bostan ektim
yayıldı

Efe başı (aman) bir bıçakta (kara gözlüm)
bayıldı

Vurma da dedim (aman aman) yar
boynuma sarıldı

İNme durnam inme susuz selsiz (kara
gözlüm) çöllere

Ben ölürsem (yârim) meyil verme
(bidanemde) ellere

İstanbul’a (aman aman) cura yazdım saz
geldi

Telli fotin (aman) kar topuğa (kara
gözlüm) dar geldi

Sevip sevip (aman aman) ayrılması zor
geldi

İNme durnam inme susuz selsiz (kara
gözlüm) çöllere

Ben ölürsem (yârim) meyil verme
(bidanemde) ellere

(Kaynak Kişi: Zeki YONTAŞ- Hilmi ÇİVİ, Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN).

2.15.1.Temel Söz Varlığı

2.15.1.1.Organ Adları

boyun: “*Vurma da dedim (aman aman) yar boynuma sarıldı.*”

bod/boy+u+n+(u)m+a: Kök.-. Uyğ.: “boynında” ; “sığun beginin boynının”. Xak.: “boynı”; “biçe:k boynı”. Çağ.: “boyn/boyun”. “Boyun”, bazen özel olarak da “boynun sırtı”

anlamalarına gelir. Tüm modern dillerde genellikle “boyun” olarak bulunur. Uygur Türkçesinde Budist, Sanskritte “grivayam” “boynunda” anlamına gelir aynı zamanda “boynında”; “sığun beğiniñ boyının kesip”; “öğüg boyun kılıp” olarak da kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “boynı.”; “biçe:k boynı.”; “boyun” olarak. Çağatay Türkçesinde “boyn/boyun” olarak. Harezmi Türkçesinde “boyun” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 386).; 1. gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi. 2. Testi, şişe, güğüm gib kaplarda dar olan üst kısım. 3. Sorumluluk. 4. Dağ sırtlarında geçmeye elverişli alçak yer. 5. Üzeri (TDK, 2005: 308).; Unk: Boyun, gerdan (Devellioğlu, 2007: 121).; Boyun (DLT, 1991: 105).; 1. Kefil. 2. Deve boynu denilen gerdanlık (Tar. Sözl., 1995:37).; 1. Boy tetimmâtından olan uzuv ki başı bedene rapt eder, önüne boğaz ve arka tarafına ense derler, unk, rakabe, gerdan. 2. Bazı kapların dar uzun yukarı kısmı. 3. Zimmet, taahhüt, damân, mesuliyet, raci olma (Sami, 2015: 148).

topuk: “*Telli fotin (aman) kar topuğa (kara gözlüm) dar geldi.*”

tobık+a: Kök:-. Uyğ.: “iç tobıkta”; “taş tobıkta”. Xak.: “tobık süñü:k”; “çıkardı tobık”. Çağ.: “tobık”. Tobık. To:b köküdür. Genellikle “ayak bileği”, “diz kapağı” olarak kullanılır. Kuzey Doğu dillerinde ve Kuzeyin merkez dilinde “diz” olarak da kullanılır. Uygur Türkçesinde “iç tobıkta”; “taş tobıkta”. Karahanlı Türkçesinde “tobık süñü:k”; “çıkardı tobık”. Çağatay Türkçesinde topuk”.Harezmi Türkçesinde “topuk” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 437).; Topuk < to-p+(ı)k (Gülensoy, 2007: 916). 1. Ayağın yuvarlakça olan alt bölümü. 2. Ökçe. 3. Belli bir amaçla kazılmaksızın asıl yerinde bırakılan kömür bloku veya cevher kütlesi (TDK, 2005: 1996).; Ka‘b: 1. Topuk kemiği; aşık kemiği. 2. Tavla zarı. 3. Sekiz köşeli, sekiz yüz cisim. 4. Küb (Devellioğlu, 2007: 475).; 1. Ayağın baldıra raptolunduğu yerdeki mafsallın teşkil ettiği yumru, kab. 2. Çay ağzının biraz açığında kumdan biriken set. 3. Direk e serenlerin en aşağısı (Sami, 2015: 1253).

2.15.1.2.Hayvan Adları

durna (turna): “*İnme durnam inme susuz selsiz (kara gözlüm) çöllere.*”

durna+m: T(>d)U(>ə, ı)R[U]N(>ñ, y)A (>ä) (Gülensoy, 2007: 934). Turnagillerden Avrupa ve Kuzey Afrika’da toplu olarak yaşayan, göçebe, iri bir kuş (TDK, 2005: 2009).; Turna kuşu (Derleme Sözl.,1995: 2009, c.2 :1606).; Balıkçıl ve leylek envaından büyük bir kuş; telli turna vesair ecnâsı vardır (Sami, 2015: 1260).

2.15.1.3.Renk Adları

kar: “*Telli fotin(aman) kar topuğa (kara gözlüm) dar geldi.*”

kar.: K(>ğ/h, /Y)A[<Ā(>u)]R (Gülensoy, 2007: 462). Havada beyaz ve hafif billurlar biçiminde donarak yağın su buharı (TDK, 2005:1073).; Berf: Kar (Devellioğlu, 2007: 87).; Kar (DLT, 1991: 265).; Kışın donmuş halinde yağın ve ekâlîm-i bâride de tûl-ı müddet yerde birikip kalan yağmur, selc, berf (Sami, 2015: 594).

kara: “*Efe başı (aman) bir bıçakta (kara gözlüm) bayıldı.*”

2.15.1.4.Yer- Mekân Adları

İstanbul: İstanbul+a: “*İstanbul’a (aman aman) cura yazdım saz geldi.*”

2.15.1.5.Kalıp Sözcükler

boynuna sarıl-: boy+u+n+u+na sa-r-ıl-dı: “*Vurma da dedim (aman aman) yar boynuma sarıldı.*”

dar gel-: ta-r kel-di. “*Telli fotin(aman) kar topuğa (kara gözlüm) dar geldi.*”

zor gel-: zor kel-di. “*Sevip sevip (aman aman) ayrılması zor geldi.*”

meyil ver-/et-: meyil(Ar.) + ver-me(T.). “*Ben ölürsem (yârim) meyil verme (bidanemde) ellere.*”

2.15.1.6.İkilemeler

susuz selsiz: “*İnme durnam inme susuz selsiz (kara gözlüm) çöllere.*”

su+suz sel+siz: 1. Sürekli yağmurlardan veya eriyen karlardan oluşan, geçtiği yerlere zarar veren taşkın su. 2. Hareket halindeki büyük kalabalık, yığın. 3. Etki ve iz bırakan güçlü durum veya davranış (TDK, 2005:1724).; Seyl: 1. Sel. 2. Şiddetle gelen şey (Devellioğlu, 2007: 947).; Yağmurdan birikip derelerde ve oyuk yerlerde muvakkaten şiddetle akan su (Sami, 2015: 1060).

2.15.1.7. Tekrar Sözcükler

aman aman: “*Vurmada dedim(aman aman) yar boynuma sarıldı.*”/ “*İstanbul’a (aman aman) cura yazdım saz geldi.*”

sevip sevip: sev/w-ip sev/w-ip “*Sevip sevip(aman aman) ayrılması zor geldi.*”

inme...inme: in-me... in-me. “*İnme durnam inme susuz selsiz (kara gözlüm) çöllere.*”

2.15.1.8.Doğa- Tabiat- Maden Adları

çöl: “*İnme durnam inme susuz selsiz (kara gözlüm) çöllere.*”

çöl+ler+e: Çöl < çülig (Gülensoy, 2007: 253). Kumluk, susuz ve ıssız, geniş arazi, sahra, badiyye (TDK, 2005:450).; 1.Düz yer, ova (Derleme Sözl., 2009, c.2: 1282).; Beriyye: Çöl, ova (Devellioğlu, 2007: 89).; Çör çöp. (Tar. Sözl., 1995: 58).; Kumluk ve susuz ova, beyaban, beriyye, ber, yaban (Sami, 2015: 223).

çay: “*Çay başına (aman aman) bostan ektim yayıldı.*”

çay: Çay < *say (Gülensoy, 2007: 225). Dereden büyük, ırmaktan küçük akarsu (TDK, 2005:404).; Doğrudan denize vasıl olmayıp diğer bir nehre yani bir ırmağa dökülen nehir (Sami, 2015: 203).

Türk mitolojisinde çay; “ayrık” küçük dere manasında, “cılga” Kırgız Türkleri daha çok suyun yatağı için böyle derler, “cırlak” küçük çaylar için, “öz, özek, özen” pek çok çay ve dere adı vardır. Dede Korkut destanlarında da çay geçmektedir. (Ögel, 2014: 482-489).

2.15.1.9.Eşya Adları

tel: “*Telli fotin (aman) kar topuğa (kara gözlüm) dar geldi.*”

tel+li: 1.Türlü metallerden yapılmış, kopmaya karşı bir direnç gösteren ince, uzun nesne. 2. Tencere, çaydanlık vb.ni ovarak temizlemek için kullanılan nesne. 3. İnsan saçını oluşturan ipçik. 4. Bu nesneden yapılmış veya bu biçimde olan. 5. Bazı organizmaların demet durumdaki oluşumunu meydana getiren ipçiklerin her biri, lif (TDK, 2005:1940).; 1.İnce ip, iplik. 2. Saç teli (Derleme Sözl., 2009, c.5: 3869).; Târ: 1. Karanlık. 2. Tel; saç teli (Devellioğlu, 2007: 1032).; 1. Uzun ve ince şey, sap, târ. 2. Altın ya gümüş veyahut bakır vesiardan iplik gibi ince dökülmüş şey ki gelin süsü olur ve nakış işlemede kullanılır. 3. Çelik tellerden muhtelif kalınlıkta bükülmüş uzun halat. 4. Tambur ve kanun gibi âğlât-ı mûsikiyyenin her biri başka bir ses çıkaran târ (Sami, 2015: 1211).

bıçak: “*Efe başı (aman) bir bıçakta (kara gözlüm) bayıldı.*”

bıçak+ta: Kök.:-. Uyğ.: “bıçak”; “yiti bicekin”. Xak.: “bedük bir bıçekig”; “bıçak”. Çağ.: “bıçak”; “bıçek”, bıç- köküdür. Uygur Türkçesinde “bıçak”; “yiti bicekin”; “bicek uçıında”. Karahanlı Türkçesinde “bedük bir bıçekig”; “bıçak”. Çağatay Türkçesinde “bıçek”; “bıçak” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 293).; Bıçak < *bıç~ bıç- +(A)k (Gülensoy, 2007: 139). 1. Bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç. 2. Çeşitli kesme işaretilerinde kullanılan keskin ağızlı araç. 3. Jilet (TDK, 2005: 259).; bıç-gu: Bıçkı, bıçak (DLT, 1991: 88).; Bıçağ: Bıçak (Tar. Sözl., 1995: 32).; Kesecek alet ki hançerin küçüğü ve çakının büyüğüdür, sikkîn (Sami, 2015: 130).

2.15.1.10. Eylemler

ek-: “Çay başına (aman aman) bostan ektim yayıldı.”

ek-ti+m: Kök.- Uyğ.- Xak.: “ol tarığ ekdi”; “negü ekse yerke yana ol ünür”. Karahanlı Türkçesinde “ol tarığ ekdi”; “negü ekse yérke yana ol ünür”. Çağatay Türkçesinde “ék-“ olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 100).; 1. Bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak veya gömmek. 2. Toprağı ekip biçmek için kullanmak. 3. Serpmek. 4. Bir şeyin başlamasına yol açacak sebepleri hazırlamak. 5. Birini uydurma bir sebeple bırakıp gitmek, savuşmak, atlatmak (TDK, 2005: 611).; Bir şey ekmek (DLT, 1991: 173).; 1. Tohum atmak. 2. Dökmek, saçmak, serpiştirmek. 3. Telef etmek, harcamak (Tar. Sözl.,1995: 79).; Tohum serpmek, tohum atmak, zer’ etmek. 1. Saçmak, dağıtmak, serpmek. 2. Düşürüp kaybetmek (Sami, 2015: 299).

yay-: “Çay başına (aman aman) bostan ektim yayıldı.”

ya-d/y-ı-l-dı: Kök.: “yaruk kelip tünerigig yayduk üçün”. Uyğ.-. Xak.: “su:vda: to:nuğ yaydı”; “ye:l yığa:çığ yaydı”. Çağ.: yay-. Köktürkçede “yaruk kelip tünerigig yayduk üçün”. Karahanlı Türkçesinde “su:vda: to:nuğ yaydı”; “yé:l yığa:çığ yaydı”. Çağatay Türkçesinde yay- olarak kullanılmıştır (Clauson,1972:980).; Yay- < *yā-d- (Gülensoy, 2007: 1094). 1. Bir şeyi açarak, düzelterek bir alanı örtecek biçimde sermek. 2. Birçok kimseye duyurmak. 3. Çevreye dağılmasına sebep olmak. 4. Sınırı genişletmek. 5. Koyun, inek vb.ni otlatmak. 6. Dağınık ve düzensiz bir biçimde saçmak, dağıtmak (TDK, 2005: 2153).; Türküdeki anlamı içermemektedir (Derleme Sözl., 2009: 2009).; (Devellioğlu, 2007): {}.; Çalkalamak, kımıldatmak, sallamak, meyletmek, meylettirmek (DLT, 1991: 763).; 1. Yağını çıkarmak için yoğurdu yayıkta çalkalamak. 2. Tahrik etmek, dağıtmak, perişan etmek (Tar. Sözl.,1995: 240).; 1. Açmak, uzatmak, büyütme, tevsi ve temdit etmek. 2. Dağıtmak, saçmak, serpmek, perişan etmek. 3. Neşir ve işâ’a etmek. 4. Sermek, döşemek, açmak, farş etmek. 5. Hayvanatı merada dağıtıp müteferrik hâlde otlatmak. 6. Ölü ve baygın yahut hasta düşürmek, sermek (Sami, 2015: 1335).

bayıl-: “Efe başı (aman) bir bıçakta (kara gözlüm) bayıldı.”

ba-y-ı-l-dı: 1. Baygın duruma girmek, uyur gibi olmak, kendinden geçmek, kendini kaybetmek. 2. Çok hoşlanmak, çok sevmek. 3. Sıcak, açlık, susuzluk, yorgunluk vb. etkenlerle dayanma gücünü yitirmek. 4. Vermek, ödemek (TDK, 2005 :226).; Telaşa düşmek, endişe etmek, üzülme (Tar. Sözl.,1995: 28).; 1. Kendini kaybetmek, kendinden geçmek, gaşy olmak. 2. Solmak. 3. Çok sevmek, hoşla gitmek. 4. Çok gülmek, yorulmak, vesaireden kinaye olur (Sami, 2015: 113).

sarıl-: “Vurmada dedim (aman aman) yar boynuma sarıldı.”

sa-r-ı-l-dı: Kök.-Uyg.-Xak.: “beğ aña:r arıldı: sarıldı.”; “ilenç özke kılğu sarılsa”. Sar- ve arıl- olarak vardır. Karahanlı Türkçesinde “beğ ana:r arıldı: sarıldı”; “sarma anı”; “kişi köñli ketti tatıg” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 851).; 1. Sarma işi yapılmak. 2. Bir şeyin üzerine bir veya birkaç kez dolanmak. 3. Kollarını dolamak, kucaklamak. 4. Bütün gücüyle ele almak. 5. Hemen yapmaya koyulmak, girşmek. 6. Büyük bir sitekle kendini vermek, benimsemek (TDK, 2005: 1705).; Sarıl- (DLT, 1991: 492).; şarılmağ: Sarmak, kuşatmak, muhasara etmek (Tar. Sözl.,1995: 180).; 1. Bir şeyin etrafında dönerek yapışmak, dolanmak. 2. Kendi etrafına bir şey dolayıp içinde kalmak, bürünmek. 3. Birinin boynuna kollarını atarak kucaklamak. 4. Rica ve niyaz için tehalükle tutup öpmek. 5. Koşup yakalamak, kemâl-i tehalükle kavramak, davranmak (Sami, 2015: 1045).

2.15.1.11.Kültür Sözcükleri

efe: “*Efe başı (aman) bir bıçakta(kara gözlüm) bayıldı.*”

efe: 1. Yiğit, özellikle Batı Anadolu köy yiğidi, zeybek. 2. Ağabey. 3. Kabadayı. 4. Kaptan (TDK, 2005: 601-602).; Hüdavendigâr ve Aydın cihetleri zeybeklerince ağa makamında müstamel olmakla zeybeklere ıtlak olunur (Sami, 2015: 293).

cura: “*İstanbul’a (aman aman) cura yazdım saz geldi.*”

cura: 1. Mızrak ile çalınan iki veya üç telli halk sazı. 2. Bir çeşit küçük atmaca. 3. Ufak, tefek gelişmemiş (TDK, 2005: 376).; Küçük zurna (Derleme Sözl., 2009, c.2: 1018).; Tambura benzer üç telli saz (Tar. Sözl., 1995:47).

saz: “*İstanbul’a (aman aman) cura yazdım saz geldi.*”

Saz (Far.): 1. Her tür müzik aracı, çalgı. 2. Türk Halk müziğinde bağlama, cura, tar vb. mızraplı çalgıların genel adı. 3. Türk Halk müziğinde kullanılan, gövdesi ağaçtan oyularak yapılmış, telli, uzun saplı çalgı, bağlama. 4. Birden çok çalgının bulunduğu takım. 5. Çalgılı eğlence yeri (TDK, 2005: 1716).; 1. Çalgı. 2. Silah. 3. At takımı. 4. Sıra, düen. 5. Kuvvet, kudret. 6. Öğrenme. 7. Ustalık. 8. Hile. eş, benzer. 10. Menfaat (Devellioğlu, 2007: 923).; Sarı (Tar. Sözl., 1995:182).; Her nevi çalgı (Sami, 2015: 1053).

fotin/ potin: p <f: “*Telli fotin (aman) kar topuğa (kara gözlüm) dar geldi.*” (Bkz. “A Kızım Sana Potin Alayım Mı?” s. 34).

2.15.1.12. Yabancı Adlar

yâr: “*Vurma da dedim (aman aman) yar boynuma sarıldı.*”

Yâr (Far.): 1. Sevgili. 2. Dost, tanıdık. 3. Yardımcı (TDK, 2005: 2131).; 1. Dost. 2. Sevgili. 3. Tanıdık, ahabap. 4. Yardımcı (Devellioğlu, 2007: 1556).; –geçmek: Dost geçinmek,

birisini çok sever görünmek (Tar. Sözl., 1995: 235).; 1. Dost, muhip. 2. Mahbûb, mahbube, maşuk, maşuka, sevgili. 3. Bildik, aşına. 4. Yardımcı, muin (Sami, 2015: 1327).

2.15.1.13. Zarflar

zor: “*Sevip sevip(aman aman) ayrılması zor geldi.*”

Zor (<Far. zūr): 1. Sıkıntı, güçlük, rahatsızlık. 2. Yüküm, mecburiyet. 3. Baskı. 4. Sıkıntı veya güçlükle yapılan, kolay karşıtı. 5. Güçlülük, zorla. 6. “yapamazsın” anlamında kullanılan bir söz (TDK, 2005: 2241).; Usret: Zor, güçlük, zahmet, sıkıntı, zorluk (Devellioğlu, 2007: 1123).; İç ağrısı, karın ağrısı, buruntu (Tar. Sözl., 1995: 257).; 1. Zahmet, rahatsızlık. 2. Güçlük, usret, ıstırap, müşkülât. 3. Mecburiyet, ıztırâr, cebir. 4. Kuvvet (Sami, 2015: 1383).

2.15.1.14. Kalıp Sözcükler

zor gel-: “*Sevip sevip(aman aman) ayrılması zor geldi.*”

2.15.1.15. Ünlem Sözcükler

aman: “*Efe başı (aman) bir bıçakta (kara gözlüm) bayıldı.*”

2.16.Çay Benim Çeşme Benim (Korkuteli)

Çay benim çeşme benim

Aman derdimi deşme benim.

Hakikatlı yar isen,

Aman önümden geçme benim.

Al yazma dalda kaldı.

Aman gözlerim yolda kaldı.

Yıkılası meyhana,

Aman sarhoşum nerde kaldım

(Kaynak Kişi: Fahrettin ÇELİK, Derleyen: TRT İstanbul).

2.16.1.Temel Söz Varlığı

2.16.1.1.Renk Adları

al: “*Al yazma dalda kaldı.*”

2.16.1.2.Yön Adları

ön: “*Aman önümden geçme benim.*”

öñ+üm+den: Kök.: “öñü kapığı kün ay teñri ol”; “özüne öñ iş başlağıl”. Çağ.: “öndün”. Her şeyin önü anlamında kullanılır. Erken dönemde öndün; öñre olarak kullanılır. Köktürkçede “öñü kapığı kün ay teñri ol”; “özüne öñ iş başlağıl”. Karahanlı Türkçesinde “ol

menden öndün”; “öñ arkış uzadı kopup yol tutup öñi kopmış arkış neçe kéçgölük”; “senin önünde”. Çağatay Türkçesinde “öndün”. Harezmi Türkçesinde “öñ” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 167).; 1. Bir şeyin esas tutulan yüzü. 2. Bir şeyin esas tutulan yüzünün baktığı yer, karşısı. 3. Bir kimsenin ilerisi. 4. Yakın gelecek zaman. 5. Giyeceklerin genellikle göğsü örten bölümü. 6. Önce olan, ilk. 7. Civar, yöre. 8. Benzerler arasında bakılan veya gidilen yönde olan (TDK, 2005:1541).; Kabl: Ön, önce, öndeki, evvel, evvelki (Devellioğlu, 2007: 477).; Öng: Ön, önce; öndün (DLT, 1991: 459).; Öñ: 1. Önce, mukaddem, evvel. 2. İleri, üstün, makbul (Tar. Söz.,1995: 168).; 1. Yüze gelen cihet, ileri, kabl, pîş. 2. Gelecek zaman, istikbal. 3. Cephe, nâsiye, alın. 4. Bir şeyin alelhusus bir binanın alını karşısında bulunan açıklık ve meydan. 5. İleri taraf, geçen cihet, makabil, mabat demek olan arka mukabili. 6. Baş taraf, en ileri veya en yukarı cihet, sadr, re's. 7. Huzur, pîş-gâh, nezd (Sami, 2015: 955).

2.16.1.3.Araç- Gereç Adları

Çeşme (Far.): “Çay benim çeşme benim.”

2.16.1.4.Bitki Adları

dal: “Al yazma dalda kaldı.”

tal/dal+da: Kök.- Uyğ. “tal”. Xak.: “ta:l”; “dal”. Çağ.: “tal”; “dal”, Ta:l (d-) köküdür. Eski dönemde beri hayatta kalmıştır. Güney Batı dillerinde Osmanlıcada “dal” olarak kullanılır. Uygur Türkçesinde “tal”. Karahanlı Türkçesinde “ta:l”; “ta:l bodluğ”; “köni tal bodı”. Çağatay Türkçesinde “tal”; “dal”. Harezmi Türkçesinde “talnuñ çibiki birle”; “köp telim tallar köp telim ıgaçlar” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 489).; 1. Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri. 2. Kol, bölüm, branş. 3. Canlıların bölümlenmesinde, sınıfların bir araya gelmesiyle oluşan birlik, şube (TDK, 2005:463).; 1. Ağaç. 2. Palamut ağacı. 3. Damlara konulan mertek, kalınca direk (Derleme Söz., 2009,c.2:1333).; Gusn: Ağaç dalı, budak (Devellioğlu, 2007: 295).; Tal: Dal, yaş dal (DLT, 1991: 563).; Tal: Dal (Tar. Söz.,1995:201).; Budağın büyüğü, ağacın ilk verdiği şubeler ki bunların ikinci derecede olan şubelerine budak denir, şâh, gusn (Sami, 2015: 231).

2.16.1.5. Yabancı Adlar

çeşme: çeşme (Far.): “Çay benim çeşme benim.”

dert: “Aman derdimi deşme benim.”

dert+im+i (<Far. derd): 1. Üzüntü. 2. Hastalık. 3. Ağrı. 4. Sorun, kaygı. 5. Ur (TDK, 2005: 508).; Gussa: Keder, kaygı, tasa (Devellioğlu, 2013: 295).; 1. Keder, acı, gussa, tasa. 2. Zahmet, eziyet, meşakkat, reñç. 3. Yüreği ezen iç sıkıntısı (Sami, 2015: 251).

hakikat: “*Hakikathı yar isen.*”

hakikat+lı (<Ar. hakikat): 1. Bir işin doğrusu, gerçek, asıl, esas. 2. Gerçeklik. 3. Gerçekten (TDK, 2005: 831); 1. Bir şeyin aslı ve esâsı mâhiyeti. 2. Gerçek, doğru; gerçekten, doğrusu. 3. Sadakât, doğruluk, bağlılık, kadirbilirlik. 4. Mecaz karşılığı esas olarak kullanılan. 5. Bir kelime neyi anlatmak için konulmuşsa bu kelimenin o mânâda kullanılması (Devellioğlu, 2007: 313).; 1. Bir şeyin doğrusu asıl künh, mahiyet. 2. Mecaz ve teşbihin gayrı, asıl ma'nâ-yı aslî. 3. Kâinat ve tabiat ve ulûhiyet hakkında kâffe-i teşbîhât ve mecâzâtan ari ve zahir olan doğruluk. 4. Sadakat, vefadârlık, hukuk-şinâslık (Sami, 2015: 421).

meyhane: “*Yıkılası meyhana.*”

Meyhâne (Far.): 1. İçki satılan ve içilen yer, içki yeri. 2. Kabare (TDK, 2005: 1386).; Şarap, içki içilen ve satılan yer (Devellioğlu, 2007: 638).; Şarap satılan ve içinde şarap vesair müskirat içilen dükkân, hammâr, mey-gede (Sami, 2015: 799).

2.16.1.6.Kültür Sözcükleri

yazma: ya-z-ma: “*Al yazma dalda kaldı.*”

2.16.1.7.Eylemler

deş-: “*Aman derdimi deşme benim.*”

te-ş-me: Kök.-Uyg.-Xak.-Çağ.: “teşmek”. Güney Batı dillerinde Osmanlıcada, Azeri Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde “deş-“; “öt-“, oy” olarak bulunur. Çağatay Türkçesinde “têş-“. Harezmi Türkçesinde “teşmek” olarak kullanılır (Clauson, 1972: 559).; TE(>i, ä)Ş(>s)- (Gülensoy, 2007: 279). 1. Oymak, delmek, yara açmak, içine açmak, karıştırmak, kazmak. 2. Bir sorunun üzerinde yeniden durmak, hatırlatmak, kurcalamak (TDK, 2005: 511).; 1.Delmek, yarmak, yara açmak. 2. Yeri eşmek, kazmak. 3. Açıklamak, açmak (Derleme Sözl., 2009, c.2: 1438).

kal-: “*Al yazma dalda kaldı.*” “*Aman gözlerim yolda kaldı.*”

kal-dı: Kök.: “*toru kalmış*”; “*az bodun yağı kaldı*”. Uyg.: “*kuruğ kalır*”; “*kalğan beş yüz yastuk çaw kaltı*”. Xak.: “*ajun kalmazını siziñsiz kuruğ*”; “*kalır belgü söz*”. Çağ.: “*kal-*”. Köktürkçede “*özüm sekiz yaşda: kaltım*”; “*Az bodun yağı: kaltı*”; “*idisiz kalmazın*”; Uygur Türkçesinde “*tümen koñ kalmış*”; “*anan kalmış ağı baramı*”; “*kalğan beş yüz yastuk çaw kaltı*”. Karahanlı Türkçesinde “*er ké:đin kaldı*”; “*ol oyunda: kaldı*”; “*él kaldı*”. Çağatay Türkçesinde “*kal-*” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 615).; 1. Oturma durumundan dik

duruma gelmek, doğrulmak. 2. Uyanarak yataktan ayrılmak. 3. Gitmek üzere yerinden ayrılmak. 4. Yukarı doğru yükselmek. 5. Taşıtlar yola çıkmak. 6. Uçmak, havalanmak. 7. Yerinden ayrılıp yol almaya başlamak. 8. Hayvan iki art ayağı dik durum almak. 9. Kabarmak, ayrılmak. 10. Derlenip götürülmek. 11. Hasta iyileşerek gezecek duruma gelmek. 12. Varlığı, hayatı, son bulmak. 13. Yok olmak, artık bulunmamak. 14. (-e) girişmek, başlamak, davranmak, yeltenmek. 15. Geçerli olmamak, geçerliliğini yitirmek, geçmez olmak. 16. Uygulanmaz olmak. 17. Güncelliğini yitirmek. 18. (-e) bir durumdan başka bir duruma geçmek. 19. Başka yere gitmek, taşınmak. 20. Ayakta beklemek (TDK, 2005: 1048); Kalmak, bırakmak (DLT, 1991: 253); Bağlanmak, kapılmak, değer vermek, itibar göstermek, bakmak, kalur giderse, sürer durursa (Tar. Sözl., 1995: 123); 1. Olduğu yerde ve hâlde durmak, beka ve karar bulmak. 2. Teehhür etmek, gerilemek, geride durmak. 3. Durmak, hareket etmemek. 4. Artma, fazla gelmek, baki olmak. 5. Meks ve ikamet ve beytütet etmek. 6. Sükunet bulmak, durmak, dinmek, rakit olmak. 7. Sürmek, devam etmek. 8. Terk olunmak, vazgeçilmek, bırakılmak. 9. Bir hâl peyda etmek, bir hâle girmek. 10. Yapamamak, noksan hasil etmek, mahrum olmak, nail ve muvaffak olamamak. 11. İntikâl, tevarüs etmek. 12. Yaşamak, berhayat olmak. 13. Hayran olmak, veleh ve hayret getirmek. 14. Ait ve raci olmak. 15. Yorulmak, gidememek (Sami, 2015: 580-581).

yıkıl-: “Yıkılması meyhana.”

yı-k-ı-l-ası: Kök.-Uyg.-Xak.: “ta:m yıkıldı”; “bu tam ol tutçı yıkılğan”. Çağ.: “yıkıl-”, yık- köküdür. Karahanlı Türkçesinde “ta:m yıkıldı”; “bu tam ol tutçı yıkılğan”; yığıl/yıkıl”. Çağatay Türkçesinde “yıkıl-“. Harezmi Türkçesinde “yıkıl-“ olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 902); 1. Yıkma işi yapılmak veya yıkma işine konu olmak. 2. Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek. 3. Devrilmek, yığılmak. 4. İstenmeyen biri çekilip gitmek, defolmak. 5. Yok olmak, mahvolmak. 6. Yüklenmek (TDK, 2005: 2178); Münhedim: inhidâmeden, yıkılan, yıkılmış, harâbolmuş (Devellioğlu, 2007: 728); Yıkıl-Yıkılmak (DLT, 1991: 782); – a tırnak: Yıkılmaya yüz tutmak, yıkılmak üzere bulunmak. Yıkınılmak: Yıkılmak (Tar. Sözl., 1995: 244); 1. Düşmek, devrilmek. 2. Harap ve münhedim olmak, bozulmak, düşmek, viran olmak. 3. Perişan hâl olmak, ihtiyarlıktan fertût ve fani olmak, düşmek. 4. Defolup gitmek (Sami, 2015: 1347).

2.16.1.8. Kalıp Sözcükler

gözleri yolda kal-: kö-z+ler+im yol+da kal-dı. “Aman gözlerim yolda kaldı.”

2.17.Çaya Vardım Çaylarım (Antalya)

Çaya vardım çaylarım

Çayda balık avlarım

Ben yârimi kaybettim

Durmaz her gün ağlarım

Kaderim benim

Gazinocu doldur içeyim

Arabacı yol ver geçeyim

Kaderim benim

Gazinocu doldur içeyim

Arabacı yol ver geçeyim

Desti doldurdum çaydan

Gülü kopardım bağdan

Bir goncaya vuruldum

O gonca bilmez haldan

Çaya vardım çay susuz

Eve vardım ev ıssız

Ellerin yâri gelmiş

Hani benim hayırsız

Kaderim benim

Gazinocu doldur içeyim

Arabacı yol ver geçeyim

(Kaynak Kişi: Hilmi ÇİVİ- Zeki YONTAŞ, Derleyen: M. A. DAYIOĞLU).

2.17.1.Temel Söz Varlığı

2.17.1.1.Hayvan Adları

balık: “Çayda balık avlarım.”

balık: Kök.-Uyg.: “kaltı balak suv içre yüzerce”; “taluy ögüzteki balıklar”. Xak.: “balık kudruğındın”, “ba:lı:k”. Çağ.: “balığ”.Yakutçada “balık”; Çuvaşçada pula/pola olarak kullanılır. Uygur Türkçesinde “kaltı balak suv içre yüzerce”; “taluy ögüzteki balıklar”. Karahanlı Türkçesinde “balık kudruğındın”; “balık”. Çağatay Türkçesinde “balığ” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 335).; B(>p)Ā(>a, e, u)LI(>i, ă)K (Gülensoy, 2007: 110). Omurgalılarından, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı (TDK, 2005: 191).; Semek: Balık (Devellioğlu, 2007: 935).; Balık (DLT, 1991: 65).; Balıg: Balık (Tar. Söz., 1995: 24).; Deniz ve göl ve nehirlerde hava yerine su ile taayyüş eder hayvânât-ı muhtelifenin ism-i umumisidir, semek, mâhî (Sami, 2015: 102).

Türk mitolojisinde balık; Altay Yaradılış destanında önemli bir yeri vardır. Türk kozmolojisinde gök gürültüsü unsurunun hayvan biçimi timsalidir. Özellikle göl ve nehir kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında bereket, refah ve bolluk timsali olara bilinir. Evlilikte de mutluluk ve üremenin timsalidir. Eski Hint mitolojisi etkisiyle Budist metinlerde de bulunuyordu. Bazı ilahlar balığın üzerinde gösteriliyordu. Balıkla ilgili çeşitli tasavvurlar İslamiyet’ten önce de devam etmiştir. Ferideddin-i Attar’ın “Mantıku’t-Tayr” adlı eserinde

balığın dünyanın simgesi ya da simgelerinden biri olduğuna dair örnekleri bulunur. Türk ve İslam sanatında balığın tasvir edildiği bir diğer konu da Yunus'un bir balık tarafından yutuluşu ve sonra kurtuluşudur. (Çoruhlu, 2011: 185).

2.17.1.2. Bitki Adları

Gül (Far.): gül+ü “*Gülü kopardım bağdan.*”

2.17.1.3. Kalıp Sözcükler

yol: “*Arabacı yol ver geçeyim.*”

yol ver-: Kök.: “kögmen yolu”; “altı: yolu: sünüşdin”. Uyg.: “yoluğ bilmedin”; “yolta öni”. Xak.: “yo:l”; “köni yolka”. Çağ.: “yol”, Yo:l köküdür. En erken dönemden itibaren çeşitli meteforlarda kullanılmıştır. Modern dillerde yaşayan bir sözcüktür ancak fonetik değişikliklere uğramıştır. Köktürkçede “kögmen yolu”; “altı: yolu: sünüşdim”; “ala: atlığ yol”. Uygur Türkçesinde “yoluğ bilmedin”; “yolta öni”; “yol ayağ çilteg tileser”. Karahanlı Türkçesinde “yo:l”; “köni yolka kördin”; “sevinç mende sakınç mana yol azar”; “aya şakk yolında yeligli odun”. Çağatay Türkçesinde “yol”. Harezmi Türkçesinde “yolda” gibi dönemlerde bu anlamlarda kullanılmıştır (Clouston, 1972: 917).; 1. Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılacak uzaklık, tarik. 2. Karada insanların ve hayvanların geçmesi için açılan veya kendi kendine oluşmuş, yürümeye uygun yer. 3. Genellikle yerleşim alanlarını bağlamak için düzeltilerek açılmış ulaşım şeridi. 4. İçinden veya üstünden bir sıvının geçtiği, aktığı yer. 5. Yolculuk. 6. Gidiş çabukluğu, hız. 7. Davranış, tutum, gidiş veya davranış biçimi. 8. Uyulan ilke, sistem, usul, tarz, tarik. 9. Uzun çizgi. 10. Gaye, uğur, maksat. 11. Bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, yöntem. 12. Kez, defa (TDK, 2005: 2188).; Râh: 1. Yol. 2. Tutulan yol, meslek, usul (Devellioğlu, 2007: 172).; Yol; sefer; ani yola çıkma (DLT, 1991: 798).; 1. Âdap, erkân, âdet, usul, kural, yöntem. 2. Müsaade, izin. –a girmek: Yola çıkmak, yola düşmek, yola koyulmak (Tar. Sözl., 1995: 249).; 1. Gececek yer, tarik, râh. 2. İnsan ve hayvanların her vakit geçmesinden basılıp belli olan hat, çığır, harrât. 3. İnsanlar ve arabalar geçmek üzere tehyî'e ve tesviye ve tefriş olunmuş genişçe hat, tarik, sebil. 4. Gececek yer. 5. Akacak yer, kanal, kanât. 6. Çizgi, hat, sopa. 7. Gidiş, seyir, seyahat, sefer, yolculuk. 8. Yürüyüş, hareket, sürat. 9. Usul, üslûp, tarz. 10. Resim, âdet, ayin. 11. Meslek, mişvâr. 12. Gidiş, tavır, hâl. 13. Uğur. 14. Vasıta, vesait, esbab. 15. Gerek bir ilim ve sanatta ve gerek züht ve ibadet ve tasavvufta bir büyük zatın vazettiği esas tarik, erkân (Sami, 2015: 1351).

2.17.1.4.Eylemler

çayla-: çay+la-r+ım: “Çaya vardım çaylarım.”

avla-: av+la-r+ım: “Çayda balık avlarım.”

av+la-r+ım: Kök.-Uyg.: “tegirmileyü avlap”. Xak.: “anın tegre kişi: ava:la:dı”. Uygur Türkçesinde “tegirmileyü avlap”; “abla-“. Karahanlı Türkçesinde “anın tegre: kişi: ava:la:dı”; “a:vdı”; “anar kişi: avla:dı” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 10).; 1. Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek. 2. Tuzağa düşürmek, kurnazlıkla kandırmak (TDK, 2005:149).; İstiyâd: Avlama, ava gitme, avlanma (Devellioğlu, 2007: 398).; Awla-: Avlamak (DLT, 1991: 51).; Yakalamak (Tar. Sözl.,1995:17).; Av, sayd, şikâr etmek, istiyâd etmek (Sami, 2015: 81).

dur-: tur-maz: “Durmaz her gün ağlarım.”

dol-: tol-dur: “Gazinocu doldur içeyim.”

geç-: keç-(e)yim: “Arabacı yol ver geçeyim.”

ağla-: “Durmaz her gün ağlarım.”

(y)ı/a-ğ+la-r+ım: Kök.-. Uyg.: “ot suv kutı ığlayur”. Xak.: “oğla:n ığla:dı”; “ığlamak”. Çağ.: “yığla-” ığla- köküdür. Tarihî dönemlerde fonetik değişimlere uğramıştır. Modern dillerde yaşamaktadır. “ığla-, yığla-“ şeklinde de görülür. Kuzey Doğu dillerinde yuvarlak sesli formları vardır. Güney Batı dillerinde ise “ağla-“ şeklinde bulunur. Uygur Türkçesinde “ot suv kutı ığlayur”; “ığladım”; “yığlayu”; “bağrın yatıp yığlayu”. Karahanlı Türkçesinde “oğla:n ığla:dı”; “üküş yığladı”; “ığlamak”. Çağatay Türkçesinde “yığla-“. Harezmi Türkçesinde “ağla-“; “ığlasa yıglanız” gibi bu dönemlerde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 85).; Bükâ: Ağlama, gözyaşı dökme (Devellioğlu, 2013: 116).; ığla: Ağlamak (Aydemir, Adem., “Divanü Lügat-it-Türk'te ‘Ağlamak’ ve ‘Gülmek’”, 2014); (Tar. Sözl.,1995: 4): 1. -lar: Ağlamak. 2. Aksamak, aksaklık göstermek (DLT, 1991: 215).; 1. Gülmenin zıddı olan fi'l-i ma'lûmı icra etmek, gözyaşı dökerek sesle veya sessiz bükâ ve girye etmek. 2. Yas ve matem etmek. 3. Tazallüm ve şikâyet etmek. 4. Yalvararak istemek, tazarru ve niyaz etmek (Sami, 2015: 34).

var-: var-dı+m: “Çaya vardım çay susuz.” “Eve vardım ev ıssız.”

gel-: kel-miş: “Ellerin yâri gelmiş.”

dol-: to-l-dur: “Gazinocu doldur içeyim.”

kopar-: ko*-p-a-r-dı+m: “Gülü kopardım bağdan.”

vurul-: vur-u-l-du+m: “Bir goncaya vuruldum.”

bil-: bil-mez: “O gonca bilmez haldan.”

2.17.1.5.Sıfatlar

her: “*Durmaz her gün ağlarım.*”

Her (Far.): Teklik isimlere tamlayan görevinde getirilerek birer birer olarak, “...-in hepsi” anlamını veren söz (TDK, 2005: 878).; Beher: Her, her bir, her biri (Devellioğlu, 2013: 79).; –kişi: Herkes. –ne: Herhangi. –nice: 1.Herhangi. 2. Ne kadar bedel. 3. Her zaman, her ne vakit (Tar. Söz.,1995: 106).; İstiğrak beyan eder, birer birer olarak cümle, hep, beher, kül (Sami, 2015: 456).

2.17.1.6. Yabancı Adlar

kader: “*Kaderim benim.*”

kader+im (Ar.): 1. Yazgı. 2. Genellikle kaçınılmaz kötü talih (TDK, 2005:1026).; 1. İnanılması İslâmî îman esaslarından olmak üzere insanların başına gelecek her türlü işlere dâir Allah’ın ezelî hüküm ve takdiri (Devellioğlu, 2007: 478).; kaderlenmek: Takdir etmek, mukadder kılmak (Tar. Söz.,1995: 121).; Kaffe-i mahlûkâtın birinci ilm-i ezelî-i ilâhî de müspet olan cereyân-ı ahvâl-i sureti (Sami, 2015: 567).

2.18.Çek Gemici Gemileri (Antalya)

Çek gemici gemileri	Şu kızın peşindeyim
Deniz dalgalı dalgalı	Hop ninnayı ninnayı
Benim bir sevdiğim vardır	Gel oynay oynay
O da benden sevdalı	
	Gemi gelir yanaşır (da)
Hop ninayı ninnayı	İçi dolu çamaşır
Gel oynay oynay	Yar kapıdan girince (de)
	Bakan gözler kamaşır
Geminin başındayım (da)	
On sekiz yaşındayım	Hop ninnayı ninnayı
On sekiz yaştan beri (De)	Gel oynay oynay

(Kaynak Kişi: Zeki YONTAŞ, Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN).

2.18.1. Temel Söz Varlığı

2.18.1.1. Organ Adları

göz: kö-z+ler: “*Bakan gözler kamaşır.*” (Bkz. “Akçeşme’den Sular İçtim” s. 54).

2.18.1.2. Tekrar Sözcükleri

dalgalı dalgalı: dal-ga+lı: Dalga < talgağ (Gülensoy, 2007: 262). “*Deniz dalgalı dalgalı.*”

oynayı oynayı: o-y-u-n+a-(y)+ı: “*Gel oynayı oynayı.*”

ninnayı ninnayı: ninna+(y)+ı “*Hop ninnayı ninnayı.*”

2.18.1.3. Tabiat- Doğa Adları

deniz: “*Deniz dalgalı dalgalı.*”

teniz/ deniz/ deniz: Kök.-Uyg.-Xak.: “teniz”; “akar közüm oş teniz”. Çağ.: “teniz”, teniz(d-). Yaşlı bir kelimesir. Macarcada “tenger” olarak geçer. Burada “okyanus, nehir” anlamına gelir. Daha sonra ise özel olarak “deniz” olmuştur. Modern dillerde varlığını sürdüren bir sözcüktür. Kuzey Doğu dillerinde “talay” olarak bulunur. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde “deniz”; Osmanlıcada ve Türkmen Türkçesinde “deniz” olarak bulunur. Karahanlı Türkçesinde “teniz”; “akar közüm oş teniz”; “tübsüz teniz”; “bilgi teniz”; “biligdin teniz”. Çağatay Türkçesinde “téñiz”. Harezmi Türkçesinde “kök, tağ teniz” gibi kullanımları vardır (Clouston, 1972: 527).; 1. Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan birbiriyle bağlantılı tuzlu su kütlesi. 2. Bu su kütlesinin belirli bir parçası. 3. Aydaki düzlükler. 4. Geniş alan. 5. Sınırsız genişlik, çokluk, yoğunluk (TDK, 2005: 498).; Bahr: 1. Deniz. 2. Büyük göl veya nehir (Devellioğlu, 2007: 65).; Tengiz: Deniz (DLT, 1991: 599).; Deniz (Tar. Sözl., 1995: 64).; 1. Küre-i arzın su ile mestur yerleri, bahir, yem, derya. 2. Dalga, telâtum-ı emvâc, fırtına. 3. Büyük göl veya nehir, derya (Sami, 2015: 247).

Türk mitolojisinde deniz; Türklerin çoğu büyük denizi bilmez ve tanımazlar. Bundan dolayı, halk ağzından derlenmiş şiir ve atasözlerinde geçen deniz, daha çok ırmak ve göller ile ilgilidir. Kutadgu Bilig’de deniz ile ilgili inanışlar vardır. “ölüm ve deniz” ölümün uçsuz bucaksız olması denizin derinliklerine ve uçsuz bucaksız olmasına benzetilmiştir. “denizin yaratılışı” Göktürk yazıtlarında ve diğer Türk eserlerinde görüldüğü gibi yer, gök ve diğer bütün varlıklar, hep bir arada yaratılmışlardır. “evlenme ve deniz” ölüm gibi evlenenler de yeni hayata başlıyorlar. “oğul-kız ve deniz” Kutadgu Bilig yazarı, nedense oğul ve kız yetiştirmeyi çok güç bir iş olarak görür. “akıl, bilgi, gönül, deniz ve bilgi” Yazar, bilgili

kişileri denize ve ırmağa benzetmiştir ve onlara “ırmak bilgili”, “deniz bilgili” şeklinde hitap etmiştir. (Ögel, 2014: 505-517).

2.18.1.4. Sayı Adları

on sekiz: “*On sekiz yaşımdayım.*” “*On sekiz yaştan beri (de).*”

2.18.1.5. Kalıp Sözler

gözü kamaş-: kö-z+ü ka-m-a-ş-ır: “*Bakan gözler kamaşır.*”

2.18.1.6. Yabancı Adlar

çamaşır: “*İçi dolu çamaşır.*”

Çamaşır (Far.): 1. İç giysisi. 2. Kirli eşyaları yıkama işi. 3. Yıkanması gerekli olan, kirli (TDK, 2005: 389).; Câme: Elbise, çamaşır (Devellioğlu, 2007: 123).; Esvap altında giyilen gömlek, don vesaire (Sami, 2015: 196).

Sevda (Ar.) “*O da benden sevdalı.*”

Yâr (Far.): “*Yar kapıdan girince (de).*”

2.18.1.7.Eylemler

çek-: “*Çek gemici gemileri.*”

çek-: 1. Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek. 2. Taşıtı bir yere bırakmak, koymak. 3. Germek. 4. İçine almak, emmek. 5. Bir yerden başka bir yere taşımak. 6. Bir amaçla ortadan kaldırmak. 7. Solukla içine almak. 8. Üzerinde bulunan bir silahla saldırmak için davranmak. 9. Atmak, vurmak. 10. Bir kimseyi veya bir şeyi geri almak. 11. Güç durumlara dayanmak, katlanmak. 12. Yüklenmek, üzerine almak, etkisi altında bulunmak. 13. Tartıda ağırlığı olmak. 14. Döşemek. 15. Herhangi bir engel kurmak. 16. Şans denemek amacıyla hazırlanmış kâğıtlardan birini almak. 17. İmbik yardımıyla elde etmek. 18. Çizgi durumunda uzatmak. 19. Aynısını yazmak veya çizmek. 20. Tedavi amacıyla şişe, vantuz, sülük vb.ni uygulamak. 21 bir yerden bir şeyi yukarı doğru almak. 22. Görüntüyü bir aletle özel bir nesne üzerine kaydetmek. 23. Taşıma gücü olmak. 24. Öğütmek. 25. Protesto, poliş, çek vb. düzenleyip yürürlüğe koymak. 26. Dikkat, ilgi vb. ni üzerinde toplamak. 27. Hoşa gitmek, sarmak. 28. Kaçan ilmeği örmek. 29. Masrafını karşılamak, masrafını çekmek, ikram da bulunmak. 30. Bir duygu içinde yaşatmak. 31. Yürütmek, sürmek. 32. Bir kimse ailesinden birine herhangi bir bakımdan benzemek. 33. Bir şeyin içi yüzünü anlamak amacıyla bir kimseyi sıkıştırmak. 34. Herhangi bir anlama almak. 35. Örtmek, giymek. 36. Dişi hayvanı çiftleşmek için erkeğin yanına götürmek. 37. Yol, ay sürmek. 38. Daralıp

kısalma. 39. Söylemek. 40. Asmak. 41. Boya, badana vb. sürmek. 42. Yollamak. 43. Bir şeyi emip dışarı çıkarmak. 44. Hamur vb. iyice pişmiş duruma gelmek. 45. Bir cisim belli bir yakınlıktaki başka bir cismi kendisine yaklaştırmaya zorlamak, itmek karşıtıç 46. İçki içmek (TDK, 2005: 409-410).; Kitap noktalamak; attan kan almak, sıkılan oku çekmek, çekerek bağlamak (DLT, 1991: 139).; 1.yükseltmek. 2. (yemek) Dizmek, sıralamak. 3. Tartmak. 4. Uzatmak. 5. Zorla almak (Tar. Sözl., 1995: 52).; 1. Bir ucundan tutup uzatmak. 2. Kendine doğru cezp ve celp etmek. 3. Sürükleyip götürmek, cer etmek. 4. Nefesle cezp edip yutmak, bel' etmek. 5. Bir şeyi sokulmuş olduğu yerden çıkarmak. 6. Kuyudan (su) çıkarmak. 7. Ayaktan giyilen bir şeyi giymek. 8. Önüne çıkarmak, takdim etmek. 9. Gönül almak, cezp etmek. 10. Men' ve zecir etmek, kurtarmak. 11. Tahammül etmek, uğramak, musap olmak. 12. Boyuna veya dâiren mâ-dâr yapılan bir şey yapmak, kurmak, bina etmek, temdit eylemek. 13. Germek, yaymak, asmak. 14. Çizmek, çizerek uzatmak, temdit etmek. 15. Yazmak, resmetmek. 16. Sürmek, koymak, yapıştırmak. 17. (hayvanı) dişiye aşırarak. 18. Terazî ve kantar ile tartmak. 19. Sevk etmek, yürütmek. 20. (ziyafet) vermek, keşide etmek, ziyafete davet etmek. 21. (telgraf) vurdurmak, göndermek, keşide etmek (Sami, 2015: 205).

var ol-: bar/var-dır: “Benim bir sevdiğim vardır.”

oyna-: “Gel oynay oynayı.”

o-y-(u)-n-(a) yı: Kök.-Uyg.-Xak.: “oynap meni1; “elik külümüz oynar çeçekler üze”. Karahanlı Türkçesinde “birle: oynadı”; “oynap meni”; “içtin anar oynayı”; elik külümüz oynar çeçekler üze”. Çağatay Türkçesinde “oyna-“ (Clouston, 1972: 275).; 1. Vakit geçirme, eğlenme, oyalanma vb. amaçlarla bir şeyle uğraşmak. 2. Herhangi bir tutku, ilgi vb. sebeple bir şeye kendini vermek. 3. Kımıldamak, hareket etmek. 4. Bir şeyi sürekli evirip çevirmek veya sürekli ona dokunmak. 5. Bir film, oyun vb.nde rol almak. 6. Film gösterilmek. 7. Tiyatro eseri sahneye konmak. 8. Eşyanın herhangi bir parçası kımıldamak, hareket etmek. 9. İnsan gerekli görevini yapacak hareketten yoksun olmak. 10. Sarsılmak, yeri değişmek. 11. Sporla ilgili çalışmalara katılmak. 12. Müziğin gerektirdiği uyumlu hareketleri yapmak. 13. Büyük bir ustalık, beceri ve kolaylıkla bir işi yapmak. 14. Değişiklik göstermek. 15. Tehlikeye düşürmek. 16. Oyalanmak, gereği gibi yapmamak, boşuna vakit geçirmek. 17. Rastgele yön vermek, aldatmak. 18. Herhangi birine karşı önemsemeyici davranışlarda bulunmak. 19. Tedirgin etmek, rahatsız edici davranışta bulunmak (TDK, 2005: 1524-1525).; oyna-: Oynamak (DLT, 1991: 417).; 1. Harcamak. 2. Güreşmek (Tar. Sözl.,1995:165).; 1. Kımıldanmak, hareket etmek. 2. Sıçramak, hoplamak, sağa sola atılarak oyunlar yapmak. 3. Bükülmek, kırılmak, müteharrik olmak. 4. Eğlence için olan oyunların biriyle meşgul olmak.

5. Oyun kabilinde boş ve faydasız süsle uğraşıp vakit kaybetmek. 6. Helecanı uğramak. 7. Sarsılıp yerini biraz değiştirmek (Sami, 2015: 949).

gel-: kel-: “*Gel oynayı oynayı.*”

yanaş-: “*Gemi gelir yanaşır (da).*”

ya-n-a-ş-ır: 1. Bir şeyin, bir kimsenin yanına gelmek. 2. Vapur, kayık vb. kıyıya varmak. 3. Karışmak, ilgilenmek, istek göstermek. 4. İlişki kurmak (TDK, 2005: 2122).; Takarrüb: 1. Yaklaşma, yanaşma. 2. Vakti yakın olma (Devellioğlu, 2007: 1024).; 1. Hizmete durmak. 2. Erişmek, ...değerine ulaşmak (Tar. Sözl., 1995: 233).; 1. Yakın gitmek, yaklaşmak, takarrüb etmek. 2. Rıza verecek olmak, muvafakat eder gibi olma, itilâf yüzü göstermek. 3. (gemi) rampa etmek, bitişmek, uğramak (Sami, 2015: 1323).

gir-: “Yar kapıdan *girince* (de).”

kir-ince: Kök.: “yana kirip”; “asra: yerke: kirü:r”. Uyğ.: “kireyin tesar”; “balıkka kirdi”. Xak.: “ol evke kirdi”; “tavar kirür”. Çağ.: “kir-.” Bazı genişletilmiş anlamları da vardır. Kuzey Batı diilerinde Kumuk; Güney Batı dillerinde Osmanlıcada “gir-“; Türkmen Türkçesinde “gi-”. Köktürkçede “yana kirip”; “Oğuz tezip tavğaçka: kirti”; “asra: yerke: kirü:r”; “içgerü kirip”. Uygur Türkçesinde “kireyin tesar”; kir-; “balıkka kirdi”; iki otuzka aram ay küni kirür”; “tavar kirür”. Karahanlı Türkçesinde “ol evke: kirdi”; “okıp kirdi”; “aytu kirdi”; “toprak içine kirüp”. Çağatay Türkçesinde “kir-.” Harezmi Türkçesinde “kir-“ olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 735).; 1. Dışardan içeriye geçmek. 2. Sıgmak. 3. Yer almak, katılmak, iltihak etmek. 4. Almak, fethetmek. 5. İncelemek, ayrıntılara inmek. 6. Girişmek, başlamak. 7. Bulaşmak. 8. Zaman anlamlı kavramlar için gelmek. 9. Ağrı, sancı başlamak, saplanmak. 10. Yeni bir duruma geçmek, dönüşmek. 11. İyice anlamak, iyice bilmek. 12. Kavraya tutuşmak. 13. Başlamak. 14. Erişmek, ulaşmak. 15. Bir şeyin yapımında birleşiminde yer almak. 16. Yazılmak, başlamak. 17. Yemek yemek (TDK, 2005: 764).; Vülûc: Girmek, sokulma (Devellioğlu, 2007: 1153).; kir-: Girmek (DLT, 1991: 331).; Givürmek: 1. Koymak, sokmak, yerleştirmek, ithal etmek. 2. Ekleme, katmak (Tar. Sözl., 1995: 94).; 1. İçeri varmak, sokulmak, duhul, vülûc etmek, dâhil olmak, çıkmak mukabili. 2. Araya sıkışmak, karışmak. 3. Bir sülk ve sınıfa katılmak, sülûk etmek. 4. Sıgmak, istiap olunmak. 5. Geçmek, sirayet etmek, sirayet edip yayılmak. 6. Karışmak, müdahale etmek. 7. Gelmek, başlamak, hulûl etmek (Sami, 2015: 389).

kamaş-: “*Bakan gözler kamaşır.*”

ka*m-a-ş-ır: 1. Güçlü bir ışık sebebiyle göz bakamaz olmak. 2. Ekşi bir şey sebebiyle, dış uyşuk tedirginlik vermek (TDK, 2005: 1052).; Kama: kamaşmak (DLT, 1991:

257).; 1. (diş) ekşi bir şey ısırmaktan, kesmez ve uyuşuk bir hale gelmek. 2. (göz) parlak bir şeye bakmaktan kararıp görmez olmak (Sami, 2015: 583).

2.18.1.8.Zamirler

o: “*O da benden sevdalı.*”

ol*: 1. Uzakta olan hakkında konuşulan kimse veya şeyi belirten bir söz. 2. Teklik üçüncü kişiyi gösteren bir söz. 3. İki veya daha çok şeyden daha önce sözü geçeni gösteren bir söz (TDK, 2005: 1487).; Osmanlı alfabesinde elif ve ayın harflerinin kalın zammelilerinin sesini karşılar (Devellioğlu, 2013: 850).; Ol: O (DLT, 1991: 431).; Ol: 1. O, üçüncü tekil kişi adılı. 2. Öbür, öteki, diğer (Tar. Söz.,1995:161).; Müfred-i gâ'ibe mahsustur (ben, sen, o) (Sami, 2015: 937).

2.18.1.9.Sıfatlar

şu: “*Şu kızın peşindeyim.*”

2.19. Çekemedim Akça Kızın Göçünü (Serik)

Çekemedim akça kızın göçünü of of	Yayların yeli soğuk esmez mi of of esmez
göçünü	mi
Sırma saçlar bırak dövsün döşünü...Ah	Sevdiğim de rüyalara girmez mi...Ah kız
kız döşünü	girmez mi
Gülüver de görem bi yol mercan dişini of	Girmezse de gönül sana küsmez mi of of
of dişini	küsmez mi
Yol ver bana Çubukbeli geçeyim...	Yol ver bana Çubukbeli geçeyim...
Ah kız geçeyim	Ah kız geçeyim

(Kaynak Kişi: Yanıkoğlu Şevket, Derleyen: Cevat UYANIK).

2.19.1. Temel Söz Varlığı

2.19.1.1. Organ Adları

saç: saç+lar: “*Sırma saçlar bırak dövsün döşünü...Ah kız döşünü.*”

döş: tüş+ü+nü: Döş < *tö:ş (Gülensoy, 2007: 304). “*Sırma saçlar bırak dövsün döşünü...Ah kız döşünü.*”

1. Göğüs, bağır. 2. Kaburga altı (TDK, 2005: 570).; 1. Göğüs, bağır. 2. Kucak. 3. Gerdan. 4. Karın boşluğu. 5. Kaba et, kalça (Derleme Söz., 2009, c.2: 1589).; Tüş: Döş,

göğsün başı (DLT, 1991: 647).; Göğüs, sine (Tar. Söz.,1995:72).; Kaburga altı, boş böğür (Sami, 2015: 276).

diş: tiş+i+ni: “*Gülüver de görem bi yol mercan dişini of of dişini.*”

tiş: Kök.: “iki kırık tışın”; “tış”. Uyğ.: “teg tış”; “ıt tış”. Hak.: “tış”; “tışığ”. Çağ.: “tiş”. tış(d-) köküdür. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde, Osmanlıcada “diş”; Türkmen Türkçesinde “di:ş; Yakutta “ti:s”. Köktürkçede “iki kırık tışın”. Uygur Türkçesinde “teg tış”; “alku tışlarının sinirleri”; “ıt tışın”. Karahanlı Türkçesinde “tış”; “tışığ; “tılıñnı ködezgil tışın sınmasun”; “tışın sınmasun”. Çağatay Türkçesinde “tiş”. Harezmi Türkçesinde “tişi üncü teg erdi” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 557).; 1.çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri. 2. Çark, testere, tarak vb. çentikli şeylerdeki çıkıntılarının her biri. 3. Sarımsak dilimi ve karanfil vb. dişe benzetilen şeylerde tane. 4. Bazı dantel ve işlemelerin kenarlarındaki yuvarlak sivri bölüm. 5. Omurgalı hayvanların çenelerinde veya ilkel yapıları omurgalıların gırtlak ve ağızlarında bulunan kemiksi sert parçalar (TDK, 2005: 539-540).; Türküdeki anlamı içermemektedir (Derleme Söz., 2009: 355).; Dendâne: 1. Diş tanesi. 2. Tarak, çark, testere gibi şeylerin dişi (Devellioğlu, 2013: 174).; Tişe-: Dişemek (DLT, 1991: 626).; –bilemek: Tamah etmek, iştahlanmak. –düzmek: Arka arkaya diş çıkarmak. – göstermek: Sırtmak. –in ılığdu gülmek: tebessüm etmek, dudakları arasından dişleri görünecek şekilde gülmek. – ini ısıtmak: Dişini göstermek, dişlerini göstererek gülmek. –in sırtmak: Dişleri göstermek, diş gösterirken dudakları açmak. –kısmak: Dudakla sus işareti yapmak. –koymak: Diş geçirmek. – kurdagası: Kürdan (Tar. Söz., 1995: 69-70).; 1. İnsan ve hayvanların ağızında kemik taneler ki kesip koparmaya ve ısırp yemeye yarar ve ekser hayvanatta müdafaa ve taarruz silahı yerini de tutar, dendân. 2. Çark ve testeri gibi çentikli şeylerin her çentiği, dendâne. 3. Bazı lüblerin ince ve uzun dilimleri, bu şekilde olan tane. 4. Kap kenarında ve âlet-i cârihanın ağızında hâsıl olan çentik (Sami, 2015: 262).

2.19.1.2. Renk Adları

akça: ak+ça: “*Çekemedim akça kızın göçünü of of göçünü.*”

2.19.1.3. Yer- Coğrafya Adları

Çubukbeli: Çubuk+bel+i: “*Yol ver bana Çubukbeli geçeyim...Ah kız geçeyim.*” (Antalya ile Burdur’u birbirine bağlar).

ayla: ya-y-ı-l-a+lar+ı+n: “*Yaylaların yeli soğuk esmez mi of of esmez mi?*” (Bkz. “Aşamadım Hacı Hasan Belini” s. 87).

2.19.1.4. Tekrar Sözcükleri

of of: “Gülüver de görem bi yol mercan dişini of of dişini.” “Çekemedim akça kızın göçünü of of göçünü.” “Yayların yeli soğuk esmez mi of of esmez mi?”

dişini... dişini: ti-ş+i+n+i: “Gülüver de görem bi yol mercan dişini of of dişini.”

göçünü...göçünü: kö-ç+ü+n+ü: “Çekemedim akça kızın göçünü of of göçünü.”

esmez mi ... esmez mi: es-mez mi: “Yayların yeli soğuk esmez mi of of esmez mi?”

2.19.1.5. Kalıp Sözcükler

yol ver-: “Yol ver bana çubukbeli geçeyim....Ah kız geçeyim.”

2.19.1.6. Kültür Sözcükleri

göç: “Çekemedim akça kızın göçünü of of göçünü.”

kö-ç+ü+n+ü köç (g-). Güney Batı dillerinde Osmanlıcada, Türkmen Türkçesinde “göç” olarak kullanılan bir sözcüktür. Karahanlı Türkçesinde “köç”; “sü köçti”; “köçin öñdin ıdsa éter uz işi”. Çağatay Türkçesinde “köç”. Harezmi Türkçesinde “köç” olarak kullanılmış bir sözcüktür (Clauson, 1972: 693).; 1. Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret. 2. Evden eve taşınma, nakil. 3. Taşınma sırasında götürülen ev eşyaları. 4. Kuşların, geyiklerin, yarasaların, bazı balık ve böceklerin mevsim, iklim, besin miktarı vb.ne göre çevre değiştirmeleri (TDK, 2005: 769).; Rihlet: 1. Göç, göçme. 2. Ölme (Devellioğlu, 2013 :893).; Köç: Göç (DLT, 1991: 354).; 1. Kervan, kafil. 2. Merhale, konak. 3. Sefer (Tar. Sözl.,1995: 95).; 1. Rihlet, intikal, hicret. 2. Taşınma, nakl-i hâne. 3. Bir yerden haymeleri kaldırıp başka bir yere konma. 4. Kaçma, saklanma, erkeğe görünmeme (Sami, 2015: 392).

2.19.1.7. Doğa- Tabiat- Maden Adları

yel: “Yaylaların yeli soğuk esmez mi of of esmez mi?”

yel+i: Kök.: “yél teñri”. Uyğ.: “yél”; “yél üze tokıtılıp”. Xak.: “yé:l”. Çağ.: “yél”. Modern dillerde yaşayan bir sözcüktür. Bu sözcük fonetik değişikliklere uğrar.Güney Batı dillerinde Türkmen Türkçesinde “yél”. Köktürkçede “yél teñri”. Uygur Türkçesinde “yél”; “yél üze tokıtılıp”; “taluy içinde kara yél”.Karahanlı Türkçesinde “yé:l”; er yelpindi”; “yé:l”. Çağatay Türkçesinde “yél”. Harezmi Türkçesinde “yél” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 916).; Yel < yél < yi: (ī)l (Gülensoy, 2007:1111). 1. Havanın yer değiştirmesinden oluşan esinti, rüzgâr. 2. Romatizma ağrısı. 3. Kalın bağırsaktaki gaz (TDK, 2005: 2160).; Yél: yel, rüzgar, esinti (DLT, 1991: 49).; Yil: yel, rüzgâr (Tar. Sözl., 1995: 245).; 1. Hareketten bulunan

hava, rüzgâr, rîh, bâd. 2. Yel gibi hareket eden ağrı, veca, sızı, rîh-i tayyâr, romatizma ve elem-i a'sâb gibi illet. 3. Karında hasıl olan gaz (Sami, 2015: 1339).

soğuk: “*Yayların yeli soğuk esmez mi of of esmez mi?*”

sov-u-k/ sow-u-k/ sog-u-k: Kök.:-. Uyğ.: “soğuk suv”. Xak.: “kayusı soğık etti”. Çağ.: “sawuğ/sawuk”. Soğık. Soğı- köküdür. Uygur Türkçesinde “soğık suv”; “soğık yelte”; “sovuk yaş”. Karahanlı Türkçesinde “kayusı soğık etti”. Çağatay Türkçesinde “sawuğ/sawuk”. Harezmi Türkçesinde “sowuk” şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 808).; 1. Isısı düşük olan, sıcak karşıtı. 2. Üşütecek derecede ısısı olan. 3. Isının üşütecek kadar az veya düşük olması durumu. 4. İlgisiz, sevimsiz bir biçimde veya memnuniyetsizliğini belli ederek. 5. Duygudan, sevgiden yoksun olan, yakın ve içten olmayan. 6. Yakın ve içten olmayan ilgisiz. 7. Sevimsiz veya yersiz, antipatik. 8. Cinsel istek duymayan (TDK, 2005: 1784).; Soguk: Soğuk (DLT, 1991: 526).; Bârid: Soğuk (Tar. Sözl.,1995:71).; 1. Harareti olmayan, sıcaklığın zıddı, bârid, sert. 2. Tabiatın hoşlanmadığı, tab'a hoş gelemeyen, sevimsiz, bârid (Sami, 2015: 1096).

2.19.1.8. Yabancı Adlar

mercan: “*Gülüver de görem bi yol mercan dişini of of dişini.*”

Mercan(Ar.): 1. Tropik ve ılık denizlerde yaşayan, geniş resifler oluşturan, mercanlar sınıfının örneği olan, kırmızı kalker iskeletli hayvan. 2. Bu hayvanın iskeletinden elde edilen ve süs eşyaları yapımında kullanılan madde. 3. Bu maddeden yapılmış. 4. İzmaritgillerden, Atlantik Okyanusu, Akdeniz ve Karadeniz’de bulunan, açık, kırmızı renkte, eti beğenilen bir balık, mercan balığı (TDK, 2005: 1371).; Türküdeki anlamı içermemektedir (Derleme Sözl.,2009: 400).; Mercan (Devellioğlu, 2007: 619).; Denizden çıkan ve ka'r-ı deryâda köklü olduğu hâlde ağaç gibi neşvünemaya ve hayvan gibi hisse malik olan maruf kırmızı madde ki süse müteallik şeyler amelîne yarar (Sami, 2015: 784).

rüya: “*Sevdiğim de rüyalara girmez mi...Ah kız girmez mi?*”

ru'yâ (Ar.): 1. Düş. 2. Gerçekleşmesi imkânsız durum, hayal. 3. Gerçekleşmesi beklenen ve istenen şey, umut (TDK, 2005:1667).; Rüyâ: 1. Düş. 2. Gerçekleşmesi beklenen şey, umut (Devellioğlu, 2007: 902).; Tüş: Düş, rüya (DLT., 1991: 677).; Uykuda görülen şey, düş, vakıa, âlem-i ma'nâ (Sami, 2015: 1013).

2.19.1.9. Eylemler

bırak-: “*Sırma saçlar bırak dövsün düşün...Ah kız düşün.*”

bırak-: 1. Elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak. 2. Koymak. 3. Bir işi başka zamana ertelemek. 4. Unutmak. 5. Bulunduğu yeri veya durumu değiştirmemek. 6. Saklamak,

artırmak. 7. Bir işin sorumluluğunu, yükümlülüğünü başkasına vermek, görevlendirmek. 8. Engel olmak. 9. Sarkıtmak. 10. Ölen, ayrılan birinden iş, kişi, nesne vb. şeyler kalmak. 11. Bir alışkanlıktan veya bir işten vazgeçmek. 12. Uğraşmaz olmak, artık uğraşmamak. 13. Bıyık ve sakal uzatmak. 14. Özgürlük vermek, hürriyetini kavuşmasını sağlamak. 15. Boşamak. 16. Kötü bir durumda terk etmek. 17. Ayrılmak, terk etmek. 18. Sınıf geçirmemek, döndürmek. 19. Bir pazarlıkta belli bir fiyata vermeyi kabul etmek. 20. Bakılmak, korunmak için vermek. 21. Yanına almamak, yanında götürmemek. 22. Sahiplik hakkını başkasına vermek. 23. Yapışık olan bir şey, yapışıklıktan kurtulmak. 24. Bulunduğu veya dokunduğu yerde bir şey oluşturmak, meydana getirmek (TDK, 2005: 260-261).; Türküdeki anlamı içermemektedir (Derleme Sözl., 2009; c.1, 325).; Kodh-: Koymak, bırakmak; terk edilmek; koyuvermek (DLT., 1991: 338).; Bırakmak: Bırakmak (Tar. Sözl., 1995: 32).; 1. Elden atmak, artık tutmamak, elden çıkarmak. 2. Terk etmek, vazgeçmek, feragat etmek. 3. Koymak, vazı ve ilkâ etmek. 4. Hıfz olunmak üzere bir yere veya birine teslim ve emanet etmek. 5. Boşamak, tatlık etmek. 6. Müsaade etmek, mümanaat etmemek. 7. İbkâ idame etmek. 8. İhmal ve müsamaha etmek, bakmamak. 9. Salıvermek, koyuvermek. 10. Kâr vermek, istifade ettirmek (Sami, 2015: 131).

döv-: “*Sırma saçlar bırak dövsün düşünü...Ah kız düşünü.*”

töv-sün: 1. Tokat, yumruk, tekme vurarak, canını acıtmak. 2. Çamaşor, halı vb. ni tokaç, sopa gibi şeylerle vurarak temizlemek. 3. Bir şeyi toz durumuna getirmek için ezmek. 4. Ezmek. 5. Çırpamak. 6. Ateşte ısıtılarak yumuşatılmış bir madeni, vurarak istenilen biçime getirmek. 7. Topa tutmak. 8. Çarpamak, vurmak. 9. Davul vb. çalmak, vurmak (TDK, 2005: 571-572).; Sahk: 1. Döğme, döğülme, ezme, kırma, kırılma, döğüp yumuşatma. 2. Sürtme (Devellioğlu, 2007: 912).; Tög-: Döğmek, dövmek, inceltmek (DLT, 1991: 643).; 1. Vurmak, darbetmek. 2. Havanda veya diğer aletle vurarak kırmak veya ezmek, sahk etmek. 3. Bir madeni kızdırıp vurarak işlemek. 4. Kakmak, vurmak, çalmak. 5. Topa veya kurşuna tutmak (Sami, 2015: 277).

kül-(i)ver-: Kök.-Uyğ.-Xak.: “er küldi”; “kül:mek”. Çağ.: “kül-.” Kahkaha atmak gibi anlamlarda da kullanılır. Kutadgu Bilig’de daha çok “gülümsemek” olarak kullanılır. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde kül-; Osmanlıcada, Türkmen Türkçesinde gül-. Karahanlı Türkçesinde “er küldi”; “kül:mek”; “küler yüz”; saña külmesüni kedin kelgüçi”. Çağatay Türkçesinde “kül-“. Harezmi Türkçesinde “kül-“ olarak kullanılan bir sözcüktür (Clouston, 1972: 715).; 1. İnsan, hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak. 2. Mutlu, sevinçli zaman geçirmek, eğlenmek, hoşça vakit geçirmek. 3. Biriyle alay etmek. 4. Dikkati çekecek derecede hoş ve sıcak görünmek

(TDK, 2005: 806).; Dıhk: Gülme (Devellioğlu, 2007: 183).; Kül-: Gülmek (DLT, 1991: 395).; Güle bakmak: Gülerek bakma, iltifat etmek. Güle düşmek: Hemen gülmeğe başlamak (Tar. Söz., 1995: 102).; 1. İnsana mahsus olan bir hisle kah kah diyerek sesle veya sessiz ve ekseriya ağzı açarak ve dişleri göstererek bir hareket-i mahsûsada bulunmak, dıhk, hande etmek. 2. Sevinmek, eğlenmek, cümbüş etmek. 3. İstihza etmek, biriyle eğlenmek, birini maskaraya almak. 4. Memnun ve mesrur olmak, teselli olmak (Sami, 2015: 406).

es-: “*Yaylaların yeli soğuk esmez mi of of esmez mi?*”

es-mez: Kök.- Uyğ.- Xak.: “esin esdi”. Çağ.: “es-.” Karahanlı Türkçesinde “esin esdi”; “tarığ esdi”; es-. Çağatay Türkçesinde “és-.” Harezmi Türkçesinde “és-“ olarak kullanılmıştır (Clauson,1972:240).; 1. Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak. 2. Yapılması önce düşünülmüş olamayan veya beklenmeyen bir şeyi yapmaya birdenbire karar vermek (TDK, 2005:652).; Hübûb: 1. Rüzgâr esmesi. 2. Üfleme, üfürme (Devellioğlu, 2007: 388).; Es-: Esmek, kalburlıyarak savurmak; uzatmak (DLT, 1985: 194).; Ese başlamak: Esmeğe başlamak. Esüp gelmek: Hızla gelmek. Esüp savurmak: Atıp tutmak, palavra savurmak (Tar. Söz.,1995:85).; 1. (hava) oynamak, (yel) hareket etmek, hübûb etmek, vezân olmak. 3. Birden zuhur etmek, çıkıvermek. 4. Nasip, kısmet olmak, isabet olmak (Sami,2015: 320).

küs-: “*Girmezse de gönül sana küsmez mi of of küsmez mi?*”

küs-mez: Kök.: Uyğ.- Xak.: “küsmek”. Çağ.: “küs-.” Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde, Osmanlıcada “üs-“. Karahanlı Türkçesinde “ol andın küsdi”; “küsmek”. Çağatay Türkçesinde “küs-“ şeklinde kullanılmıştır (Clauson,1972:748).; 1. Darılmak. 2. Görevini yerine getirememek. 3. Gelişmemek, büyümemek. 4. Bir madde, herhangi bir sebeple istenilen niteliğini yitirmek (TDK, 2005: 1287).; Hâtır-mânde: Gücenmek (Devellioğlu, 2007: 340).; Küs: Küsmek (DLT, 1991: 401).; Küsünmek: Gücenmek, darılmak (Tar. Söz., 1995:151).; 1. Gücenmek, darılmak, münfail olmak ve muğber olmak, hâtır-mânde olmak. 2. Nektete uğranmak, menkûb olmak. 3. Yerinden hoşlanmamak, büyümemek, terakki etmemek, geride kalmak (Sami, 2015: 709).

2.20.Derelerde Olur Çamlı Söğüdü (Elmalı)

Derelerde olur çamlı söğüdü
 Anam babam yoktur versin öğüdü
 Kıyman ağabeyler böyle yığıdı
 Açılın kapılar dosta gidelim
 Bölük bölük olmuş dostun elleri
 Aşıp aşıp gider Çamlıbelleri (dost
 dost)
 Bize de çarşı çıkar dost bülbülleri
 Açılın gapılar dosta gidelim
 Uzaktır yolumuz pastır gümandır

Kolum zencir sıkılmış halin
 yamandır
 Bizim çektiğimiz ikrar imandır
 Açılın gapılar dosta gidelim
 Güzel dedem çıkmış ulu köşküne
 Can boyanır anberine miskine
 Seni beni yaradanın aşkına
 Açılan gapılar dosta gidelim
 Söyle pir sultan'ım yanıp tütüyor
 Aşk hançeri ol sineme batıyor
 Gönlüm dosta gülbank çekiyor
 Açılın gapılar dosta gidelim.

(Kaynak Kişi: Nuri- Ahmet TURAN, Ali YILMAZ; Derleyen: Cevat UYANIK).

2.20.1.Temel Söz Varlığı

2.20.1.1.Organ Adları

el: el+ler+i: “*Bölük bölük olmuş dostun elleri.*” (Bkz. “Aşamadım Hacı Hasan Belini” s. 83).

kol: kol+um: “*Kolum zencir sıkılmış halin yamandır.*” (Bkz. “Antalya’nın Mor Üzüümü” s. 75).

2.20.1.2.Akrabalık Adları

ana-baba: ana+m- baba+m: “*Anam babam yoktur versin öğüdü.*”

dede: “*Güzel dedem çıkmış ulu köşküne.*”

dede+m: Kök.:-.Uyg.:-.Xak.: “dede”. Çağ.: “dede”. Oğuz-Kıpçak gurubunda “baba” olarak kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “dede”. Osmanlıcada “dede”; XIV. yüzyılda “Dede Korkud” olarak kullanılmıştır (Clauson, 1972: 451).; 1. Babanın veya annenin babası, büyük baba, büyük peder. 2. Büyük babadan başlayarak geriye doğru atalardan her biri. 3. Mevlevi tarikatında çile doldurmuş olan dervişlere verilen unvan. 4. Yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü (TDK, 2005: 481).; Peder: Baba (Devellioğlu, 2007: 855).; Dede: Baba (DLT, 1991: 165).; 1.büyük peder, cet. 2. Tarik babası, kıdemli derviş ve alelhusus tarikât-ı Mevleviyye şeyh ve dervişi (Sami, 2015: 241).

ağabeyler: a-ğ-a+ bey+ler: “*Kıyman ağabeyler böyle yığidi.*”

2.20.1.3.Yer- Mekân Adları

Çamlıbel: çamlı+bel+ler+i: “*Aşıp aşip gider Çamlıbelleri (dost dost).*” (Antalya / Kepez’de bulunan bir yer).

2.20.1.4.Doğa- Tabiat-Maden Adları

dere: “*Derelerde olur çamlı söğüdü.*”

dere+ler+de 1. Genellikle yazın kuruyan küçük akarsu. 2. Bu akarsuyun yatağı. 3. İki dağ arasındaki uzun çukur. 4. Damlarda yağmur sularını toplayarak oluğa veren çinko veya kiremit yol (TDK, 2005: 504).; Oprü: Obruk, Çukur; dere (DLT, 1991: 440). (Akbulut, 2015: 385-410).; 1. İki dağ arasındaki uzun çukur, vadi. 2. Yalnız kışın akar küçük çay (Sami, 2015: 249).

Zencir (Far.): “*Kolum zencir sıkılmış halin yamandır.*”

2.20.1.5. Bitki Adları

söğüt: “*Derelerde olur çamlı söğüdü.*”

söğüt+ü: Söğütgillerden, sulak yerlerde yetişen, yaprakları alması ve alt yüzleri havla örtülü büyük ağaç (TDK, 2005: 1799).; Söğüt (DLT, 1991: 532).; ekseri sulak yerlerde hâsıl olup yaprağı uzun ve acı olan ve kabuğu soyulur bir ağaç ki envâ'-ı kesîresi olur (Sami, 2015: 1101).

2.20.1.6. Kalıp Sözcükler

öğüt ver-: ber-/ver-sin ö-ğ-ü-t+ü: “*Anam babam yoktur versin öğüdü.*”

hali yaman ol-: hal+i+n yaman+dır: “*Kolum zencir sıkılmış halin yamandır.*”

yanıp tüt-: ya-n-ıp tüt-(ü)yor: “*Söyle pir sultan’ım yanıp tütüyor.*”

2.20.1.7. Tekrar Sözcükler

bölük bölük: böl-ü-k: “*Bölük bölük olmuş dostun elleri.*”

aşıp aşip: a-ş-ıp: “*Aşıp aşip gider Çamlıbelleri (dost dost).*”

2.20.1.8.Kişi Adları

Pir Sultan: “*Söyle pir sultan’ım yanıp tütüyor.*”

2.20.1.9.Eylemler

kıy-: “*Kıyman ağabeyler böyle yiğidi .*”

kı-y-ma-n: 1. Çok ince ve küçük parçalar biçiminde doğramak. 2. Acımadan vermek, esirgememek, feda etmek. 3. Acımayıp öldürmek. 4. Acımayarak büyük bir kötülük etmek (TDK, 2005: 304).; Kıy-: Sözden dönmek; kıymak, eğrilemesine doğramak (DLT, 1991: 324).; 1. İnce ince doğramak. 2. İtlâf, heder etmek. 3. Esirgememek, bezl ve feda etmek, acımayarak vermek. 4. Acımamak, gadretmek. 5. Akdetmek, kararlaştırmak (Sami, 2015: 655).

aç-: “*Açılan kapılar dosta gidelim.*”

a-ç-ı-l-an: Kök.: “süñiğin açdımız”. Uyğ.: “temir son açtı”; “közin açıp”. Xak.: “açtı uştmax yolu”; “sözüg açsamu”; “açmak”. Çağ.: “aç-.” Köktürkçede “süñüğin açdımız”; “açğay belgürtgey”; “kapağın açdı”. Uygur Türkçesinde “açğay belgürtgey”; “temir son açtı”; “kapiğ açıp”. Karahanlı Türkçesinde “kapuğ açdı”; “ağzı: açıp”; “açtı uştmax”; “kara: bulıtığ yel açar urunç bile: el açar”. Çağatay Türkçesinde “aç-“. Harezmi Türkçesinde “aç- şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 18).; 1. Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek. 2. Bir şeyin kapağını veya örtüsünü kaldırmak. 3. Engeli kaldırmak. 4. Sarılmış, katlanmış, örtülmüş veya iliklenmiş olan şeyleri bu durumdan kurtarmak. 5. Bir şeyi, bir yeri oyarak veya kazarak çukur, delik oluşturmak. 6. Tıkalı bir şeyi bu durumdan kurtarmak. 7. Çevresini genişletmek. 8. Birbirinden uzaklaştırmak. 9. Yarmak. 10. Düğümü, dolaşmış veya iliklenmiş bu durumdan kurtarmak. 11. Bir toplantıyı başlatmak. 12. Bir kuruluşu, bir iş yerini işler duruma getirmek. 13. Bir aygıtı, bir düzeni çalışır duruma getirmek. 14. Alışverişi başlatmak. 15. Rengin koyuluğunu azaltm ak. 16. Yakışmak, güzel göstermek. 17. Ferahlık vermek. 18. Beğenmek. 19. Bir konu ile ilgili konuşmak. 20. Avunmak veya danışmak için söylemek, içini dökmek. 21. Yapmak, düzenlemek. 22. Ayırmak, tahsis etmek. 23. Görünür duruma getirmek. 24. Bulutların dağılmasıyla gökyüzü aydınlanmak. 25. Geçit vermek. 26. Satranç, poker vb. oyunları başlatmak. 27. Sıkılganlığını, utangaçlığını gidermek. 28. Savaşla almak, fethetmek (TDK, 2005: 16-17).; Feth: 1. Açma, açılma (Devellioğlu, 2007: 262).; Aç-: Açmak; armaak; fethetmek (DLT, 1991: 2).; 1. Fethetmek, zaptetmek. 2. Uzağa sürmek. 3. Yaymak. 4. Açığa vurmak, ortaya koymak (Tar. Sözü,1995:2).; 1. Kapalı şeyi fetih ve küşat etmek. 2. Örtülü şeyden örtüyü kaldırmak. 3. Katlanmış şeyi çözmek. 4. Delmek, kazmak. 5. Bir şeyden mevâni’i defedip serbest bırakmak. 6. Tıkalı şeyden tıkaç çıkarmak 7. Genişletmek, tevsi etmek. 8. Kazıp hars ve ziraat etmek, işlemek. 9. Aralığı tevsi edip seyrekleştirmek. 10. Yufka haline koymak. 11. Tathîr etmek, temizlemek. 12. Cilâ ve perdah vermek. 13. Umuma ait bir

bina tesis ve idare etmek. 14. İzah ve tafsil etmek. 15. Dermeyan etmek. 16. Emniyet edip söylemek, keşf-i râz etmek. 17. Çözmek, halletmek (Sami, 2015: 27).

boya-: “*Can boyanır anberine miskine.*”

bod-u-; boy-a-n-ır: Kök.:-. Uyğ.: “örtlög yerke bodıyu çalarlar”. Xak.: “ol okın urdı: keyikni: yığa:çka: bodu:dı”. Çağ.:-. bodu:-. Uygur Türkçesinde “örtlög yerke bodıyu çalarlar”. Karahanlı Türkçesinde “ol okın urdı: keyikni: yığa:çka: bodu:dı.”; “bodı-“. Kuzey Batı dillerinde “biyi-“ şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 300).; 1. Boya sürerek veya boyaya batırarak renk vermek. 2. Ağır söz söylemek, aşağılamak (TDK, 2005: 305).; Telvîn: Renk verme, boyama, boyanma (Devellioğlu, 2007: 1071).; Bodhu-: Boyamak; yapıştırmak (DLT, 1991: 98).; Boyandurmak: Boyamak (Tar. Sözl., 1995: 37).; Boya sürerek veya boyaya batırarak bir renk vermek, telvîn etmek (Sami, 2015: 147).

söyle-: “*Söyle pir sultan’ım yanıp tütüyor.*”

sö-v-le-; sö-w-le-; sö-y-le-: 1. Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak. 2. Bir düşünceyi ileri sürmek, ortaya atmak. 3. Yapılmasını istemek. 4. Türkü, şarkı vb. okumak. 5. Yazmak, düzmek. 6. Haber vermek. 7. Önceden bildirmek, tahmin etmek. 8. Herhangi bir şeyi bildirmek, anlatmak, demek istemek, hatırlatmak (TDK, 2005: 1802).; Söwle-: Söylemek (DLT, 1991: 534).; Konuşmak (Tar. Sözl., 1995: 192).; 1. Söz, lâkırdı etmek, dil bilmek. 2. Demek. 3. Anlatmak, haber vermek, ifade ve beyan etmek. 4. İhtar ve tembih etmek (Sami, 2015: 1102).

tüt-: “*Söyle pir sultan’ım yanıp tütüyor.*”

tü -t- (ü) yor: 1. Duman veya buhar çıkarmak. 2. Dumanı geri vermek. 3. Yaşamak, varlığını sürdürmek. 4. İyi veya kötü kokmak (TDK, 2005: 2022).; Duman olup gitmek (Tar. Sözl., 1995: 215).; 1. Duman çıkarmak, duman veya buhar neşretmek. 2. (ocak vesaire) dumanı çekemeyip odanın içinde neşretmek (Sami, 2015: 1267).

bat-: “*Aşk hançeri ol sineme batıyor.*”

ba-t-(ı)yor: Kök.: “tıgar batar”. Uyğ.: “keçe ay batar erikli sünüşdim”. Xak.: “suvka battı”. Çağ.: “bat-.” Köktürkçede “tıgar batar”. Uygur Türkçesinde “keçe: ay batar erikli: sünüşdim”; “çomar, batar tegzinür”. Karahanlı Türkçesinde “kü:n battı”; “suvka battı”; “suvka bata:r”. Çağatay Türkçesinde “bat-“. Harezmi Türkçesinde “kün batar” şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 298).; 1. Bir sıvının üstündeyken içine gömülme. 2. Dünyanın dönüşü dolayısıyla güneş, ay ve yıldız ufkun altına inmek. 3. İflas etmek. 4. Kirlenmek. 5. Saplanmak. 6. Tedirgin etmemesi gereken şeyler, tedirgin etmek. 7. Hoşa gitmeyen bir duruma uğramak. 8. Yok olmak. 9. Çökmek. 10. Daha kötü bir duruma uğramak. 11. Yıkılmak, egemenliği, sona ermek. 12. Dokunmak, incinmek (TDK, 2005: 224).; Bat-:

Batmak, gözden kaybolmak (DLT, 1991: 75).; 1. Bir şeyin içine sokulmak, aşağıya gitmek, dalmak. 2. Girmek, hulûl ve nüfuz etmek. 3. Girer gibi hiss olunmak. 4. Ufuktan aşağı gitmek, gurup, uful etmek. 5. Gark olmak, denizin dibine çökmek. 6. Mahıv ve nâ-bût olmak, kaybolmak. 7. İflâs etmek, müflis olmak, bir şeyi kalmamak. 8. İnhizâma uğrayıp mahıv ve muzmahil olmak. 9. Görülmez ve işitilmez olmak, eseri kalmamak. 10. Dalmak, müstağrak olmak. 11. Fena tesir etmek, dokunmak (Sami, 2015:112).

2.20.1.10. Yabancı Adlar

dost: “*Bize de çarşı çıkar dost bülbülleri.*” “*Açılın gapılar dosta gidelim.*” “*Bölük bölük olmuş dostun elleri.*”

dost+a, dost+u+n (<Far. düst): 1. Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi görüşülen kimse, düşman karşıtı. 2. Erkek veya kadının evlilik dışı ilişki kurduğu kimse, zamazingo. 3. Sahibine sevgi gösteren hayvan. 4. Bir şeye düşkün olan, aşırı ilgi duyan kimse. 5. İyi geçinen, aralarında iyi ilişki bulunan (TDK, 2005: 562).; Dos (Derleme Sözl., 2009, c.2:1 566).; 1. Sevişen kimse, sevilen kimse. 2. Nikahsız karı veya koca, metres. 3. Hakiki sevgili, Tanrı (Devellioğlu, 2007: 190).; 1. Sevilen adam, muhip, yâr, sıddîk. 2. Maşuk, maşuka, mahbûb, mahbûbe. 3. Mahbûb-ı hakîkî ve ma'şûku'l-ârifin olan vücûd-ı mutlak. 4. Gayrimeşru zevce ve zevce (Sami, 2015: 273).

köşk: “*Güzel dedem çıkmış ulu köşküne.*”

köşk+ü+ne (<Far. kuşk): Bahçe içinde yapılmış süslü ev, kasr (TDK, 2005: 1238).; 1.yüksek çardak gibi bina, kule. 2. Mürtefî ve nezaretli tenezzüh odası, kule, cihân-nümâ. 3. Bağ ve bahçe içinde yazlık ikametgâh, kasır (Sami, 2015: 684).

can: “*Can boyanır anberine miskine.*”

Can (Far.): 1. İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık. 2. Yaşama, hayat. 3. Güç, dirlik. 4. Kişi, birey. 5. İnsanın kendi varlığı, özü. 6. Gönül. 7. Bektaşilik ve Mevlevilikte tarikat kardeşi. 8. Çok içten, sevimli, sevilen, şirin. 9. Yakınlık duygusu belirten bir seslenme sözü (TDK, 2005: 344).; Cân: 1. Cân, ruh. 2. Hayat, yaşayış. 3. Gönül (Devellioğlu, 2007: 124).; Cân: 1. Sevimli, sevgili. 2. Tarikat âşığı (Tar. Sözl., 1995: 44).; 1. İnsan ve hayvanın mâbihi'l-hayâtı olan ve cisim ile beraber şahsiyeti teşkil eden emr-i ma'nevî ki ölümle cisimden ayrılır, ruh. 2. Yaşayış, hayat. 3. Gönül, yürek, kalp, dil. 4. Kuvvet, kudret, zor. 5. Ruh gibi sevgili ve aziz, dost, muhip (Sami, 2015: 168).

anber: “*Can boyanır anberine miskine.*”

anber+i+ne (<Ar. `anber): 1. Ada balığının bağırsaklarında toplanan yumuşak, yapışkan ve mis gibi kokan kül renginde bir madde. 2. Güzel koku. 3. Güzellerin saçı (Devellioğlu, 2007: 33).; Anber-bâr: Anber yağdıran güzel koku neşreden (Sami, 2013: 58).

misk: “*Can boyanır anberine miskine.*”

misk+i+ne (Ar.): Asya’nın yüksek dağlarında yaşayan bir tür erkek ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde (TDK, 2005:1402).; Asya’nın yüksek dağlarında yaşayan bir cins ceylanın erkeğinin karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde (Devellioğlu, 2007: 653).; Bir cins ceylanın göbeğinden çıkan güzel kokulu bir madde ki en meşhur itriyattandır (Sami, 2015: 811).

aşk: “*Aşk hançeri ol sineme batıyor.*”

Aşk (<Ar. `aşk): Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi (TDK, 2005: 138).; Sevgi (Devellioğlu, 2013: 47).; Üdhik: Aşk ve coşması, sevgi, sevda, hasret (DLT, 1991: 708).; – itmek: Sevgi ve saygı sunmak (Tar. Sözl.,1995:15).; Sevgi, sevda, muhabbet, alâka, iptilâ (Sami, 2015: 75).

hançer: “*Aşk hançeri ol sineme batıyor.*”

Hançer (<Ar. hancer): Ucu eğri ve sivri kamaya benzer silah olarak kullanılan bir tür bıçak (TDK, 2005: 841).; Hancer: Ucu sivri, iki yanı keskin bıçak, hançer (Devellioğlu, 2007: 324).; Ucu sivri, iki tarafı keskin, kamaya benzer bıçak (Sami, 2015: 429).

sine: “*Aşk hançeri ol sineme batıyor.*”

sine+m+e (<Far. sîne): 1. Göğüs. 2. Gönül, yürek. 3. Bağır, iç. (TDK, 2005:1771).; sina: Göğüs (Derleme Sözl., 2009, c.4: 1100).; 1. Göğüs. 2. Yürek (Devellioğlu, 2007: 954).; Kögüz: Göğüs (DLT, 1991: 356).; Göğüs, sadır (Sami, 2015: 1090).

gülbank: “*Gönlüm dosta gülbank çekiyor.*”

gül+bank (<Far. Gul+ bâng): Hep bir ağızdan ve makamla yapılan dua veya ant (TDK, 2005:804).; Gül-bâng: Eskiden tekkelerde âyin sırasında saraylarda muayyen merâsim sırasında hep bir ağızdan yüksek sesle okunan ilâhi veya duâ (Devellioğlu, 2007: 297).; 1. Bir cemaat tarafından bir ağızdan ve makamla çağrılan dua ve sürûd ve ahenk veya tekbir ve tehlîl. 2. Vaktiyle mektebe yeni başlayan çocuğun hanesi kapısının önünde mektep çocuklarının ettikleri dua (Sami, 2015: 405).

çarşı: “*Bize de çarşı çıkar dost bülbülleri.*”

Çarşı (<Far. Çâr+sü): Dükkânların bulunduğu alışveriş yeri (TDK, 2005: 398).; İki tarafı dükkân ve üstü örtülü yahut açık ahzûita mahalli, Pazar, sûk (Sami, 2015: 201).

İkrar (<Ar. ikrâr): “*Bizim çektiğimiz ikrar imandır.*”

iman: imân+dır (<Ar.îmân): “*Bizim çektiğimiz ikrar imandır.*”

2.20.1.11. Soyut Adlar

öğüt: “*Anam babam yoktur versin öğüdü.*”

ö-ğ-ü-t+ü: Kök.: Uyğ.: Xak.: “öğüt”. Çağ.: “öğüt”. ö:t köküdür. Karahanlı Türkçesinde “öğüt”; “öğüt algıl bilig”; “öğüt öğretür”. Çağatay Türkçesinde “öğüt” şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 102).; Bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen söz, nasihat (TDK, 2005: 1534).; Nush: Nasihat verme, öğüt (Devellioğlu, 2007: 845).; Öğüt, vaaz (DLT, 1991: 453).; Öğütlemek: Öğüt vermek (Tar. Sözl., 1995: 167).; Nush, nasihat, pend, vaaz (Sami, 2015: 952).

uzak: “*Uzaktır yolumuz pastır gümandır.*”

uz+a-k+tır: 1. Gidilmesi çok süren, çok ötelede bulunan, ırak, yakın karşıtı. 2. Arada çok zaman bulunan. 3. Eli, gücü veya yetişmez. 4. İhtimali az olan. 5. Ayrı, birbiriyle yakın ilgisi olmayan. 6. Uzak yer (TDK, 2005: 2047-2048).; Bâid: Uzak, ırak (Devellioğlu, 2007: 68).; Uzak: uzun; eski, uzak (DLT, 1991: 706).; sagınç: Uzak. –uçmak: Az zamanda uzun mesafe almak (Tar. Sözl., 1995: 222).; 1. Zaman veya mekânca yakın olmayan, uzun süren, ırak, ba’îd, dûr. 2. Memul ve muhtemel olmayan, gayr-i me’mûl, ba’îdül- ihtimâl. 3. Muhalif, mübâyin, uymaz, tevafuk etmez (Sami, 2015: 1282).

ulu: “*Güzel dedem çıkmış ulu köşküne.*”

u-l-u: Kök.: “uluğ”. Uyğ.: “ulu:ğ”. Xak.: “ulug”. Çağ.: “uluğ/uluk”. Güney Batı dillerinde Türkmen Türkçesinde “büyük (bedük)”; Azeri Türkçesinde ve Osmanlıcada “büyük”. Köktürkçede “uluğ”; Uygur Türkçesinde “ulu:ğ”; “uluğ asığ tusu”; “uluğ”. Karahanlı Türkçesinde “uluğ”; “ulu:ğ ata”. Çağatay Türkçesinde “uluğ/uluk”. Harezmi Türkçesinde “uluğ/ulu”; “uluğ” (Clauson, 1972: 136).; 1. Erdemleri bakımından çok büyük, yüce. 2. Çok büyük olan (TDK, 2005: 2032-2033).; Büzürg: 1. Büyük, ulu. 2. Şef, reis. 3. Türk musikisinin çok az kullanılmış en eski mürekkep makamlarındandır (Devellioğlu, 2007: 120).; Uluğ: Ulu, büyük, yüce; büyüklük, ululuk (DLT, 1991: 691).; 1. Zengin. 2. Ağır. 3. Çok büyük, pek önemli. 4. Şerefli, saygıdeğer (Tar. Sözl., 1995: 218).; Büyük, iri, azim, kebir, büzürg (Sami, 2015: 1274).

2.20.1.12. Tekrar Sözcükler

bölük bölük: “*Bölük bölük olmuş dostun elleri.*”

böl-ü-k: 1. Bir bütünden ayrılmış olan parça, kısım. 2. Saç örgüsü. 3. Hizip. 4. Takımlardan oluşan, üçü veya dördü bir tabur oluşturan ve öbür birliklerin temeli sayılan birlik. 5. On kuralına göre yazılan bir tam sayının, sağdan sola doğru üçer üçer ayrılan basamaklarından her bir üçlü takım (TDK, 2005: 314).; Bölük (DLT, 1991: 107).; 1. Saç

bölüğü, saç örgüsü. 2. Parça, kısım (Tar. Söz., 1995: 39).; 1.paralanmış bir şeyin her bir parçası, kıt'a, kısım, cüz. 2. Pay, hisse, sehm. 3. Duvar, çit, perde gibi bir hâcizle ayrılmış bina vesaire kısmı, oda, daire. 4. Bir büyük cemaatten ayrılmış cemaat, fırka, takım, taife, fi'e, hizip, zümre. 5. Alelîtlak cemaat, sürü, güruh, fevç. 6. Memleketin bir kısmı, cihet, taraf. 7. Ortadan bölünmüş saçın bir tarafa taranmış kısmı. 8. Bir tabur piyade veya alay süvari askerinin münkasım bulunduğu aksamın beheri ki alelâde yüz neferden mürekkep ve bir yüzbaşının kumandasındadır (Sami, 2015: 150).

2.21.Derenin Başındayım (Varsak)

Derenin başındayım	Al götür beni dere
Gızların peşindeyim (vay gelin)	Yarin olduğu yere(uy amman)
Varacaksan var bana	Hadi gülüm(canım) yandan yandan
On sekiz yaşındayım (uy amman)	Kız yeter baktığın camdan
Hadi gülüm (canım) yandan yandan	İlana bak ilana
Kız yeter baktığın camdan (yar amman)	Gıvrım gıvrım dolana
Dere geliyor dere	Tatlı canı vereyim
Kumunu sere sere (vay gelin)	Bana yâri bulana
Yarin olduğu yere	Hadi gülüm (canım) yandan
Hadi gülüm (canım) yandan yandan	Kız yeter baktığın camdan yandan yandan
Kız yeter baktığın camdan	

(Kaynak Kişi: İzzet SOYUTÜRK, Derleyen: Ateş KÖYOĞLU).

2.21.1.Temel Söz Varlığı

2.21.1.1.Sayı Adları

on sekiz: “On sekiz yaşındayım.”

2.21.1.2. Doğa- Tabiat- Maden Adları

kum: kum+u+n+u: “Kumunu sere sere.”

Kök.- Uyğ.: “yeri kumı alku kümüş”. Xak.: “kum teg”. Çağ.: “kum”. Uygur Türkçesinde “yeri kumı alku kümüş”; “kum sanınca burxanlar”. Karahanlı Türkçesinde “kum teg”; “kuruğ kumka okşar”; “sanarmu ediz kum uşak taş sanı”. Çağatay Türkçesinde “kum” şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 625).; 1. Silisli kütlelerin, kayaların, doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan, deniz kıyısı, dere yatağı vb. yerlerde çok bulunan, ufak, sert taneler. 2. Armut, ayva vb. meyvelerin etli bölümlerindeki sert tanecikler. 3. Vücuttaki

bezlerin özellikle böbreğin ürettiği ince ve katı tanecikler (TDK, 2005: 1252).; Reml: 1. Kum. 2. Bir takım nokta ve çizgilerle kayıptan haber verme dolandırıcılığı remil (Devellioğlu, 2007: 885).; Kum (DLT, 1991: 377).; Dalga, fırtına (Tar. Söz.,1995:148).; 1. Pek ufak ve sert taneler halinde olan toprak, reml, rık. 2. İnce toprak, toz. 3. Yazıyı kurutmaya yarayan rık. 4. Armutta vesair bazı meyvelerde dişlere dokunan sert tanecikler. 5. Bazı mensulcatta pek ufak ve sık benekler. 6. Mesane ve böbrekte ve karaciğerde hasıl olan ince taşlar illeti. 7. Kesretten ve izdihamdan kinaye olur (Sami, 2015: 690).

2.21.1.3.Yer-Yön Adları

yan: “*Hadi hülüm (canım) yandan yandan.*”

ya-n+dan: 1. Bir şeyin, ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü. 2. Sağ ve solun ortak adı, yön, taraf, cihet. 3. Yer. 4. Üst. 5. Birlikte, beraberinde olma. 6. Bedenin bir bölümü. 7. Üstte, altta, arkada veya önde olmayan. 8. İkinci derece olan. 9. Tali. 10. Bir yana yönelerek. 11. İstekleri karşıt olan iki kişiden veya topluluktan biri. 12. Savaş düzenindeki ordunun iki kanadından her biri. 13. Bir denklemde “=” işaretiyle ayrılmış olan iki anlatımdan her biri. 14. Taç. (TDK, 2005: 2120).; Cenâh: 1. Kanat, kuş kanadı. 2. Kol, pazı. 3. Yan; kol. 4. Âhiret (Devellioğlu, 2007: 133).; Yan (DLT, 1991: 740).; 1. Yan, cep, kemer, kese. 2. – basmak: yanına yer almak, yanını tutmak. – dividi: mürekkepliğine yapışık olup içine kalem konulan, borusu kuşak arasına sokulup taşınan madenden yapılma divid. –gitmek: muhalif harekette bulunmak, alışmaya yanaşmamak. –ın lamak: yanına yaklaşmak, yanında bulunmak. –ında kalmamak: yanana kalmamak. –ın dönmek: yan tarafa dönmek. –ın –ın: yan yan (Tar. Söz., 1995: 233).; 1. Ön ve arka ve üst ve alttan gayrı olan taraf, kenar, cenah. 2. Taraf, cihet, semt. 3. Kurb, civar, yakınlık. 4. İnd, nezd, kat. 5. Bedenin bir tarafı (Sami, 2015: 1323).

2.21.1.4. Tekrar Sözcükleri

yandan yandan: ya-n+dan: “*Hadi gülüm (canım) yandan yandan.*”

sere sere: ser-e ser-e: “*Kumunu sere sere.*”

dere...dere: “*Dere geliyor dere.*”

ilan...ilan: “*İlana bak ilana.*”

gıvrım...gıvrım: “*Gıvrım gıvrım dolana.*”

kıv-(ı)r-ı-m: 1. Bir şeyin kıvrılan yeri, büküm. 2. Bir tür tatlı. 3. Ayrım, dönemeç. 4. Kıvrılma sonunda oluşan toprak dalgası (TDK, 2005: 1172).; Ca'd: Kıvrıcık (Devellioğlu, 2007: 121).; Bir şeyin eğrilip bükülen yeri, büküm, ca'd (Sami, 2015: 654).

2.21.1.5. Kalıp Sözcükler

can ver-: Far. can+ım + T. ver-/ber-(e)yim: “*Tatlı canım vereyim bana yar bulana.*”

alıp götür-: a*-l + kö-l-tür-: “*Al götür beni dere.*”

tatlı can: tat+lı cân+ım: “*Tatlı canım vereyim bana yar bulana.*”

2.21.1.6.Eylemler

al-: a*-l-: “*Al götür beni dere.*”

bak-: ba-k-tık+ı+n: “*Kız yeter baktığın camdan.*” “*İlana bak ilana.*”

bul-: “*Tatlı canım vereyim bana yar bulana.*”

bul-an+a: Kök.: “kergek bul-”. Uyğ.: “üküş telim tınlığla bultı erti”. Xak.: “ol yarma:k buldı”. Çağ.: “bul-”. Güney Batı dillerinde Osmanlıcada, Azeri Türkçesinde, Türkmen Türkçesinde bol- veya bul- olarak kullanılmıştır. Köktürkçede “çölgi: Az eri: bultım”; “Kül Tégin er at bultı”; “kergek bul-”. Uygur Türkçesinde “üküş telim tınlıklar bultı erti”; “bulmakı takmakı bolur”; “ağıçların bulmadı”. Karahanlı Türkçesinde “ol yarma:k buldı”; “uluğluk bile bul üküş elke erk”; “ bulır bir neñ içre dalillar miñ-e”. Çağatay Türkçesinde “bul-”. Harezmi Türkçesinde “bul-” şeklinde kullanımları olmuştur (Clauson, 1972: 332).; 1. Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimseyle karşılaşmak. 2. Bir şeyi elde etmek. 3. Kaybedilen bir şeyi yeniden elde etmek. 4. Varlığı bilinmeyen bir şeyi ortaya çıkarmak, keşfetmek. 5. İlk kez yeni bir şey yaratmak, icat etmek. 6. İstenilen şeye kavuşmak, nail olmak. 7. Bir yere, bir noktaya erişmek, ulaşmak. 8. Herhangi bir görüşe bir yargıya varmak. 9. Seçmek, uygun saymak. 10. Sağlamak, temin etmek. 11. Kabahat, suç, kusur yüklemek. 12. Cezaya uğramak. 13. Hatırlamak (TDK, 2005: 324).; Bul-: Bulmak (DLT, 1991: 8).; 1. Arayarak veya tesadüfî bir şeye nail ve dest-res olmak. 2. Kaybolmuş bir şeyi tekrar ele geçirmek. 3. Varma, vasıl olma, idrak etmek. 4. Nail ve dest-res olmak, zafer- yâb olmak, hâsıl etmek. 5. Uğramak, duçar ve giriftar olmak. 6. Tedarik etmek. 7. Rastlamak, tesadüf etmek, rast gelmek, görüşmek. 8. Keşif, icat, ihtira etmek (Sami, 2015: 154).

dolan-: “*Gıvrım gıvrım dolana.*”

to-l-a-n-a: 1. Bir şeyin çevresine sarılmak. 2. Bir şeyin çevresinde dönmek, gezmek, dolaşmak. 3. Karışmak, dolaşmak. 4. Gelişi güzel gezmek (TDK, 2005: 555).; Tolanmak: Dolaşmak (Tar. Sözl., 1995: 209).; 1. Dönüp devretmek, tavaf etmek. 2. Tedavül etmek, şüyu bulmak, mütedavil bulmak. 3. Bükülmek, ilişilmek (Sami, 2015: 268).

gel-: kel- (i)yor: “*Dere geliyor dere.*”

götür-: kö-l-tür: “*Al götür beni dere.*”

ol-: ol*-duk+u: “*Yarın olduğu yere.*”

yet-: “*Kız yeter baktığın baktığın camdan.*”

ye/ye-t-er: 1. İhtiyacı karşılayacak kadar olan, kâfi. 2. “kâfi, yetişir, yeterli” anlamalarında bir söz (TDK, 2005: 2174).; kâfi: El veren, yetişen; yeter, yetecek (Devellioğlu, 2007: 480).; Yetişen, kâfi, vâfi (Sami, 2015: 1345).

2.21.1.7. Yabancı Adlar

cam: “*Kız yeter baktığın camdan.*”

cam+dan (<Far. cām): 1. Soda veya potas katılmış, silisli kumun ateşte eritilmesiyle yapılan, sert, saydam ve çabuk kırılan cisim. 2. Tümü veya bir bölümü bu maddeden yapılmış, sırça. 3. Pencere. 4. Kadeh, içki (TDK, 2005: 342).; Zücâc: Sırça, cam, şişe (Devellioğlu, 2007: 1192).; Sırça: Cam, billur (Tar. Sözl., 1995: 187).; 1. çakıl taşlarını eritip dökerek yaptıkları maruf cism-i şeffâf, sırça, zücâc, şişe. 2. Pencere çerçevelerine takılan sırça tabakası (Sami, 2015: 167).

2.21.1.8. Soyut Adlar

tatlı: “*Tatlı canım vereyim bana yar bulana.*”

ta-t+lıg/ ta-t+lu/ ta-t+lı: Kök.: “tatlıg/tatlı/tatlu”. Uyğ.: “tapağlağ”. Xak.: “tatıgıg ne:ñ”. Çağ.: “tatlıg/tatlı”, tatıgıg. Ortak dönemlerde “tatlıg/tatlı/tatlu: ve tatıg şeklinde kullanımları olmuştur. Uygurcada “tapağlağ”; “körtle tatağlağ nomi”; “tatağlıg soğançıg”. Karahanlı Türkçesinde “tatıgıg ne:ñ”; “tatlı:ğ aşı:ğ”; tatlıg öter sanduwa:ç”. Çağatay Türkçesinde “tatlıg”; Harezmi Türkçesinde “tatlıg/tatlı” şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 454).; 1. Şeker tadında olan. 2. Acı olamayan, içilebilen, yenilebilen. 3. Şekerle veya şekerli şeylerle yapılan yiyecek. 4. Sinirlendirmeden, hoş gidecek bir biçimde, tatlılıkla. 5. İnsanı çeken, göze, kulağa, hoş gelen, dinlendiren, sevindiren (TDK, 2005:1919).; Nûş: 1. Tatlı, bal. 2. İçki, iştet (Devellioğlu, 2007: 845).; Süçik: Tatlı; içilecek şey, şarap (DLT, 1991: 547).; 1. Ağıza bir lezzet-i mahsusa ile hoş gelen, acı zıddı, hulv, azb, şirin, nûş. 2. Lezzetli, leziz, hoş gider, lâtif. 3. İçilir, içilmeye gelir, tuzlu ve acı olmayan (Sami, 2015: 1190).

2.22.Dinar Yolu Gide Gele Aşındı (Antalya)

Dinar yolu gide gele aşındı

(efeler aşındı)

Hediyeler çevre de çevre taşındı

(aman aman taşındı)

Benim yârim gurbet elde düşündü

(efeler düşündü)

Olmaz olsun kara yazı yazanlar(aman

aman yazanlar)

Yar bulamasın aramızı bozanlar

(aman aman bozanlar)

Hüceremin anahtarı gümüştten

(efeler gümüştten)

Vallah billah haberim yok bu işten (efe yol ettim)
 (aman bu işten) Ben kendimi el kızına kul ettim
 Benim yârim şimdi gelir cümbüşten (aman aman kul ettim)
 (efeler cümbüşten) Annesine söylemeye ar ettim
 Olmaz olsun kara yazı yazanlar (efeler ar ettim)
 (aman aman yazanlar) Olmaz olsun kara yazı yazanlar
 Yar bulamasın aramızı bozanlar (aman aman yazanlar)
 (aman aman bozanlar) Yar bulamasın aramızı bozanlar
 (aman aman bozanlar)

Şu dinar'a vara gele yol ettim

(Kayank Kişi: Z. YANDAŞ, Ali DAYIOĞLU; Derleyen: Muzaffer Sarsözen).

2.22.1. Temel Söz Varlığı

2.22.1.1. Yer- Mekân Adları

Dinar: Dinar+a: “*Dinar yolu gide gele aşındı (efeler aşındı).*” “*Şu Dinar'a vara gele yol ettim(efe yol ettim)*” (Dinar, Afyon’un bir ilçesidir).

2.22.1.2. Akrabalık Adları

anne: anne+si+ne: “*Annesine söylemeye ar ettim. (efeler ar ettim)*”

kız: kız+ı+na: “*Ben kendimi el kızına kul ettim(aman aman kul ettim).*”

2.22.1.3. Renk Adları

kara: “*Olmaz olsun kara yazı yazanlar (aman aman yazanlar).*”

kara: 1. En koyu renk, siyah. 2. Bu renkte olan. 3. Esmer. 4. Kötü, uğursuz, sıkıntılı. 5. Yüz kızartıcı durum, leke. 6. İftira (TDK, 2005: 1074).; Esved: Siyah, kara (Devellioğlu, 2007: 236).; Kara; karanlık (DLT, 1991: 265).; 1. Siyah, esved. 2. Matemli, gamlı, kederli, meşum, menhus. 3. Ma'yûb, arlı. 4. Esmer (Sami, 2015: 595).

2.22.1.4. Kalıp Sözcükler

ara boz-: a*-r-a+mız+ı boz-an+lar: “*Yar bulamasın aramızı bozanlar (aman aman bozanlar).*”

kul et-: kul et-tim: “*Ben kendimi el kızına kul ettim(aman aman kul ettim).*”

ar et-: a*-r et-tim: “*Annesine söylemeye ar ettim(efeler ar ettim).*”

yol et-: yol et-tim: “*Şu Dinar'a vara gele yol ettim (efe yol ettim).*”

kara yazı yaz-: ka-r-a yaz-ı yaz-an+lar: “*Olmaz olsun kara yazı yazanlar (aman aman yazanlar).*”

el kızı: el kız+ı: “*Ben kendimi el kızına kul ettim (aman aman kul ettim).*”

yâr bul-: yâr bul-a-ma-sın: “*Yar bulamasın aramızı bozanlar (aman aman bozanlar).*”

2.22.1.5. Tekrar Sözcükler

git- gel-: git-e kel-e: “*Dinar yolu gide gele aşındı (efeler aşındı).*”

çevre çevre: çev-i-r-e çev-i-r-e: “*Hediyeler çevre de çevre taşındı (aman aman taşındı).*”

ol- ol-: ol*-maz ol*-sun: “*Olmaz olsun kara yazı yazanlar (aman aman yazanlar).*”

vallah- billah (Ar.): “*Vallah billah haberim yok bu işten (aman bu işten).*”

var- gel-: bar-/war-/var-a kel-e: “*Şu Dinar’a vara gele yol ettim (efe yol ettim).*”

2.22.1.6. Soyut Adlar

ara: “*Yar bulamasın aramızı bozanlar (aman aman bozanlar).*”

a*-r-a+mız+ı: Kök.: “eki:n ara”; “Oğuz ara yeti: eren yağı bolmuş”. Uyğ.: “Yarış Ağu:lığ ara.”; “ol takığu kuş ara”. Xak.: “kişi ara kirdim”; “küyer ot ara”. Çağ.: “ara”, “arasında”. (Clauson, 1972: 196): Başka bağlamlarda da kullanılabilecek bir sözcüktür. Kaşgarlı bu sözcüğü isim olarak çevirir. Modern dillerde yaşayan bir sözcüktür ve “a:ra” şeklinde bulunur. Güney Batı dillerinde Türkmen Türkçesinde “a:ra” şeklindedir. Köktürkçede “eki:n ara”; “Oğuz ara yeti: eren yağı: bolmuş”; “kamı:ş a:ra.”. Uygur Türkçesinde “Yarış Ağu:lığ ara: Yit başınta ara.”; “ol takığu kuş ara”; “dıntarka ara”; “yalañuklar ara”; “toyınla:rınıñ a:ra:sında.”; “berü anın ara on yıl boldı”. Karahanlı Türkçesinde “kişi: ara kirdim”; “küyer ot ara”; “kişiler ara”. Çağatay Türkçesinde “ara”; “arasıda”. Harezmi Türkçesinde “oşbu yaruknuñ arasında”; “ara” şeklinde kullanılmıştır.; 1. İki şeyi birbirinden ayıran aralık, boşluk, uzaklık. 2. İki olguyu, iki olayı, birbirinden ayıran zaman, fasıla. 3. Kişilerin veya toplulukların birbirine karşı olan durumu veya ilgisi. 4. Toplu bulunan nesnelerin veya kimselerin içi. 5. Aralık. 6. Bir oyunda, bir filmde dinlenme süresi, antrakt. 7. Toplu jimnastik dizilmelerinde sıradakilerin birbirilerinden yanlamasına olan uzaklıkları. 8. Futbol oyununun kırk beşer dakikalık iki devresi arasında verilen on beş dakikalık dinleme süresi. 9. Basketbol ve voleybolda takımların dinlenmek, taktik almak ve oyun alanlarını değiştirmek için kullandıkları süre (TDK, 2005: 110).; 1. Beyn, meyan. 2.

Fasıla, buut, mesafe. 3. İki vak'a beyninde geçen zaman, esna, hilâl. 4. Mühlet, fırsat. 5. Fasıla, inkıta. 6. Münasebet, alâka. 7. İki şey beyninde bulunan vesaire, mabeyin (Devellioğlu, 2007: 61).; Ara; arasında (DLT, 1991: 30).; 1. Mahal, mevki, mekân, yer. 2. Esna, vakit, sıra. 3. İçinde, arasında. 4.orta, meydan. 5. Bazen, vakit vakit, ara sıra (Tar. Sözl.,1995: 11).; Beyn: 1. Ara, aralık. 2. Arada, araya, arasında (Sami, 2015: 95).

iş: “*Vallah billah haberim yok bu işten (aman bu işten).*”

iş+ten: 1. Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma. 2. Bir değer yaratan emek. 3. Birinden istenene hizmet veya birine verilen görev. 4. Sanayi, ticaret, tarım, maliye vb. alanlara ilişkin ekonomik etkinliklerin bütünü. 5. Kamu yararına yapılan işler. 6. Herhangi bir yere düzen verici, günlük yaşayışı sağlayıcı her türlü çalışma. 7. Geçim sağlamak için herhangi alanda yapılan çalışma. 8. İş yeri. 9. Ticari anlaşma, alış veriş. 10. Herhangi bir maksatla kurulan düzen. 11. Bazı deyimlerde “yarar, çıkar” anlamında kullanılan bir söz. 12. Yapılan şey, davranış. 13. Nakış, örgü gibi elde yapılan şey. 14. Emek, işçilik, ustalık. 15. İşlem. 16. Sorun, konu, mesele, maslahat. 17. Gizli sebep veya maksat. 18. Bir kimseye özgü olan görüş, anlayış. 19. Bir kuvvetin uygulanma noktasını hareket ettirirken harcadığı güç (TDK, 2005: 992).; Amel: 1. İş. 2. Niyet. 3. Sürgün, iç sürmesi (Devellioğlu, 2007: 31).; İş (DLT, 1991: 239).; 1. İnsanın çalışarak yaptığı şey, amel, kâr. 2. Çalışma, uğraşma, şughl, meşkuliyet. 3. Emir, madde, maslahat. 4. Vazife, bir adamın yapacağı. 5. Ehemmiyetli madde, mesele. 6. Hizmet, memuriyet, kesb ü kâr. 7. Hacet (Sami, 2015: 546).

ar: “*Annesine söylemeye ar ettim (efeler ar ettim).*”

‘ar (Ar.): Utanma, utanç duyma (TDK, 2005: 109).; Utanma (Devellioğlu, 2007: 34).; 1. Şeyn, nakîsa, ayıp, utanacak şey. 2. Utanma, mahcup olma, hayâ, mahcubiyet (Sami, 2015: 61).

2.22.1.7. Yabancı Adlar

hediye: “*Hediyeler çevre de çevre taşındı (aman aman taşındı).*”

Hediye (<Ar. hediye): 1. Armağan. 2. Fiyat (TDK, 2005: 873).; Hediye: 1. Hediye, armağan. 2. Kıymet, değer, bahâ. 3. Kadın adı (Devellioğlu, 2007: 352).; Armağan: Hısımlara doyumluktan verilen belek (DLT, 1991: 36).; 1. Armağan, peşkeş. 2. Mushaf-ı şerifin bedeli (Sami, 2015: 453).

gurbet: “*Benim yârim gurbet elde düşündü (efeler düşündü).*”

Gurbet (<Ar. gurbet): Doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer, gurbetlik (TDK, 2005:800).; 1. Gariplik, yabancılık. 2. Yabancı bir memleket, yabancı yer, vatan dışı, yâdel

(Devellioğlu, 2007: 294).; 1. Gariplik, yabancılık. 2. Yabancı yerlere gitme, seyahat, igtirâb, vatani haricinde bulunma. 3. Yabancı yer, vatan harici (Sami, 2015: 402).

hücere (hücre): “*Hüceremin anahtarı gümüşten (efeler gümüşten).*”

hücere+m+i+n (<Ar. hucre): 1. İnce bir zar içindeki protoplazma ve çekirdekten oluşmuş, bir organizmanın yapı ve görev bakımından en küçük briliği, göze. 2. Küçük oda. 3. Tutukluların veya hükümlülerin yalnız olarak kapatıldıkları oda. 4. Siyasi bir inançla gizli olarak çalışan bir örgütün genellikle aynı yerde çalışanlarının oluşturduğu topluluk (TDK, 2005: 906).; 1. Göz, odacık. 2. Canlı varlıkların en küçük yapısı (Devellioğlu, 2007: 388).; 1. Küçük oda, odacık. 2. Hânkâhta dedegâna mahsus odaların beheri. 3. Tiyatro ve hamam ve banyo vesair, umumî, mahallerde ayrıca oturmak isteyenlere mahsus, küçük oda loca. 4. Eski tarzda odaların kapı tarafında kanatsız küçük dolap ki bardak vesaire vaz'ına mahsus idi (Sami, 2015: 476).

anahtar: “*Hüceremin anahtarı gümüşten (efeler gümüşten).*”

anahtar+ı (Yun.): 1. Kilidi açıp kapamak için kullanılan araç, açar, açgı. 2. Bir şeyin zembereğini kurmak için kullanılan araç, kurgu. 3. Şifre yazmak ve çözmek için kararlaştırılmış olan yol. 4. Somunları veya vidaları çevirerek sıkıstırıp gevşetmek için kullanılan çelik saplı araç. 5. Konserve kutularının kapağını keserek, açmaya yarayan alet, açacak. 6. Vesile, araç, vasıta. 7. İstenilen yere veya aygıt, isteğe göre elektrik akımının geçmesini sağlamak için kullanılan düzen, çevirici, çevirgeç, şalter, komitatör. 8. Notaların müzik merdivenindeki yükseklik derecelerini göstermek ve buna göre okunmasını sağlamak için portenin başına konulan işaret (TDK, 2005: 94).; Miftâh: 1. Anahtar. 2. Şifre cetveli. 3. Dil öğrenirken yapılacak tercüme ve meselelerin halledilmiş şekillerini gösteren kitap (Devellioğlu, 2007: 644).; 1. Açar, miftâh, kilit. 2. Açmaya veya kurmaya yarayan muhtelifül-cins alet. 3. Şifre halline yarayan cetvel, miftâh. (Sami, 2015: 57).

haber: “*Vallah billah haberim yok bu işten (aman bu işten).*”

haber+im (Ar.): 1. bir olay, bir olgu üzerine edinilen, bilgi, salık. 2. İletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi. 3. Bilgi. 4. Yükleme (TDK, 2005:823).; 1. Son ve yeni havâdis, bilgi. 2. Ağızdan ağıza dolaşan söz. 3. Hadîs, peygamberlerimizin sözü. 4. İsim cümlelerinde yükleme (Devellioğlu, 2007: 303).; bilmek: Haber almak, bilgi edinmek. – uçurmak: Acele, hızla haber göndermek (Tar. Sözl., 1995: 105).; 1. Bir vakanın tebliği bir hadiseden hazır bulunmayanlara verilen malûmat, nebe', peygâm, havadis. 2. İlim, vukuf, malûmat, bilgi. 3. Hadîs-i şerîf, Fahr-i Kâ'inât Efendimizle sahâbe-i kirâm-ı vukuat ve maceralarından ve mübarek kelâmlarından haber veren ilm-i şerîf. 4. Nahivde mübtedâ ve

müsnedün ileyh denieln bir isme isnad olunan sıfat müsned. 5. Hadesin vukuunu beyan eden fiil veya cümle mukabili (Sami, 2015: 414).

cümbüş: “Benim yârim şimdi gelir cümbüşten (efeler cümbüşten).”

cümbüş+ten (<Far. cünbiş): 1. Eğlence. 2. Canlılık, coşku. 3. Maden gövdeli, tambura benzer bir saz (TDK, 2005: 377).; 1. Kımıldanma, hareket. 2. Zevk, eğlence (Sami, 2015: 188).

2.22.1.8. Eylemler

çevre: “Hediyeler çevre de çevre taşındı(aman aman taşındı.)”

çew-i-r-e/ çev-i-r-e: 1. Bir şeyin yakını, dolayı, etraf. 2. Kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam. 3. Sırma işlemeli mendil. 4. Aynı konu ile ilgisi bulunan kimselerin tümü, muhit. 5. Bir kimseyle ilişkisi bulunanlar. 6. Bir birimden önce veya sonra gelen aynı türden birimlerin tümü, bunların oluşturduğu küçük grup, kontekst. 7. Düzlem üzerindeki bir şekli sınırlayan çizgi. 8. Hayatın gelişmesinde etkili olan, doğal, toplumsal, kültürel, dış faktörlerin bütünlüğü (TDK, 2005: 420).; Civâr: 1. Çevre, yöre. 2. Yakın yer, yakın komşu (Devellioğlu, 2007: 145).; 1. etraf, muhit. 2. Çepeçevre (Tar. Söz., 1995: 54).; 1. Etraf, civar, kenarlar. 2. Etrafı kıvrılıp oya veya nakış ile tezyin olunmuş tülbentten yemeni (Sami, 2015: 209).

git-: git-e kel-e: “Dinar yolu gide gele aşındı (efeler aşındı).”

taşın-: “Hediyeler çevre de çevre taşındı (aman aman taşındı).”

ta-ş-ı-n-dı: 1. Taşıma işi yapılmak. 2. Başka bir yere gitmek, göçmek. 3. Bir yere sık sık gitmek (TDK, 2005: 1915).; Taşuğ: Taşınabilen mal, eşya; menkul mal (DLT, 1991: 583).; 1. Eşyasını kaldırıp başka yere naklolanmak, göçetmek. 2. Bir yere çok gitmek, pek sık gidip gelmek (Sami, 2015: 1188).

düşün-: “Benim yârim gurbet elde düşündü (efeler düşündü).”

tü-ş-ü-n-dü: Kök.: “ol at anta: tüşdi”; “ben evgerü tüşdi”. Uyğ.: “tüş-“; “yana tüş”. Xak.: “er attın tüşdi”; “tüşti”. Çağ.: “tüş-”. Bir hareketi anlatmak için kullanılan bir sözcüktür. Kuzey Doğu dillerinde Tuvada “dü”; Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde, Osmanlıcada ve Türkmen Türkçesinde “düş-“ şeklinde kullanılır. Macarcada “döl-“ olarak geçer. Köktürkçede ise “ol at anta: tüşdi”; “ögüzke tüşti”; “ben evgerü tüşdi”. Uygur Türkçesinde “tüş-“ ; “yana:tüş”; “evi:me eki:nti: ay altı: yañıka: tüşdim”; “tünerig tamuka tüşmeki bar”; “yazukka tüşe teğınmeğey ertimiz”; “alkamakka tüşgelir”. Karahnlı Türkçesinde “er attın tüşdi”; “er ta:mdın tüşdi”; “tüşti”; bu ajun ribat ol tüşüp köçgülük, rıbatka tüşügli tüşer keçgülük”. Çağatay Türkçesinde “tüş-“. Harezmi Türkçesinde “köktin bir kök yaruk, tüşdi”;

“uluğ ölüğ bargu tüşdi”; “yurtıka üyke tüşti ketti” gibi cümlelerde kullanılmıştır (Clauson,1972:560).; 1. Yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek. 2. Durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak veya dayanağını, dengesini yitirerek, yukarıdan aşağıya inmek. 3. Yere devrilmek, yere serilmek. 4. Hava taşıtları kaza sonucu hızla yere inerek, çarpmak. 5. Vücuda bol gelen giysi aşağı kaymak. 6. Yağmak. 7. Vurmak, değmek, rastlamak. 8. Vakti gelmeden ölü doğmak. 9. Atlanmak, aradan çıkmak, eksik kalmak. 10. Eksilmek. 11. Bir zorunluluk sebebiyle bulunduğu yerden ayrılmak, gitmek. 12. Aşırı ilgi veya sevgi göstermek. 13. Uğramak, kapılmak. 14. Yakışmak, uygun gelmek. 15. Yakışık almak. 16. Ödevi veya yetkisi içinde bulunmak. 17. Bulunmak. 18. Biriyle yaşama, çalışma, birlikte olma durumunda kalmak. 19 bir bölüşme sonunda payına almak. 20. Kötü bir sebeple istenmeden bir yerde bulunmak. 21. İş başından uzaklaşmak. 22. Hızı, gücü, değeri, azalmak. 23. Isı, basınç ve ateş eksilmek, azalmak. 24. Düşkünleşmek. 25. Bir yere ansızın gelmek, damlamak, tesadüfen gelmek. 26. Belirli zamana rastlamak. 27. Fırsat çıkmak. 28. Olmak, olumsuz bir duruma girmek. 29. Savaşta savulmaz duruma gelerek teslim olmak. 30. Bazı deyimlerde “yürümek, birlikte gelmek” anlamlarında kullanılan bir fiil. 31. Bayağılaşmak. 32. Alışmak, müptela olmak (TDK, 2005: 590).; sukut: 1. Düşme, aşağı inme. 2. Sarkma. 3. Büyük bir vazifeden ayrılma. 4. Çocuğun eksik veya ölü olarak doğması (Devellioğlu, 2007: 962).; Tüş-: Düşmek, inmek (DLT, 1991: 677).; 1. Vakti olmak, olabilmek. 2. Mağlup olmak. 3. Müstevli olmak. 4. Üzerine yürümek, hücum etmek. 5. Yakışmak, ait olmak. 6. Konmak, inmek, nüzul etmek. 7. Şehit olmak, savaşta ölmek. 8. Başvurmak, intisap etmek. 9. Girmek, kapanmak, sığınmak. 10. Atlamak, girmek. 11. Yıkılmak. 12. Âciz, çaresiz kalmak (Tar. Sözl., 1995:76).; 1. Yukarıdan aşağıya, birdenbire ve bilâ-ihitiyâr inmek, sukut etmek. 2. Yukarıdan inmek, hübût, nüzul etmek. 3. Yürürken yahut dururken yıkılıp yere yatmak. 4. Yıkılmak, devrilmek, münhedim olmak. 5. Yağmak. 6. Kıymetçe aşağılamak, tedenni etmek, ucuzlamak, kıymeti olmamak. 7. Derece ve miktarı yahut şiddeti azalmak, hafiflenmek, tenezzül etmek. 8. Kuvvet-i zail olup zayıflamak, kuvvetten düşmek. 9. Servet ve itibarını kaybedip fakir olmak. 10. Uğramak, musap olmak, tutulmak. 11. Tesadüf etmek, vaki olmak, vuku bulmak, zuhur etmek. 12. Uymak, yakışmak, ait ve münasip olmak. 13. Katılmak. 14. Sığınmak, iltica ve dehâlet etmek (Sami, 2015: 284-285).

yaz-: “Olmaz olsun kara yazı yazanlar (aman aman yazanlar).”

ya-z-an+lar: Kök.-. Uyğ.-. Hak.: “yazduk”; “yani bitilmiş turur”. Çağ.: “yaz-”. Temeli Oğuzca olan bir sözcüktür ama aynı zamanda çok yaşlı bir sözcüktür. Kuzey Doğu dillerinde Çuvaşçada “çır-“. XII. yüzyılda “biti-“. Karahanlı Türkçesinde “ol bitiğ yazdı”;

“yazduk”; “yani bitilmiş turur”. Çağatay Türkçesinde “yaz-“. Harezmi Türkçesinde “yaz-“ olarak kullanılan bir sözcüktür (Clauson,1972: 988).; 1. Söz ve düşüncüyü özel işaret veya harflerle anlatmak. 2. Yazıyla anlatmak, yazıya dökmek. 3. Yazar olarak görev yapmak. 4. Yazıyla bildirmek, haber vermek. 5. Bir bilim veya edebiyat eseri oluşturmak. 6. Savaş vb. sayılarla niceliği belirtmek. 7. Kaydetmek. 8. Bir göreve alma. 9. İnsanın geleceğini belirlemek. 10. Gelinin yüzünü süslemek. 11. Yaymak, sermek (TDK, 2005: 2156).; Tahrîr: 1. Yazma, yazılma. 2. Kompozisyon. 3. Kitap yazma. 4. Kaydetme (Devellioğlu, 2007: 1021).; Biti-: Yazmak (DLT, 1991: 95).; 1. Nakşetmek, resmetmek, süsleyip bezemek. 2. Yarmak, dağıtmak, açmak (Tar. Sözl., 1995: 240).; 1. Yarmak, döşemek, açmak, bast etmek. 2. Kalem ve mürekkeple kâğıt üzerine veya diğer bir aletle her sathın üzerine hurûf, resm veya hakkederek okunacak bir şey çizmek, ketb ü tahrîr etmek. 3. Telif ve tasnif etmek. 4. Muharrirlik etmek. 5. Yazı meşketmek. 6. Bir silk ve hizmete kabul edip ismini deftere kaydetmek. 7. Mektupla bildirmek veya tahriren arz ve inha etmek, işar etmek. 8. Mektup göndermek, muhabere etmek. 9. Eski şivede sîga-ı iltizâmîyyeden sonra fi'l-i i'âne gibi kullanılarak kurbiyyet yani “az kaldı” manasını beyan eder. (Sami, 2015: 1336-1337).

aşın-: “*Dinar yolu gide gele aşındı (efeler aşındı).*”

a*-ş-ı-n-dı: Kök.: Uyğ.: Xak.: “ol mendin aşındı”. Çağ. -a:ş- köküdür. Kuzey Doğu dillerinde Altay, Teleütte “ajın-“, Hakasda “azın-“, Kuzeyin merkez dillerinden Kırgızcada “aşın-“, Kuzey Batı dillerinden Kumukda “aşın-“ olarak bulunmaktadır. Karahanlı Türkçesinde “ol mendin aşındı”; “kayu işte aşnu aşunsa ukuş” gibi kullanımları vardır (Clauson,1972: 264).; 1. Birbirine sürtünerek, incelmek. 2. Eskimek, yıpranmak. 3. Çıkıntıları silinmek, düzleşmek (TDK, 2005: 137).; (Türküdeki anlamı içermemektedir.) (Derleme Sözl.,2009; c.1:158).; Çok sürtünmekten oyulup çukurlanmak veya üstündeki çıkıntıları silinmek, yenmek. (Sami, 2015: 74).

bul-: **bul-a-ma-sın:** “*Yar bulamasın aramızı bozanlar(aman aman bozanlar).*”

ol-: **ol*-maz ol*-sun:** “*Olmaz olsun kara yazı yazanlar (aman aman yazanlar).*”

boz-: “*Yar bulamasın aramızı bozanlar(aman aman bozanlar).*”

boz-an+lar: Kök.: “altı: çuv Soğdak tapa: süledimiz buzdımız”. Uyğ.: “varhar sanğram buzdumuz söktümüz erser”; Xak.: “ol ev buzdı”; “beğşer beglikin”. Çağ.: “buz-”. Buz- köküdür. “Yok etmek, zarar vermek” gibi anlamlara gelir. Güney Batı dillerinde Osmanlıcada ve Türkmen Türkçesinde -u- yerine -o- kullanılır. Yani “boz-“ şekli kullanılmıştır. Köktürkçede “altı: çuv Soğdak tapa: süledimiz buzdımız”; “evi:n barkı:n buzdım”. Uygur Türkçesinde “varhar sanğram buzdumuz söktümüz erser”; “örtüg tıdılarığ alku emğekliğ tuğumlarığ buздаçı artatdaçı”; “tını bozup”. Karahanlı Türkçesinde “ol ev

buzdı”; “beğler buzar beğlikin”; “bu:zmış”; “bu:zukmuş”. Çağatay Türkçesinde “buz-“. Harezmi Türkçesinde “üç buzğuluk kıldı”; “buz-“ şeklinde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 389).; 1. Bir şeyi kendisinden beklenen işi yapacak duruma getirmek. 2. Bir yerin, bir şeyin düzenini karıştırmak. 3. Dokunmak, zarar vermek. 4. Geçersiz bir duruma getirmek. 5. Büyük parayı küçük birimlere ayırmak. 6. Bozguna uğratmak, yenmek, mağlup etmek. 7. Altını paraya çevirmek, bozdurmak. 8. Yabancı ülke parasını, Türk parasına çevirmek. 9. Bağ veya bostanın son ürününü toplamak. 10. Kızlığına zarar vermek. 11. Biçimini ve kullanılışını değiştirmek. 12. Bırakmak, dağıtmak. 13. Bir kimseyi beklemediği bir davranış karşısında bırakarak veya sözünü yalana çıkararak küçük düşürmek. 14. Aklını yitirecek derecede bir şeye düşkün olma. 15. Kötü duruma getirmek (TDK, 2005: 310).; (Derleme Sözl.,2009; c.1: 321).; Boz-: Bozmak, yıkmak (DLT, 1991: 106).; 1. Düzgünlüğünü izale etmek, mütegayyir eylemek. 2. Harap ve viran etmek. 3. Muattal ve battal etmek, işlemez bir hâle getirmek. 4. İzale ve fesih ve lağvetmek. 5. İfsat, ihlâl etmek. 6. Dokunmak, zarar etmek. 7. Geri almak, nakzetmek. 8. Mağlûb, münhezim etmek. 9. Gayr-i memul ters cevapla mahcup etmek. (Sami, 2015: 148).

2.22.1.9. Zamirler

ben: ben+im: “Benim yârim gurbet elde düşündü (efeler düşündü).” “Ben kendimi el kızına kul ettim (aman aman kul ettim).”

kendi: “Ben kendimi el kızına kul ettim(aman aman kul ettim).”

kentü+m+i: Kök.: “edgü: eline: kentü: yañıltığ”. Uyg.: “kentü: bodunım”; “kentü kentü süsin”. Xak.: “kendü”; “ol kendü: aydı”; “kendü: eğri:si:n”. Çağ.:-. Kentü. “Ben”, “kendi” gibi kullanımları da vardır. Köktürkçede “edgü: eline: kentü: yañıltığ”; “kentü: bodunım ertü.”; “ke:ntü: ke:ntü erde:mi: belgü:si bar”; “entü özümüzni emgetür biz”. Uygur Türkçesinde “kentü:bodunım”; “kentü kentü süsin”; “kentünün”; “öz kendünün bek tutğıl”; “men kendü: aydı.”. Karahanlı Türkçesinde “kendü.”; “ol kendü: aydı.”; “kendü: eğri:si:n”; “kediğ öğse kendü kıkı tanuk”; “kendü öz/ öz kendü”. Harezmi Türkçesinde “kendözüm”; “kendü”; “öz özüm” gibi kullanımları vardır. (Clauson,1972:728).; 1. İyelik ekleri alarak, kişilerin öz varlığını anlatmaya yarayan dönüşlülük zamiri, zat. 2. Kişiler üzerinde direnilerek durulduğunu anlatan bir söz. 3. Bir işte başkalarının etkisi bulunmadığını belirten bir söz. 4. “kendisi, kendileri” biçiminde bazen saygı duygusuyla veya söz konusu olanları amaçlayarak o ve onlar yerine kullanılan bir söz. (TDK, 2005: 1134).; (Türküdeki anlamı içermemektedir.) (Derleme Sözl., 2009, c.4: 639).; Zât: 1. Kendi. 2. Asıl, öz, cevher. 3. Saygıya değer kimse (Devellioğlu, 2007: 1169).; Kendü: Kendi, zat, nefis, kendisi (DLT, 1991: 300. (Tar.

Söz.,1995: 133): Kendü: Kendi, kendisi (DLT, 1991: 300).; Öz, zat, nefis, hod, hîş. (Sami, 2015: 630).

2.22.1.10.Doldurma Sözcükler

efeler: efe+ler: “Benim yârim gurbet elde düşündü (efeler düşündü).”

aman: aman: “Vallah billah haberim yok bu işten (aman bu işten).”

2.23.Eren’de Yaylasında Yaylayamadım (Elmalı)

Eren’de yaylasında yaylayamazdım

Ben sensiz gönlümü (güzelim amman) eyliyemezdim (aman)

Eren’de yaylasının bayramı sensin

Şu garip gönlümün (amman) seyranı sensin (aman aman)

Eren’de yaylasında kuzular meleşir

Yar senin yanında (güzelim amman) gönül eyleşir (aman)

(Kaynak Kişi: Mehmet GÖRGÜLÜ, Derleyen: Ahmet YAMACI).

2.23.1.Temel Söz Varlığı

2.23.1.1.Yer- Mekân Adları

Eren: Er+en+de: “Eren’de yaylasında yaylayamazdım.” (Babadağ başında bulunur. Fethiye Limanı’nın en yüksek tepesidir.)

2.23.1.2. Hayvan Adları

kuzu: “Eren’de yaylasında kuzular meleşir.”

kuzu+lar: Kök.:- Uyğ.: “kuzı”. Xak.: “kuzı”. Çağ.: “kuzı”. Kuzı. Güneyin merkez dilinde, Kuzeyin merkez dilinde, Kuzey Batı dillerinde “kozi” olarak kullanılır. Uygur Türkçesinde “kuzı buzağı”; “ kuzı etin yéñler”; “beş kuzı”. Karahanlı Türkçesinde “kuzı”; “ay kuzı”; “kudı”. Çağatay Türkçesinde “kuzı”. Harezmi Türkçesinde “kuzı” olarak kullanılmıştır. (Clouston, 1972: 681).; Kuzu < kozi (Gülensoy, 2007: 586). 1. Koyun yavrusu. 2. Bir meyve ve sebzeyle bitişik olan küçük meyve veya sebze. 3. Kuzu etinden yapılmış olan. (TDK, 2005: 1276).; {}(Derleme Söz., 2009, c.4: 358).; {} (Devellioğlu, 2007:); Kuzı: Kuzu (DLT, 1991: 391).; {} (Tar. Söz.,1995:37).; 1. Koyun yavrusu. 2. Bir meyveye bitişik küçüğü, piçi. 3. Pek halim ve yumuşak şahıs. (Sami, 2015: 703).

2.23.1.3. Soyut Adlar

gönül: kö-n-ü-l+üm+ü: “Ben sensiz gönlümü (güzelim amman) eyliyemezdim (aman).” “Şu garip gönlümün (amman) seyranı sensin (aman aman).” “Yar senin yanında (güzelim amman) gönül eyleşir (aman).”

seyran: seyran+ı (Ar.): “Şu garip gönlümün (amman) seyranı sensin (aman aman).”

bayram: bayram+ı: “Eren’de yaylasının bayramı sensin.”

2.23.1.4. Kalıp Sözcükler

gönül eyle-: kö-n-ü-l + ey-i-l-e-y-(e)-mez-di+m: “Ben sensiz gönlümü (güzelim amman) eyliyemezdim (aman).”

2.23.1.5. Yansıma Sözcükler

meleş-: “Eren’de yaylasında kuzular meleşir.”

me+le-ş-(i)r: Koyun, kuzu veya keçi bağlamak (TDK, 2005: 1365).; Me: Oğlakların ve kuzuların seslerini bildiren kelime.; (DLT, 1991:80).; (koyun ve kuzu ve keçi) me etmek, bağlamak. (Sami, 2015: 776).

2.23.1.6. Eylemler

eyle-: “Yar senin yanında (güzelim amman) gönül eyleşir (aman).”

e-y-(i)-l-e-ş-(i)r: Etmek, yapmak (TDK, 2005:671).; 1.Yufka açmak. 2. Ekmek yapmak. 3. Karıştırmak, yoğurmak(Derleme Sözü, 2009, c.3: 1823).; 1.Yapmak, inşa etmek, imal etmek. 2. Yaratmak. 3. Demek, buyurmak, söylemek. 4. Nasb etmek, tayin etmek (Tar. Sözü,1995: 88).; Etmek, kılmak, yapmak, işlemek. (Sami, 2015: 328).

2.23.1.7. Yabancı Adlar

garip: “Şu garip gönlümün (amman) seyranı sensin (aman aman).”

Garip (Ar.): 1. Kimsesiz, zavallı. 2. Yabancı, gurbette yaşayan, elgin. 3. Acayip. 4. Şaşılabacak bir şey karşısında söylenen söz. 5. Dokunaklı hüznü veren (TDK, 2005: 727).; Garîb: 1. Kimsesiz, zavallı. 2. Gurbette kendi memleketin dışında bulunan yabancı. 3. Tuhaf, şaşılabacak, bambaşka. 4. Dokunaklı (Devellioğlu, 2007: 278).; 1.Yabancı, yabancı yerde bulunan, gurbette yaşayan. 2. Kimsesiz, zavallı, bîçare. 3. Alışılan tarz ve surette olmamakla tuhaf görünen, acîb, bambaşka. 4. Müessir ve müellim. (Sami, 2015: 368).

seyran: “Şu garip gönlümün (amman) seyranı sensin (aman aman).”

seyran+ı (<Ar. seyrān): Gezme, gezinme (TDK, 2005: 1744).; {} (Derleme Sözü, 2009, c.5: 783); 1. Gezinme. 2. Bakıp seyretme (Devellioğlu, 2007: 947).; kez-: Gezmek,

dolaşmak (DLT, 1991: 310).; {}(Tar. Sözl.,1995:); 1. Gezinme, teferrüç. 2. Bakıp seyretme, temaşa. (Sami, 2015: 1075).

2.23.1.8. Zamirler

ben: “*Ben sensiz gönlümü (güzelim amman) eyliyemezdim (aman).*”

sen: sen+sin: “*Şu garip gönlümün (amman) seyranı sensin (aman aman).*” “*Şu garip gönlümün (amman) seyranı sensin (aman aman).*”

2.23.1.9.Doldurma Sözcükler

güzelim: güzel+im: “*Ben sensiz gönlümü (güzelim amman) eyliyemezdim (aman).*”

aman: “*Şu garip gönlümün (amman) seyranı sensin (aman aman).*” “*Yar senin yanında (güzelim amman) gönül eyleşir (aman).*”

2.24.Estirir Oğlan Estirir (Akseki)

Estirir oğlan estirir

(aman da yavrum da estirir)

Üç toptan şalvar kestirir

Güççük kız büyüğünü bastırır

Hadi leyla’ın gönlün şen olsun

Olsun da badeler dolsun

Bahçede erik dalları

Fırladı atın nalları

Senden ummazdım böyle dilleri

Hadi Leyla’ın gönlün şen olsun

Olsun da badeler dolsun

Garanfil ekdim yalıya

Bitmedi döndü çalıya

Ben varmam senin gibi deliye

Hadi leyla’ın gönlün şen olsun

Olsun da badeler dolsun

(Kaynak Kişi: Ali ÇATLI, Derleyen: Durmuş YAZICIOĞLU).

2.24.1.Temel Söz Varlığı

2.24.1.1. Sayı Adları

üç: “*Üç toptan şalvar kestirir.*”

2.24.1.2.Hayvan Adları

at: at+ı+n: “*Fırladı atın nalları.*”

2.24.1.3. Bitki Adları

erik: “*Bahçede erik dalları.*”

erik: Kök.: -. Uyğ.: “tülüg erüknüñ kasıkın”; “sarğ erük”. Xak.: “erük”; “kara erük”. Çağ.: “ürük”. Erük. Uygur Türkçesinde “tülüg erüknüñ kasıkın”; “sarğ erük uruğı”; “erük “wası”; “tülüg erük”. Karahanlı Türkçesinde “erük”; “kara: erük”; “sa:ruğ erük”. Çağatay Türkçesinde “ürük” olarak kullanılmıştır.(Clauson, 1972: 222).; 1.Gülgillerden beyaz çiçekli bir ağaç. 2. Bu ağacın kabuğu ince, çeşitli renklerde, mayhoş veya tatlı, eti sulu, tek ve sert çekirdekli yemiştir. (TDK, 2005: 644).; erük: 1.kayısı. 2. Erik. (Derleme Sözl., 2009, c.3: 1778).; Âlû: 1. Erik, şeft-âlû. (Devellioğlu, 2007: 29).; Erük: Şeftali, kaysı, erik gibi meyvalara verilen genel ad. (DLT, 1991: 193).; {}(Tar. Sözl.,1995).; Maruf meyve ki ecnâsı olup ekseri ekşidir, iccâs, âlû. (Sami, 2015: 315).

Garanfil (Ar.): “*Garanfil ekdim yalıya.*”

çalı: “*Bitmedi döndü çalıya.*”

çalı+ya: Böğürtlen, ahududu gibi küçük, dalları dibinden çatallanan ve sapsız odunsu bitki. (TDK, 2005: 386).; Nebât: Topraktan biten, çıkan her türlü şey bitki. (Devellioğlu, 2007: 814).; Ağaç ile ot arasında ve ekseriya dikenli nebat. (Sami, 2015: 194).

2.24.1.4. Ölçü Adları

top: “*Üç toptan şalvar kestirir.*”

top+tan: 1. Birçok spor oyununda kullanılan türlü büyüklükte genellikle kauçuktan yapılmış yuvarlak nesne. 2. Bazı aletlerde bulunan toparlağımsı parça. 3. Kumaş, kâğıt gibi şeylerin belli miktardaki bağı, ferde. 4. Kumaş, kâğıt vb. şeylerin düzenli bir yığın duruuna getirilmiş bağ. 5. Yuvarlak biçiminde olan toparlak. 6. Tamamen, bütünüyle. 7. Homoseksüel erkek. 8. Gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silah. (TDK, 2005: 1990).; 1.Bütün, büsbütün. 2. Küme, topluluk. (Tar. Sözl.,1995: 210).; 1.Toplanıp yuvarlak olmuş şey, küre, gûy. 2. Katlanıp bağlanmış ve bir denk ya deste ve bağ haline konmuş kumaş vesaire. 3. Barut ve gülle ile doldurulup atılan maruf büyük silâh. (Sami, 2015: 1251).

2.24.1.5.Yabancı Adlar

Şalvar (<Far. şelvâr): “*Üç toptan şalvar kestirir.*”

Genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan geniş bir tür pantolon (TDK, 2005:1846).; Şelvâr: Şalvar. (Devellioğlu, 2007: 988).; Ton: Elbise. (DLT, 1991: 638).; Ekseri yünlü kumaştan ve kadınlarda bazen ipekten geniş üst donu. (Sami, 2015: 1126).

Dîvân’da, şalvarın adı ve uçkurluğu dışında ne şekli ve ne de çeşitli şekilleri hakkında bilgi vardır. Kaşgarlı’nın bildirdiğine göre Türkler şalvara “üm” diyorlardı. Şalvar “tawran”

denilen ve sapan kolu gibi bir araya getirilerek örülmüş ipliklerden yapılan sağlam bir uçkurla bele bağlanıyordu. Bu uçkurun takıldığı şalvar uçkurluğunda da “tizme” deniliyordu. (Genç, 1997: 185).

bade: “*Olsun da badeler dolsun.*”

bade+ler (<Far. bāde): Şarap, içki (TDK, 2005:174).; 1.şarap, içki. 2. Allah sevgisi. 3. Halk hikayelerinde Hızır’ın kahramanlara ve bazı saz şairlerine rüyalarında sunduğu içki (Devellioğlu, 2007: 62).; (Sami, 2015: 94): Şarap, hamr, mey, sahbâ.

nal: “*Fırladı atın nalları.*”

nal+ları (<Ar. na`l): At, eşek, öküz vb. yük hayvanlarının tırnaklarına çakılan, ayağın şekline uygun demir parçası. (TDK, 2005:1453).; 1. Ayakkabı, pabuç. 2. Nal. 3. Oturacak yerlerin en aşağısı. (Devellioğlu, 2007: 803).; 1.Ayakkabı. 2. At ve ona mümasil hayvanatın ayağına mihlanan demir, takav. (Sami, 2015: 910).

yalı: “*Garanfil ekdim yalıya.*”

yalı+y+a (Yun.): 1. Sahil. 2. Su kıyısında yapılmış, büyük, görkemli ev. (TDK, 2005:2116).; Sâhil, deniz, nehir, göl kenarı, yalı, kıyı. (Devellioğlu, 2007: 912) 1. Deniz veya ırmak kenarı, kıyı, sahil, leb-i derya. 2. Deniz veya ırmak kenarındaki yazlıkhane, sahil sayfiyyesi, sâhilhâne. (Sami, 2015: 1321).

2.24.1.6. Eylemler

es-: “*Estirir oğlan estirir (aman da yavrum da estirir).*”

kes-: “*Üç toptan şalvar kestirir.*”

kes-tir-ir: Kök.: -. Uyğ.: “kılıç üze kesermen”; “edgü kişiler yolın kese”. Xak.: “ol yığa:ç kesdi”. Çağ.: “kes-.” Kuzey Batı dillerinde Kumuk Türkçesinde “ges-“ olarak kullanılmıştır. Uygur Türkçesinde “kılıç üze kesermen”; “edgü kişiler yolın kese katığlanur”; “kes-“. Karahanlı Türkçesinde “ol yığa:ç kesdi”; “kesmesüni keseyin tılım”; “anın cawabın kese”; “kes-“. Çağatay Türkeşinde “kes-“. Harezmi Türkçesinde “kes-“ olarak kullanılmıştır. (Clauson,1972:748).; 1.Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak. 2. Dibinden ayırmak. 3. Düzgün parçalara ayırmak. 4. Kesici bir araçla yaralamak. 5. Ucunu almak. 6. Hayvanın başını gövdesinden ayırmak, boğazlamak. 7. Son vermek, gidermek. 8. Ara vermek. 9. Bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek. 10. Akımı durdurmak. 11. Belirtmek, kararlaştırmak. 12. Verilecek şeyin bir bölümünü alı koyup vermemek. 13. Para basmak. 14. Azaltmak, güçleştirmek. 15. İskambil kâğıtlarında destenin üzerinden bir bölümünü kaldırıp öte yana koymak. 16. Geçiş önlemek. 17. Susmak. 18. Hasta organı ameliyatla almak. 19. Bölmek, ayırmak. 20. Yazıyı, filmi kısaltmak. 21. Uydurmak, yalan

söylemek. 22. Rüzgâr, soğuk vb. çok etkili olmak. 23. Birini yermek, kötölemek. 24. Karşı cinsten birisini sürekli olarak süzmek, dikkatli bir biçimde bakmak. 25. Oyuncuyu takım kadrosunu almamak. (TDK, 2005: 1146).; (Türküdeki anlamı içermemektedir.) (Derleme Sözl., 2009: 553).; Kat': 1. Kesme, kesilme, biçme. 2. Halletme, karar verme, sona erdirmeye, bitirme. (Devellioğlu, 2007: 494).; Kes: Kesmek. (DLT, 1991: 305).; 1 Kesin sonuca bağlamak. 2. Bir bedel üzerinde uyuşmak. 3. Ayırmak, uzaklaştırmak, koparmak. (Tar. Sözl., 1995:135).; 1. Bir âlet-i katia ile ayırmak kat etmek. 2. Biçmek. 3. Durdurmak, dinlendirmek, geçirmek. 4. Aralık vermek, fasıla vermek. 5. Kararlaştırmak, karar vermek, hükmetmek, katiyen beyan etmek, tayin eylemek. 6. Kaldırmak, ref' etmek, yok eylemek. 7. Boğazlamak, zebh etmek. 8. Kılıçla ve diğer alet-i kâtî'a ile katil veya idam etmek. 9. Yonmak. 10. Enemek, iğdiş etmek, ihsâ eylemek. 11. Paralamak. 12. Tayin ve tahsis etmek. 13. Tenzil etmek, tediyye olunacak bir meblâğın bir miktarını alıkoymak. 14. Tutmak, çıkmak, mal olmak. 15. Taklit etmek, eğlenmek, maskaraya almak. (Sami, 2015: 636).

bastır-: “*Güççük kız büyüğünü bastırır.*”

bas-tır-ır: 1. Basma işini yaptırmak. 2. Zararlı bir olayı önlemek. 3. Durdurmak. 4. Üstünlüğünü göstermek. 5. Bir kumaşın kenarını kıvrıp dikmek. 6. Gidermek. 7. Cevabı hemen yetiştirmek. 8. Ansızın birinin yanına gitmek. 9. Birdenbire gerçekleşmek ve pek çok etki göstermek. 10. Baskı yapmak, üzerine iyice düşmek. 11. Kümes hayvanlarını kuluçkaya yatırmak. (TDK, 2005:207).; Bastur-: Bastırmak; bağlamayı ve bastırmayı emretmek; bastırılmak. (DLT, 1991: 72).; 1.Bilvasıta basmak, ezdirmek. 2. Bilvasıta basmak, tabettirmek. 3. Söndürmek, itfa etmek. 4. Galebe çalmak, geçmek, tefevvuk etmek. 5. Ört bas etmek, saklamak, meskûtün, anı, geçirmek. (Sami, 2015: 108).

fır-la-: “*Fırladı atın nalları.*”

fır+la-dı: 1.Hızla, birdenbire bulunduğu yerden çıkmak, ayrılmak. 2. Yerinden oynayıp ileriye doğru çıkıntı yapmak. 3. Fiyatı birdenbire yükselmek. (TDK, 2005: 697).; {} (Derleme Sözl., 2009).; {} (Tar. Sözl.,1995).; 1.Yerden yere uçan kuş gibi fır diye ses çıkararak atılmak, sıçramak. 2. Bir şeyin bir kenarı kırılıp, sıçramak. 3. Fiyatı artmak, çıkmak, terakki etmek. (Sami, 2015: 351).

dön- : “*Bitmedi döndü çalıya.*”

tön-dü: Kök.: Uyğ.: Xak.: “ol evine tö:ndi”. Tö:n- köküdür. Kuzey Batı dillerinde Karakalpak Türkçesinde; Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde, Osmanlıcada “dön-“ şeklinde kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesinde “ol evine tö:ndi”. Kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 515).; 1. Kendi eksenini üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek. 2. Geri gelmek, geri gitmek. 3. Yönelmek. 4. Sapmak. 5. Bir şeyi andıracak duruma girmek,

benzemek. 6. Sınıfta kalmak. 7. Durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak, benzemek. 8. Belirli bir yerde dolaşmak. 9. Kendini bir yandan bir yana çevirmek. 10. Yönetilmek, düzene konulmak, çekip çevrilmek. 11. Söz konusu etmek, hatırlamak. 12. Bırakılan bir konu veya işe başlamak. 13. Hile ile, gizlice yapılmak. 14. İnanç din veya düşüncesini değiştirmek. (TDK, 2005: 567).; Devre: 1. Dönüş, dönme. 2. Bir şeyin fir dolayı etrafı kenarı. 3. Birkaç yıldan meydana gelen zaman süresi, dönem. (Devellioğlu, 2007: 182).; Tön-: Dönmek. (DLT, 1991: 645) .; 1. Değişmek, bozulmak, bir halden başka bir hale geçmek. 2. Vazgeçmek, feragat etmek. 3. Benzemek. 4. Tercüme olunmak, naklölünmek (Tar. Söz., 1995: 72).; 1. Kendi mihveri üzerine veya bir merkez etrafına hareekt-i devriyye etmek, devreylemek. 2. Arkaya doğru geri gelmek, avdet etmek. 3. Değişmek, dîgergûn olmak, tahavvül ve tagayyür etmek. 4. Eski dinini bırakıp diğer bir dinle tedeyyün etmek. 5. Caymak, nükûl etmek, sözünü ve ahdini tutmamak. 6. Birini terk edip tarafgirliğinden çıkmak. 7. Bir hâl kesbetmek, benzemek, bir harekette bulunmak. (Sami, 2015: 275).

um-: “Senden ummazdım böyle dilleri.”

um-maz+dı+m: Kök.: Uyğ.: Xak: “ol menden ne:n umdı”; “umup xayrıdın”. Çağ.:-. Güney Batı dillerinde Osmanlıcada fonetik benzerlikler vardır. “umıd” şeklindedir. Karahanlı Türkçesinde “ol menden ne:ñ umdı”; umup xayrıdın”; “senin rahmatıñ umar men oñ-a”; “ayağam katıksız sürür”. Şeklinde kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 155).; 1.Bir şeyin olması istemek, beklemek. 2. Sanmak, tahmin etmek. (TDK, 2005: 2034).; Me’mûl: 1. Emel edinilen, ümit olunan, umulan beklenilen, 2. Ümit, umut . (Devellioğlu, 2007: 611).; Um-: Ummak. (DLT, 1991: 693).; Beklemek, temenni etmek. (Tar. Söz.,1995: 219) 1. Ümit etmek, emelinde bulunmak, memul etmek. 2. Beklemek intizarında bulunmak. 3. İnanmak, zannetmek. (Sami, 2015: 1275).

2.24.1.7. Soyut Adlar

güççük: “Güççük kız büyüğünü bastırır.”

küç/güç+cü+k: 1. Boyutları, benzerlerininin den daha ufak olan, büyük karşıtı. 2. Yaşı daha az olan. 3. Niceliği az olan. 4. Niteliği aşağı olan, bayağı. 5. Geri aşamada. 6. Değersiz, önemsiz. 7. Büyümesini, gelişmesini, henüz tamamlamamış olan, 8. Kısık, parlak olmayan. 9. Yaşça küçük olan kimse, çocuk. 10. Yaş, makam, rütbe, derece bakımından daha aşağı olan kimse. 11. Küçük abdest. (TDK, 2005: 1277).; (giçik, güccücek, güccücük, güccüz, güccücük, güccümen, güccümenik, güççük (1), güççücüm, güççük (1), güdümen) Küçük, ufak (Derleme Söz., 2009, c.3: 2207).; Hurd: 1. Küçük, ufak. 2. Kırık. 3. Ehemmiyetsiz (Devellioğlu, 2007: 383).; Kiçük: Küçük. (DLT, 1991: 328).; {}(Tar. Söz.,1995:); 1.Cisim ve

hacmi veya vüsat ve mesafesi az olan sagır, ufak, hurd. 2. Ehemmiyetsiz, değersiz, hakir. 3. Yaşı az, genç. (Sami, 2015: 703).

böyük: “*Güçlük kız büyüğünü bastırır.*”

böyü-k+ü+nü: Kök.: “tokuz oğuz etiğ yağı: ermiş bedük ermiş”. Uyğ.: “küçlög bedük bolur”; “kap kara uluğ bedük tağ teg”. Xak.: “bedük”; “bedük tevey”. Çağ.: “beyik”. Bedük. Kuzey Doğu dillerinde “pedik/pi:k/müzük”; Kuzeyin merkez dilinde ve Kuzey Batı dillerinde “biyik”; Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde “böyük”; Osmnalıca “büyük”. Köktürkçede “tokuz oğuz etiğ yağı: ermiş bedük ermiş”. Uygur Türkçesinde “küçlög bedük bolur”; “kap kara uluğ bedük tağ teg”; “bay bedük bayağut erdi”. Karahanlı Türkçesinde “bedük”; “bedük tevey”; “bedük bir biçekig”; “atı bedük”. Çağatay Türkçesinde “beyik”. Harezmi Türkçesinde “bedük, bedik” şekilde kullanılmıştır (Clauson, 1972: 302).; 1. Boyutları benzerlerinden daha fazla olan, küçük karşıtı. 2. Çok, ortalamayı aşan. 3. Niceliği çok olan. 4. Üstün niteliği olan. 5. Yetişkin, belli bir yaşa gelmiş. 6. Önemli. (TDK, 2005: 337).; (böyüh, böyüh, böyyük) Büyük (Derleme Sözl., 2009,c.1: 773).; Kebîr: 1. Büyük, ulu. 2. Yaşça büyük yaşlı. 3. Çocukluktan çıkmış genç. (Devellioğlu, 2015: 500).; Bedhük: Büyük (DLT, 1991: 78).; {} (Tar. Sözl.,1995:).; Hacmi çok yer tutan tül ve arzı ve irtifai çok olan, küçük zıddı, iri, ulu, kebir, azîm, cesim, zahm, büzürg, mih. 2. Kadri yüksek, kuvvet ve iktidarı çok, celîl, âlî, fahîm, refî. 3. Yaşlı, koca, kebir, müsin. 4. Geniş, vasi, bol. 5. Çok kesir, vâfir, bol. 6. Kuvvetli, şiddetli, kavi, şedit. 7. Kalabalıklı, cemiyetli, kesretli, tantanalı, debdebeli. (Sami, 2015: 162).

2.24.1.8. Zamirler

ben: “*Ben varmam senin gibi deliye.*”

sen: sen+den: “*Senden ummazdım böyle dilleri.*”

2.24.1.9. Edatlar/ Bağlaçlar

gibi: “*Ben varmam senin gibi deliye.*”

-de/-da: “*Olsun da badeler dolsun.*” “*Estirir oğlan estirir(aman da yavrum da estirir).*”

2.24.1.10. Kalıp Sözcükler

gönlü şen ol-: kö-n-ü-l+ü şen ol-sun: “*Hadi leyla'm gönlün şen olsun.*”

2.24.1.11.Doldurma Sözcükler

aman: “*Estirir oğlan estirir (aman da yavrum da estirir).*”

2.25.Evlerinin Önü İğde Dalları (Korkuteli)

Evlerinin önü iğne dalları	Evlerinin önü iğde çiçeği
Dal boynunu eğmiş hakka yalvarı	Boyac' oğlu nerde buldun böyle köçeği
Ayağına geymiş mavi şalvarı	Başına takınmış elvan çiçeği
A kız derdin derdin derdin demeyon bana	A kız derdin derdin derdin demeyon bana
Muskalar mı yazdırayım tombulum sana	Muskalar mı yazdırayım tombulun sana

(Kaynak Kişi: Mehmet UYSAL, Derleyen: Ankara Devlet Konservatuvarı).

2.25.1.Temel Söz Varlığı

2.25.1.1. Organ Adları

ayak: adak+ı+n+a: “*Ayağına geymiş mavi şalvarı.*” (Bkz. “A Kızım Sana Potin Alayım Mı?” s. 32).

baş: baş+ı+n+a: “*Başına takınmış elvan çiçeği .*” (Bkz. Aşamadım Hacı Hasan Belini” s. 83).

2.25.1.2. Renk Adları

mavi: “*Ayağına geymiş mavi şalvarı.*”

Mavi (<Ar. mā`ī): 1. Yeşil ile menekşe rengi arasında bir renk, bulutsuz gökyüzünün rengi. 2. Bu renkte olan. (TDK, 2005: 1354).; Kebûd: gök rengi, mavi. (Devellioğlu, 2007: 500).; Gök rengi, gök renk, lacivert. (DLT, 1991: 356).; Gök: 1. Mavi. 2. Yeşil (Tar. Söz., 1995: 96).; Su renginden, gök, azrak, kebûd. (Sami, 2015: 761).

elvan: “*Başına takınmış elvan çiçeği.*”

Elvan (Ar.): 1. Renkler, çeşitler. 2. Rengârenk, alacalı (Devellioğlu, 2007: 216).; (Sami, 2015: 305): Birkaç renkli bir gül, rengârenk, alacalı.

2.25.1.3. Bitki Adları

iğde: “*Evlerinin önü iğde çiçeği.*”

1. İğdegillerden, kokulu, sarı çiçekleri olan, çalı biçiminde bir ağaç. 2. Bu ağacın zeytin biçiminde kabuğu kırmızıya çalan sarı renkte, beyaz unlu, tadı mayhoş yemişi. (TDK, 2005: 939).; Ekşi pistenek ağacı ve meyve ve çiçeği, gabîra, sined. (Sami, 2015: 496).

çiçek: çiçek+i < çiçek+i: “*Başına takınmış elvan çiçeği.*”

dal: tal+lar+ı: “*Evlerinin önü iğne dalları.*” “*Dal boynunu eğmiş hakka yalvarı.*”

2.25.1.4. Yer- Yön Adları

ön: öñ+ü: “*Evlerinin önü iğne dalları.*”

ev: eb/ew/ev+ler+i+nin: “*Evlerinin önü iğne dalları.*”

2.25.1.5. Kişi Adları

Boyac’oğlu: “*Boyac’oğlu nerde buldun böyle köçeği.*”

2.25.1.6. Kalıp Sözcükler

boyun eğ-: bod/boy(u)n+u+nu e-ğ-miş: “*Dal boynunu eğmiş hakka yalvarı.*”

başına tak-: baş+ı+n+a tak-ın- mış: “*Başına takınmış elvan çiçeği.*”

2.25.1.7. Tekrar Sözcükler

derdin derdin: Ar. dert+i+n: “*A gız derdin derdin derdin demeyon bana.*”

2.25.1.8. Yabancı Adlar

hakk: “*Dal boynunu eğmiş hakka yalvarı.*”

hakk+a (Ar.): Tanrı. (TDK, 2005: 830).; 1.Allah, Tanrı. 2. Doğruluk ve insaf. 3. Bir insana ait olan şey. 4. Dâvâ ve iddiâda hakikate uygunluk, doğruluk. 5. Geçmiş, harcanmış emek. 6. Pay, hisse. 7. Doğru gerçek. 8.lâyık, münasip (Devellioğlu, 2015: 314).;–Çalap: Allahu Taâla. (Tar. Sözü, 1995: 105).

muska: “*Muskalar mı yazdırayım tombulum sana.*”

muska+lar (<Ar. nusha): 1. İçinde dini ve büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne, yazılı kâğıt, hamaylı. (TDK, 2005: 1422).; (Türküdeki anlamı içermemektedir.) (Derleme Sözü, 2009).; Nüşadan galat. (Sami, 2015: 838).

mavi: “*Ayağına geymiş mavi şalvarı.*”

Mavi (<Ar. mā`ī): 1. Yeşil ile menekşe rengi arasında bir renk, bulutsuz gökyüzünün rengi. 2. Bu renkte olan. (TDK, 2005: 1354).; Kebûd: gök rengi, mavi. (Devellioğlu, 2013: 500).; Gök rengi, gök renk, lacivert. (DLT, 1991: 356).; Gök: 1. Mavi. 2. Yeşil (Tar. Sözü, 1995: 96).; Su renginden, gök, azrak, kebûd. (Sami, 2015: 761).

elvan: “*Başına takınmış elvan çiçeği.*”

Elvan (Ar.): 1. Renkler, çeşitler. 2. Rengârenk, alacalı (Devellioğlu, 2007: 216).; (Sami, 2015: 305): Birkaç renkli bir gül, rengârenk, alacalı.

2.25.1.9. Edatlar

böyle: bu+ö-y+le: “*Boyac’oğlu nerde buldun böyle köçeği.*”

mı/-mi: “*Muskalar mı yazdırayım tombulum sana.*”

2.25.1.10.Eylemler

yalvar-: “*Dal boynunu eğmiş hakka yalvarı.*”

yalbar-/ yalwar-/ yalvar-ı: Kök.: “kuzğu:n savı: tenrü: gerü: yalvarur”. Uyğ.: “tümen tümen yalvardı”. Xak.: “yalvarur”; “yalvara”. Çağ.: “yalbar-.”. “Dilenmek, yalvarmak, dua etmek” anlamları vardır. İlk değişiklikler Güney merkez dillerinde meydana gelmiştir. -v- kullanımı vardır burada. Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde, Osmanlıcada, -b- kullanımı görülmüştür. Köktürkçede “kuzğu:n savı: teñri:gerü: yalvaru:r”. Uygur Türkçesinde “tümen tümen yalvardı”; “teñri yaruk küçlüğ bilgeke yalvarar biz”. Karahanlı Türkçesinde “ol maña: yalvardı.”; “yalvarur”; “yalvara”. Çağatay Türkçesinde “yalbar-“. Harezmi Türkçesinde “yalbar-“ olarak kullanılmıştır. Bu sözcükte -v-> -b- değişimi görülmektedir (Clauson, 1972: 920).; Birinden ısrarla, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek (TDK, 2005: 2119).; Niyâz: 1. Yalvarma, yakarma. 2. Duâ. 3.bazı tarikatlarda küçüğün karşı olan selâm, saygı ve duâsı. 4. İhtiyaç, muhtaçlık (Devellioğlu, 2007: 842).; Yalwar-: Yalvarmak, dileğinin yapılmasını istemek (DLT, 1991: 737).; yalvarı mısın? : Yalvarır mısın? (Tar. Söz., 1995: 232).; Müstemendâne rica ve niyaz etmek, kemâl-i temellukla rica etmek. (Sami, 2015: 1322).

gey-(giy-): “*Ayağına geymiş mavi şalvarı.*”

ked-/ key-miş: Kök.: “munça ariğ ton kedmisin”. Uyğ.: “ariğ ton kedip”. Xak.: “to:nın ketti”; “kedti”. Çağ.: “key-.” ke:d- köküdür. Kuzey Doğu dillerinde ve Güney doğu dillerinde “kiy-“; Kuzey Batı dillerinde Karakalpak, Nogay’da “kiy-“, Kumuk “giy-“ şeklinde kullanılmıştır. Köktürkçede “munça ariğ ton kedmisin”. Uygur Türkçesinde “yarık kedip”; “ariğ ton kedip”. Karahanlı Türkçesinde “to:nın ketti”; “kedti”; “er to:n kedti”; “kök al kedip”; “key-“; “kiy-“. Çağatay Türkçesinde “key-“. Harezmi Türkçesinde “ked-/kéd/key- şeklinde kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 700).; 1. Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna götürmek. 2. Ağır söz veya hakareti, küçültücü davranışı ses çıkarmadan dinlemek. (TDK, 2005: 765).; Kedh-: Giymek. (DLT, 1991: 292).; Geymek: 1. Takınmak, takmak. 2. Kuşanmak. 3. Giymek, giyinmek. (Tar. Söz., 1995: 93).; 1. (elbise vesaireyi) bedene geçirmek, bedenine üzerine almak, iktisâ etmek. 2. Üzerine almak, alınmak. (Sami, 2015: 391).

de-: ti/-te/-de-meyin: “*A kız derdin derdin derdin demeyon bana.*”

yaz-: yaz-dır-(a)yım: “*Muskalar mı yazdırayım tombulum sana.*”

bul-: bul-dun: “*Boyac ’oğlu nerde buldun böyle köçeği.*”

tak-: tak-ı-n-mış: “*Başına takınmış elvan çiçeği.*”

2.25.1.11.Kültür Sözcükleri

köçek: “*Boyac ’oğlu nerde buldun böyle köçeği.*”

kö-ç-e-k+i 1. Kadın kılığına girip oynayan erkek. 2. Ağırbaşlı davranışları olmayan kimse. (TDK, 2005: 1227).; Köşek: Deve yavrusu. (Tar. Söz., 1995: 147).; 1. Küçük şey, yavru, genç, civelek. 2. Deve yavrusu. 3. Bî-edebâne birtakım vaziyetlerle oynayarak raks eden oğlan. (Sami, 2015: 680).

Şalvar (Far.): şalvar+ı: “*Ayağına geymiş mavi şalvarı.*”

2.26.Fesliyenin Bir Budağı Mavidir (Korkuteli)

Fesliyenin bir budağı mavidir (aman)

Sen gidersen (aman) beni kimler avudur (palazım)

Fesliyenin içinde buldum fesimi

Kafeslerde (aman) işitirler sesini (palazım)

(Kaynak Kişi: Mehmet ŞİRİN, Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN).

2.26.1.Temel Söz Varlığı

2.26.1.1. Renk Adları

mavi: mavi+dir (Ar.): “*Fesliyenin bir budağı mavidir (aman).*” (Bkz. “Evlerinin Önü İğde Dalları” s. 193).

2.26.1.2. Bitki Adları

Fesliyen: “*Fesliyenin bir budağı mavidir (aman).*”

fesliyen+i+n (Yun.): Ballıbabagillerden Akdeniz ülkelerinde yetişen yaprakları güzel kokulu beyaz veya pembe çiçekli bir yıllık ve otsu bir süs bitkisi, reyhan (TDK, 2005: 692).; Reyhân: 1. Fesleğen. 2. Kadın adı. (Devellioğlu, 2007: 890).; Reyhan denilen güzel kokulu ot ki saksılarda yetiştirilir. (Sami, 2015: 347).

budak: “*Fesliyenin bir budağı mavidir (aman).*”

budak+ı: (TDK, 2005:318): 1. Ağacın dal olacak sürgünü. 2. Dal. 3. Dalın gövde içindeki başlangıç yeri olan ve tahtalarda görülen yuvarlak, koyuca renkte sert bölüm. (Devellioğlu, 2007: 295): Gusn: Ağaç dalı, budak.; (DLT, 1991: 120): Butak: Budak, dal.;

(Tar. Sözl., 1995: 39): 1. Dal. 2. Şube, teferruat.; (Sami, 2015: 151): 1. İnce ve küçük dal, gusn, şâh. 2. Ağaçta ve tahtada budak eseri, gözü, ukde.

2.26.1.3. Hayvan Adları

palaz: **palaz+ım:** “*Sen gidersen (aman) beni kimler avudur (palazım).*” (Bkz. “Birini Yavru Birini” s. 128).

2.26.1.4. Sayı Adları

bir: “*Fesliyenin bir budağı mavidir (aman).*” (Bkz. “Adilemin Üç Boncuklu Hasırı” s. 45).

2.26.1.5. Eylemler

avut- : “*Sen gidersen (aman) beni kimler avudur (palazım).*”

a*v+/aw+/av+ı-t-ur: Kök.: Uyğ.: Xak.: “seve baktı erse sen özni avıt”. Çağ.: “avıt-/avut-.” avı:- köküdür. Kuzey Doğu dillerinde Teleut “u:t-“; Tuva a:d-/a:t-; Kuzey Batı dillerinde Karaim “uwut-“, “uvıt-“. Karahanlı Türkçesinde “seve baktı erse sen özni avıt”; “yok erse miñ edgün avıtguvkerek”. Çağatay Türkçesinde “avıt-.” Harezmi Türkçesinde “avıt-/avut- olarak kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 7).; 1. Bir kimsenin acısını veya sıkıntısını yatıştırmak, teselli etmek, oyalamak. (TDK, 2005: 151).; Avıt-: Avutmak. (Tar. Sözl., 1995: 17).; 1. Eğlendirip oyalamak. 2. Tehir ve tavikle aldatmak, iğfâl etmek. 2. (çocuğu) sıçratarak susturmak, teskin etmek. (Sami, 2015: 82).

bul-: **bul-du+m:** “*Fesliyenin içinde buldum fesimi.*”

git-: **git-er+(i)sen:** “*Sen gidersen (aman) beni kimler avudur (palazım).*”

işit-: “*Kafeslerde (aman) işitirler sesini (palazım).*”

eş-i-t-ir+ler: Kök.: “savınım tüketi eş:dgil”. Uyğ.: “eşidte:çi tınlığla:r”. Xak.: “kulak eşitse”. Çağ.: “eşit-.” eşid- köküdür. Güney Batı dillerinde Osmanlıcada “işidil-“, Türkmen Türkçesinde “eşidil-“. Kuzey Doğu dillerinde genellikle eş-/és- ya da eşt-/ést- . Köktürkçede “savınım tüketi eş:dgil”; “eşidteçi:mi:z “; “kulkakın eşidip”. Uygur Türkçesinde “eşéd-; eşidte:çi tınlığla:r”; “beğniñ catikin eşidgeli”; “eşitip”. Karahanlı Türkçesinde “kulak eşitse”; “eşit/eşitgil”; “eşit”. Çağatay Türkçesinde “eşit-“. Harezmi Türkçesinde “eşid-“ kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 257). 1. Kulakla algılamak, duymak. 2. Haber almak. 3. Kendisine söylenilmek. (TDK, 2005: 997).; Sem’r: 1. İşitme, işitiş. 2. Dinleme, kulak verme. 3. Kulak. (Devellioğlu, 2007: 934).; Eşit-: İşitmek. (DLT, 1991: 198).; İşidü durmak: İşitmekte bulunmak, sürekli işitmek. İşitmeze urmak: duymuyormuş gibi davranmak (Tar. Sözl., 1995:

119).; 1. Duymak, kulakla hissetmek, sem', istimâ' eylemek. 2. Haber almak, istihbar etmek. 3. Dinlemek, kulak asmak. (Sami, 2015: 547-548).

2.26.1.6. Yer- Yön Adları

iç: iç+i+n+de: “*Fesliyenin içinde buldum fesimi.*”

2.26.1.7. Zamirler

ben: ben+i: “*Sen gidersen (aman) beni kimler avudur (palazım).*”

sen: “*Sen gidersen (aman) beni kimler avudur (palazım).*”

2.26.1.8. Yabancı Adlar

kafes: “*Kafeslerde (aman) işitirler sesini (palazım).*”

kafes+ler+de (Ar.): 1. Hayvanlar için aralıklı tel, metal veya ağaç çubuklardan yapılmış taşınabilir bölme. 2. Vahşi hayvanlar için demir çubuklarla yapılmış taşınabilir bölme. 3. Çapraz çubuklarla ve aralıklı olarak yapılmış pencerelere takılmış siper. 4. Ahşap yapıların direk ve çatmalardan oluşan kaplama tahtaları dışında kalan iskeleti. 5. Hapishane. 6. Cami, tekke vb. yerlerde kadınlara ayrılan yer. (TDK, 2005: 1032).; 1. Kafes. 2. Hapishane (Devellioğlu, 2007: 480).; 1. Tel veya demir çubuktan yahut tahta pervazlarından mamul mahfaza ki rüyete ve havanın işlemesine mani olmaksızın hasr u habse alet olur. 2. İnce tahta çıtalarından yapılip harem pencerelerine takılan siper ki dahilden harice bakmaya pek mani olmadığı halde hariçten dahile bakılmayı men eder. 3. Tahta binanın kaplama tahtalarıyla sıvası daha geçirilmeyip yahut çıkarılıp yalnız direklerden ibaret taslağı. 4. Tekke ve cami gibi yerlerde kadınlara mahsus mahal ki kafesle ayrılmış olur. (Sami, 2015: 569).

2.27. Gar mı da Yağmış Şu Yaylanın Düzüne (Korkuteli)

Gar mı (da) yağmış şu yaylanın düzüne (aman Allah düzüne)

Gurşun da yemiş Sülü(de) Zeybek gözüne(aman Allah gözüme)

Uyma(da) dedim uydu (da) eller sözüne(aman Allah sözüne)

Gıyma (da) dedim gıydın(da) datlı canına (aman Allah canına)

Ah çıkabilsem şu yaylanın başına (aman Allah başına)

Gurşun(da) yemiş Sülü(de)Zeybek gaşına(aman Allah gaşına)

Şu gençlikte neler geldi başına(aman Allah başıma)

Gıyma (da) dedim gıydın (da) datlı canına (aman Allah canına)

(Kaynak Kişi: Hisarlı Ahmet, Derleyen: Yücel PAŞMAKÇI).

2.27.1. Temel Söz Varlığı

2.27.1.1. Organ Adları

göz: kö-z+ü+ne: “*Gurşun da yemiş sülü(de) zeybek gözüne(aman Allah gözüme).*”
(Bkz. “Akçeşme’den Sular İçtim” s. 54).

kaş: kaş+ı+na: “*Gurşun(da) yemiş sülü(de) zeybek gaşına (aman Allah gaşına).*”
(Bkz. “Cezayir’in Yüksek Olur Evleri” s. 134).

2.27.1.2. Yer- Mekân Adları

yaıla: ya-y-(ı)-l-a+nın: “*Gar mı (da) yağmış şu yaylanın düzüne (aman Allah düzüne)*” “*Ah çıkabilsem şu yaylanın başına (aman Allah başına).*”

2.27.1.3. Tabiat- Doğa- Maden Adları

kar: “*Gar mı (da) yağmış şu yaylanın düzüne (aman Allah düzüne).*”

Türk mitolojisinde kar; önemli bir motiftir. Esli Türklerde kar, saflığın ve temizliğin ifadesidir. Kar, kuzeyin ve güneş görmeyen yerlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Buna eski Türk atasözlerinde de rastlayabiliyoruz. Türklerde tipi ise karın kızgınlığı olarak ifade edilir. Türkler karı, bulutlardan ayrı düşünmemiştir. Onlar karın bulutlar tarafından getirilip saçıldığını çok iyi biliyorlardı. Karla beraber toplumun başına yeni bir iş de açılıyor ve herkes karı temizlemeye koyuluyordu. (Ögel, 2014: 740-741).

kurşun: “*Gurşun da yemiş sülü(de) zeybek gözüne (aman Allah gözüme).*”

2.27.1.4. Kişi Adları

sülü: “*Gurşun da yemiş sülü(de) zeybek gözüne (aman Allah gözüme).*”

2.27.1.5. Kalıp Sözcükler

tatlı can: dat/tat+lı can+ı+na: “*Gıyma (da) dedim gıydım(da) tatlı canına (aman Allah canına).*”

el sözü: el+ler söz+ü+ne: “*Uyma(da) dedm uydu (da) eller sözüne (aman Allah sözüne).*”

kurşun ye-: “*Gurşun da yemiş sülü(de) zeybek gözüne (aman Allah gözüme).*”

el sözüne uy-: el+ler söz+ü+ne u-d-ı-ma: “*Uyma(da) dedm uydu (da) eller sözüne (aman Allah sözüne).*”

tatlı canına kıy-: “*Gıyma (da) dedim gıydım(da) tatlı canına (aman Allah canına).*”

başına gel-: baş+ı+na kel-di: “*Şu gençlikte neler geldi başına (aman Allah başıma).*”

başına çık-: baş+ı+na çık-(a)bil-se+m: “*Ah çıkabilsem şu yaylanın başına (aman Allah başına).*”

2.27.1.6. Soyut Adlar

Allah (Ar.): “*Uyma(da) dedim uydu (da) eller sözüne (aman Allah sözüne).*” “*Şu gençlikte neler geldi başına (aman Allah başıma).*” “*Gıyma (da) dedim gıydın (da) datlı canına (aman Allah canına).*”

gençlik: kenç+lik: “*Şu gençlikte neler geldi başına(aman Allah başıma).*”

söz: “*Uyma(da) dedim uydu (da) eller sözüne (aman Allah sözüne).*”

söz+ü+n+e: 1. Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelam, laf, kavi. 2. Bir ses veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük. 3. Bir konuyu yazılı veya sözlü olarak açıklamaya yarayan kelime dizisi. 4. Kesinlik kazanmayan haber, söylenti. 5. Bir işi yapacağına kesin olarak vaat etme. 6. Müzik parçalarının yazılı metni, güfte. (TDK, 2005: 1803).; Kelime: 1. Bir fikir anlatan, bir veya birkaç heceden meydana gelen ses, söz. 2. Lâkırdı. 3. İsim, fiil ve harf olarak üçe ayrılan söz bölümlerinin hepsi. (Develioğlu, 2007: 504-505).; Saw-: Söz, haber, salık; mektup; risale; atalar sözü, darbimesel; kıssa, hikâye, tarihsel şeyler. (DLT, 1991: 498).; -almak: Söz dinlemek. -azmak: Söz, hezeyan halini almak. -de uz olmak: Belagatli, güzel sözlü olmak. -e çekmek: Sorguya çekmek. -i eslenmek: Söz dinlemek, bir söze önem vermek, öğüt tutmak. -e gelmek: Dile gelmek, söylemeye başlamak. -e komak: Söz söylemesine müsaade etmek, izin vermek. -eri: İyi söz söyleyen kimse. (Tar. Söz., 1995: 192).; 1. Hurûf ve harekâtta mürekkep olarak bir şeye delâlet eden lâfız, kelime. 2. Kelimelerden mürekkep olarak ifâde-i merama yarayan lâkırdı, kelâm, kavi. 3. Haber, havadis, şayia. 4. Vaat, taahhüt. 5. Uyuşma, mukavele, muvafakat, karar. 6. Bahis. 7. Dedikodu, güft ü gû, kulûkal. 8. Hüküm, nüfus. (Sami, 2015: 1102-1103).

düz: “*Gar mı (da) yağmış şu yaylanın düzüne (aman Allah düzüne).*”

tüz/düz+ü+ne: Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde, Osmanlıcada, Türkmen Türkçesinde “düz” olarak bulunan bir sözcüktür. Köktürkçede “yeme: bodunı: yeme: tüz ermiş”. Uygur Türkçesinde “tüz kerinçsiz”; “tüz köñil”; tüz ülüş”. Karahanlı Türkçesinde “tüz ye:r”; “bé:ş erñe:k tü:z erme:s”; “kılınçı silig erdi kılık tüz-e erentüz”. Harezmi Türkçesinde “bu telve işi kör kaçan tüz bolır” şeklinde kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 571).; 1. Yatay durumda olan, eğik ve dik olmayan. 2. Kıvrımlı olmayan, doğru. 3. Yüzeyinde girinti, çıkıntı olmayan, müstevi. 4. Kısa ökçeli, ökçesiz(ayakkabı). 5. Yayvan, altı derin olmayan. 6.

Kıvrık veya dalgalı olmayan saç. 7. Yalın, sade, süssüz. 8. Çizgisiz, desensiz ve tek renkli. 9. Engebesiz olan yer, düzlük, ova. (TDK, 2005: 193).; Düzen (Derleme Söz., 2009, c.2: 1643.; Müstevî: 1. Düz, her tarafı bir. 2. Düzlem. 3. Erkeği ile dişisi bir olan veya hem erkek hem dişi olan. (Devellioğlu, 2007: 751-752).; Tüz: Düz. (DLT, 1991: 679).; 1. Düzgün. 2. Eşit, müsavi. 3. Gerçeğe uygun, doğru. 4. Ova, düzlük, yazı. (Tar. Söz., 1995: 76).; 1. İnişi, yokuşu ve çukuru tepesi olmayan, müstevi, musattah. 2. Düzelmış, tesviye olunmuş, pürüzü olmayan. 3. Doğru, müstakim, hatt-ı müstakîm teşkil eden. 4. Sade, ziynetsiz. 5. Devrik ve kıvrık olmayan dik. (Sami, 2015: 286).

2.27.1.7. Eylemler

yağ-: “*Gar mı (da) yağmış şu yaylanın düzüne (aman Allah düzüne).*”

ya-ğ-mış: Kök.: “bodın üze yağdı”. Uyg.: “yürün bulıt ünüp yağmur yağdı”. Xak.: “yağmur yağdı”. Çağ.: “yağ-.”Yağ- köküdür. “Dökmek, yağmur yağmak, kar yağmak” gibi anlamlara gelir. Modern dillerde fonetik değişikliklere uğrayarak varlığını devam ettiren bir sözcüktür. Köktürkçede “bodun üze yağdı”. Uygur Türkçesinde “iğlemekliğin tolu yağmur sizlerni üze yağdukda”; “yağmur yağmış teğ xwa çeçek yağmışın”; “yürün bulıt ünüp yağmur yağdı”. Karahanlı Türkçesinde “yağmur yağdı.”; “yağa:r, yağma:k”; “tolı yağdı”; “yağa tursu yağmur”. Çağatay Türkçesinde “yağ-“. Harezmi Türkçesinde “yağa dur-“ gibi cümlelerde kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 896). 1. Yağmur, kar, dolu gökten düşmek. 2. Toz, mermi vb. yüksekte çokça düşmek. 3. Üst üste ve çok gelmek. (TDK, 2005: 2107).; Yag-: Yağmak (DLT, 1991: 726).; 1. Cevv-i havâdan yere yağmur ve kar gibi şey düşmek. 2. Kesretle vurut etmek. (Sami, 2015: 1318).

ye-: ye-/yè-miş: “*Gurşun da yemiş sülü(de) zeybek gözüne (aman Allah gözüme).*”

çık-: çık-(a)bil-se+m: “*Ah çıkabilsem şu yaylanın başına (aman Allah başına).*”

uy-: “*Uyma(da) dedm uydu (da) eller sözüne (aman Allah sözüne).*”

u-d-ı-ma: (TDK, 2005:2045): 1. Ölçüleri birbirini tutmak. 2. Renk, biçim vb. yönünden birbirini tutmak, uygun düşmek. 3. Zevke anlayışa uygun düşmek. 4. Bir inanca bir anlayışa bir duruma veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak. 5. Bağlı kalmak, tabi olmak. 6. Uygun düşmek, münasip olmak.; (Derleme Söz., 2009, c.4: 4052): Denk gelmek, uygun gelmek.; (Devellioğlu, 2007: 424): İktidâ: Tabi olma uyma.; (DLT, 1991: 704): Uy-: Uymak, birine bağlı olmak.; (Tar. Söz., 1995: 222): Çatmak, sataşmak.; (Sami, 2015: 1281): 1. Arkasından gitmek, tâbi olmak, itbâ ve imtisâl etmek, iktifâ, iktidâ eylemek. 2. Muvafakat ve mutabakat etmek, muvafık gelmek, muhalefet etmemek. 3. Münasebetli ve uygun olmak,

benzemek, birbirini tutmak. 4. Yakışmak, gelmek. 5. Kararlaşmak, müttetikun aleyh olmak, netice pezîr olmak. 6. Tam gelmek, muvafık olmak.

kıy-: “*Gıyma (da) dedim gıydın (da) datlı canına (aman Allah canına).*”

kıy-(ı)-ma/ kıy- dın: 1. Çok ince ve küçük parçalar biçiminde doğramak. 2. Acımadan vermek, esirgememek, feda etmek. 3. Acımayıp öldürmek. 4. Acımayarak büyük bir kötülük etmek, zulmetmek. (TDK, 2005:1174).; Gıymak: Kesmek, ufak ufak doğramak. (Derleme Sözl., 2009, c.3: 2067).; Kıy: Sözden dönmek; kıymak, eğrilemesine doğramak. (DLT, 1991: 324).; 1. İnce ince doğramak. 2. İtlâf, heder etmek. 3. Esirgememek, bezl ve feda etmek, acımayarak vermek. 4. Acımamak, gadr etmek. 5. Akdetmek, kararlaştırmak. (Sami, 2015: 651).

2.28.Gine Ak Yokuşu Duman Bürüdü (Antalya)

Gine ak yokuşu duman bürüdü
Tekeli'nin zeybekleri yörüdü
Yüreğimde yağ kalmadı eridi

Coşkun efem kalelerin yıkılsın
Yıkılsın da arpa buğday ekilsin
Yüksek minareden attım ben bir taş
Ne anam var ne babam ne kardaş
Keskin bıçak oldu bana arkadaş

Dalgın uykulardan uyanamadım
Sitemli sözlere dayanamadım

Belen'in dağında koyun güderdim
Koç'izzet çağırılmış ora giderim
Benim böyle imiş yazım kaderim

Dalgın uykulardan uyanamadım
Sitemli sözlere dayanamadım.

(Kaynak Kişi: Hesna YAZICIOĞLU, Derleyen: Durmuş YAZICIOĞLU).

2.28.1.Temel Söz Varlığı

2.28.1.1. Akrabalık Adları

anne-baba: ana+m baba+m: “*Ne anam var ne babam ne kardaş.*”

kardaş: “*Ne anam var ne babam ne kardaş.*”

1. Yazma, çizme vb. işlerde kullanılan çeşitli biçimlerde araç. 2. Resmî kuruluşlarda yazı işlerinin görüldüğü yer. 3. Yontma işlerinde kullanılan ucu sivri veya keskin araç. 4. Çeşit, tür. 5. Bazı deyimlerde yazı. 6. Yazar. (TDK, 2005: 1043).; Dâder: Kardeş (Devellioğlu, 2007: 160).; Karındaş: Kardeş. (DLT., 1991: 270).; kardaş- karındaş: -okışmak: birbirini kardeş saymak. – kardaşlaşmak: birbirini kardeş saymak. (Tar. Sözl., 1995: 127).; 1. Bir baba ana veyahut yalnız bir baba veya anadan mütevellit zükûr ve inâs birbirlerine nispetle, birader, dâder, hemşire, ah, uht. 2. Eş, akran, çift. (Sami, 2015: 598).

arkadaş: “*Keskin bıçak oldu bana arkadaş.*”

1. Birbirlerine karşı sevi ve anlayış gösteren kimselerden her biri, yaren. 2. Bir ortamda birlikte bulunanlardan her biri, hempa, refik. (TDK, 2005: 120).; Arkadêş (arkadaş, arkeş, arkidêş, arkış(1), arkideş, arkidiş) Arkadaş. (Derleme Sözl., 2009,c.1: 325).; Refik: 1. Arkadaş, yoldaş. (Devellioğlu, 2007: 882).; Adaş: Arkadaş, dost. (DLT, 1991: 5).; 1. Refik, şerik. 2. Muavin, yamak. (Tar. Sözl., 1995: 60).

2.28.1.2. Yer- Mekân Adları

Akyokuş: “*Gine ak yokuşu duman bürüdü.*”

Tekeli: “*Tekeli’nin zeybekleri yörüdü.*” (Antalya’da yer almaktadır).

Belen: “*Belen’in dağında koyun güderdim.*” (Antalya’da yer alır).

2.28.1.3. Bitki Adları

arpa: “*Yıkılsın da arpa buğday ekilsin.*”

arpa: Kök.-Uyg.: “arpaca saçılmış”; “arpa talkanı”. Xak.: “arpa”. Çağ.: “arpa”. Modern dillerde varlığını sürdürür. Bu sözcük, fonetik değişikliklere uğramıştır. Uygur Türkçesinde “arpaca saçılmış”; “arpa talkanı”. Karahanlı Türkçesinde “arpa”; “karın todsa arpa ya halwa bir ol”. Çağatay Türkçesinde “arpa”. Harezmi Türkçesinde “arpa” gibi şekillerde kullanılmıştır. (Clauson, 1972: 198).; 1. Buğdaygillerden bir bitki. 2. Bu bitkinin ekmek ve bira yapımında kullanılan hayvanlara yem olarak kullanılan hayvanlara yem olarak verilen taneleri. (TDK, 2005: 123).; Cev: Arpa. (Devellioğlu, 2007: 136).; Arpa (DLT., 1991: 36).; –zerre zerre, ufak ufak, ince ince. –bilezik: boğumları arpa biçiminde olan bilezik. –salmak: arpa atarak fala bakmak. – tutmak: Arpalamak. (Tar. Sözl.,1995: 13).; Hubûbât-ı zer’iyyeden başlıca hayvanlara yem edilen maruf habbe, şa’îr, cev. (Sami, 2015: 56).

buğday: “*Yıkılsın da arpa buğday ekilsin.*”

2.28.1.4. Kalıp Sözcükler

yağları eri-: “*Yüreğimde yağ kalmadı eridi.*”

taş at-: “*Yüksek minareden attım ben bir taş.*”

2.28.1.5. Bağlaçlar

ne...ne: “*Ne anam var ne babam ne kardaş.*”

2.28.1.6. Yer- Yön Adları

yüksek: “*Yüksek minareden attım ben bir taş.*”

ora: “*Koç ’izzet çağırılmış ora giderim.*”

o*+ra: O yer. (TDK, 2005: 1506).; Mahallin ba’idine işaret içindir, o yer, o mahal, o cihet, bura mukabili. (Sami, 2015: 943).

2.28.1.7. Somut Adlar

duman: “*Gine ak yokuşu duman bürüdü.*”

tuman: Kök.: “üze tuman turdı asra toz turdı”. Uyğ.: “tuman”. Xak.: “tuma:n”. Çağ.: “tuman”. Tuma:n(d-) köküdür. Kuzey Batı dillerinde Karakalpak; Güney Batı dillerinde Azeri Türkçesinde, Osmanlıcada “duman”; Türkmen Türkçesinde “duma:n”. Köktürkçede “üze: tuman turdı: asra: toz turdı”. Uygur Türkçesinde “tuman”. Karahanlı Türkçesinde “tuma:n”. Çağatay Türkçesinde “tuman” şeklinde kullanılmıştır. (Clauson,1972:507).; 1. Bir maddenin yanmasıyla çıkan ve içinde katı zerreciklerle buğu bulunan kara veya esmer renkli gaz. 2. Havalanan tozların veya sisin oluşturduğu bulanıklık. 3. Kötü, yaman. 4. Esrar (TDK, 2005: 575).; (Derleme Sözl., 1995: 2009, c.2: 1601) 1. Sis. 2. Duman rengi, gri (Devellioğlu, 2007: 191).; Duhân: 1.Tütün. 2. Duman. (Derleme Sözl., 2009, c.2: 1601) .;Tuman: duman, sis.(DLT, 1991: 651).; Tuman: Duman. (Tar. Sözl.,1995: 212).; 1. Ateşten kalkan siyah hava, tütün, duhân, düd. 2. Havadaki sis, pus. 3. İnce tozun havaya kalkmasından hâsıl olan bulanıklık. 4. Meyve ve çiçeklerin ve sıcak havada soğuk bir mayii havi kapların üzerine konan ince buğu. (Devellioğlu, 2007: 278).

uyku: “*Dalgın uykulardan uyanamadım.*”

u-d-ı-k-u+lar+dan: Kök.:-. Uyğ.: “katıglanan kim ürke udukun saklanmakan erenler bu bir odguruğlı dıncutı tenrike”. Xak.: “udık”. Çağ.:-. udı:- köküdür. Uygur Türkçesinde “katıglanañ kim ürke udukun saklanmakan erenler bu bir odguruğlı dıncutı teñrike”; “talım balık uduk erken saklamadin tuşar alkunı kemi birle siñürür”. Karahanlı Türkçesinde “udık”; “neğü ol iğni emdi udkuñ neteg” şeklinde kullanımları vardır. (Clauson, 1972: 46).; 1. Dış uyaranlara karşı bilincin, bütünyle veya bir bölümünün yitdiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu. 2. Çevrede olup bitenin farkında olmama, gaflet, aymazlık. 3. Doğada görülen sükûet durumu. (TDK, 2005: 2043-2044).; Hâb: Uyku, rü’yâ. (Devellioğlu, 2013: 302).; Udhı:- Uyumak (DLT, 1991: 684).; Uyhu: 1. Uyku. 2. Rüya, düş Sözl. (Tar. Sözl., 1995: 222).; 1. İnsan ve ekser hayvanata her gün alelhusus geceleri arız olması tabiî olan maruf uyuşukluk hâli, nevm, hâb. 2. Gaflet, basiretsizlik. 3. Cehalet, zulmet-i cehl ve nâdânî. (Sami, 2015: 1502).

taş: “*Yüksek minareden attım ben bir taş.*”

söz: söz+ler+e: “*Sitemli sözlere dayanamadım.*”

2.28.1.8. Eylemler

bürü-: “*Gine ak yokuşu duman bürüdü.*”

bür-ü-dü: 1. Sarmak, kaplamak, örtmek, istila etmek, basmak. 2. Çok, güçlü etkilemek. (TDK, 2005:335).; Leff: Sarma, dürüp bir zarf içine koyma, devşirip kaldırma. (Devellioğlu, 2007: 546).; Bürün-: Bürünmek. (DLT, 1991: 126).; Bürü-: Örtmek, setretmek, sarmak. (Tar. Söz., 1983:43).; 1. Sarmak, leffetmek. 2. Etrafına almak, ihata etmek, kaplamak. (Sami, 2015: 161).

yörü-: yö-r-ü-dü: “*Tekeli'nin zeybekleri yöürdü.*”

eri-: “*Yüreğimde yağ kalmadı eridi.*”

er-i-di: Kök.:-. Uyğ.:-. Xak.: “yağ erü:di”. Çağ.: “éri-/éiril-.” erü- köküdür. Güney Batı dillerinde “örü- ya da iri- şeklinde kullanılan bir sözcüktür. Karahanlı Türkçesinde “yağ erü:di”. Çağatay Türkçesinde “éri-/ éiril-“. Harezmi Türkçesinde “eri” şeklinde kullanılmıştır. (Clauson,1972:198).; 1. Katı cisim, sıvı içine karışarak sıvı durumuna geçmek. 2. Katı cisim ısı etkisiyle sıvı duruma gelmek. 3. Dokumalar aşınıp incelererek dağılmak. 4. Çok zayıflamak. 5. Utancından çok sıkılmak. 6. Yok olmak, bitmek, tükenmek. (TDK, 2005: 644).; Eri-: Erimek. (DLT, 1991: 189).; 1. Sulb ve donmuş halinden mayi haline geçmek, zeveban etmek. 2. Yağı süzülüp zayıflamak. 3. (şiş, ur vesaire) dağılmak. 4. Bez vesaire üzülp akarak bitmek. (Sami, 2015: 315).

coş-: “*Coşkun efem kalelerin yıkılsın.*”

coş-(u)-kun: 1.Duygu ve düşünceleri güçlü bir tepkiyle dışarı vurmak, galeyan etmek. 2. Doğa olaylarından herhangi biri birdenbire çoğalıp hızlanmak. 3. Heyecanlanmak, içten içe kaynamak, aşırı duygulanmak. (TDK, 2005: 374).; 1. Taşmak, feyezana etmek. 2. Heyecan ve tehevvue gelmek. (Sami, 2015: 187).

dal-: tal-gın: “*Dalgın uykulardan uyanamadım.*”

yıkıl-: “*Coşkun efem kalelerin yıkılsın.*” “*Yıkılsın da arpa buğday ekilsin.*”

yı-k-ı-l-sın: Kök.:-. Uyğ.:-. Xak.: “tam yıkıldı”. Çağ.: “yıkıl-.” Yık- köküdür. Modern dönemlerde fonetik değişikliklere uğrayarak varlığını devam ettirir. Karahanlı Türkçesinde “ta:m yıkıldı”; “bu tam ol tutçı yıkılğan”. Çağatay Türkçesinde “yıkıl-“. Harezmi Türkçesinde “yıkıl-“ şeklinde kullanılmıştır. (Clauson,1972: 902).; 1.Yıkma işi yapılmak veya yıkma işine konu olmak. 2. Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek. 3. Devrilmek, yığılmak. 4. İstenmeyen biri çekilip gitmek, defolmak. 5. Yok olmak, mahvolmak. 6. Yüklenmek.; (DLT, 1991: 782): Yıkıl-: Yıkılmak. (TDK, 2005: 2178).; Yıhılmak: Yıkılmak. (Tar. Söz., 1995: 243).; 1. Düşmek, devrilmek. 2. Harap ve münhedim olmak, bozulmak, viran olmak. 3. Perişan, hâl olmak, ihtiyarlıkta fertût ve fani olmak, düşmek. 4. Defolup gitmek. (Sami,2015: 1347).

ek-: ek-il-sin: “Yıkılsın da arpa buğday ekilsin.”

güt-: “Belen’in dağında koyun güderdim.”

gü-t-er-(i)di+m: 1. Hayvan veya hayvan sürüsünü önüne katıp otlatarak sürmek. 2. Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir ilkeyi gerçekleştirmeye çalışmak. 3. Bir kimseyi, bir topluluğu kendi düşünce ve amacı doğrultusunda yöneltmek, sevk ve idare etmek. (TDK, 2005: 816).; Gütmek: (güdermek, güdmek) Hayvan otlatmak. (Derleme Sözl., 2009, c.3: 2239).; Küt-: Gütmek. (DLT, 1991: 421).; İzlemek, takip etmek, riayet etmek, kollamak. (Tar. Sözl.,1995: 104).; 1. Öne katıp sürmek, sevk ve tesrib etmek. 2. Otlatmak, ra'y etmek. 3. Saklamak, tutmak, hıfzetmek. (Sami, 2015: 410).

2.28.1.9. Yabancı Adlar

sitem: “Sitemli sözlere dayanamadım.”

sitem+li (Far.): Bir kimseye, yaptığı bir hareketin veya söylediği sözün üzüntü, alınganlık, kırgınlık vb. duygular uyandırdığını öfkelenmeden belirtme. (TDK, 2005: 1778).; 1. Zulüm, haksızlık. 2. Eziyet. 3. Çıkışma. (Devellioğlu, 2007: 957).; 1. Zulüm, haksızlık. 2. Cevir, cefa. 3. Çıkışma, ta'zîr. (Sami, 2015: 1093).

minare: “Yüksek minareden attım ben bir taş.”

minare+den (Ar.): Namaz vaktinin geldiğini bildirmek için camide müezzinin ezan okuduğu, sala verdiği, şerefesi olan çoğunlukla taştan yüksek ve ince yapı. (TDK, 2005:1398).; Menâre: 1. Minare. 2. Işık kulesi. (Devellioğlu, 2007: 613).; 1. Cevâmi'-i şerîfenin müezzinin ezan okumasına mahsus yüksek ve bir ya müteaddit şerefeli kulesi. 2. Menâr. (Sami, 2015: 808).

2.28.1.10. Soyut Adlar

keskin: “Keskin bıçak oldu bana arkadaş.”

kes-g/kin: 1. Çok kesici, iyi kesen. 2. Tiz(ses). 3. Kırıcı, incitici. 4. Etkili, sert. 5. Görevini iyi yapan. 6. Acı, üzüntü veren. (TDK, 2005: 1145).; Keskün: Keskin (Tar. Sözl.,1995:135).; 1. Çok keser, bilenmiş, katı, sârim, tiz, berrân. 2. Deler, sivri, hâd. 3. Sert, kuvvetli, şedit, pek. 4. Müessir, dokunaklı. 5. Pürüzsüz. 6. Faal, seri, cüst , çâlâk. (Sami, 2015: 636).

yazı: yazı+m: “Benim böyle imiş yazım kaderim.”

kader: Ar. kader+im: “Benim böyle imiş yazım kaderim.”

2.28.1.11. Kişi Adları

Coşkun Efe “ Coşkun efem kalelerin yıkılsın ”

Koç İzzet “Koç ’izzet çağırılmış ora giderim”

2.29.Hayriye’ye Mendil Verdim Almadı (Akseki)

Hayriye’ye mendil verdim almadı

Hayriye’yi halaları salmadı

Hemen varıp anasına yalvardım

Anası da dediğime kanmadı

Yörük kızı bulgur döver

Gözlerimi açamadım yaşınan

Hayriye’yi halaları vermezse

Onmam artık bu sevdalı başınan

Yörük kızı gitti de gelmedi

Gocaya da vardığı besbelli

Yörük kızı gitti de gelmedi

Gocaya da vardığı besbelli

(Kaynak Kişi: Hesna YAZICIOĞLU, Derleyen: Durmuş YAZICIOĞLU).

2.29.1.Temel Söz Varlığı

2.29.1.1. Akrabalık Adları

ana: ana+sı: “Anası da dediğime kanmadı.” “Anası da dediğime kanmadı.”

hala: “Hayriye’yi halaları salmadı.” “Hayriye’yi halaları vermezse.”

hala+ları (<Ar. hāle): Babanın kız kardeşi. (TDK, 2005: 833).; Teyze.; (Devellioğlu., 2007: 315): Hâla: Babanın kız kardeşi. (Derleme Söz., 2009, c3: 2255).; Kükü: Hala. (DLT, 1991:395).; Validenin hemşiresi, teyze. (Sami, 2015: 423).

2.29.1.2. Kişi Adları

Hayriye: “Hayriye’ye mendil verdim almadı.” “Hayriye’yi halaları salmadı.”

2.29.1.3. Kalıp Sözcükler

gocaya var-: “Gocaya da vardığı besbelli.”

bulgur döv-: “Yörük kızı bulgur döver.”

gözünü aç-: “Gözlerimi açamadım yaşınan.”

gidip de gelmemek: “Yörük kızı gitti de gelmedi.”

2.29.1.4. Kültür Sözcükleri

yörük: “Yörük kızı gitti de gelmedi.” “Yörük kızı bulgur döver.”

Hayvancılıkla geçinen, Toroslarda yaşayan göçebe Türk oymağı, Yürük. (TDK, 2005: 2197).; 1. Bir yerde durmayıp yürüyen halk, göçebe, bedevî, hayme-nişîn aşiret. 2. Vakdiyle yeniçeriye redif olan yaya askeri bölükleri. (Devellioğlu, 2007: 1354).

2.29.1.5. Zarflar

hemen: “*Hemen varıp anasına yalvardım.*”

Far. hemân: 1. Çabucak. 2. Aşağı yukarı. 3. Yalnız, sadece. (TDK, 2005:876).; Hemence: Hemencecik, derhal. (Tar. Sözl., 1995: 106).; 1. Anide, derhâl, derakap, çabucak. 2. Az evvel. 3. Daima, mütemadiyen. 4. Takriben, sanki, gibi. 5. Az kaldı. 6. Yalnız, ancak, tek. (Sami, 2015: 455).

besbelli: “*Gocaya da vardığı besbelli.*”

1. Açık, apaçık, çok belli. 2. Bir şeyi istenilen durumda tutmak veya oturtmak için kullanılan takoz vb. şeyler. (TDK, 2005:248).

2.29.1.6. Eylemler

on-: “*Onmam artık bu sevdalı başınan.*”

on-ma-m: Onmadık: 1. Talihi yaver gitmeyen, başı beladan kurtulmayan. 2. Bereketsiz. (TDK, 2005:1504).; Oñmak: 1. Rahata kavuşmak, mutlu olmak. 2. Adam olmak. 3. Yetişmek, ermek. (Derleme Sözl., 2009, c.5:3 286).; Onmaduk: Bedbaht, talihsiz, iflah olmayan, uğursuz. (Tar. Sözl., 1995: 163).

al-: al-ma-dı: “*Hayriye 'ye mendil verdim almadı.*”

döv-: töv-er: “*Yörük kızı bulgur döver.*”

gel-: kel-me-di: “*Yörük kızı gitti de gelmedi.*”

git-: kit-ti: “*Yörük kızı gitti de gelmedi.*”

kan-: kan-ma-dı: “*Anası da dediğıme kanmadı.*”

sal-: sal-ma-dı: “*Hayriye 'yi halaları salmadı.*”

yalvar-: yalbar-yalwar-yalvar-dı+m: “*Hemen varıp anasına yalvardım.*”

2.29.1.7. Yabancı Adlar

sevda: “*Onmam artık bu sevdalı başınan.*”

sevda+lı (Ar.): 1. Güçlü sevgi, aşk. 2. Aşırı ve güçlü tutku, istek. (TDK, 2005: 1742).; 1. Aşk, sevgi. 2. Aşırı sevgiden doğan çeşitli hastalık. 3. İstek, heves, arzu. (Devellioğlu, 2007: 946).; –ya yelmek: Hevese kapılmak, bir arzu peşinde olmak. (Tar. Sözl., 1995: 184).; 1. Mütakaddimîn zehabınca ahlât-ı erba'adan biri ki dem ve balgam ve safranin gayrıdır. 2. Güya bu hıltın galebesinden hâsıl olan hüzn-engîz mizaç, merak. 3. Aşk, şeydalık, iptilâ. 4. Aşk ve

meftuniyetten ileri gelen bir nevi maraz, kara sevda. 5. Heves, arzu, şiddet-i meyl. (Sami, 2015: 1073).

Mendil (Ar.): “*Hayriye’ye mendil verdim almadı.*”

2.29.1.8. Edatlar/ Bağlaçlar

artık: ar-t-ı-k: “*Onmam artık bu sevdalı başınan.*”

-de/-da: “*Yörük kızı gitti de gelmedi.*” “*Gocaya da vardıği besbelli.*” “*Anası da dediğime kanmadı.*”

2.30.Kaleden İndim Düze (Antalya)

Kaleden indim düze (yavrum)

Su bağladım nergize (yavrum)

Gülüm şaşırdı beni

Aşka düşürdün beni

Aşk adamı öldürür

Sevdalara saldırır

Yedi yıl kıymet ettim (yavrum)

Ela gözlü bir gıza

Gülüm şaşırdın beni

Aşka düşürdün beni

Aşk adamı öldürür

Sevdalara saldırır

Kalenin ardı çarşı (yavrum)

Dükkânlar karşı karşı

Gülüm şaşırdın beni

Aşka düşürdün beni

Aşk adamı öldürür

Sevdalara saldırır

Gel beraber gezelim (yavrum)

Dosta düşmana karşı

(Kaynak Kişi: Hüseyin BALKAN, Derleyen: Nida TÜFEKÇİ).

2.30.1.Temel Söz Varlığı

2.30.1.1. Bitki Adları

nergiz: nergiz+e (<Far. nergis): “*Su bağladım nergize (yavrum).*”

gül: gül+üm: “*Gülüm şaşırdı beni.*”

2.30.1.2. Yer- Mekân Adları

kale: kale+nin: “*Kalenin ardı çarşı (yavrum).*”

2.30.1.3. Sayı Adları

yedi: “*Yedi yıl kıymet ettim (yavrum).*”

bir: “*Ela gözlü bir gıza.*”

2.30.1.4. Renk Adları

ela: “*Ela gözlü bir gıza.*”

1. Gözde sarıya çalan kestane rengi. 2. Bu renkte olan. (TDK, 2005: 620).; Açık gök, açık mavi. (Sami, 2015: 302).

2.30.1.5. Tekrar Sözcükler

karşı karşı: ka-r-(ı)-ş-ı: “*Dükkanlar karşı karşı.*”

2.30.1.6. Eylemler

in-: in-di+m: “*Kaleden indim düze (yavrum).*”

bağla-: “*Su bağladım nergize (yavrum).*”

ba-g+la-dı+m: 1.bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak. 2. Dügümlemek. 3. Yara ilaç koyup bezle sarmak. 4. Denk yapmak, paket yapmak. 5. Oluşmak, tutmak, meydana gelmek. 6. Bir iş veya kimse için ayırmak, tahsis etmek. 7. Anlaşma yapmak. 8. Uyulması zorunlu olmak. 9. Başka bir işle uğraşamaz durumda olmak. 10. Sona erdirmek, bitirmek, tamamlamak. 11. Geçiş engellemek.12. Birini söz veya yazı ile bağlamak, taahhüt etmek, angaje etmek. 13. Büyü, muska vb.nin aracılığıyla birinin birtakım isteklerini veya yetkinliğini engellemek, yok etmek. 14. Gönlnü kazanmak. 15. Birinde bir şeye karşı ilgi, istek uyandırarak o şeye ilgi, yakınlık duymasını sağlamak. 16. Bütün ilgisini bir yerde yoğunlaştırmak (TDK, 2005: 180).; Bend: 1. Bağ, yular, râbita, bağlama. (Devellioğlu, 2007: 83).; Ba-: Bağlamak; örgü yapmak. (DLT, 1991: 58).; 1. Kapamak. 2. Durdurmak, alıkoymak, engel olmak. 3. Sarmak. 4. Hasretmek, ayırmak. 5. Hasıl etmek. (Tar. Sözl., 1995: 23).; 1. İp ve ona müşabih şeyleri dolaştırıp raptetmek, düğüm yapmak. 2. İp ve ona müşabih şeyle bir şeyi diğerine veya birkaç şeyi birlikte rabt ve bent etmek. 3. Sarmak, sargı çekmek. 4. Takmak, asmak, kuşanmak, kuşatmak. 5. Kapamak, sedd ü bende etmek. 6. Hâsıl ve peyda etmek, edinmek. 7. Kavuşturmak. 8. Tahsis ve tayin etmek. 9. Yapmak, teşkil etmek. 10. Toplayıp bohça ve denk etmek. (Sami, 2015 : 96).

şaşı-: “*Gülüm şaşırdı beni.*” “*Gülüm şaşırdın beni.*”

şaş-ır-dı+n: 1.Umulmayan, beklenmeyen veya olağanüstü bir olay, bir olgu karşısında şaşkın duruma gelmek, hayret etmek. 2. Yolundan sapmamak, gidişini değiştirmemek veya yanılmamak. 3. Şaşırmak. (TDK, 2005:1852).; Şaşırtmak. (Tar. Sözl., 1995: 197).;

Düşünmenin sırasını kaybedip yanılmak, ne yapacağını bilememek, hayrette kalmak. (Sami, 2015: 1130).

saldır-: “*Sevdalara saldırır.*”

sa-l-dır-ır: Kök:-. Uyğ.: “burxanlarka saçığ töküük salturup”. Xak.: “saltur-, saldur-.” Saltur-. Sal- köküdür. Modern dillerde çeşitli fonetik değişikliklere (-t/-d-, -u/-ı-) uğramıştır. Uygur Türkçesinde “burxanlarka saçığ töküük salturup”. Karahanlı Türkçesinde “ol maña: yé:ñ salturdi”; ésaldu-“ şekillerinde kullanılan bir sözcüktür. (Clauson, 1972: 825).; 1. Bir kimseye veya bir şeye karşı saldırı yöneltmek, zarar verici bir davranışta bulunmak, hücum etmek. 2. Bir şey veya kimse üzerine saldırı yapılmasına sebep olmak. 3. Gemi, kalkmak için yelken açıp başını gideceği yola çevirmek. 4. Yıkıcı ve sert eleştiriler yapmak. 5. Etkisiyle eritmek. (TDK, 2005: 1689).; Saldurmak: Bıraktırmak, terkettirmek, Hücum ettirmek, teslî etmek.; (Sami, 2015: 1034).

düşür-: tüş-ür-dün: “*Aşka düşürdün beni.*”

öldür-: ö-l-dür-ür: “*Aşk adamı öldürür.*”

gez-: kez-elim: “*Gel beraber gezelim (yavrum).*”

2.30.1.7. Yabancı Adlar

dükkân: dükkân+lar (Ar.): “*Dükkanlar karşı karşı.*”

nergiz: “*Su bağladım nergize (yavrum).*”

nergiz+e (Far.): Nergisgillerden, çiçekleri ayrı veya bir kök sap üzerinde şemsiye durumunda, açılmadan önce bir yenle örtülü bulunan ve bazı türlerinde beyaz, bazılarında sarı renkte, 20- 80 cm yükseklikte, soğanlı bir süs bitkisi. (TDK, 2005:1468).; 1. Nergisgillerden, çiçekleri ayrı veya bir köksap üzerinde şemsiye vaziyetinde bulunan ve beyaz, sarı nevileri de olan bir süs çiçeği (Devellioğlu, 2007: 822).; 1. Sarı çiçekli yeşil göbekli maruf bir cins güzel çiçek. 2. Dilber gözü. (Sami, 2015: 922).

adam: “*Aşk adamı öldürür.*”

adam+ı (Ar.): 1. İnsan. 2. Erkek kişi, kadın karşıtı. 3. Birinin yanında ve işinde bulunan kimse. 4. Birinin yararlandığı, kullandığı kimse. 5. Birinin sözünü dinleyen, nazını çeken kimse. 6. Görevli kimse. 7. İyi huylu, güvenilir kimse. 8. Bir alanda derin bilgisi olan kimse. 9. Bir alanı benimseyen kimse. 10. Bir şeyin önemsenmediğini anlatılmak istendiğinde kullanılan söz. 11. Eş, koca. (TDK, 2005: 19).; 1. Hayvân-ı nâtık, insan, beşer, merdüm. 2. İnsaniyetli ve mürüvvetli kişi. 3. Memur, uşak, hizmetçi, tebaa. 4. Birinin yetiştirdiği ve ilzam ettiği, taraftar, gayretkeş. (Sami, 2015: 28).

kıymet: “*Yedi yıl kıymet ettim (yavrum).*”

Kıymet (Ar.): Değer. (TDK, 2005: 1174).; 1. Değer. 2. Bedel, baha, tutar. 3. Şeref, onur, itibar. (Devellioğlu, 2013: 518).;–urmak: Değer biçmek. (Tar. Sözl., 1995: 139).; Değer, baha, semen, bedel. 2. İtibar, izzet, makbûliyyet. (Sami, 2015: 655).

2.30.1.8. Yer- Yön Adları

art: “*Kalenin ardı çarşı (yavrum).*”

art+ı: 1. Arka, geri. 2. Bir şeyin öbür yüzü. 3. Arkada bulunan. (TDK, 2005:124).; (Derleme Sözl., 2009): {}; (Devellioğlu, 2007): {}; (DLT, 1991: 37): sırt; dağ ve beli sırtı; sarp yer, yokuş; boyun, tepe.; (Tar. Sözl.,1995:13): –a koymak: Geride bırakmak. –ına atmak: Terk etmek, vezgeçmek, bırakmak. – ın-ın: Geri geri, arkaya doğru. –ına uymak: Arkasına düşmek, peşinden koşmak. –ın basmak: Peşini bırakmayarak izlemek, geriden vurmak. Arka tarafta, geride bulunan. (Sami, 2015: 67).

2.30.1.9. Tekrar Sözcükler

karşı karşı: “*Dükkanlar karşı karşı.*”

ka-r-ı-ş-ı: 1. Bir şeyin, bir yerin, bir kimsenin, esas tutulan yüzünün ilerisi, yamaç. 2. Yol, deniz, ırmak vb.nin öbür kıyısı veya yanı. 3. Ön, kat, huzur. 4. Bulunan yere göre önde, ileride olan. 5. Karşıt, zıt, muhalif. 6. Yüzünü bir şeye çevirerek. 7. Karşılık olarak, mukabil. 8. İçin, hakkında. 9. –e doğru. (TDK, 2005:1093).; Karşı, zıt. (DLT, 1991: 273).; Karşı: 1. Karşılık olarak, mukabil. 2. Muhalif, ters iş. 3. Karşılığında sırası gelince Sözl., (Tar. 1995: 128).; 1. Bir şeyin yüzü ve cephesi mukabilinde bulunan. 2. Birinin aleyhinde bulunan, zıt, muhalif. (Sami, 2015: 603).

SONUÇ

“Antalya Yöresi Türküleri Söz Varlığı” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Antalya yöresine ait otuz türküden hareketle sınırlı bir söz varlığı çalışması yapılmaya çalışıldı. Türkülerin söz varlığı içerisinde yansıma sözcüklerin, ünlemlerin, arkaik sözcüklerin varlıklarına yoğun şekilde rastlandı. Türkülerdeki sözcükler türlerine göre sınıflandırıldığında hangi türdeki sözcüklerin yoğunlukta veya azlıkta olduğu ortaya çıkmıştır. Her türküde Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi başlıkları hakkında sözcükler sınıflandırılmıştır. Alıntı, Arkaik, Arapça- Farsça Sözcükler, Yöresel/Kültür Sözcükleri başlıklar altında verilmiştir.

Türkülerde –Ses bilgisi- başlığı altında; kısa ünlüler, uzun ünlüler, ünlü ve ünsüz uyumları, ünlü- ünsüz düşmeleri ve türemeleri; ilk ses, iç ses ve son sesteki türemeler, ünlü ve ünsüz ikizleşmeleri, hece kaynaşmaları başlıkları altında her türkü için başlıklar açılmış ve sözcükler verilmiştir. Sözcükler yazılırken çeşitli sözcüklerden yararlanılarak tarihi iz düşümleri de gösterilmiştir.

Şekil Bilgisi başlığında ise; Çekim ekleri, İyelik ekleri, Zamirler, Sıfatlar, Zarflar ve Edatlar başlığı atılmıştır. Özellikle edatlar konusunda türküler içerisinde seslenme, gösterme bağlama edatlarının çokça yer aldığı görülmektedir.

Türkülerde geçen kelimeleri incelediğimiz gibi kelimelerin hangi grupta kaç tane olduğunu da ele aldık. Aşağıda incelemiş olduğumuz türkülerde geçen sözcük gruplarına rakamsal olarak da değindik.

A Kızım Sana Potin Alayım Mı?” türküsünde; Akrabalık Adları 4; Organ Adları 3; Giyim-Kuşam Adları 3; Yabancı Adlar1; Zamirler 2; Zarflar 2; Bağlaç ve Edatlar 2; Eylemler 5; Tekrar Sözler 2.

“Adilemin Üç Bocuklu Hasırı” türküsünde; Zamirler 1; Fiiller 9; Sayı Adları 2; Fonetik Değişim 2; Yabancı Adlar 4; Zarflar 1; Renk Adları 1; Yer-Mekân 2; Kalıp Sözler 2; Tekrar Sözler 2.

“Akçeşmeden Sular İçtim Kanmadım” türküsünde; Doğa- Tabiat- Maden Adları 4; Yön Adları 1; Soyut 1; Sayı Adları 2; Yer-Mekân Adları 1; Organ Adları 2; Fiiller 7; Sıfatlar 1; Ünlem 1.

“Altındadır Kapısının Eşiği” türküsünde; Akrabalık Adları 1; Eşya Adları 2; Bitki Adları 2; Yabancı Adlar 4; İkilemeler 2; Renk Adları 2; Soyut Sözcükler 4; Ünlem 1; Edatlar 1; Eylemler 2.

“Antalya’nın Mor Üzümlü” türküsünde; Organ adları 2; Akrabalık Adları 1; Bitki Adları 1; Doğa-Tabiat-Madem Adları 4; Hayvan Adları 1; Yer-Mekân Adları 1; Renk Adları 1; Eylemler 3; Yabancı Adlar 2; Sıfat 1; İkileme 2.

“Aşamadım Hacı Hasan Belini” türküsünde; Organ Adları 4; Bitki Adları 2; Sıfatlar 1; Yer-Mekân 1; Eylemler 8; Yabancı Adlar 1; Kültür Sözcükleri 2; Somut 3; Soyut 1; Deyimler 4; Ünlem 1.

“Aşa’nın Elinde Makas Kınaları” türküsünde; Hayvan Adları 1; Kültür Sözcükleri 3; Yer-Yön Adları 1; Eylemler 5; Zamirler 1; Yabancı Adlar 5; Soyut Adlar 1; Ünlemler 3; Yer-Mekân Adları 1; Kişi Adları 1.

“Bahçemizin Gülleri” türküsünde; Doğa- Tabiat Adları 1; Bitki Adları 2; Sayı Adları 1; Kalıp Sözler 2; İkilemeler 2; Ünlem 1; Eylemler 3; Yabancı Adlar 2; Kültür Sözcükleri 3; Zamir 1.

“Ben Beyimi Uyandırdım” türküsünde; Organ Adları 1; Bitki Adları 1; Yiyecek Adları 1; Kişi Adları 1; Araç-Gereç Adları 1; Yer- Mekân Adları 2; Sayı Adları 2; Unvan Adları 1; Eylemler 9; Eşya Adları 3; Yabancı Adlar 4; Soyut Adlar 1; Zarflar 2; Yer-Yön Adları 1; Kalıp Sözcükler 2.

“Bir Taş Attım Arabaya Tık Dedi” türküsünde; Alıntı Adlar 1; Eylemler 8; Fonetik değişime uğramış sözcükler 4; Yansıma Sözcükler 1.

“Birini Yavrum Birini” türküsünde; Hayvan Adları 2; Sayı Adları 1; Yabancı Adlar 3; Eylemler 2; Zarflar 1.

“Cepkenimi Al İsterim” türküsünde; Aktarmalı Sözler 2; Eylemler 2; Zarflar 1; Kültür Sözcükleri 2; Kalıp Sözler 1; Tekrar Sözcükler 1.

“Cezayir’in Yüksek Olur Evleri” Akrabalık Adları 2; Organ Adları 1; Yön Sözcükler 2; Yer-Mekân Adları 2; Araç-Gereç Adları 1; Eylemler 2; Yön Adları 2; Yabancı Adlar 2; Zarf 2; İkileme 1.

“Cigaramı İnce Sar” türküsünde; Organ Adları 3; Zaman Adları 4; Soyut Adlar 3; Somut Adlar 2; Zarflar 2; Yabancı Adlar 1; Eylemler 2; Kalıp Sözler 3; Tekrar Sözcükler 1.

“Çay Başına Bostan Ektim” türküsünde; Organ Adları 2; Hayvan Adları 1; Renk Adları 2; Yer Adları 1; Kalıp sözcükler 3; Deyimler 3; İkilemeler 2; Doğa-Tabiat-Maden Adları 2; Somut Adlar 2; Fiiller 4; Kültür Adları 3; Yabancı Sözcükler 1; Deyimler 1; Zarflar 1; Aktarmalı Sözcükler 1; Doldurma Sözcükler 1.

“Çay Benim Çeşme Benim” türküsünde; Renk Adları 1; Yön Adları 1; Araç Adları 1; Bitki Adları 1; Yabancı Adlar 4; Kültür Sözcükleri 1; Eylemler 3; Zamirler 1; Kalıp Sözler 1.

“Çaya Vardım Çaylarım” türküsünde; Hayvan Adları 1; Bitki Adları 1; Eylemler 6; Sıfatlar 1; Yabancı Adlar 1.

“Çek Gemici Gemileri” türküsünde; Organ Adları 1; Yabancı Adlar 3; Eylemler 5; İkilemeler 3; Sayı Adları 1; Zamirler 1; Sıfat 1.

“Çekemedim Akça Kızın Göçünü” türküsünde; Organ Adları 3; Renk Adları 1; Yer Adları 2; Tekrar Sözler 3; Kültür Sözcükleri 1; Doğa-Tabiat-Maden Adları 2; Kalıp Sözler 1; Yabancı Adlar 2; Eylemler 5.

“Derelerde Olur Çamlı Söğüdü” türküsünde; Organ Adları 2; Akrabalık Adları 2; Yer Adları 1; Doğa-Tabiat- Maden Adları 2; Kalıp Sözcükler 4; Kişi Adları 1; Zamirler 2; Fiiller 7; Yabancı Adlar 9; Soyut Adlar 3; Tekrar Sözcükler 1.

“Derenin Başındayım” türküsünde; Sayı Adları 1; Doğa-Tabiat-Maden Adları 1; Yön Adları 1; Eylemler 7; Yabancı Adlar 1; Tekrar Sözcükler 1.

“Dinar Yolu Gide Gele Aşındı” türküsünde; Yer Adları 1; Akrabalık Adları 2; Renk adları 1; Soyut Adlar 2; Yabancı Adlar 7; Eylemler 7.

“Eren’de Yaylasında Yaylayamadım” türküsünde; Yer Adları 2; Hayvan Adları 1; Soyut Adlar 3; Deyimler 2; Yansıma Sözcükler 1; Eylemler 1; Yabancı Adlar 3; Zamirler 2; Doldurma Sözcükler 2.

“Estirir Oğlan Estirir” türküsünde; Sayı Adları 1; Hayvan adları 1; Bitki Adları 3; Ölçü Adları 1; 6; Soyut Adlar 2; Zamirler 2; Edatlar 2; Kalıp Sözcükler 1; Doldurma Sözcükler 1.

“Evlerinin Önü İğde Dalları”1; Renk Adları 2; Bitki Adları 3; Yön Adları 1; Yer Adları 1; Kişi Adları 1; Yabancı Adlar 2; Kişi Adları 1 ; Organ Adları 2.

“Fesliyenin Bir Budağı Mavidir” türküsünde; Renk Adları 1; Bitki Adları 2; Hayvan Adları 1; Sayı Adları 1; Eylemler 4; Yön Adları 1; Zamirler 2.

“Gar Mı Da Yağmış Şu Yaylanın Düzüne” türküsünde; Organ Adları 2; Yer adları 1; Tabiat-Doğa-Maden Adları 3; Kalıp Sözler 3; Deyimler 4; Soyut Sözcükler 4; Eylemler 4; Yabancı Adlar 2; Doldurma Sözcükler 2.

“Gine Ak Yokuşu Duman Bürüdü” türküsünde; Akrabalık Adları 3; Yer Adları 6; Kişi Adları 1; Bitki Adları 2; Kalıp Sözler 2; Yön Adları 2; Somut Adlar 4; Fiiller 8; Yabancı Adlar 3; Soyut Adlar 3.

“Hayriye’ye Mendil Verdim Almadı” türküsünde; Akrabalık Adları 2; Kişi Adları 1; Kalıp Sözcükler 4; Kültürel Sözcükler 1; Zarflar 2; Eylemler 8; Yabancı Adlar 1; Bağlaçlar 1; Edatlar 1.

“Kaleden İndim Düze” türküsünde; Bitki Adları 2; Yer Adları 1; Renk Adları 1; Sayı Adları 2; Eylemler 7; Yabancı Adlar 7; Yön Adları 1; Tekrar Sözler 1.

Böylece Antalya türkülerinin dış form yapıları başlıklar halinde ağız çalışmaları da örnek alınarak ortaya konulmuştur. Antalya yöresinin kültürel yaşantılarını, düşüncelerini ve zihinsel kodlarını hangi söz varlığı ile ne ölçüde ve ne sıklıkta kullanıldığını çalışma ile birlikte sınırlı da olsa görebiliyoruz.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1978). “Anlam Bilimi ve Türk Anlam Bilimi”. Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara.
- Aksan, D. (1990). “Her Yönüyle Dil- Ana Çizgileriyle Dilbilim”. TDK Yayınları, Ankara.
- Aksan, D. (2015). “Türkçenin Sözvarlığı”. Bilgi yayınevi, Ankara.
- Albayrak, N. (2012). “Türkü Maddesi”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.41, s.611-612.
- Atalay, B. (1991). “Divanü Lügati’t Türk Tercümesi, Türkiye Türkçesi I-II-III-IV”. TDK Yayınları, Ankara.
- Aydemir, A. (2014). “Divanü Lügat-it- Türk’te “Ağlamak” ve “Gülmek”. Internattional Journal of Language Academy, s. 247-259.
- Banguoğlu T. (2007). “Türkçenin Grameri”. Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Baş, B. (2011). “Söz Varlığı ile İlgili Çalışmalarda Kullanılacak Ölçütler”. TÜBAR, s. 28-61.
- Baytop, T. (2007). “Türkçe Bitki Adları Sözlüğü”. TDK yayınları, Ankara.
- Birinci, N. (1988). “Türkü maddesi” İslam Ansiklopedisi, MEB, 12. 2. Cilt, İstanbul.
- Buran, A. (1992). “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Üzerine Araştırmalar II (Ağızlar)”. Boğaziçi Yayınları, Ankara.
- Clauson, S. G. (1972). “An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth – Century Turkish”. Oxford at the Clarendon Press, London.
- Çakmak, C. (2015) “Dîvanu Lugati’t-Türk’te Vücut ve Organ Adları”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt (No): 8, s. 135-143.
- Çelik A. (1995) “Trabzon, Bakü, Merv, Kızılorda, Jambıl, Gagauz Düğünlerinde Gelin-Güvey Motifi”. 3. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, KB yayınları, Konya.
- Çimrin, H. (2008). “Antalya Folkloru”. ATSO, Antalya.
- Çoruhlu, Y. (2011). “Türk Mitolojisinin Ana Hatları”. Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- Devellioğlu, F. (2007). “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat”. Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dilçin, C. (1995). “Yeni Tarama Sözlüğü”. TDK Yayınları, Ankara.
- Dizdaroğlu, H. (1969). “ Halk Şiirinde Türler”. Ankara, s.103.
- Duymaz, A. Ş. (2008). “Kentsel Gelişim ve Mimari Yapılar Üzerine Bir Çalışma Örneği: Elmalı Şehri”. SDÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi: 205-220.
- Elçin, Ş. (1981). “Halk Edebiyatına Giriş”. Ankara, s.189.

- Erdem, M. D. (2011). “Antalya ve Yöresi Ağızları”. Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ergun P. (2004). “Türk Halk Anlatılarında Kavaktan İnen Gelin Motifi, Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyumu”. Gazi Üni., Ankara.
- Genç, R. (1997). “Kaşgarlı Mahmud’a Göre 11. yüzyılda Türk Dünyası”. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Gömeç, A. (2011). “Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği”. Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Hacıeminoğlu, N. (1971). “Türk Dilinde Edatlar”. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Hacıeminoğlu, N. (1996). “Karahanlı Türkçesi Grameri”. TDK yay., Ankara.
- Kabaklı, A. (1985). “Türk Edebiyatı”. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 6. Baskı, C.1, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2013). Dilbilimi Terimleri Sözlüğü. TDK Yayınları, Ankara.
- Karahan, L. (1996). “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması”. TDK Yayınları, Ankara.
- Kaya, D. (2004). “Anonim Halk Şiiri”, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1977). “Nevşehir ve Yöresi Ağızları, Ses Bilgisi”, 1. Cilt, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2007). “Nevşehir ve Yöresi Ağızlarının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikleri Üzerine”, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Köktan, Y. ve Duyku, G. (2017). “TRT Repertuarında Yer Alan Kastamonu Türkülerinde Söz Unsuru”. Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, s. 470-491.
- Köprülü, F. (1966). “Türk Edebiyatı’nda İlk Mutasavvıflar”. 2. Baskı, s. 210.
- Odabaşı, A. (1989). “Geçmişten Günümüze Konya Kültürü”. Selçuklu Bel. Kült. Müd. Yay., Konya.
- Ögel, B. (2014). “Türk Mitolojisi”, c.1-2. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Ölmez, M. (2009) “Türkiye’deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri”, Türk Dilleri Araştırmaları: 223-304.
- Özden, M. (2009). “Bilecik İli Ağız İncelemesi”, Dan, Yard. Doç. Dr. Çağrı Özdarındeli, Trakya Üniversitesi, SBE, Edirne.
- Ragıp, M. (1928). “Anadolu Türküleri ve Mûsiki İstikbalimiz”. İstanbul, s.208.
- Sami, Ş. (2015). “Kamus-ı Türkî”. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Selekler, M. (2011). “Yarım Asrın Arkasından: Antalya’da Kemer, Melli, İbradı ve Serik”. Serik Belediyesi, Antalya.
- Sıvacı Mirzaoglu, F. G. (2005). “Türkülerde Mitolojik Unsurlar”. Türkbilig Dergisi, S.10, s.34-53.

- Tanrıbuyurdu, G. (2010). “Bir Kültür Taşıyıcısı Bir Gizli Dili Klasik Türk Şiirinde Mendil”. Milli Folklor Dergisi, s. 87.
- Turan, Z. (2012). “Eski Türkçe Döneminde Bir Morfofonetik Karşıtlık Sorunu”. Uluslararası Türkçe Kültür Eğitim Dergisi, s.69-80.
- Türk Dil Kurumu (2005). “Türkçe Sözlük”. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu (2009). “Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü”. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yavuz, S. (2017). “Dîvânü Lügâti’t- Türk’teki Akrabalık Adları ve Bu Adların Türkiye Türkçesi Adlarındaki Karşılıkları”. EKEV Akademi Dergisi, s. 345-352.
- Yıldırım O. N. (2003). “Tarihsel Yönden Akseki ve Akseki’den Göç Akseki ve Aksekilik”. Akdeniz Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu, 18- 19 Aralık, Antalya.
- Yıldız, A. ve Konyalı İ. H. (2010). “Abideleri ve Kitabeleri ile Manavgat Tarihi”. Manavgat Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Antalya.
- Yıldız A. (2009). “Dünden Bugüne Gazipaşa Tarihi- Selene- Sallune- Selinti- Gazipaşa”. Kişisel Yayınlar, Antalya.

İnternet Kaynakçaları

- <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/dosya/1-246441/h/2-dundenbuguneantalya-1cilt-2cografidurum.pdf> (erişim tarihi: 15.10.2016).
- <http://www.belgeler.com/blg/qi5/hitit-donemi-anadolu-cografyasi> -the-geography-of-anatolia-in-the-period-of-the-hittites, s.13. (erişim tarihi: 16.10.2016).
- <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/dosya/1-246447/h/4> dundenbugüneantalya -1cilt-4tarih-ii.pdf s.105. (erişim tarihi: 24.11.2016).
- <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/belge/1-71515/tarihi.html>. (erişim tarihi: 30.11.2016).
- <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/belge/1-87628/5-bolum---tarih-iii.html>. (erişim tarihi: 24.11.2016).
- [http:// www. alanya. tv/tr/](http://www.alanya.tv/tr/) alanyatarihi/alaiyealanya. (erişim tarihi: 24.11.2016).
- Alanya – Korekesion., Daily Life, Culture, and Ethnography of Antalya, Antalya Valiliği 06. 02. 2008. 26.08. 2007 tarihinde kaynağından arşivlendi. (erişim tarihi: 24.11.2016).
- http://www.yerelnet.org.tr/ilceler/ilce_belediye_koordinat.php?ilceid=198280 (erişim tarihi: 24.11.2016).
- http://www.kemer.gov.tr/http://www.hgk.msb.gov.tr/urunler/diger/il_ilce_alanlari.pdf/http://www.kemer.gov.tr/ (erişim tarihi: 24.11.2016).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Şayeste ŞEN
Doğum Yeri – Tarihi : Antalya- 10.02.1992

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Taşagıl Lisesi, Antalya, 2009
Lisans Diploması : Pamukkale Üni. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı
 Denizli, 2014
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması :Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fak. Pedagojik Formasyon.
 Denizli, 2015
Tez Konusu : Antalya Yöresi Türkülerinin Söz Varlığı
Yabancı Dil : İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar : Denizli Anadolu Lisesi
Çalıştığı Kurumlar : Taşagıl Anadolu Lisesi
 Taşagıl Ortaokulu
 Sağırın Ortaokulu
E- Posta : syst.sn@hotmail.com